UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.:327.58(4-672:478)(043)

ENACHI ANDREI

DIASPORA CA ACTOR AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE (CAZUL REPUBLICII MOLDOVA)

562.01 - TEORIA ŞI METODOLOGIA RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE ŞI A DIPLOMAȚIEI

Teză de doctor în științe politice

Conducător științific: Vasilescu Grigore, dr. hab. prof. univ.

Autor: Enachi Andrei

CHIȘINĂU, 2023

© Enachi Andrei, 2023

CUPRINS:

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă) 5

LISTA ABREVIERILOR 8

INTRODUCERE 10

1. ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ȘI CONCEPTUAL-TEORETICE PRIVIND DIASPORA CA ACTOR AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE 20

1.1. Istoriografia cercetării rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale, contribuției diasporei în procesul de europenizare 21

1.2. Cercetarea teoretico-conceptuală a fenomenului diasporei ca actor al relațiilor internaționale în contextul procesului de europenizare 31

1.3. Conceptualizarea procesului de europenizare și rolul diasporei în procesul europenizării 43

1.4. Concluzii la Capitolul 1 54

2. POLITICI ȘI STRATEGII DE ANTRENARE A DIASPOREI ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE 55

2.1. Metodologia cercetării analitico-aplicative a diasporei ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare 56

2.2. Politici și strategii de antrenare a diasporei în procesul de europenizare 67

2.3. Practici și experiențe de mobilizare a diasporei în procesul de europenizare, exemple din Georgia, Armenia, România și Polonia. 82

2.4 Concluzii la Capitolul 2 97

3. ANTRENAREA DIASPOREI MOLDOVENEȘTI ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE A REPUBLICII MOLDOVA 99

3.1. Particularitățile și caracteristicile diasporei moldovenești, formarea și interacțiunea cu Republica Moldova 100

3.2. Instituții, politici și strategii de cooperare cu diaspora moldovenească 116

3.3. Integrarea diasporei în politicile și strategiile de europenizare al Republicii Moldova, oportunități și provocări 131

3.4. Concluzii la Capitolul 3 147

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI 149

BIBLIOGRAFIE 153

ANEXE 174

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 186

CV-UL AUTORULUI 187

ADNOTARE

la teza de doctor în ştiinţe politice *Diaspora ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare: cazul Republicii Moldova*, autor Andrei Enachi, specialitatea 562.01–Teoria şi metodologia relaţiilor internaţionale şi a diplomaţiei, Chişinău, 2023

Structura tezei cuprinde: trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 260 titluri, 10 anexe, 152 pagini text de bază, glosar de termeni. Rezultatele tezei sunt reflectate în 10 lucrări științifice (2 – în reviste internaționale, 2 – reviste naționale, 1 – în reviste de categoria B, 1 – în reviste de categoria C, 4 – în materialele conferințelor).

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, diaspora, europenizare, dezvoltare, relații internaționale, migrație, modernizare, politică externă, diplomație publică, stat de origine, state de reședință, societatea civilă, integrare europeană.

Scopul lucrării constă în analiza conceptual-teoretică și aplicativă a diasporei în calitate de actor internațional, precum și rolul acesteia în procesul de europenizare a Republicii Moldova.

Obiectivele cercetării: (1) analiza dimensiunii istoriografice a cercetării fenomenului diasporei și rolului acesteia în procesul de europenizare; (2) analiza conceptual-teoretică asupra diasporei și a procesului de europenizare (3) determinarea dimensiunii metodologice privind cercetarea fenomenului diasporei și a procesului de europenizare; (4) examinarea politicilor și strategiilor de antrenare a diasporei în procesul de europenizare; (5) examinarea experienței și bunelor practici privind integrarea diasporei în procesul de europenizare (cazul Georgiei, Armeniei, României și Poloniei); (6) determinarea particularităților diasporei moldovenești, a cadrului normativ și instituțional al raporturilor dintre stat și diasporă în contextul procesului de europenizare; (7) elaborarea concluziilor și recomandărilor practice privind integrarea diasporei în politicile și strategiile de europenizare al Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică cuprinde o abordare nouă în literatura de specialitate din Republica Moldova privind analiza diasporei ca actor al relațiilor internaționale, rolului asupra procesului de europenizare a Republicii Moldova, interacțiunea dintre diasporă și europenizare.

Rezultatul obţinut în domeniul cercetat care contribuie la soluționarea unei probleme ştiinţifice importante: a fost analizat cadrul conceptual privind diaspora ca actor internațional, rolul diasporei în procesul de europenizare, au fost formulate dovezi privind contribuția diasporei la europenizarea Republicii Moldova, prin evidențierea principalelor mecanisme, politici și rolul instituțiilor cheie implicate (instituții de stat, asociațiile diasporei, organizații regionale și internaționale), care confirmă rolul important al diasporei în cadrul relațiilor internaționale, precum și necesitatea valorificării potențialului diasporei ca partener în procesul de europenizare.

Semnificația teoretică a lucrării constă în încercarea de a aborda fenomenul diasporei din perspectiva unui actor internațional, precum și rolului în cadrul procesului de europenizare a Republicii Moldova. Din această perspectivă, diaspora este la o etapă incipientă, dar are un potențial semnificativ și trebuie să devină unul dintre obiectivele strategiilor naționale de integrare europeană și de politică externă, ca un instrument al diplomației publice contemporane.

Valoarea aplicativă cuprinde rezultatele cercetării, concluziile şi recomandările, care pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie în vederea consolidării cadrului normativ, politicilor și strategiilor naționale dedicate diasporei și procesului de integrare europeană. Cercetarea poate servi și pentru elaborarea unui curriculum național care abordează diaspora și procesul europenizării Republicii Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice este reflectată în tezele unor conferințe naționale și internaționale din Polonia, Georgia, România, Estonia, în articole publicate în reviste de specialitate din ţară şi de peste hotare; în activitatea autorului în calitate de diplomat și lector la Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

ANNOTATION

to the doctoral thesis in political sciences: *Diaspora as an actor of international relations in the process of Europeanization: the case of the Republic of Moldova*, author Andrei Enachi, specialty 562.01 – Theory and Methodology of International Relations and Diplomacy Chisinau, 2023

The thesis structure consists of three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 260 titles, 10 appendices, 152 pages of basic text, glossary of terms. The results of the thesis are reflected in 10 scientific papers (2 – in international journals, 2 – national journals, 1 – in category B journals, 1 – in category C journals, 4 – in conference materials).

Key words: Republic of Moldova, Europeanization, diaspora, development, migration, international relations, modernization, foreign policy, public diplomacy, state of origin, states of residence, civil society, European integration.

The aim of the paper relies in the conceptual analysis of the diaspora as an international actor, as well as the role of the diaspora in the Europeanization process of the Republic of Moldova at the current stage.

The research objectives: (1) the analysis of the historiographic dimension of the research of the diaspora phenomenon and its role in the Europeanization process; (2) conceptual-theoretical analysis on the diaspora, its role in the Europeanization process; (3) determining the methodological dimension regarding the research of the diaspora phenomenon and the Europeanization process; (4) examination of policies and strategies to engage the diaspora in the Europeanization process; (5) examination of the experience, good practices regarding the integration of the diaspora in the Europeanization process (Georgia, Armenia, Romania and Poland); (6) determining the particularities of the Moldovan diaspora, normative and institutional framework of the relations between the state and the diaspora in the context of the Europeanization process; (7) drawing up conclusions and practical recommendations regarding the integration of the diaspora in the Europeanization policies and strategies of the Republic of Moldova.

The novelty and scientific originality consist in the novelty in the literature both from the Republic of Moldova and abroad, by the attempt to analyze the role of diaspora as an international actor through the prism of the Europeanization process of the Republic of Moldova.

The result obtained in the research field that contributes to the solution of an important scientific problem: lies in the analysis of the conceptual framework regarding the diaspora as an international actor, the role of the diaspora in the Europeanization process, evidence was formulated regarding the diaspora's contribution to the Europeanization of the Republic of Moldova, by highlighting the main mechanisms, policies and the role of the key institutions involved (state institutions, associations of the diaspora, regional and international organizations), which confirms the important role of the diaspora in international relations, as well as the need to capitalize on the potential of the diaspora as a partner in the Europeanization process.

The theoretical significance resides in arguing the need to strengthen the state's ties with the diaspora and the conceptual-theoretical identification of the diaspora's role in the Europeanization process.

The applicative value stems from the fact that the research results, conclusions and recommendations can provide important reference points for decision-makers to strengthen the state-diaspora relations, to increase the efficiency of national policies and activities dedicated to the diaspora-state interactions. My research could be of assistance for drafting new national curriculum addressing diaspora and Europeanization.

The implementation of the scientific results is reflected in the theses of some national and international conferences in Poland, Georgia, Romania, Estonia, in articles published in specialized journals from the Republic of Moldova and other countries, professional work as a Lecturer at the Faculty of International Relations, State University of Moldova.

АННОТАЦИЯ

в докторской диссертации по политическим наукам *Диаспора как актор международных отношений в процессе европеизации: случай Республики Молдова*, автор Андрей Енаки, специальность 562.01 – Теория и методология международных отношений и дипломатии, Кишинев, 2023 г.

Структура диссертации: три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 260 наименований, 10 приложений, 152 страниц основного текста, словарь терминов. Результаты диссертации отражены в 10 научных статьях (2 – в международных журналах, 2 – в отечественных журналах, 1– в журналах категории В, 1 – в журналах категории С, 4 – в материалах конференций).

Ключевые слова: Республика Молдова, диаспора, европеизация, развитие, модернизация, международные отношения, внешняя политика, публичная дипломатия, государство происхождения и проживания, гражданское общество, евроинтеграция.

Цель исследования: концептуальный анализ диаспоры как международного актора, роли диаспоры в процессе европеизации Республики Молдова на современном этапе.

Задачи исследования: (1).анализ историографического измерения феномена диаспоры и ее роли в процессе европеизации; (2). концептуально-теоретический анализ диаспоры, ее роли в процессе европеизации; (3). определение методологического измерения исследования феномена диаспоры и процесса европеизации; (4). изучение политики и стратегии о влечения диаспоры в процесс европеизации; (5) изучение опыта и практики интеграции диаспоры в процесс европеизации (Грузия, Армения, Румыния и Польша); (6). особенности молдавской диаспоры, нормативной и институциональной базы отношений государства и диаспоры в процессе европеизации; (7). подготовка выводов, рекомендаций о интеграции диаспоры в стратегию европеизации Республики Молдова.

Научная новизна и оригинальность в специализированной литературе Республики Молдова, впервые сделана попытка подойти к диаспоре как к международному актору в контексте процесса европеизации, исследовать взаимодействие между диаспорой, "европеизации" и "развитие", роль диаспоры процесс европеизации Республики Молдовы.

Результат, полученный в исследуемой области, который способствует решению важной научной проблемы включает анализ концептуальных рамок диаспоры как международного субъекта, роль в процессе европеизации, сформулированы доказательства вклада диаспоры в европеизацию Республики Молдова, путем выделения основных механизмов, роль институтов (государственные институты, объединения диаспоры, региональные и международные организации), что подтверждает важную роль диаспоры в международных отношениях, необходимость использования потенциала диаспоры как партнера в процессе европеизации.

Теоретическое значение состоит в обосновании необходимости укрепления отношений государства с диаспорой и концептуально-теоретическом определении роли диаспоры в процессе европеизации.

Прикладное значение исследования результаты исследования, выводы и рекомендации могут служить ориентиром для лиц, принимающих решения, для укрепления отношений государства с диаспорой. Использование предложенных рекомендаций повысит эффективность национальной политики и деятельности посвященной диаспоре, взаимодействию с государственными институтами, разработки национальной учебной программы посвященной диаспоре, европеизации и развития.

Имплементация научных результатов отражены в тезисах ряда национальных и международных конференций, в статьях, опубликованных в специализированных журналах; авторской деятельности в качестве преподавателя, факультет «Международные отношения» Молдавского Государственного Университета.

LISTA ABREVIERILOR

AA	Acordul de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană
ADG	Adunarea Globală a Diasporei
APC	Acordul de Parteneriat şi Cooperare
APE	Asociaţia pentru Politică Externă
AȘM	Academia de Științe a Moldovei
BM	Banca Mondială
BRD	Biroul pentru Relații cu Diaspora
BNS	Biroului Naţional de Statistică
CGD	Confederația Globală a Diasporei
DEX	Dicționarul explicativ al limbii române
DMD	Diaspora Migrație și Dezvoltare
EUDiF	Platforma Globală a Uniunii Europene pentru Diaspora
GFMD	Forumul Global pentru Migrație și Dezvoltare
MAEIE	Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova
MDOC	Misiunile Diplomatice și Oficiile Consulare
OIM	Organizaţia Internaţională pentru Migraţie
ONU	Organizația Națiunilor Unite
ODM	Obiective de Dezvoltare ale Mileniului
OSCE	Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa
ICMDP	Centrul Internaţional pentru Dezvoltarea Politicilor de Migraţie
IdEA	Alianța internațională pentru Implicarea Diasporei
PaE	Parteneriatul Estic
PAUERM	Planul de Acţiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova
PEV	Politica Europeană de Vecinătate
PNUD	Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare
PEV	Politica Europeană de Vecinătate
RM	Republica Moldova
REM	Rețeaua Europeană de Migrație
UNFPA	Fondul Naţiunilor Unite pentru Populaţie
UNESCO	Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie Ştiinţă şi Cultură
UE	Uniunea Europeană
USM	Universitatea de Stat din Moldova

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate derivă din contextul internațional contemporan caracterizat de un amplu proces de globalizare, de porozitatea sporită a granițelor naționale, precum și de apariția unor noi actori ai relațiilor internaționale. În condițiile globalizării economice și politice, fenomenul migrației și ca urmare apariția diasporelor, a început să dobândească un rol important în formarea sistemului modern de relații internaționale.

În cadrul relațiilor bilaterale și multilaterale dintre state, diaspora se constituie din ce în ce mai mult drept un factor important care facilitează raporturile social-economice, atrage investiții și care contribuie la încheierea acordurilor de cooperare. Actualmente, în cadrul relațiilor internaționale se observă consolidarea politicilor statelor de a valorifica potențialul diasporei prin implicarea acesteia în procesul de dezvoltare a spațiilor de origine. Canalizarea acestui potențial al diasporei a început prin prevederea unui rol normativ-instituțional al diasporei în cadrul strategiilor de dezvoltare, programelor de guvernare, politicilor interne și al celor externe.

În timp diaspora a devenit o verigă importantă care conectează procesele corelate dezvoltării și europenizării, iar prin aprofundarea raporturilor statelor cu diaspora și, respectiv, a legăturii dintre migrație și dezvoltare, are loc eficientizarea transferului de valori, experiență și competențe atât la nivel intracomunitar, cât și la nivelul statelor partenere ale UE. Această tendință este caracterizată prin apariția de noi instituții, strategii și politici publice care favorizează antrenarea diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare. În consecință, diaspora a devenit un instrument diplomatic la care se apelează tot mai des pentru facilitarea politicii externe, pentru promovarea agendei de dezvoltare și pentru implementarea practicilor instituționale europene.

Includerea diasporei în cadrul strategiilor de politică externă, drept instrument pentru consolidarea raporturilor bilaterale și multilaterale dintre state, confirmă statutul lor special și tendința de a fi considerate drept actori nestatali ai relațiilor internaționale, datorită resurselor de care dispun și a influenței lor asupra unor procese social-politice importante atât la nivel regional, cât și internațional. Republica Moldova, prin asumarea europenizării și a procesului de integrare europeană, s-a alăturat tendințelor de valorificare a potențialului migrației și a diasporei în cadrul procesului de dezvoltare și a celui de europenizare [42, p.257].

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificare a problemei de cercetare. Prezenta lucrare analizează cadrul conceptual privind diaspora ca actor al relațiilor internaționale și rolul diasporei în procesul de europenizare al Republicii Moldova. Astfel, aceasta cuprinde o evaluare a cadrului instituțional și normativ și a raporturilor statului cu diaspora, prin evidențierea principalelor mecanisme, politici și rolul instituțiilor-cheie implicate (organizații internaționale, instituții de stat, asociații ale diasporei, organizații regionale și internaționale), care confirmă rolul

important al diasporei în cadrul relațiilor internaționale, precum și necesitatea valorificării potențialului diasporei ca partener în procesul de europenizare.

Actualitatea cercetării decurge și din raportarea la problemele stringente ale Republicii Moldova, precum migrarea populației peste hotarele țării, avansarea parcursului european, asigurarea securității sociale și a perspectivelor de dezvoltare. Societatea noastră are un interes aparte pentru diaspora moldovenească pentru că aceasta are un impact major asupra viitorului țării, dezvoltării și europenizării acesteia.

Acest imperativ al rolului diasporei asupra europenizării se conturează și sub aspectul de securitate regională și aici vom face referire la războiul din țara vecină, Ucraina, la criza umanitară și impactul social-economic al acestei crize asupra țării noastre. Este o situație dramatică și dificilă în care Republica Moldova poate miza pe ajutorul UE și pe mobilizarea diasporei moldovenești pentru gestionarea acestei situații. Aportul diasporei în procesul europenizării se manifestă preponderent prin mobilizarea resurselor proprii, facilitarea obținerii asistenței internaționale pentru dezvoltarea și reformarea instituțiilor statului, precum și prin preluarea practicilor europene la nivel societal.

În prezent, se remarcă creșterea interesului cercetătorilor față de aspectele teoretice și practice ale contribuției diasporei asupra relațiilor internaționale. O atenție aparte este acordată aspectelor de diplomație și rolului diasporei în cadrul procesului de europenizare, din perspectiva de dezvoltare a statelor de origine. Aceste abordări noi sunt dictate de contextul globalizării și modernizării raporturilor interstatale în cadrul cărora diaspora are un rol tot mai mare, atât la nivel politic, social și economic, cât și cultural, identitar, dar și de mobilizare a resurselor adiționale pentru dezvoltare.

Pe parcursul desfășurării cercetării științifice, pentru realizarea tezei de doctorat, a fost studiată o bogată bibliografie alcătuită din lucrări generale şi de specialitate, din documente oficiale ale Uniunii Europene, ale organizațiilor internaționale, acte instituționale și normative ale României și Poloniei.

Cercetarea este realizată în baza analizei diferitor surse primare, precum legislația Republicii Moldova, Georgiei, Armeniei, României și a Republici Polone. De asemenea, au fost consultate o serie de directive și comunicări ale instituțiilor europene, ale Comisiei Europene, ale Parlamentului European și ale Consiliului Europei, a fost studiată literatura de specialitate din diverse state: Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova.

Totodată, pentru elaborarea acestei lucrări au fost evaluate mai multe politici, programe și strategii naționale din Republica Moldova, care vizează consolidarea raporturilor statului cu

diaspora moldovenească, politicilor de cooperare și implicare a diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare. Studiul cuprinde și o analiză a altor politici conexe, deoarece a fost necesar să fie aplicată o abordare cuprinzătoare și intersectorială. Printre sursele utilizate menționăm literatura academică, rapoartele instituțiilor publice, ale organizațiilor internaționale și ale organizațiilor neguvernamentale, teze de doctorat, legislație națională și internațională, documente de poziții, documente de politici publice, rapoarte și date statistice. Totodată, pentru completarea bibliografiei au fost folosite surse din spațiul virtual, cum ar fi paginile web ale organizațiilor diasporei moldovenești, rapoartele de activitate ale acestora, precum și interviurile realizate cu exponenții acestor organizații.

Pentru a forma baza conceptual-teoretică a acestei lucrări și a aborda fenomenul diasporei și rolului ei în relațiile internaționale, au fost consultate lucrări fundamentale din domeniul științelor politice, și a sociologiei politice. Printre cei mai recunoscuți autori se regăsesc: G. Sheffer [214], W. Safran [216], A. Medam [250], R. Cohen [157], C. Fischer [157], K. Knott, S. McLoughlin [184], F.B. Adamson și M. Demetriou [141], M. Boyle și R. Kitchin Boyle [145].

Printre cei mai reprezentativi cercetători la nivel național care au analizat problema migrației și a formării diasporei moldovenești, reușind să publice mai multe studii și lucrări însemnate asupra acestui subiect se regăsesc V. Moșneaga [75], V. Moraru [72], Gh. Rusnac [74], D. Cheianu-Andrei [30], D. Lozovanu [41], E. Deleu [40], C. Solomon [112], S. Porcescu [92], O. Maciuca [65], N. Putină [93] ș.a.

Aspecte importante privind procesul de europenizare a Republicii Moldova au fost cercetare la nivel național de către o serie de autori precum: G. Vasilescu [133], V. Moraru [69], C. Solomon [112], S. Cebotari [24], C. Ejov [48], V. Juc [56]. Lucrările și cercetările autorilor menționați au avut o contribuție semnificativă asupra dezvoltării abordărilor naționale privind fenomenul diasporei și procesului de europenizare.

O serie de cercetători din spațiul postsovietic au publicat lucrări și cercetări asupra noilor tendințe ale fenomenului diasporei, asupra aspectului etnic, precum și asupra formării relațiilor dintre state și diaspore V. Popcov [236], T. Poloscova [237], V. Deatlov [233], M. Mâlnicov, [242], V.A. Tishkov [235].

Subiectul diasporei și contribuția acesteia asupra dezvoltării statului lor de origine a fost cercetat și de autorii români D. Sandu [115], C.M. Lungu [58], D. Dobre [36], R. Anghel [3], A. Iris [54], M. Șerban [127], C. Beciu [9], etc.

Noutatea și originalitatea științifică constă în evidențierea rolului instituțiilor naționale în raporturile statului cu diaspora și a impactului acestora asupra mobilizării diasporei în procesul de europenizare, evidențierea contribuției diasporei asupra politicii interne și externe. Lucrarea de

față are ca scop să demonstreze teza conform căreia diaspora poate influența politicile interne și externe ale statului, contribuind la procesul de dezvoltare și europenizare.

Studiile realizate până acum arată că diaspora moldovenească se află la o etapă incipientă de formare și consolidare. Aceasta este percepută ca fiind fragmentată, dar în proces de unificare și integrare în asociații și organizații locale, regionale și internaționale.

De asemenea, în cadrul cercetărilor naționale, prezentul studiu este unul dintre primele încercări de argumentare a necesității studierii mecanismelor de corelare dintre diasporă și procesul de europenizare și contribuția diasporei asupra europenizării Republicii Moldova, reoferindu-se la natura specifică și complexă a acestor raporturi.

În cadrul lucrării a fost analizată implicarea instituțiilor abilitate în interacțiunea statului cu diaspora, specificul diasporei moldovenești și raporturile sale cu Republica Moldova. Un alt aspect important al tezei este analiza modelelor europene și internaționale de antrenare a diasporei în procesul de europenizare de către statele aflate în proces de aderare la UE și a celor care au aderat și trec printr-un proces de europenizare fiind deja state membre; state care au generat sau folosesc bune practici de aplicare și evaluare a interacțiunilor instituționale dintre stat și diaspore, practici care pot fi transpuse și de Republica Moldova.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul lucrării constă în analiza conceptual-teoretică și aplicativă a diasporei în calitate de actor internațional, precum și rolul acesteia în procesul de europenizare a Republicii Moldova. Pentru realizarea scopului propus au fost stabilite următoarele **obiective**:

1) analiza dimensiunii istoriografice a cercetării fenomenului diasporei și rolului acesteia în procesul de europenizare;

2) analiza conceptual-teoretică asupra diasporei și a procesului de europenizare;

3) determinarea dimensiunii metodologice privind cercetarea fenomenului diasporei și a rolului acesteia în procesul de europenizare;

4) examinarea politicilor și strategiilor de antrenare a diasporei în procesul de europenizare;

5) examinarea experienței și bunelor practici privind integrarea diasporei în procesul de europenizare (cazul Georgiei, Armeniei, României și Poloniei);

6) determinarea particularităților diasporei moldovenești, cadrului normativ și instituțional al raporturilor dintre stat și diasporă în procesul de europenizare;

7) elaborarea concluziilor și recomandărilor practice privind integrarea diasporei în politicile și strategiile de europenizare a Republicii Moldova.

Prin tratarea acestor obiective specifice, în cadrul cercetării au fost elaborate concluziile și recomandările de rigoare care urmează să fie transpuse în activitatea practică a instituțiilor statului

și organizațiilor pentru care aceste recomandări au fost înaintate, aspecte practice care pot fi utilizate pentru a asigura participarea cât mai activă a diasporei în procesul de europenizare a Republicii Moldova.

Ipoteza principală a tezei de doctor susține faptul că diaspora are un rol important și poate fi considerată drept un actor internațional care are o contribuție considerabilă în procesul de europenizare. În cazul Republicii Moldova, diaspora moldovenească este la etapa primară de formare și consolidare, iar raporturile statului cu diaspora sunt la etapa dezvoltării. Interacțiunea stat-diasporă are un potențial semnificativ pentru antrenarea diasporei în procesul de europenizare a Republicii Moldova, atât prin intermediul ajustării cadrului instituțional și normativ, cât și prin diplomația publică și politica internă și externă.

Sinteza metodologiei de cercetare şi justificarea metodelor de cercetare alese. Complexitatea materialului științific analizat, scopul şi obiectivele înaintate au generat utilizarea unor metode de cercetare specifice. În cadrul cercetării a fost aplicată metoda **analizei politicii internaționale**, ce implică **analiza pozițiilor și a discursurilor** oficiale ale factorilor de decizie, ale actorilor politici, ale diasporei și ale reprezentanților instituțiilor naționale. Prin aplicarea acestei metode de cercetare au fost identificate cele mai importante aspecte ale raporturilor dintre stat și diasporă. Prin aplicarea **analizei comparative** a fost posibilă sintetizarea trăsăturilor esențiale ale obiectului de studiu. Un alt instrument de cercetare a fost și **metoda de analiză contextuală** a surselor științifice, a datelor statistice, a actelor normative, prin care a fost realizată evidențierea aspectelor importante ale problemei studiate.

Studiul raporturilor dintre stat și diasporă în contextul procesului de europenizare a fost realizat în baza **metodei analizei și sintezei**. Prin utilizarea acestei metode a fost posibilă și examinarea implicării diasporei în diverse procese corelate europenizării, precum și analiza cadrului normativ și instituțional și a acțiunilor de pe axa relațiilor stat – diasporă.

În scopul evaluării parcursului diasporei, a raporturilor acesteia cu statul și instituțiile naționale, dar și al contribuției sale asupra procesului de europenizare a fost utilizată **metoda istoriografică**. Prin intermediul **metodei instituționale** a fost realizată identificarea instituțiilor-cheie antrenate în cadrul acestui proces și modalitățile de antrenare a diasporei în procesul de dezvoltare de tip european. Pentru a identifica caracteristicile și particularitățile esențiale ale diasporei moldovenești și ale situației naționale privind raporturile stat – diasporă și implicarea acesteia în procesul de europenizare, a fost aplicată **metoda comparației.** Aceasta a permis să identificăm particularități și situații similare din practica altor state, experiențe și bune practici care ar putea fi adaptate la situația Republicii Moldova. **Metoda de prognozare** a fost utilizată în scopul de a evidenția potențialul de cooperare și antrenare a diasporei în procesul de europenizare

a Republicii Moldova. O analiză a comportamentului cetățenilor din cadrul diasporei și a raporturilor cu instituțiile naționale și cele europene a fost realizată prin intermediul **metodei behavioriste.** Astfel, a fost posibil să realizăm o analiză a raporturilor principalilor actori în cadrul relațiilor statului cu diaspora, să evaluăm impactul strategiilor și politicilor statului asupra anumitor membri ai comunităților diasporei. Totodată, a fost posibil să evidențiem rolul liderilor în cadrul asociațiilor diasporei. Prin utilizarea metodei respective a fost posibilă evaluarea datelor obținute în urma realizării chestionarului și a interviurilor cu reprezentanții diasporei și a instituțiilor implicate în procesul de implementare a politicilor naționale dedicate diasporei.

Problema științifică soluționată. În lucrarea prezentă a fost realizată analiza rolului diasporei în contextul procesului de europenizare a Republicii Moldova prin evidențierea principalelor mecanisme, politici și a instituțiilor-cheie implicate (organizații internaționale, instituții de stat, asociații ale diasporei, organizații regionale și internaționale). Analiza a confirmat rolul important al diasporei în cadrul relațiilor internaționale, precum și necesitatea valorificării potențialului diasporei ca partener în realizarea obiectivelor de politică externă în contextul integrării europene.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în rezultatele cercetării, concluziile şi recomandările înaintate instituțiilor naționale, care pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie în vederea consolidării cadrului normativ, politicilor și strategiilor naționale dedicate diasporei și procesului de integrare europeană. Cercetarea poate servi și pentru elaborarea unui curriculum național care abordează diaspora și procesul de europenizare a Republicii Moldova.

Cercetarea poate avea și o aplicare didactică, întrucât unele teze și abordări ale acesteia pot fi utilizate la elaborarea cursurilor universitare privind migrația, diaspora, dezvoltarea și europenizarea. Având în vedere tendința tot mai accentuată de a oferi o atenție sporită diasporei și funcțiilor acesteia în diverse procese interstatale, recomandările formulate în acest studiu pot servi la elaborarea de noi cursuri universitare din cadrul facultăților de relații internaționale, studii politice și studii europene. Rezultatele și recomandările cercetării pot fi apreciate și integrate în curriculumul universitar atât la nivel național, cât și internațional.

Concluziile tezei de doctorat și recomandările formulate în urma cercetării pot să servească drept repere în activitatea instituțiilor cu atribuții în relația dintre stat și diasporă. Acestea pot fi dezvoltate în pași concreți de ameliorare a relației dintre diasporă și instituțiile statului, încurajând o participare mai activă a cetățenilor noștri din cadrul diasporei la viața social-politică și economică a țării. Totodată, lucrarea recomandă să fie preluate bunele practici utilizate de statele învecinate și cu experiențe similare în scopul redresării raporturilor statului cu diaspora și mobilizarea acesteia.

În perioada de cercetare autorul a activat în calitate de diplomat, angajat al Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, cadru didactic, lector universitar la Universitatea de Stat din Moldova. Rezultatele cercetării au fost prezentate în cadrul diferitor activități practice, conferințe, seminare de lucru, servind la elaborarea recomandărilor practice, adresate instituțiilor naționale.

Rezultatele științifice înaintate spre susținere: (1) argumentarea cadrului istoriografic și conceptual privind rolul diasporei în cadrul relațiilor internaționale și a proceselor de europenizare, (2) formularea unor argumente științifice privind consolidarea raporturilor dintre diaspore și statele de origine și dintre diaspore și statele de reședință, extinderea influenței și impactului diasporei asupra politicilor interne și externe ale statelor, ca factor important al procesului de europenizare (3) evidențierea bunelor practici și politici internaționale de antrenare a diasporei în raporturile cu statul și procesul de dezvoltare și europenizare al Republicii Moldova, (4) determinarea particularităților diasporei moldovenești, consolidarea raporturilor cu statul, (5) evidențierea domeniilor de interacțiune și a evoluției raporturilor dintre stat și diasporă, (6) constituirea unei viziuni generale asupra rolului diasporei în cadrul proceselor de europenizare a Republicii Moldova și identificarea posibilităților de consolidare a cooperării și a raporturilor bilaterale.

Volumul și structura tezei: Teza de doctor a fost realizată în baza scopului și obiectivelor propuse spre cercetare. Teza este alcătuită din introducere, trei capitole, douăsprezece subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe, adnotări în trei limbi și lista abrevierilor.

Subiectul a fost cercetat în conformitate cu pașaportul specialității 562.01 – Teoria și metodologia relațiilor internaționale şi a diplomației.

INTRODUCEREA cuprinde următoarele compartimente: descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare, argumentele de bază cu privire la tema cercetării, actualitatea şi importanța problemei abordate, originalitatea lucrării, descrierea situației din domeniu, scopul şi obiectivele, ipoteza principală, metodologia cercetării și valoarea aplicativă, rezultatele științifice înaintate spre susținere, implementarea rezultatelor științifice, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, intitulat **Abordări istoriografice și conceptual-teoretice privind diaspora ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare** reprezintă suportul istoriografic și conceptual-teoretic necesar pentru valorificarea științifică a problemelor analizate în cadrul lucrării. De asemenea, sunt analizate sursele ştiinţifice la tema abordată, lucrările ştiinţifice naţionale şi internaţionale, este formulată problema ştiinţifică, sunt menţionate direcţiile de cercetare. În baza analizei istoriografice au fost selectate și sistematizate principalele concepte și

teorii care abordează tema cercetării, cu argumentele de rigoare pentru a aborda subiectul cercetării sub aspect interdisciplinar, pentru a demonstra aspectul transnațional al fenomenului diasporei.

Subcapitolul 1.1 – Istoriografia cercetării rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale, contribuției diasporei în procesul de europenizare – prezintă suportul istoriografic al cercetării diasporei, rolul acesteia de actor în relațiile internaționale, precum și contribuția diasporei în procesul de europenizare. Având la bază analiza istoriografică, au fost selectate și sistematizate principalele concepte și teorii care abordează tema cercetării. Prin abordarea acestei problematici s-a reușit prezentarea istoriei și evoluției studiilor diasporei, raporturilor dintre stat și comunitățile diasporei, a europenizării, precum și evidențierea autorilor care au contribuit la cercetarea fenomenului diasporei și implicarea acesteia în procesul de europenizare.

În ***subcapitolul 1.2*** – ***Cercetarea teoretico-conceptuală a fenomenului diasporei ca actor al relațiilor internaționale în contextul procesului de europenizare*** – sunt examinate diverse abordări, concepte, paradigme şi instrumente de cercetare care au format cadrul conceptual-teoretic al cercetării privind diaspora ca subiect important al relaţiilor internaţionale şi al procesului europenizării. Migrația este considerată a fi unul dintre procesele care au generat formarea diasporelor, extinderea și consolidarea acestora. Migrația este o mișcare a populației de pe un teritoriu pe altul, care este determinată de diverși factori economici, sociali, politici sau naturali. Deseori, migrația implică o serie de schimbări și poate afecta procesele economice și de dezvoltare ale statelor [4].

Subcapitolul 1.3 – ***Conceptualizarea procesului de europenizare și rolul diasporei în procesul europenizării*** – cuprinde identificarea și argumentarea acestui rol al diasporei în procesul de europenizare. Interesul comunității științifice pentru fenomenul de europenizare a cunoscut o creștere considerabilă pe parcursul ultimelor decenii. Aspecte importante ale europenizării se regăsesc în diverse studii și cercetări contemporane, însă corelarea rolului diasporei în procesul de europenizare continuă să fie un subiect parțial abordat, datorită complexității ambelor termene, dar și a faptului că este un fenomen abia la începutul dezvoltării sale. Chiar dacă europenizarea este un domeniu actual de cercetare, explicarea rolului diasporei în acest proces ori lipsește ori este parțial abordată. În pofida faptului că integrarea europeană reprezintă un interes și un obiectiv strategic al Republicii Moldova, sunt puține cercetări care abordează complexitatea acestui proces și transformările esențiale care au loc la nivelul societății și instituțiilor.

Subcapitolul 1.4 cuprinde ***Concluziile la capitolul 1*** care au fost formulate în urma cercetării științifice. Rezultatele obținute în cadrul acestui capitol au permis să cunoaștem nivelul de cercetare prin analiza istoriografică și teoretico-conceptuală asupra fenomenului diasporei ca

actor internațional, să încadrăm cercetarea noastră în cadrul acestor studii, să analizăm principalele abordări teoretice asupra fenomenului diasporei și europenizării, să ne expunem asupra complexității și calității acestora și să identificăm aspecte importante pentru cercetarea noastră.

În **capitolul 2,** intitulat **Politici și strategii de antrenare a diasporei în procesul de europenizare**, sunt analizate diversele practici europene și internaționale privind relațiile statelor cu diaspora lor și contribuția acestora la procesul de europenizare a statelor, sunt evidențiate experiențele, bunele practici și instrumentele utilizate pentru a fortifica raporturile statelor cu diasporele și este realizată evaluarea potențialului acestei cooperări.

În cadrul acestui capitol propunem să evidențiem diversele practici europene privind relația statelor cu diaspora și implicarea acesteia în procesul de europenizare, să identificăm instrumente și programe utilizate pentru a spori raporturile statelor cu diasporele și să evaluăm potențialul acestei cooperări. Capitolul respectiv include rezultatele mai multor cercetări atât sub aspect teoretic, cât și practic, și prezintă o sinteză a rezultatelor mai multor studii și cercetări realizate până acum, selectând cele mai reușite și de succes experiențe care pot fi multiplicate și în alte state.

Subcapitolul 2.1 – Metodologia cercetării analitico-aplicative a diasporei ca actor internațional în procesul de europenizare – este format din analiza metodologică asupra cercetării atât sub aspect teoretic, cât și practic. Tot aici este prezentată metodologia cercetării analitico-aplicative a diasporei ca actor internațional în procesul de europenizare și analiza rezultatelor și a abordărilor metodologice de cercetare a diasporei realizate până acum.

În ***subcapitolul 2.2 – Politici și strategii de antrenare a diasporei în procesul de europenizare*** – au fost analizate măsurile întreprinse și politicile europene privind implicarea diasporei în procesul de europenizare și a fost realizată o analiză a instrumentelor europene aplicate și a instituțiilor implicate în cadrul acestui proces. Angajamentul statelor europene față de problema migrației și a comunităților diasporei reies din promovarea asigurării drepturilor fundamentale ale omului. Aceste angajamente vizează asigurarea unei complementarități de măsuri cu organizațiile internaționale și cele regionale.

În **subcapitolul 2.3 – Practici și experiențe de mobilizare a diasporei în procesul de europenizare, exemple din Georgia, Armenia, România și Polonia** – sunt cercetate experiențele și practicile acestor țări privind gestionarea raporturilor lor cu diaspora, particularitățile și caracteristicile diasporei georgiene, armene, române și ale diasporei poloneze, precum și modelele de mobilizare și angajare a diasporei în procesul de europenizare, exemple de bune practici și situații de succes. Pornind de la obiectivele de cercetare, subcapitolul menționat cuprinde evaluarea interacțiunii statelor cu diaspora și antrenarea acesteia în procesul de europenizare la nivelul Georgiei și Armeniei, pe deoparte, dar și celor care sunt membre ale UE, cum ar fi România

și Polonia, pe de altă parte. Prin analiza experienței acestor state au fost evidențiate instituțiile, politicile și practicile lor de antrenare a diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

Subcapitolul 2.4 – ***Concluzii la capitolul 2*** – cuprinde rezultatele cercetării politicilor și strategiilor europene, a practicilor de interacțiune cu diaspora și mobilizarea acesteia în procesul de dezvoltare și europenizare. Aceste rezultate au permis să fie evaluate particularitățile politicilor și strategiei europene de antrenare a diasporei în procesele comunitare vitale. Prin analiza experiențelor și a bunelor practici ale statelor selectate, a fost posibil depistarea caracteristicilor-cheie ale raporturilor statelor cu diaspora, precum și a instituțiilor implicate în elaborarea și aplicarea de politici, strategii de antrenare a diasporei în procesul de europenizare a statelor.

Capitolul 3, intitulat **Antrenarea diasporei moldovenești în procesul de europenizare a Republicii Moldova**, cuprinde o analiză asupra raporturilor dintre stat și diasporă, cu un accent special privind implicarea diasporei și instituțiilor naționale abilitate și aspectele referitoare la cadrul legal, politicile și strategiile naționale, rolul diasporei în procesul de europenizare prin prisma diverselor domenii de referință.

Subcapitolul 3.1 – ***Particularitățile și caracteristicile diasporei moldovenești, formarea și interacțiunea cu Republica Moldova*** – cuprinde analiza particularităților și caracteristicilor diasporei moldovenești, procesului de formare și interacțiune cu Republica Moldova. Estimările și cercetările sociologice confirmă faptul că a fost atinsă cifra de circa un milion de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele țării.

În ***subcapitolul 3.2*** – ***Instituții, politici și strategii de cooperare cu diaspora moldovenească*** – sunt evidențiate politicile, strategiile și instituțiile statului implicate în raporturile dintre stat și diasporă, rolul acestor instituții, precum și principalele realizări la nivel de politici, acțiuni și proiecte.

În ***subcapitolul 3.3*** – ***Integrarea diasporei în politicile și strategiile de europenizare al Republicii Moldova, oportunități și provocări*** – se întreprinde o evaluare a diverselor aspecte de interacțiune cu diaspora, în special, a aspectelor social-politice, a direcțiilor de politică externă și de orientare politică pentru procesul de integrare europeană, rolul instituțiilor sociale în consolidarea și mobilizarea diasporei moldovenești. Sunt analizate principalele acțiuni de mobilizare a diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

În ***subcapitolul 3.4*** – ***Concluzii*** **la capitolul 3** – sunt prezentate o serie de rezultate asupra subiectelor abordate în cadrul acestui capitol. Astfel, alături de societatea civilă, diaspora se regăsește drept unul dintre factorii care impulsionează procesul de europenizare.

Implementarea rezultatelor științifice. Pe parcursul cercetării tezele de bază ale acesteia au fost expuse în cadrul a 10 conferințe științifice, atât la nivel național, cât și internațional

(Republica Moldova, România, Polonia, Georgia, Ucraina, Irlanda). Autorul a fost implicat în proiecte de cercetare a diasporei moldovenești organizate de către OIM Moldova, IASCI proiectul Nexus, precum și OSCE.

Publicații la tema tezei: Autorul tezei de doctor a prezentat principalele teze și rezultate ale problemei de cercetare în cadrul a 10 articole științifice, care au fost publicate în reviste de specialitate la nivel național și internațional.

1. ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ȘI CONCEPTUAL-TEORETICE PRIVIND DIASPORA CA ACTOR AL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE

Prin conținutul său, acest capitol reprezintă suportul istoriografic și conceptual-teoretic necesar pentru valorificarea științifică a problemelor abordate în cadrul întregii lucrări de cercetare. Capitolul cuprinde în sine o sinteză a principalelor abordări din perspectiva cercetătorilor de bază și a principalelor școli și curente științifice care au studiat fenomenul diasporei, atât ca direcție științifică de cercetare, analiza raporturilor dintre diaspore și statele lor de origine, cele de reședință, diverse aspecte practice ale activității unor state și interacțiunii lor cu diasporele, care pot fi încadrate în cadrul politicilor interne și externe ale statelor.

Astfel, acest capitol cuprinde evaluarea istoriografică asupra cercetărilor realizate, abordările conceptual-teoretice de cercetare a problemelor care sunt cuprinse în cadrul disertației.

Orice lucrare de cercetare științifică începe cu definirea termenilor cuprinși în cadrul temei abordate. Din acest punct de vedere, noi am inclus în cadrul acestui capitol definirea termenilor de diasporă, actor internațional și europenizare. Au fost identificate principalele teorii și definiții atribuite termenilor și fenomenului cercetat.

Reieșind din complexitatea acestor procese globale și noile realități ale politicii mondiale, actorii non-statali, printre care și diaspora, au început să exercite o influență considerabilă asupra politicii interne și externe a statelor, devenind un instrument al diplomației contemporane, îndeosebi al diplomației publice, servind interesele strategice ale statelor de origine și uneori interesele statelor de reședință. Aceste evoluții confirmă dobândirea și asumarea de către diaspore a unor aspecte de natură regională și internațională. În majoritatea cazurilor, statele tind să integreze diasporele în cadrul politicii lor naționale, precum și a politicii lor externe. Reieșind din cercetările actuale privind antrenarea diasporei în diverse procese social politice și strategiile naționale, se confirmă faptul că diaspora se regăsesc printre instrumentele și actorii principali ai diplomației publice ale statelor.

Această tendință este determinată de diversele evoluții de pe arena internațională impulsionate de noile tehnologii care au revoluționat interacțiunea și comunicarea interumană. Evoluția raporturilor dintre actorii internaționali tradiționali și actorii non-statali confirmă fenomenul consolidării raporturilor dintre state și diaspore. Aceste raporturi sunt evaluate ca fiind parteneriate vitale dintre state și diaspore care generează efecte pozitive și în beneficiul ambelor părți.

1.1. Istoriografia cercetării rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale, contribuției diasporei în procesul de europenizare

Cercetările academice ale fenomenului diasporei și ale raporturilor sale cu statul se regăsesc în cadrul științelor sociale începând cu anii 60-70 ai secolului XX. Fenomenul a fost abordat de către savanții din diverse părți ale lumii, începând cu cei din occident, în special, de pe continentul american, iar ulterior de către colegii lor din Europa. O particularitate aparte a cercetărilor fenomenului diasporei în cadrul științelor politice au fost au fost depistate în cadrul Europei de Sud-Est și în spațiul post-sovietic. Statele din această zonă au fost foarte de fenomenul migrației masive, iar ulterior - de formarea unor comunități semnificative de conaționali în afara granițelor lor istorice.

Conceptul de diasporă este analizat atât din perspectiva autorilor străini, cât și a cercetătorilor autohtoni. Astfel, în literatura de specialitate americană, fenomenul diasporei este analizat de către Gabriel Sheffer, în lucrarea sa *Modern Diasporas in International Politics* [214], publicată în 1986, lucrarea cuprinde caracteristicile principale ale diasporei istorice evreiești și diferențele față de celelalte diaspore, care au apărut mai târziu, precum cea grecească, armenească, africană, chineză și altele. Mai târziu, cercetătorii M. Boyle și R. Kitchin, în cadrul publicației *Global Diasporas* [145] prezintă un studiu complex aprofundat asupra fenomenului diasporei la nivel global, care cuprinde principalele clasificări, caracteristici și etapele de formare ale diasporei.

Printre alți autori importanți se regăsesc: A. Medam [249] și J. Clifford [162], W. Safran [216]. Aceștia prezintă evoluția conceptului de diasporă, care inițial se referea la fenomenul dispersării unui grup etnic dintr-o regiune în alta, iar ulterior a dobândit o serie de noi particularități și o reevaluare în creștere a importanței sale.

Astfel, cercetătorii menționați mai sus, au contribuit la fundamentarea termenului de diaspora, oferind o bază teoretică pentru cercetări ulterioare, care au continuat acest efort de teoretizare și conceptualizare a fenomenului diasporei, oferind noi descrieri ale structurii acesteia, a rolului și a impactului semnificativ în raport cu statele de origine și de reședință, a altor state și a comunității internaționale.

O serie de cercetători occidentali au abordat problematica raporturilor dintre state și diaspore, integrarea acestora în procesul de dezvoltare și europenizare, precum și rolul diasporelor în cadrul relațiilor internaționale. Printre aceștia vom menționa F.B. Adamson și M. Demetriou [141], care au analizat comunitățile diasporice din perspectiva Teoriei Relațiilor Internaționale [149; pp.489-526]. Din perspectiva politicilor și a strategiilor elaborate de către state pentru diaspora, vom menționa rezultatele cercetărilor lui D. Ancien, M. Boyle, R. Kitchin, care au

realizat un studiu comparativ la nivel -internațional privind strategiilor dedicate diasporelor [150; pp.7-19]. În ceea ce ține de cooperare la nivelul UE și a instrumentelor elaborate pentru diaspore și recomandările pentru statele membre și cele în curs de aderare, ne vom referi la cercetătorul P.G. Andrade [151].

În cadrul lucrărilor unor cercetători din spațiul post-sovietic se disting abordări asupra noilor tendințe ale fenomenului diasporei, aspectului etnic precum și formării relațiilor dintre state și diaspore, printre acestea evidențiem unii autori precum: V. Popcov [244], T. Poloscova [245], V. Deatlov [246], M. Mîlnicov [249], V. Satzewich [220], V.A. Tishkov [242]. Printre autorii din spațiul post-sovietic se disting și cei care în lucrărilor lor au abordat aspecte dedicate rolului diasporei în cadrul relațiilor internaționale și încadrării diasporei în politica externă a statelor, printre acești autori se disting P. Sporâșev [250] și T. Yepremyan [240].

O serie de cercetători din România au abordat subiectul diasporei și a contribuției sale la dezvoltarea statului lor de origine, precum D. Sandu [115], C.M. Lungu [58], D. Dobre [36], R. Anghel [3], A. Iris [54], M. Șerban [127], C. Beciu [9].

Profesorul universitar Dumitru Sandu este autorul unor serii de studii sociologice despre migrația românilor și diaspora românească. În cadrul lucrărilor sale el analizează migrația românilor, formarea comunităților diasporice, raportarea acestora la societatea românească, impactul asupra diverselor procese social-politice și europenizării societății românești [115].

Cu referire la cercetările fenomenului diasporei realizate la nivel național, cercetătorii din Republica Moldova, au fost inițial preocupați de formarea comunităților și asociațiilor cetățenilor noștri aflați peste hotarele țării sub aspectul demografiei, politicilor social-economice, precum și impactului asupra societății.

Ulterior, odată cu primele forme consolidate ale comunităților de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele țării, au apărut cercetări și lucrări consacrate diasporei moldovenești, a caracteristicilor ei și a cadrului normativ. S-au elaborat primele modele de interacțiune, au fost analizate și raporturile statului cu diaspora, formarea instituțiilor naționale abilitate cu atribuții în domeniul diasporei. S-a realizat cartografierea diasporei moldovenești și au fost abordate aspecte privind impactul diasporei asupra politicii interne și externe al Republicii Moldova.

În procesul stabilirii gradului de cercetare asupra tematicii lucrării de cercetare, am constatat că la nivel național în ultimii ani problemele diasporei au trezit un interes pentru cercetătorii din Republica Moldova. Menționăm în acest sens o serie de autori consacrați și lucrări de referință: V. Moraru [69], V. Moșneaga Gh. Rusnac [74], D. Cheianu-Andrei [30].

Studii importante privind diaspora Republicii Moldova au fost realizate de către V. Moșneaga și V. Moraru. În acest sens, printre lucrările de referință se regăsește *„Маятник*

Миграции" [239], care cuprinde o sinteză al factorilor determinanți ai diasporei, cauzele care au favorizat migraţia moldovenilor, tendinţele migraţiei forţei de muncă din Republica Moldova, precum și aspectele pozitive și negative ale migraţiei pentru societe și țara noastră.

Studii complexe privind politicile statului dedicate diasporei și valorificării potențialului ei în procesul de dezvoltare au fost analizate și sistematizate în cadrul centrelor de cercetare și universitare la nivel național: Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Studii Economice a Moldovei, Universitatea de Studii Europene din Moldova. O serie de centre analitice au abordat subiectul în publicațiile lor periodice: *Asociaţia pentru Democraţie Participativă "ADEPT"; Institutul pentru Politici și Reforme Europene IPRE; Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP; IDIS „Viitorul" și Institutului de Politici Publice, Institutului Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice al AŞM.*

O lucrare importantă privind formarea diasporei moldovenești și a interacțiunii acesteia cu cu instituțiile din Republica Moldova este *„Politica migrațională a statului moldovenesc"* [75] a cercetătorului V. Moșneaga. Vom remarca faptul că cercetătorul V. Moșneaga a reușit să dezvolte interesul academic față de fenomenul migrației, în special, față de tendințele social-economice și politice, ca aspecte esențiale ale dezvoltării societății naționale, dar și despre importanța diasporei moldovenești. V. Moșneaga a analizat în profunzime atât procesul migrației cât și impactul asupra Republicii Moldova. Cercetătorul se concentrează asupra particularităților specifice ale diasporei moldovenești și analizează politicile statului față de diaspora moldovenească.

O contribuție semnificativă în domeniul cercetării migrației și diasporei îi aparține profesorului V. Moraru [72], care a reușit să coordoneze diverse studii și cercetări care au vizat migrația și rolul diasporei în transformările democratice și politice din Republica Moldova. Rezultatele eforturilor sale au fost transpuse în elaborarea și implementarea unor politici publice dedicate diasporei cu scopul de a consolida raporturile dintre stat și diaspora moldovenească.

Alți autorii autohtoni care au abordat problemele actuale ale diasporei moldovenești sunt D. Lozovanu [41], E. Deleu [40], C. Solomon [112], S. Porcescu [92], O. Maciuca [65], Gh. Căldare [22], M. Iațco [59], N. Putină [93] ș.a.

Cercetările respective cuprind diverse aspecte ale migrației și formării diasporei moldovenești, precum și ale evoluției socio-demografice, culturale și impactului asupra RM.

Un studiu privind diasporei ca actor internațional a fost realizat de către R. Rusu și L. Tudorova în articolul: *„Rolul diasporei în cadrul relaţiilor internaţionale"* [107], în cadrul căruia sunt analizate aspecte privind diaspora ca un actor internațional, rolul diasporei în relația cu statul de origine și cel de reședință și importanța lor în cadrul relațiilor internaționale.

Aspecte relevante privind raporturile dintre diasporă și securitatea statului au fost abordate publicate de Gh. Căldare în revistele naționale, printre care menționăm și articolul: *„Impactul migraţiei asupra securităţii statelor. Cazul Republicii Moldova”* [22]. Studiul respectiv remarcă aspecte importante privind impactul proceselor migraţioniste asupra statelor de reședință a migranților, în special, asupra situației Republicii Moldova.

Particularități și aspecte importante ale rolului diasporei în cadrul politicii externe prin prisma diplomației publice, au fost abordate de către R. Panța [98; 99]. Acestea constituie o amplă analiză asupra diplomației publice naționale și o încercare de a încadra rolul diasporei în cadrul diplomației publice al Republicii Moldova.

În acest sens, majoritatea studiilor și cercetărilor realizate de către autorii autohtoni au fost orientate în direcția deslușirii particularităților esențiale ale fenomenului diasporei, identificării problemelor cu care se confruntă aceasta, precum și cercetarea metodelor de interacțiune dintre stat și diaspora pentru a consolida acest raport în vederea dezvoltării Republicii Moldova. Astfel, cercetătorii autohtoni au reușit să identifice aspecte importante ale fenomenului, dar și particularități esențiale ale formării comunităților diasporei, interacțiunea lor cu statul și conaționalii lor rămași acasă, integrarea lor în statele de reședință, precum și aspecte privind oportunitatea de a se reîntoarce în Republica Moldova.

În cadrul istoriografiei naționale au fost identificate o serie de lucrări de referință privind diversele aspecte ale procesului de europenizare, integrare europene și dezvoltare. Astfel, ne vom referi la lucrările unor cercetători autohtoni precum: V. Moraru [69], C. Solomon [113], V. Moşneaga [76], Gr. Vasilescu [136], V. Juc [57],, S. Cebotari [23], V. Saca [25], C. Ejov [48].

Notăm o contribuție semnificativă al profesorului Victor Moraru, care este autorul mai multor lucrări, printre care vom menționa: *„Republica Moldova – Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării*” [70]; *„Valențele valorilor europene*” [69]; *„Europenizarea: fațetele procesului*” [71];

Problematica procesului de integrare europeană, aspectele privind europenizarea Republicii Moldova au fost abordate de către profesorul Grigore Vasilescu, în lucrările sale: *„Strategii de integrare europeană pentru Republica Moldova”* [136]; *„Sarcini şi mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova*” [135]; *„Considerații privind metodologia studiilor europene contemporane”* [134]. Prin intermediul lucrărilor sale cercetătorul a evidențiat o serie de aspecte importante și esențiale ale europenizării, care trebuie luate în considerare în cadrul europenizării Republicii Moldova. Sunt înaintate o serie de recomandări pentru eficientizarea procesului, printr-o serie de reforme și acțiuni ale autorităților pentru avansarea procesului de integrare europeană.

Rezultatele studiilor privind diaspora și raporturilor sale cu statul au fost discutate în cadrul mai multor evenimente la care autorul a participat prezentând articole și publicații la tema de cercetare, lucrări care au fost ulterior prezentate mediului academic și societății prin intermediul publicațiilor științifice și multiplelor conferințe de nivel național și internațional.

În procesul de coordonare a relațiilor statului cu diaspora sunt deseori implicați și alți actori sociali care au aport semnificativ în consolidarea relației dintre diasporă și statul de origine. Printre acești actori sunt organizațiile non-guvernamentale, organizațiile internaționale și Biserica.

Printre organizațiile internaționale care la nivel național se ocupă cu studiul migrației, diasporei și rolului lor în dezvoltarea statului, un rol important îl are Organizaţia Internaţională pentru Migraţie Misiunea în Moldova (OIM), Organizația Națiunilor Unite și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD).

O serie de studii, cercetări și colectare de date au fost realizate cu suportul OIM. Aceste studii au conturat profilul socio-economic al cetăţenilor Republicii Moldova stabiliţi temporar sau permanent peste hotarele țării. Printre acestea vom menționa: *„Cartografierea diasporei moldoveneşti în Italia, Portugalia, Franţa şi Regatul Unit al Marii Britanii* [29].

Aspecte privind mobilitatea migranților, impactul asupra formării diasporei, migrația forței de muncă, aspecte care se regăsesc în cadrul studiului realizat de European Training Foundation (ETF): *„Măsurile de susţinere a migranţilor din perspective angajării şi a abilităţilor”* [228].

Potrivit studiului realizat de OIM împreună cu cartografierea diasporei, a cuprins și o estimare al numărului celor care au emigrat peste hotare ajunge la circa un sfert din populația aptă de muncă din Republica Moldova. Totodată, studiul prezintă țările de destinație pentru majoritatea migranților moldoveni, care au preferat să emigreze preponderent în statele europene precum: Italia, Spania, Portugalia.

Abordările teoretico-științifice referitoare la procesul integrării, cuprins în lucrările autorilor europeni: E. Haas [179], D. Mitrany [196], M. O'Neill [200], care analizează etapele integrării europene, precum specificul pentru statele din Europa de Sud-Est.

Perspectiva integrării europene a preocupat și o serie de cercetători din arealul postsovietic, precum sunt: M. Maximov [247], O. Buturin [241], T. Poloscova [245], V. Deatlov [246], M. Mîlnicov [249], V. Satzewich [220].

Cercetări privind implicarea diasporei în procesul de dezvoltare a statului de origine au fost realizate în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (AȘM). În anul 2008 AȘM a fost lansată inițiativa: *„Dezvoltarea cooperării cu Diaspora Științifică”*. Scopul acesteia fiind de a crea o platformă pentru interacțiunea dintre cercetătorii din diasporă și cei din Republica Moldova prin crearea unei rețele a cercetătorilor naționali [110].

În cadrul cercetărilor de publicate de către Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, au fost publicate o serie de publicații care cuprind abordarea procesului de modernizare socială și politică, integrare europeană și de dezvoltare al Republica Moldova. [68].

În ceea ce privește implicarea cercetătorilor autohtoni în dezbaterea despre rolul diasporei în cadrul relațiilor internaționale în procesul europenizării am constatat că deși tema centrală, cea a diasporei ca factor al relațiilor internaționale, constituie o temă destul de intens abordată, totuși nu am reușit să identificăm autori moldoveni care să trateze problema diasporei moldovenești din perspectiva europenizării. În acest sens, menționăm câteva titluri care au abordat parțial această latură a diasporei naționale, precum: R. Rusu , L. Todorov în lucrarea *Rolul diasporei în cadrul relațiilor internaționale* [117].

Diverse aspecte ale procesului de europenizare a Republicii Moldova se regăsesc în lucrări ale experților și cercetătorilor autohtoni din domeniul relațiilor internaționale, în studiile pregătite de centrele de analiză și cercetare. Studii și lucrările relevante pentru cercetarea noastră, au fost realizate de centrele naționale de analiză IDIS Viitorul, Asociația pentru Democraţie Participativă ADEPT şi EXPERT-GRUP. Studiile publicate de acestea s-au preocupat de evaluarea politicii externe și a procesului de europenizare a țării în ansamblu. Însă nu au abordat factorul diasporei în procesul europenizării, un subiect care nu se regăsește printre studiile europene.

În cadrul cercetării noastre am luat în considerare rezultatele cercetărilor și concluziile acestora pentru a iniția o abordare nouă asupra acestui fenomen, și anume, contribuției diasporei la procesul europenizării. A fost analizat cadru existent de cooperare dintre RM și UE, materialele elaborate de Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene al Republicii Moldova, printre care menționăm: „*Parteneriatul de Mobilitate: Moldova – Uniunea Europeană*”, „*Acordul de Asociere RM – UE*”. Acestea au servit pentru a analiza cadrul existent al raporturilor moldo-comunitare, relațiile instituționale și mecanismele de interacțiune dintre aceste două entități.

Prin analiza conceptelor și teoriilor elaborate de către reprezentanții cercurilor academice se disting o serie de opinii originale, care au servit drept puncte de reper pentru continuarea și dezvoltarea de noi cercetări și abordări asupra fenomenului diasporei.

Majoritatea lucrărilor academice realizate recent privind diaspora au la bază studii ale diasporei din perspectiva interacțiunii cu entitățile statale, fie cu statul de origine, fie cu cel de reședință. Aceste cercetări sunt organizate în studii de caz din anumite state ori diaspore specifice în ideea identificării unor modele internaționale reprezentative. Acestea evidențiază trăsăturile comune ale comunităților diasporale, dar și aspecte specifice fiecărui caz în parte. O altă clasificare a cercetărilor se realizează cu ajutorul principiului raportărilor la viața politică și intensitatea raporturilor social-politice ale diasporelor. Sunt evidențiate acțiunile realizate și modul de

interacțiune ale diasporelor cu statele. Aceste cercetări cuprind și politicile realizate, strategii de antrenare și participare în procesul de dezvoltare și europenizare.

În continuare vom prezenta o sintetizare asupra abordărilor cercetătorilor, clasificările realizate, precum și studiile empirice asupra diasporei, implicarea acesteia în viața social-politică a statelor, precum și modalitățile de mobilizare a diasporei în procesul de dezvoltare.

Fenomenul este caracterizat de diverse perioade istorice, în cadrul cărora raporturile inter-statale au evoluat, dar și ca o consecință a migrației, a discrepanțelor social-economice și a crizelor politice din anumite regiuni. Acești factori au avut o contribuție semnificativă asupra conturării unui rol important al raporturilor dintre stat și diasporă, asupra rolului diasporei în contextul relațiilor internaționale. Particularitățile și caracteristicile au fost abordate în studiile și cercetările realizate de către savanții din diverse regiuni ale lumii. Vom prezenta mai jos principalele lucrări și autorii care au avut o contribuție esențială asupra dezvoltării cercetărilor respective.

Prima perioadă: se consideră că conceptul de diasporă, își cunoaște abordarea academică în cadrul științelor sociale începând cu anii 1970, când au fost puse bazele teoretico-conceptuale, tipizarea şi cercetarea fenomenului. Cercetătorul S. Judith argumentează prin faptul că înainte de această perioadă, grupurile de imigranţi erau abordaţi sub aspectul asimilării, aceştia urmau să preia identitatea statului receptor şi a grupurilor locale [229]. Sunt până în zilele noastre, regiuni şi state care nu recunosc anumite grupuri etnice, diaspore, de la care se solicită asimilarea.

Perioada a doua: care cuprinde sfârșitului anilor 1970 a fost caracterizată ca una în care au fost înaintate mai multe programe și încercări de integrare forțată al comunităților migranților, iar teoria asimilării și altele înrudite acesteia, care se refereau la procesul de integrare a migranților, au suferit un eșec considerabil, datorită tendințelor migranților de conservare al identității și apartenenței lor etnice [252].

Studiile inițiale ale cercetătorilor au fost concentrate asupra determinării fenomenului diasporei, a elaborării unei teorii și definiții generale cu valoare teoretică și practică. Astfel, termenul „diaspora”, a fost introdus în domeniul cercetării în legătură cu creşterea proceselor de migrație a populației, după destrămarea sistemului colonial, ceea ce a dus la crearea unor noi comunități de migranţi stabiliţi în afara ţării lor de origine. În acest context, în cadrul comunităţii ştiinţifice au fost conturate abordări pe diferite dimensiuni și clasificări, care cuprind fenomenul și conceptul diasporelor. Astfel, au fost delimitate grupurile sociale care se încadrează sub denumirea de diasporă, caracteristicile formării acestor grupuri, impactul pe care îl au la nivel social şi extinderea teritorială pe care o poate cuprinde influența acestora.

Ulterior cercetările au continuat cu prezentarea unor aspecte mai aprofundate ale diasporelor, realizând clasificarea acestora. Apoi a urmat atribuirea rolurilor relevante și încercarea de a măsura impactul acestora asupra statelor și a diverselor procese internaționale.

Perioada a treia: considerată odată cu începutul anilor 1980, atunci când se constată noi evoluții în teoria diasporei, iar noile abordări ale conceptului au început să fie utilizate şi în contextul descrierii grupurilor de migranţi, cărora le este caracteristică tendinţa de păstrare a identităţii etnice, istorice şi culturale, având şi un pronunţat sentiment de colectivitate. În această perioadă, mai mulți cercetători, printre care și A. Medam [253], J. Clifford [161], notează evoluția conceptului de diasporă, care anterior descria doar fenomenul deversării unui grup etnic dintr-o regiune în altă parte. Ulterior, termenul diaspora a fost lărgit pentru a cuprinde și alte tipuri de comunități etnice de migranți. Printre comunitățile care au fost ulterior încadrate în cadrul termenului de diaspore, s-au regăsit: diasporele africane, palestiniene, armene, chineze și altele.

O altă abordare asupra termenului a fost înaintată de către cercetătorul K. Tölölyan [220], în cadrul revistei academice „Diaspora". Contribuția cercetătorului a fost evaluată drept una foarte valoroasă, și cea care o ferit oportunitatea extinderii abordărilor asupra conceptului de diaspora, prin semnificații teoretice noi, legate de procesele globale, participarea diasporei în cadrul acestor procese complexe, noi etape în raporturile statelor cu diasporele.

Perioada a patra: cuprinsă între anii 1990 și începutul anilor 2000, termenul este corelat cu consecințele procesului globalizării, fiind o formă de menținere și păstrare a identității unor comunități de emigranți. Perioada sfârșitului anilor 1990, descrisă drept o etapă nouă în lumea globală, îndeosebi sub aspectul migrației emergente, dar şi al urmărilor şi consecinţelor sale, şi care a dat naștere unor noi cercetări calitative ale fenomenului diasporei.

O contribuţie apreciabilă a fost realizată de către cercetătorul R. Cohen, care prin cercetările și teze sale complexe evidențiază particularități și clasificări noi ale diasporei. În cadrul lucrării sale: *„Global Diasporas"* [158], cercetătorul delimitează mai multe etape al evoluţiei conceptului de diasporă de la cea clasică, care desemna comunitățile evreiești la cele grecești, la diasporele moderne care au preluat noi aspecte și particularități specifice.

Adițional etapelor de evoluție a fenomenului diasporei, distingem și o serie de clasificări generale după factorii care au declanșat formarea acestor grupuri, precum migrația globală, migrația de muncă, reîntregirea familiilor migranților, migrația creierelor, numit și procesul de *„brain drain",* fenomenele climatice și impactul acestora, factori politici și economici, represiuni și constrângeri etnice, religioase, sociale etc.

Începând cu anii 1990, sunt evidențiate diverse studii și cercetări care relevă o multitudine de aspecte corelate cu fenomenul diasporei, precum cele culturale, antropologice și sociologice,

analizate de o serie de cercetători precum: M. Koinova [185], G. Sheffer [214] W. Safran [224], B., O. Adamson [141], etc.

Odată cu evoluția rolurilor pe care le-a asimilat diaspora, dar și diversificării raporturilor interstatale, percepția contemporană asupra termenului și fenomenului „diasporei", a dobândit noi particularități, care s-au extins prin noi atribuții în raporturile sale cu statele, care depășesc semnificația inițială, și anume, raportarea la experiența poporului evreu aflat în exil în Babilon și dispersiei evreilor în întreaga lume [60]. Semnificația istorică atribuită diasporei a devenit pe parcurs un termen prea exclusiv, care nu cuprinde particularitățile diasporei din zilele noastre.

O contribuție semnificativă asupra cercetării particularităților teoretice privind evoluția și optimizarea conceptului de diasporă, a fost realizată de mai mulți cercetători și practicieni ai diasporei, printre care sunt: R. Cohen [164], W. Connor [165], J. Clifford [168], W. Sheffer [214].

Până în prezent, în literatura de specialitate, am identificat doar cercetări și lucrări științifice asupra rolurilor tradiționale atribuite diasporei. Astfel, se atestă o lipsă acută privind abordarea noilor aspecte și particularități ale diasporei, în special, al rolului de actor al relațiilor internaționale și asupra contribuției semnificative ale diasporelor la europenizare. Se constată necesitatea abordării acestui subiect în cadrul discuțiilor și dezbaterilor la nivelul cercurilor academice în scopul dezvoltării acestui aspect.

Cazul diasporei evreiești este unul reprezentativ, considerat un etalon în ceea ce privește modelul unor comunități dispersate, care cuprind atât un tip clasic al diasporei cât și elementele unei diaspore contemporane [260].

Printre diverse procese de globalizare care au avut loc pe parcursul ultimelor decenii a fost și o deschidere masivă a frontierelor dintre statele post-sovietice care a generat fluxuri de migranți din zona Europei centrale și de est. Aceste procese au dus la formarea unor noi comunități de cetățeni care păstrează o legătură puternică cu țara de origine. Datorită acestei legături puternice s-a realizat un transfer de valori și practici democratice din țările de destinație către țările de origine. Diaspora a devenit o punte de legătură dintre patria lor și țara de reședință și totodată un factor de dezvoltare, democratizare și europenizare.

Extinderea abordărilor termenului de diasporă în cadrul altor contexte contemporane, îi este atribuită lui W. Safran [224], care extinde conceptul ce cuprindea anterior doar experiența istorică a poporului evreu. Safran reușește să elaboreze noi criterii și să construiască o tipologie de clasificare a diasporelor. Prin extinderea termenului, în definirea diasporei sunt incluse și alte categorii de persoane precum: imigranții, refugiații politic, minoritățile etnice şi alte comunităţi.

Completări esențiale și adăugiri au fost aduse de către cercetătorul american de origine armeană K. Toloyan [232]. Astfel, cercetătorul aduce o contribuție semnificativă asupra aspectelor de interconectare a teoriei diasporei cu fenomenul transnaționalismului și globalizării.

Cercetătorul R. Brubaker [158], argumentează necesitatea extinderii utilizării termenului de diasporă și asupra altor comunități etnice de origine migratorie, care au trecut prin etape similare fenomenului dispersiei și deversării.

Cercetătorul F. Ragazzi [215], în cadrul cercetărilor sale asupra raporturilor dintre state și diaspore, acesta evidențiază o multitudine de aspecte importante, corelate cu politicile publice, religia, cultura, aspectele administrative și politice ale statelor, demonstrând interconexiunea dintre state și diaspore.

Lucrările consultate pentru pregătirea cercetării cuprind abordări analitice asupra fenomenului diasporei, raporturile directe dintre diasporă și stat, cadrul normativ, politicile publice și alte mecanisme de interacțiune. Această metodă de cercetare este caracterizată prin studiul analitic și comparativ asupra diverselor comunități ale diasporei. Studiile și cercetările care au fost consultate pe parcursul elaborării lucrării au relevat o serie de particularități și aspecte importante care au permis să evidențiem contribuția diasporei la dezvoltarea statului, impactul acesteia asupra statului de origine, rolului în cadrul politicii externe și relațiilor inter-statale.

Aceste studii și cercetări care au fost consultate, au fost selectate pentru a cuprinde diverse aspecte ale termenului de diaspora, precum și abordări de o natură interdisciplinară. Fenomenul fiind foarte divers și unul care cuprinde atât aspecte ale științelor politice cât și celor sociale și economice. Așadar, în procesul de realizare a cercetării analizând istoriografia națională în domeniul diasporei moldovenești, am constatat următoarele concluzii:

- Odată cu evoluția fenomenului diasporei și proceselor în care sunt implicate, a fost necesar să fie cercetate noi aspecte ale diasporei și raporturilor sale cu statele;
- Cercetările actuale asupra diasporei și raporturilor lor cu statele sunt la un nivel incipient și incomplet. Acestea nu cuprind multitudinea de aspecte și particularități ale diasporei;
- Sunt necesare noi abordări și cercetări care să cuprindă multitudinea de particularități importante ale fenomenului diasporei, noile sale rolul la nivel transnațional și internațional;
- Se atestă lipsa unor studii și cercetări asupra contribuției diasporei asupra procesului de europenizare, asupra dezvoltării și realizarea strategiilor naționale de modernizare, reforme, diplomației publice, diplomației prin intermediul diasporei etc.

1.2. Cercetarea teoretico-conceptuală a fenomenului diasporei ca actor al relațiilor internaționale în contextul procesului de europenizare

Pentru a analiza abordările teoretico-conceptuale asupra diasporei și procesului de europenizare, ne vom referi la etapele formării diasporelor, clasificarea, principalele tipologii și metode de interacțiune dintre diaspore și state.

Diaspora a apărut ca rezultat al procesului migrației și dezvoltării societății umane. Termenul „diaspora" a evoluat odată cu istoria omenirii obținând diverse aspecte și caracteristici definitorii care s-au schimbat pe parcursul istoriei.

În cadrul glosarului OIM, diaspora are următoarea definiție: „mai multe persoane sau un grup etnic care au plecat din țările lor etnice tradiționale, dispersate în diferite părți ale lumii". Termenul „diaspora" transmite ideea unor populații transnaționale, care trăiesc într-un singur loc și care în același timp îşi mențin relații cu țările lor de origine" [180]. În general, termenul se referă la persoanele care se identifică cu țara sau națiunea lor de origine, dar locuiesc în afara acesteia.

Diaspora mai este definită și ca grup etnic, care se află în afara țării sale de origine, acestea sunt formate pe diverse domenii și criterii, precum: politic, economic, social, religios, istoric etc. Printre aceste delimitări specifice ale tipurilor de diaspore menționăm: diaspora politică, diaspora economică, diaspora religioasă, diaspora istorică.

Migrația este considerată a fi unul dintre procesele care au generat formarea diasporelor, extinderea și consolidarea acestora. Migrația este o mișcare a populației de pe un teritoriu pe altul, care este determinată de diverși factori economici, sociali, politici sau naturali. Deseori, migrația implică o serie de schimbări și poate afecta procese economice și de dezvoltare ale statelor [7].

Mediul academic a cercetat fenomenul diasporei încă de la apariția sa, ca fiind unul de o origine istorică, ca un proces de evoluție al umanității şi societății. Astfel, cercetătorii din domeniul științelor social-politice şi-au pus întrebarea despre elementele de bază ale noțiunii de diasporă, delimitări, rolul acesteia în cadrul societății, statelor și relațiilor internaționale.

Potrivit profesorului V. Moșneaga „emigranții reprezintă populația care se deplasează pendulator între ţara de origine (reşedinţă) şi locul de muncă (ţara de primire). În acest caz, ţara de origine are un grad mai redus de dezvoltare economică, o pondere ridicată a tineretului, a populaţiei apte de muncă în totalul populaţiei, o natalitate ridicată, nu are posibilităţi de utilizare pe plan naţional a forţei de muncă disponibile, nici investiţii în unele sectoare economice [88].

Analizând etimologia cuvântului „diaspora”, distingem o serie de caracteristici referitor la evoluția semnificațiilor atribuite acestui cuvânt. Din ebraică termenul a fost tradus ulterior în limba greacă, şi desemna fenomenul migraţiei şi cel al colonizării. Cuvântul grecesc „diaspora” a fost tradus din cuvântul ebraic „galut”, care înseamnă „exil” și semnifică separarea violentă a unei comunități de fostul ei loc de reședință.

Astăzi, folosim tot mai des termenul “diasporă” cu un înțeles adesea diferit. Termenului îi sunt atribuite valențe noi, precum: „lucrători emigranți” ori „migranți temporari”. În acest context, evidențiem necesitatea de a aborda definirea acestui termen pentru a avea o viziune clară și bine determinată asupra subiectului cercetării. Definirea termenului este un proces complex deoarece este necesară o abordare interdisciplinară și o perspectivă istorică asupra evoluției conceptului.

Reieșind din diversele etape ale istoriei omenirii precum și a diverselor procese globale, de migrație, modernizare și tehnologizare, vom prezenta mai jos câteva etape de teoretizare și conceptualizare a termenului.

Pe parcursul istoriei omenirii au existat diverse tipuri de diaspore. Primele diaspore se consideră comunitățile evreiești dislocate din Mesopotamia, regiunea Mării Mediterane. În perioada secolelor XIX-XX se remarcă prin mărime fluxurile migranților europeni în America. Au mai existat și alte evenimente regionale și locale care au determinat diverse grupuri de oameni să-și schimbe locul de trai, fiind motivați de război, regimuri dictatoriale, cataclisme și dezastre naturale, căutarea unui trai mai bun și prosperitate [118].

Printre cercetătorii care au încercat să sistematizeze și să aducă claritate în definiția oferită diasporelor se regăsesc: W. Safran [224], J. Clifford [167]. Conform consensului acestora diasporele reprezintă comunități transnaționale care sunt caracterizate prin strămutarea din patria lor de origine, un grup colectiv care păstrează identitatea de grup etnic și formează o rețea împreună cu alte entități sau grupuri. Aceste comunități au în comun așteptarea de revenire ori reconstruire a patriei lor. Această abordare a fost una dintre multiplele încercări academice de a defini diasporele, ca o experiență legată de raporturile acestor comunități cu statul lor de origine.

În opinia cercetătoarei M. Georgiou [183], sunt evidente două laturi importante ale conceptului de diasporă, cea sociologică, care reprezintă diaspora în calitatea ei de actor social, cultural și mobilizator de resurse umane, financiare, intelectuale, precum și aspectul teoretic al diasporei, care include importanța emergentă a diasporei la nivel local, regional și global [183].

Dintr-o altă perspectivă, potrivit cercetătorul rus V. A. Tishkov, termenul de diasporă este corelat cu legătura acestor grupuri etnice cu patria lor istorică. Din acest punct de vedere diaspora poate fi considerată o comunitate distinctivă cultural și identitar, având origini comune și valori marcate de solidaritate și atașament față de spațiul de origine [242; 40].

Pentru etapa actuală și evoluțiile curente ale diasporei vom face referire la definiția oferită de R. Baubock și T. Fais, care cuprinde următoarele caracteristici: „un grup de oameni dispersați în două sau mai multe locații, care împreună împărtășesc memorii colective referitor la patria lor de origine, care păstrează identitatea lor culturală și legătură cu aceasta, au un angajament de interacțiune și susținere a bunăstării și restaurării patriei lor" [157;33].

Un alt punct de vedere important în lucrările clasice privitor la diasporă a pus accentul pe cazuri paradigmatice, cum ar fi cu referire la evrei, armeni, greci, etc. Cercetătorul Sheffer [215] include un element esențial în definirea diasporei, și anume, păstrarea legăturii lor cu țara de origine, ca element important al acestor comunități, criteriile sunt structurate în felul următor:

1. Păstrarea și dezvoltarea unei identități colective în cadrul diasporei;
2. Organizarea internă, prezența unei formațiuni și structuri interne, o comunitate distinctă și autonomă față de țara de origine și cea de reședință;
3. Menținerea legăturilor cu țara de baștină, prin legături directe și socio-culturale, vizite, organizarea de evenimente, remitențe etc.

Reieșind din contextul noilor realităţi şi schimbărilor majore raportate la procesul de globalizare, la nivel regional, cel de europenizare, a fost modificat și conceptul privind „diaspora". Acest termen nu mai poate fi atribuit pentru a descrie doar comunitățile de emigranți.

O altă latură al studiului asupra termenului de diasporă se referă la aspectele de interacțiune dintre ţara de origine şi cea de reşedinţă, precum şi problema identităţii persoanelor respective. Printre principalele argumente ale imigranților privind apartenența la diasporă sunt atât principiul „jus soli – legea pământului, adică locul unde s-au născut", cât și „jus sanguinis – legea sângelui, care prevede revendicarea ereditară prin generații".

În cartea sa „*Global Diasporas: an introduction"*, cercetătorul R. Cohen [158], încearcă să acopere lipsa unei teorii complexe a diasporei, oferind o multitudine de observații și constatări asupra conceptului, o serie de sugestii și recomandări pentru studiile ulterioare. Totodată, R.Cohen, oferă o definire generală asupra diasporei: *„o comunitate de oameni cu origini comune care au o reşedinţă permanentă ori temporară în afara statului de origine, etnicităţii ori apartenenţei religioase"*. Totodată, potrivit cercetătorului comunitățile diasporice și membrii acestora sunt percepuți drept o comunitate naţională a ţării lor de origine" [158, p.114].

Diaspora clasică - caracterizată prin dispersia forțată a unei comunități din teritoriul geografic și cultural inițial, dar care continuă să păstreze legăturile lor identitare și atașament față de patria lor, teritoriul lor inițial, baștina, țara lor de origine, aspecte transmise și cultivate către noile generații ca o moștenire, care este păstrată și cultivată în continuare, având caracteristici distincte și fără a fi asimilată de cultura și identitatea populației din teritoriul gazdă.

Diaspora istorică – o evoluție istorică al termenului, reprezentând comunitățile evreiești împrăștiate în afara Palestinei în urma captivității babiloniene (sec. 6 î.Hr.). Totodată, termenul „diaspora" se găsește în traducerea în limba greacă a Bibliei „Septuaginta" și este explicat prin expresia: „a semăna pe scară largă". Termenul descria pedeapsa divină aplicată evreilor de către Dumnezeu [118].

Cercetătorul James Clifford atrage atenția asupra aspectului de conștiință, colectivitate, apartenență, dar și solidaritate între membrii acestor comunități. Totodată, atrage atenția asupra aspectelor distincte ale diasporelor, precum istoria formării lor, aspecte privind adaptarea în statele gazdă, nivelul de acceptare de către societatea locală, nivelul de implicare în viața social-politică, după natura activității și formării lor, politice, religioase și culturale [167].

Evoluţiile istorice au favorizat alte noi modificări şi ajustări asupra termenului, care a fost extins şi aplicat multor alte comunităţi care au trecut prin experienţe similare. Clasificarea diasporelor a permis să stabilim criteriile de bază și principalele caracteristici ale diasporei:

1. Existenţa unei istorii a dispersării – din țara lor de origine într-o altă țară ori regiune;
2. Păstrarea memoriei şi mitului despre patrie s-au cultură și identitate;
3. Lipsa integrării și adaptării depline în țara gazdă;
4. Se păstrează o ideie de reîntoarcere, revenire la teritoriul și cultura de baștină;
5. Conexiunea cu țara lor de origine, recunoașterea și susținerea statului lor de origine;

Analizând datele prezentate de cercetătorii W. Safran și R. Cohen, în cadrul cercetărilor lor asupra aspectelor distinctive și criteriilor de clasificare, conform tabelului (anexa 2) care cuprinde o serie de aspecte importante și esențiale, elemente caracteristice ale diasporei, spectrul lor de acțiune și interacțiune cu statele. Realizarea acestui tabel de clasificare permite să deslușim o serie de particularități caracteristice ale diasporei.

Potrivit rezultatelor obținute de cercetătorul R. Cohen, sunt o serie de procese și factori care influențează formarea diasporelor, după cum urmează:

1. *Dispersiunea* – separarea de țara de origine, dislocarea membrilor comunității se atestă în două s-au mai multe regiuni străine;
2. *Posibilitatea de mobilitate şi expansiune* – la nivel regional și internațional, având diverse motive precum căutarea de lucru, interese economice, dezvoltare profesională;
3. *Păstrarea memoriei colective* – se manifestă prin menținerea conceptului despre țara lor de origine, teritoriu, istorie, succese și realizări remarcabile;
4. *Tendința de reîntoarcere* - dezvoltarea unei tendințe pentru revenirea la țara lor, la origini;
5. *Existența unui puternic grup etnic*, care a fost susținut pentru o perioadă îndelungată, fiind bazat pe identitate, istorie și credință comună;

6. *Solidaritate și empatie față de conaționalii lor* – prin asistență și campanii de colectare de fonduri, păstrarea și promovarea limbii materne, religiei, valorilor culturale;
7. *Activități culturale distincte* – în statul de reședință, păstrând identitatea, cultura și credința lor din țara de origine [164].

Având această delimitare și clasificare noi am ținut să evidențiem acești factori care au determinat particularitățile specifice ale diasporei. Acestea au servit în clarificarea delimitărilor și abordărilor conceptual-teoretice care au servit la realizarea cercetării noastre. Prin aplicarea acestor delimitări vom identifica diferențele între diaspore, clasificările și aspectele distinctive ale unei comunități, care poate fi recunoscută drept diasporă.

Termenul „diaspora" cuprinde nu numai aspectul migrării fizice din statul de origine, dar și aspecte precum dislocarea geografică, schimbarea modului de viață, evoluții sub aspect social, o nouă realitate religioasă și politică. Atașamentul față de valorile originare, religie, cultură și viața social-politică din statul de origine, sunt caracteristice ca elemente specifice diasporei.

La nivelul Organizației Națiunilor Unite (ONU) și instituțiilor subordonate, inclusiv, OIM, textele oficiale, documentele aprobate se utilizează o terminologie oficială cu referire la fenomenul diasporei, și anume cea de „comunități transnaționale" și „comunități de migranți" „diaspora".

Dacă ne referim la documentele oficiale, legislative, strategii și politici la nivelul instituțiilor guvernamentale, organizațiilor internaționale, ONG-urilor și asociațiilor diasporei, se distinge o clasificare generală a diasporei, după modul de interacțiune, normele existente și reglementările în vigoare. Astfel, diaspora și asociațiile acesteia sunt identificate drept: 1. actor social; 2. actor politic; 3. actor internațional. În dependență de caracteristicile asumate și de interacțiunea acestor grupuri sociale, se clasifică în cadrul uneia din cele categorii.

Pentru a confirma rolul diasporei ca actor al relațiilor internaționale, trebuie să avem în vedere faptul că diaspora are o contribuție în creștere asupra raporturilor internaționale, relațiilor bilaterale și multilaterale dintre state. Acest rol și potențial de a influența relațiile dintre state și comunități, care confirmă statutul diasporei de actor al relațiilor internaționale.

Diaspora este percepută la nivelul relațiilor internaționale drept comunități dispersate geografic, care sunt formate din persoane care au migrat sau au fost forțate să părăsească țara de origine și să se stabilească în alte părți ale lumii. În funcție de dimensiunea, organizarea și influența sa, diaspora poate avea impact în mai multe domenii: politic, social, economic, diplomatic etc.

În continuare, pentru a demonstra rolul diasporei de actor al relațiilor internaționale vom evalua atât relațiile internaționale cât și al actorilor relațiilor internaționale, cu argumentele de rigoare care dovedesc acest rol al diasporelor.

În vederea clarificării conceptului de „relații internaționale” ne vom referi la raporturile dintre state la nivel internațional, care sunt determinate de anumite practici, scopuri și obiective care sunt urmărite de către actorii internaționali. Relaţiile internaţionale reprezintă o ramură al științelor politice, care cuprinde studiul asupra raporturilor dintre actorii statali din cadrul sistemului internațional, precum și interacțiunea acestora cu actorii nonstatali. Printre actorii nonstatali, vom identifica organizații non guvernamentale, organizații internaționale și regionale, corporații etc. Majoritatea școlilor occidentale identifică relațiile internaționale cu politica externă promovată de către participanții relațiilor internaționale. Aici vom puncta școala americană, reprezentată de Hans Morgenthau, ori cea franceză de către Raymond Aron.

Prin intermediul Teoriei Relațiilor Internaționale, vom încerca să clarificăm aspecte importante care determină rolul atribuit diasporei în cadrul relațiilor internaționale. Astfel, prin utilizarea acestei teorii, sunt explicate trăsăturile distinctive ale actorilor care au un rol însemnat în cadrul relațiilor internaționale, sunt evaluate raporturile dintre actori, impactul și consecințele deciziilor luate de către aceștia.

Potrivit acestei teorii, sunt explicate relațiile internaționale, caracteristicile principale, elementele universal recunoscute, actorii și deciziile lor, resursele și influența reciprocă. În acest context, se realizează și clasificarea actorilor internaționali în două categorii:

- actorii tradiționali – reprezentați de statele naționale și organizațiile interguvernamentale;
- actorii noi / netradiționali – organizațiile neguvernamentale, corporațiile transnaționale, rețelele bancare, companii și întreprinderi, grupuri și rețele de companii, reprezentanții grupurilor mediatice, grupuri religioase, etnice și diasporele.

Conform teoriei relaţiilor internaţionale actorii tradiționali, statele sunt cei care reprezintă principala verigă al relațiilor internaționale. Acest rol al statelor se exercită prin intermediul atributelor sale principale precum teritoriul, populaţia, instituții, dreptul suveran asupra acestor atribute. Aceasta reprezintă concepția clasică al relațiilor internaționale, unde raporturile sunt determinate preponderent de către state. Însă, odată cu evoluția relațiilor internaționale, a fost posibilă apariția unor noi actori internaționali, care alături de state sunt parte componentă al relațiilor internaționale.

Astfel, reieșind din contextul global actual al relațiilor internaționale, statul națiune, ca un actor tradițional nu mai poate fi singura și unica verigă al relațiilor internaționale. Aceasta se datorează evoluțiilor ce au avut loc, dar și noilor raporturi dintre state și ceilalți actori. Relațiile internaționale au evoluat sub influența globalizării și tendințelor de dezvoltare. Statele nu mai domină relațiile internaționale, dar se află într-un nou raport de interacțiune cu actorii noi, cei non-statali, care își consolidează prezența pe scena relațiilor internaționale.

Această interdepedență al actorilor tradiționali și celor netradiționali, determinată de diverse procese de globalizare au condus către apariția unor noi tendințe în cadrul politicii mondiale. Schimbările sunt caracterizate printr-o diminuare considerabilă al rolului statului și suveranității sale, care a fost divizată în trei sfere diferite de acțiune și influență: statul - rețelele transnaționale și structurile socio-culturale. Diasporele se regăsesc în cadrul structurilor social-culturale, care odată cu creșterea influenței lor, formează rețele transnaționale, în același timp, continuă să-și păstreze raporturile lor directe cu statele.

Potrivit tendințelor actuale, care se manifestă la nivel global, datorită proceslor globale, diasporele încep să-și revendice tot mai mult rolul semnificativ în cadrul relațiilor internaționale, să influențeze raporturile dintre actori, să faciliteze anumite relații și raporturi importante. Astfel, fenomenul diasporelor este o provocare asupra conceptului sistemului internațional de state care a fost constituit prin tratatul de pace din Westfalia.

Relațiile stabilite între state și diaspore au la bază diverse motivații și scopuri. În prim plan, se distinge obiectivul de dezvoltare națională, alături de un angajament mai activ al conaționalilor din afara țării de origine, precum și valorificarea potențialului diasporei, ca o resursă pentru dezvoltarea și prosperarea statului, atingerea unor obiective de politică externă și agendei de cooperare cu statele de reședință al diasporei.

Un rol semnificativ în promovarea implicării diasporei în procesul de dezvoltare îl au organizațiile internaționale, care au inițiat programe internaționale de promovare al acestui concept, al implicării diasporei în procesul de dezvoltare, pentru stabilirea unor raporturi mai cordiale între state și diasporele lor,

La etapa actuală de dezvoltare, constatăm faptul că în cadrul sistemului politic mondial au evoluat raporturile dintre actorii tradiționali, statele și actorii non-statali. Prin apariția noilor actori internaționali au fost schimbate și abordările statelor asupra acestora. Printre acești noi actori internaționali, se regăsesc și diasporele, care prin legăturile și conexiunile lor strânse cu statele de origine și cele de reședință, constituie niște punți de interacțiune, care sunt tot mai des recunoscute drept factori esențiali și importanți ai raporturilor internaționale, diverselor procese de dezvoltare, inclusiv și europenizare. Prin creșterea în intensitate a unor astfel de interacțiuni se consolidează și poziția diasporei care începe să-și revendice rolul lor în cadrul relațiilor internaționale.

Pe parcursul ultimilor decenii organizațiile diasporei au confirmat prin multitudinea de activități și raporturi cu statele și organizațiile internaționale, că pot avea un impact semnificativ asupra politicii internaționale. Din perspectiva abordărilor realismului clasic și al neorealismului, diaspora nu poate fi recunoscută drept un actor de bază al relațiilor internaționale, ignorând astfel contribuția acesteia asupra statelor și raporturilor dintre ele. Totodată, o bună parte dintre

teoreticienii realiști au încercat să încadreze diaspora într-un cadru special raporturilor cu statele, în special, la promovarea interesului național prin intermediul comunităților diasporei. Astfel, realiștii recunosc faptul că diaspora, poate fi considerată drept o extensie a statelor naționale, care au rolul de a menține și promova statul național, identitatea și cultura națională.

Vom analiza o serie de tendințe internaționale și factori semnificativi, care confirmă rolul semnificativ al diasporei în cadrul relațiilor internaționale prin următoarele:

1. Statele tind să-și consolideze întreg cadrul normativ dedicat diasporei și interacțiunii cu aceasta, prin acte legislative, politici și strategii;
2. Au fost create instituții specializate și abilitate pentru relații cu diaspora (ministere, agenții guvernamentale, departamente, comisii inter-instituționale și guvernamentale);
3. Fonduri și mecanisme financiar-bancare de gestionare a remitențelor și investițiilor care sunt venite din partea diasporei;
4. Creșterea gradului de recunoaștere a importanței diasporei la nivelul societății civile, mediului academic, interacțiunea sporită cu diverși reprezentanți ai diasporei și grupuri profesionale din cadrul statelor de origine și celor de reședință;
5. Recunoașterea diasporei ca factor important în cadrul politicii externe ai statelor. Prin noi concepte de diplomație publică, diaspora e recunoscută drept factor esențial al realizării politicii externe, la nivel de relații bilaterale și multilaterale cu state.

Creșterea rolului diasporelor la nivel internațional, a fost confirmată și prin diverse rețele create ale diasporei, care se reunesc sub organizații umbrele, care pot să-și consolideze eforturile comune pentru a atinge scopuri mai mari și la nivel regional și global. Astfel, vom nota un exemplu, printr-o rețea creată în anul 2009, rețeaua globală dedicată diasporelor *„Diaspora Network Aliance”*, având scopul facilitării angajamentului diasporelor în procesul de dezvoltare a statelor lor de origine [153].

În conformitate cu activitățile și proiectele realizate în cadrul acestui program, a fost realizată o clasificare generală asupra activităților realizate de diaspore, modul de interacțiune și de acordare a asistenței statelor:

1. *Acțiuni filantropice* – angajamentul lor în diverse inițiative caritabile, transmiterea remitențelor și alte acțiuni similare, care servesc drept stimulent al economiei;
2. *Voluntariat* – implicarea membrilor în acțiuni de voluntariat și asistență neplătită pentru diverse cauze sociale în statul de origine;
3. *Economie și comerț* – antrenarea în diverse acțiuni economice și comerciale, în special, prin investiții, remitențe, bonuri de stat, care încurajează economiile din statele de origine;

4. *Brandul de țară și turism* – membrii diasporei sunt cei care promovează atractivitatea turistică, produsele autohtone din țara lor de origine;
5. *Diplomație și lobby* – diaspora își intensifică rolul în diverse procese politice și dialogurile inter-statale, în calitatea factor de dezvoltare, europenizare și democratizare. Prin aspecte social-culturale, care răsfrâng asupra statului lor de origine cât și celui de reședință [153].

Mobilizarea diasporei în procesul de dezvoltare a statelor de origine a devenit pe parcursul ultimului deceniu un subiect prioritar al agendei de dezvoltare a țărilor, cât și un subiect actual al cercetărilor contemporane. Conform opiniei cercetătorului Gamlen A., sunt câteva direcții prioritare și modalități de mobilizare ale diasporei, după cum urmează:

1. Prin intermediul utilizării rețelelor diasporei, care cuprind o serie de organizații în diverse state și regiuni. Aceste rețele dețin instrumente de comunicare, mobilizare și exercitarea influenței asupra diverselor procese și decizii din statul lor de origine;
2. Integrarea diasporei în diverse proiecte, politici, strategii și planuri de dezvoltare a țării;
3. Atragerea și captarea remitențelor, direcționarea resurselor financiare în diverse procese social-economice și investiții pentru dezvoltarea statelor [181;265].

Diasporele prin rețelele lor de contacte și legăturile lor atât cu statele de origine și cel de reședință, precum și între entitățile diasporei din diverse state ale lumii, reprezintă o verigă importantă al raporturilor internaționale contemporane dintre state, regăsindu-se pe agenda politică și social economică al relațiilor diplomatice bilaterale și multilaterale dintre state. Acestea joacă un rol esențial în promovarea imaginii țării lor de origine, fiind printre principalii promotori ai acesteia, ambasadori neoficiali ai țării lor.

Cât privește natura relațiilor și raporturilor dintre state și diaspore, sunt conturate aspecte similare cu relația statului cu societatea civilă, cu organizațiile neguvernamentale. Aceste raporturi se aseamănă din perspectiva statutului și formei de organizare a diasporelor, care sunt înregistrate după practica internațională în calitate de organizații non-guvernamentale.

Raporturile relațiilor dintre stat și diasporă au servit subiectul unor diverse studii empirice, precum și cercetări comparative, având la bază experiența diferitor state. În ansamblul lor aceste interacțiuni le vom clasificat în felul următor:

1. *Administrative* – prin crearea de instituții abilitate cu sarcini în domeniul gestionării relațiilor dintre stat și diaspore, ori prin delegarea acestor atribuții unor instituții deja existente, spre exemplu, Ministerului Afacerilor Externe, Consulatelor, misiunilor diplomatice naționale în alte state, centrelor culturale, etc.;
2. *Normative* – prin stabilirea unui cadru normativ, legi și politici publice, care să aibă scopul consolidarea acestor raporturi dintre stat și diasporă;

3. *Privilegii și drepturi speciale* – prin intermediul dublei cetățenii, facilități adiționale, scutiri fiscale, fonduri, granturi și credite preferențiale, acordarea dreptului de vot în cadrul scrutinelor electorale din țara de origine;
4. *Mobilitate* – promovarea unor politici migraționale eficiente și mecanisme speciale, care facilitează mobilitatea populației, experților naționali, motivează revenirea lor în țară, atrage revenirii cetățenilor din cadrul diasporei [207].

Având în vedere această clasificare după criteriul interacțiunii dintre stat și diasporă, se constată faptul că unele state sunt dispuse să contribuie la revenirea acasă, în statul lor de origine a membrilor diasporei. Statele respective își dezvoltă o serie de instrumente, proiecte și programe pentru a motiva revenirea conaționalilor lor. Unele dintre acestea oferă și o serie de facilități adiționale, precum posibilitatea redobândirii cetățeniei printr-un regim preferențial. Printre aceste state se regăsesc: Rusia, Polonia, Grecia, România și altele.

În perioada anilor 60-70, era urmărită tendința unor noi valuri migratorii, iar noile grupuri de imigranți trebuiau să se adapteze la condițiile și normele locale de viață din statele gazdă, ceea ce nu sa întâmplat. Printre astfel de comunități pot fi menționate cea Chineză în Canada, grupurile de proveniență asiatică din Australia și altele. Eșecul asimilării unor astfel de grupuri de către societățile gazdă au generat o nouă tendință care a favorizat aceste grupuri să mențină cultura, tradiții și religia patriei lor, păstrând și cultivând această legătură [148].

Procesele globale şi sporirea fluxurilor migraţionale alături de alţi factori au favorizat evoluţia fenomenului diasporelor, care au devenit mai active, iar rolul lor în procesul decizional a crescut considerabil, având influenţă atât asupra politicilor interne ale statelor dar şi asupra relațiilor interstatale, regionale dar şi internaționale.

Diasporele care au reuşit să se consolideze pe parcursul formării lor istorice, au dobândit noi caracteristici şi elemente distinctive. Acestea au început să fie mai organizate, formând structuri speciale, oficializând activitatea lor, dar şi extinzând sfera lor de influenţă. Diasporele au început tot mai mult să influenţeze politicile statului, având un impact asupra vieţii social-politice atât din statul gazdă cât şi asupra statului lor de origine.

Pentru a argumenta faptul că diaspora a obținut calitățile unui actor internațional, trebuie să definim conceptul de actor internațional, care este un participant activ (colectiv sau individual) al relațiilor internaționale, care dispune de resurselor actuale și potențiale pentru a le utiliza eficient și independent, poate lua decizii și de a implementa o strategie care are un impact semnificativ și de durată asupra sistemului internațional, este recunoscut de alți actori și este luat în considerare atunci când sunt luate decizii importante [243;35].

Teoriile asupra diasporei sunt interconectate cu fenomenul transnaționalismului și globalizării. Conform definiției prezentate de cercetătorul K. Tölölyan ,,diasporele sunt comunitățile care se încadrează perfect în procesele transnaționale actuale" [232]. Cercetătorul consideră că acestea se regăsesc în diverse procese transnaționale, implicând actorii statali și non-statali. Statutul special al diasporelor și mecanismele lor de interacțiune dintre state, le recomandă drept actori transnaționali și internaționali [232].

Pe parcursul ultimului deceniu, comunitățile diasporice au început să fie tot mai prezente în raporturile inter-statale, să se regăsească printre principalii factori ai raporturilor dintre statele de origine și cele gazdă. Toate aceste particularități, confirmă recunoașterea statutului special al diasporelor în cadrul relațiilor internaționale, în special, în calitatea lor de actori transnaționali și jucători cheie ai relațiilor internaționale.

Ultimele evoluții în cadrul raporturilor inter-statale, confirmă tendința statelor de a coopera și cu actorii non-statali. Acest fenomen este caracterizat prin extinderea raporturilor dintre stat și diaspore. Deseori statele naționale sunt gata să acorde privilegii cetățenilor lor aflați în afara granițelor, pentru a soluționa anumite impedimente în dezvoltarea acestora.

Astfel, statele naționale devin tot mai mult niște entități transnaționale, datorită tendinței de extindere a prezenței lor naționale peste hotarele țării, depășind limitele teritoriale tradiționale ale statelor. Printre instrumentele aplicate de către state, se regăsește acordarea dublei cetățenii, dreptului de a participa în cadrul scrutinelor electorale, creșterii interacțiunii social-economice cu membrii diasporei, tendințe care confirmă aceste transformări asupra statelor naționale.

Luând în considerarea tendințele globale de sporire a raporturilor și interacțiunilor transnaționale de ordin politic, economic, cultural și social, se conturează aspectul transnațional al diasporelor, care sunt deseori implicate în diverse acțiuni de o natură transnațională. Printre acestea se regăsesc: traversarea frontierelor, schimbarea locului de trai, formarea unor grupuri politice și de influență, favorizarea remitențelor, investițiilor, apartenența la grupuri religioase, promovarea identității, culturii și religiei specifice acestor comunități. Toate aceste elemente constituie forme de promovare a comportamentului transnațional caracteristic diasporei [187].

În pofida multitudinii abordărilor şi a creşterii nivelului de recunoaştere a importanței diasporei în relațiile inter-statale, fenomenul nu a fost încadrat în totalitate în cadrul teoriei relațiilor internaționale, în același timp, teoriile relațiilor internaționale oferă cadrul teoretic necesar pentru abordarea multitudinii de aspecte ale activității diasporei.

Având ca reper analiza politicilor și experienței de interacțiune cu diaspora din diferite state, vom evidenția o serie de caracteristici ale diasporei în cadrul politicii externe ale statelor, precum și factorii care determină diasporele să se angajeze în cadrul acestui proces:

1. *Diaspore – Ambasadori* - care promovează interesele țării lor de origine, contribuie la păstrarea identității, imaginii pozitive a statului, demarează diverse acțiuni social-culturale, contribuie la apropierea politică dintre țara lor de origine și cea de reședință;
2. *Diaspore – Mondiale și Regionale* - care dețin rețele globale de organizații cât și reprezentanțe regionale. Acestea au un rol transnațional, contribuie la recunoașterea rolului diasporei de actor internațional prin păstrarea unei contribuții la diverse procese globale.
3. *Diaspore – Bilaterale* - care interacționează și se manifestă în limita raporturilor dintre statul lor de origine și cel de reședință. Acestea intermediază relațiile politice bilaterale, aspecte de politică externă [226; 459].

Cercetătorii au constatat că în cazul diasporelor se păstrează conexiunea cu statul lor de origine prin memoria istorică formată în consecința fluxurilor de migranți. În cazul minorităților, acestea continuă o legătură socio-culturală și politică cu statul lor, chiar dacă deja se regăsesc pe teritoriul unui alt stat. Cu referire la grupurile etnice, acestea cuprind migranți care au părăsit comunitățile lor naționale pentru a se regăsi în cadrul unei alte societăți, stat de reședință.

Conform opiniei mediului academic, aceste delimitări între diaspore, minorități naționale și grupuri etnice, au favorizat statele să-și construiască politicile și raporturile lor în mod diferit față de aceste comunități și minoritățile lor naționale aflate în afara statului lor de origine. Atestăm o dualitate în abordările și discursul politic, care se manifestă prin diferite politici și strategii separate. Modele și exemple de astfel de dualități în abordarea statelor pot servi: diaspora ungară – minoritatea ungară, diaspora poloneză – polonezii peste hotarele țării și altele.

Diasporele au tendința de adaptare în statul de reședință, menținerea legăturilor cu patria lor de origine, să li se păstreze drepturile în ambele state la nivel egal cu populația băștinașă. În cazul minorităților naționale, agenda lor cuprinde recunoașterea drepturilor lor istorice, juridico-politice, de protejarea și repunerea lor în drepturile anterioare, restaurarea unor inegalități istorice.

Atât fenomenul diasporei cât și mobilitatea persoanelor în procesul migrației pot avea un impact semnificativ asupra statelor și procesului de dezvoltare social-economică, politică și culturală. Aceste fenomene au un impact atât pe termen scurt dar și mai mult unul de durată, care se răsfrânge asupra statelor de origine cât și asupra celor de destinație:

- *țările de origine* – beneficiază de impactul economic al diasporei, prin remitențe, creșterea potențialului economic, atragerea noilor investiții, reducerea sărăciei. Remitențele soluționează problemele economice, se realizează un transfer de tehnologii și bune practici.
- *țările de destinație* – se bucură de forță de muncă, acoperă deficiențele pieței muncii, mențin dezvoltarea economică, diversifică competențele, facilitează dezvoltarea [19].

Vom constata faptul că beneficiile și impactul menționat mai sus pentru statele de origine și cele destinație au anumite costuri și efecte care pot fi considerate atât pozitive cât și negative. În acest sens, una dintre prioritățile statelor și organizațiilor internaționale este să diminueze aceste efecte negative pentru a valorifica la maxim potențialul diasporei dintr-o perspectivă pozitivă și benefică pentru toate statele atât cel de origine cât și cel de reședință.

Prin urmare, potențialul diasporei este strict corelat cu capacitatea de gestionare asupra acestei resurse valoroase, care poate servi drept un mijloc de dezvoltare cât și o îngrijorare serioasă dacă impactul negativ este mai mare decât cel pozitiv. Statele sunt încurajate să-și valorifice acest potențial și să creeze un cadru de interacțiune și politici destinate diasporei lor.

Potrivit ghidului elaborat de OIM, privind cooperarea dintre state și diasporei, coordonat de cercetătoarea A. Tinajero, sunt identificate câteva modalități de bază privind contribuția directă ori indirectă al diasporei și membrilor săi la dezvoltarea în țările lor de origine. Aceste sunt clasificate în cinci etape după modul lor de intensitate, după cum urmează:

1. *Primirea informațiilor* - membrii diasporei primesc pasiv informații despre diverse inițiative legate de dezvoltare lansate în țările lor de origine;
2. *Deținerea pasivă de informații* - membrii diasporei sunt purtători și furnizori de informații pentru părțile interesate, inclusiv pentru guvernele din țările lor de origine;
3. *Consultare* – are loc o consultare între membrii diasporei și actorii implicați în procesul de dezvoltare, inclusiv guvernele țărilor de origine sau de destinațieș;
4. *Colaborare* - diaspora își asumă anumite responsabilități, delegarea sarcinilor altor actori, planificarea și implementarea în comun a proiectelor de dezvoltare;
5. *Auto-mobilizarea* - reprezentanții diasporei sunt independenți în luarea deciziilor cu privire la inițiativele de dezvoltare implementate [259].

Trebuie să notăm și faptul că diasporele se diferențiază una de alta în ceea ce ține de capacitățile lor, resursele umane, financiare, de organizare și mobilizare, capacitatea de a crea rețele naționale, regionale și internaționale. Astfel, unele pot avea anumite capacități, spre exemplu pe partea de comunicare și interacționare cu alte state și instituții guvernamentale, organizații și alți actori importanți. În alte cazuri, diasporele dispun de resurse umane ori de cele financiare prin donatorii săi din cadrul membrilor și partenerilor atrași pentru susținerea activităților desfășurate.

1.3. Conceptualizarea procesului de europenizare și rolul diasporei în procesul europenizării

Astăzi, în epoca globalizării, un aspect important care este tot mai discutat printre cercurile academice, este cel al rolului diasporei în cadrul relațiilor internaționale, precum și modalitatea de

interacțiune ale diasporelor, care acționează de regulă ca actori non-statali, având o capacitate de a influența guvernele statelor, alegerile, politicile naționale cât, vectorii de dezvoltare și politică externă, atât în țara de origine, cât și în țara gazdă.

Noul context global influențat de dezvoltarea tehnologiilor de comunicare și transport și schimbului de informații, sunt factori care au favorizat nu doar creșterea numărului membrilor diasporei globale, dar au evidențiat și potențialul enorm al acesteia. Astfel, rolul diasporelor a crescut considerabil, devenind niște comunități tot mai dinamice și interconectate cu țara lor de origine și cea de reședință. Crearea unor politici speciale destinate diasporelor, reprezintă la nivel global o inițiativă recentă, care a început odată cu sporirea proceselor migraționiste.

Printr-o serie de transformări majore precum intensificarea proceselor migratorii, circulația oamenilor, bunurilor, mărfurilor alături de accelerarea comunicării și schimburilor rapide de idei, informații și elemente culturale, au fost atinse noi dimensiuni pentru raporturile interstatale. Aceasta este considerată o nouă etapă al relațiilor dintre state, care nu mai este limitată la nivelul actorilor tradiționali, dar implică și actori non-statali, precum organizații internaționale, grupuri de interes, dar și diasporele, ca entități ce fac legătura dintre state.

Astfel, diasporele au început să fie percepute în calitate de comunități care se află permanent ori temporar pe teritoriul unui stat gazdă, sunt antrenați în diverse activități socio-economice, culturale și politice, exercită o mobilitate profesională, generează structuri și rețele de interacțiune, prin intermediul instituționalizării activității lor, păstrând legătura cu patria lor [183].

Intensificarea contactelor între state și diasporele lor sunt facilitate de procesul de globalizare, care facilitează circulația informațiilor, bunurilor și serviciilor. A devenit mult mai ușor pentru oameni să călătorească în străinătate și să mențină legăturile cu familiile lor. Acest fenomen de „diasporizare” a migrației deschide noi oportunități pentru migranți și raporturilor lor cu statele lor de origine [216].

Odată cu consolidarea prezenței lor în cadrul statelor de reședință, diasporele au tendința de a-și consolida raporturile cu alte asociații ale diasporei lor din cadrul altor state. Astfel, pentru interconexiunea dintre acestea dar și coordonarea comună al activităților, pentru a-și lărgi prezența și fortifica reprezentarea la nivel regional și internațional, diasporele tind să creeze consilii, forumuri și alte organizații reprezentative – care reunește și reprezintă mai multe asociații ale diasporei din cadrul unei regiuni ori poate fi și o reprezentare la nivel internațional.

Organizațiile diasporei devin tot mai active și implicate în viața socială și politică al statelor de origine și celor de reședință. Activitățile desfășurate urmăresc atât dezvoltarea social-economică, cât și transformări democratice și instituționale. În special, au o contribuție semnificativă la dezvoltarea relațiilor bilaterale între țările de origine și cele de destinație [216].

Prin intermediul factorului mobilității și aplicării în activitatea lor a diverselor tehnologii moderne de comunicare, diasporele au un rol activ atât în societatea gazdă cât și în cadrul celei din statul de origine. Acestea fiind unele dintre argumentele care recomandă diasporele în calitatea lor de actori transnaționali într-o lume globalizată [254;275].

Un exemplu al fenomenului transnațional poate servi Uniunea Europeană, ca o forță de unificare a statelor membre, având drept interese comune libertatea, fraternitatea și egalitatea, dar în esență la baza acestora a fost pusă pacea și prosperarea în Europa. Ulterior, pentru dezvoltarea UE, a fost necesar să fie continuat procesul de integrare a statelor membre și celor candidate, prin dezvoltarea identității europene, culturii și valorilor comune, inițial prin Tratatul de la Roma din 1957 și apoi tratatele ulterioare.

Pe parcursul ultimilor ani, europenizarea a devenit unul dintre subiectele centrale ale Studiilor Europene. Deseori europenizare este confundată cu integrarea europeană și invers. Astfel, integrarea europeană se cuprinde în procesul de elaborare a politicilor UE, iar europenizarea desemnează impactul acestor politici ale UE asupra statelor membre, în special, celor care se regăsesc în procesul de aderare la UE [152;2].

Pentru a deslușI conexiunea între diaspora și europenizare vom aborda în continuare subiectul având în vedere obiectul cercetării noastre, și anume identificarea aspectelor cheie care confirmă rolul diasporei în procesul de europenizare. În acest sens, vom iniția o scurtă incursiune în înțelegerea acestui concept pentru a putea explica rolul diasporei în procesul de europenizare.

În încercarea noastră de a corela impactul diasporei asupra europenizării, vom parcurge trei etape, și anume:

1. prezentarea generală asupra abordărilor ce țin de europenizare;
2. identificarea aspectelor cheie, asupra cărora are o influență considerabilă diaspora;
3. corelarea influenței și potențialului diasporei, exercitarea contribuției directe și indirecte asupra acestui proces complex.

Începând cu aspectele cheie privind subiectul europenizării, vom clarifica faptul că acesta este un proces complex, care cuprinde un ansamblu de elemente de identitate, cultură, valori și organizare instituțională. În esență, europenizarea definește prin sine apartenența la tot ceea ce este european și atribuit acestui amplu proces de transformări, care vizează asocierea culturală, socială, politică cu UE și spațiul comunitar.

Tendințele integraționiste la nivel european se caracterizează printr-o serie de particularități principiale, prin care se deosebește de alte procese similare, îndeosebi faptul că integrarea și unificarea de tip european se bazează pe instituții, pe politici, pe drept etc [142;136].

Deseori europenizarea este confundată cu ,,europeificarea", care reprezintă împărțirea de facto a puterii, responsabilităților și delimitarea competențelor decizionale între guvernele naționale și UE. Deseori europenizarea și europeificarea sunt asociate cu apariția puterii comune și competențelor delegate către UE [155].

Sub aspect identitar, a fi european înseamnă a îmbrățișa valorile europene, care sunt pacea, unitatea, solidaritatea, fraternitatea, prosperitate, alături de libera exprimare, respectul pentru drepturile omului și promovarea dezvoltării unor state cu instituții democratice.

Conceptul de europenizare este unul complex și greu de definit și nu există o definiție general acceptată, care ar cuprinde toate efectele sale asupra normelor, instituțiilor, precum și transformărilor pe care le influențează asupra statelor. Pentru cercetarea noastră, ne vom referi la anumite aspecte și particularități ale procesului, cele corelate de transformările instituționale și politicile dedicate diasporei, care sunt un rezultat al procesului de europenizare.

Centrul cercetărilor europene actuale se concentrează asupra procesului de europenizare, care sub aspect general cuprinde impactul Uniunii Europene asupra statelor membre. În special, vom nota faptul că în literatura de specialitate au evoluat teoriile și abordările metodologice asupra cercetării proceselor de europenizare, care au devenit un subiect principal al studiilor europene.

Majoritatea cercetătorilor care au abordat fenomenul europenizării fac referiri asupra proceselor de instituționalizare, transformările la nivelul regimurilor de guvernare, schimbările democratice, respectul valorilor europene, statului de drept. Europenizarea este percepută și ca un proces complex care cuprinde o serie de etape și transformări esențiale prin care trec statele. Aceste etape cuprind: consolidarea capacităților instituționale ale statelor, sporirea relațiilor economice, politice și diplomatice între statele membre, eficientizarea procesului decizional.

Europenizarea nu trebuie privită doar din perspectiva unei teorii, dar ca un fenomen complex. O serie de cercetători au încercat să ofere o definiție general acceptată asupra europenizării. Printre aceștia, menționăm eforturile de teoretizare ale cercetătorului A. Sepos [221; p.109-112], care pe modelul experienței Ciprului, prezintă fenomenul transformărilor generate de procesul de europenizare, schimbările de politici și cadrului normativ în întregime, care au generat rezultate pozitive pentru întreaga societate.

Prin intermediul analizei literaturii de specialitate dedicată europenizării, am constatat diferite abordări asupra fenomenului respectiv. Astfel, unii dintre cercetători fac referiri la raporturile dintre europenizare și procesul de integrare europeană, care cuprinde în sine perioada de preaderare, dar și cea de post aderare.

Odată cu evoluția proceselor politice și instituționale la nivel European, dar și creșterea interesului pentru procesul de integrare europeană, au condus către apariția diverselor abordări

asupra procesului de europenizare. Respectiv și termenul de europenizare a început să cuprindă diverse definiții și să fie aplicat în diferite ramuri ale științelor sociale, fiind un fenomen intersectorial, care se cuprinde atât în cadrul studiilor europene, cât și relațiilor internaționale.

Astfel, în ultimul deceniu se disting două abordări de bază, care oferă claritate în definirea fenomenului, cea raționalistă, ce cuprinde rezultatele procesului, precum și cea constructivistă, care analizează actorii implicați în procesul europenizării.

Un aspect distinctiv al cercetărilor asupra europenizării cuprinde procesul divizării puterilor și responsabilităților între factorii de decizie din UE. Proces care implică cedarea unor prerogative și drepturi autonome ale statelor și guvernelor naționale către instituțiile europene. Sub aspectul proceselor politice, europenizarea cuprinde tendința unificării pozițiilor naționale ale statelor membre și constituirea unei singure entități, cu o poziție comună în cadrul politicii externe.

Datorită unor etape și particularități asemănătoare și care generează aceleași rezultate evolutive, deseori fenomenul europenizării este similar cu procesul de dezvoltare a statelor, deoarece cuprinde o serie de schimbări sociale pozitive. Acesta cuprinde schimbările de politici, decizii și acțiuni realizate de actorii politici, acordarea asistenței de pre-aderare [151].

În acest context, europenizarea este deseori percepută și ca o abilitate al UE de a influența aplicarea normelor și politicile sale, având scopul de a avea stabilitate și dezvoltare în cadrul unor state partenere, cât și în cazul statelor sale membre [194].

Cercetătorul Börzel în formularea propriei sale definiții asupra europenizării, notează faptul că aceasta cuprinde un proces prin intermediul căruia politica internă a statelor membre se transformă într-un subiect al politicilor europene [154]. Făcând referire la opinia lui T. Lawton, care constată că, europenizarea sub aspect juridic, caracterizează transferul suveranității la nivelul UE, precum și redistribuirea puterii între UE și statele membre [205;92].

O altă definire a fost oferită de M. Radaelli, care consideră europenizarea drept un proces de instituționalizare a unui set de reguli, proceduri, valori, politici, norme și altele, care sunt transmise și asimilate de către instituțiile, cultura și societatea statului care aderă la UE [213;29].

Potrivit cercetătorului N. Zahariadis, europenizarea cuprinde o interacțiune al actorilor civici implicați în proces, iar prin dinamica lor poate fi evaluat și succesul acestui complex proces de europenizare. Intensitatea procesului variază în dependență de procesul de dezvoltare și angajare al actorilor sociali. Adițional, el corelează europenizarea de procese democratice, politicile publice aplicate și responsabilitatea socială al actorilor civici, al cetățenilor [237;238].

Din perspectiva sistemică și comparativă asupra proceselor de europenizare, se distinge explicarea acestui proces ca unul ce contribuie la dezvoltarea unor politici și structuri de guvernare specifice spațiului comunitar, prin intermediul instituțiilor publice și sociale, care sunt orientate

spre soluționarea problemelor cetățenilor. Aceste transformări urmăresc eficientizarea interacțiunii dintre stat și alți actori sociali.

Potrivit opiniei cercetătorilor J. Hughes, G. Sasse, C.Gordon, europenizare afectează atât statele membre cât și statele în proces de aderare, statele candidate pentru a deveni membre ale UE. Acestora din urmă li se solicită să aplice o serie de norme, politici și modele instituționale la nivel comunitar, care trebuie să fie transpuse la nivel național. Evaluarea statelor candidate are loc prin prisma condițiilor de implementare a cerințelor și elementelor necesare pentru procesul de aderare, abilității acestora de a antrena toți actorii sociali în acest proces [185].

Conceptul de europenizare este cercetat în diverse raporturi și contexte, care cuprind anumite aspecte ale europenizării, precum și la nivelul diferitor dimensiuni ale europenizării, interne ori externe, în cadrul UE, la granițele oficiale, ori la nivelul statelor și teritoriilor învecinate, la nivelul întregii regiuni etc. În cele ce urmează, vom concluziona că europenizare poate fi abordată în diverse dimensiuni ale sale, la diferite nivele și cuprinzând o multitudine de aspecte și domenii conexe, precum și o antrenare a actorilor sociali implicați, printre care e și diaspora.

Europenizarea în prim plan este percepută la nivel general drept o orientare social-politică, urmarea unui model de dezvoltare, iar pentru statele din Europa Centrală și de Est, ea este o alegere între modelul European versus modelul de dezvoltare promovat de Federația Rusă, prin Uniunea Economică Eurasiatică, încercarea de a reconstitui un spațiu de raporturi bilaterale și multilaterale la nivelul statelor post-sovietice, care ar rămâne ancorate într-o influență față de Moscova.

Procesul cuprinde o serie de mecanisme specifice statelor din estul Europei, precum disponibilitatea de a asimila diverse modele europene, de a ajusta cadrul instituțional și legislativ, preluarea modelului economic și financiar european. Aceste mecanisme pot fi considerate și drept indicatori pentru nivelul de europenizare al statelor care își doresc să adere la UE. Impactul europenizării poate fi măsurat și prin gradul de implementare al politicilor, reformarea instituțiilor naționale, implicarea actorilor politici și sociali în cadrul acestui proces [148].

În cadrul cercetărilor sale, L. Voinea, consideră că principalele mecanisme ale procesului de europenizare cuprind două aspecte importante, cea pe axa verticală și cea pe orizontală. Mecanismele verticale vizează influența pentru adaptarea instituțională, și cea la nivel de societate, iar cele orizontale cuprind apartenența politică, asimilarea de modele și valori europene [148].

Odată cu extinderea UE și evoluția procesului de integrarea europeană a fost necesar să fie stabilită distincția dintre integrarea pe verticală cât și cea pe orizontală. Extinderea zonei de influență al UE a lărgit și perspectiva unor noi extinderi și încadrarea unor noi state membre, regiuni și zone de interes al UE. Aceasta a permis extinderea pieței europene, promovarea valorilor și standardelor europene.

Astfel, în cadrul cercetării noastre noi nu vom aborda aspectul geopolitic, dar ne vom concentra asupra înțelegerii europenizării ca model de dezvoltare și integrare în cadrul familiei europene, prin examinarea transformărilor la nivel de politici și cele instituționale, care sunt generate de evoluția raporturilor dintre stat și diasporă, prin mobilizarea și implicarea diasporei.

Studiile și cercetările realizate la nivel național privind procesul de europenizare cuprind preponderent aspecte politice, economice și sociale. Cât privește aspectele corelate factorului social și cultural, în special, rolului societății civile, al diasporei, acestea sunt abordate doar tangențial. A fost descoperit faptul că lipsește o analiză profundă și complexă asupra rolului diasporei în procesul de europenizare.

Procesul de europenizare reprezintă nu doar o construcție politică și instituțională, dar și o serie de transformări și acțiuni la nivelul actorilor non-statali, ai societății civile, dar și al diasporei. Procesul cuprinde în sine o serie complexă de acțiuni care vizează o gamă largă de domenii și transpunerea unor modele europene la nivel național. Însăși procesul de integrare europeană este considerat a fi o componentă al europenizării.

În cadrul cercetării noastre, vom utiliza o formulă de compromis, utilizând termenul europenizării pentru a explica complexitatea proceselor prin care trece Republica Moldova, sub aspectul integrării europene, democratizării și modernizării. Deci, noi vom cuprinde toate aceste trei semnificații atribuite procesului, în același timp, vom căuta să nu deviem de la aspectul de integrare europeană, care reprezintă componenta esențială pentru procesul de europenizare al RM.

Interesul comunității științifice pentru fenomenul de europenizare a cunoscut o creștere considerabilă pe parcursul ultimelor decenii. Aspecte importante ale europenizării se regăsesc în diverse studii și cercetări contemporane, însă, corelarea rolul diasporei în procesul de europenizare continuă să fie un subiect care este parțial abordat, datorită complexității ambelor termene dar și faptului că este un fenomen abia la început dezvoltării sale. Chiar dacă europenizarea este un domeniu actual de cercetare, explicarea rolului diasporei în acest proces lipsește ori este parțial abordată. În pofida faptului că integrarea europeană reprezintă un interes și obiectiv strategic al Republicii Moldova, sunt puține cercetări care ar aborda complexitatea acestui proces și transformările esențiale care au loc la nivelul societății și instituțiilor.

Odată cu creșterea rolului diasporei la nivel internațional, a crescut și contribuția asupra procesului de europenizare. În special, prin transferul de valori, norme, bune practici, experiențe și modele de dezvoltare prin adoptare a unui model comun european. Aceste procese s-au intensificat pe parcursul ultimei perioade, crescând presiunea asupra schimbărilor ce au loc la nivelul unităților instituționale și administrative. Totodată, se atestă accelerarea transferului de bune practici, mecanisme și modele între nivelul comunitar și cel național [191].

Contribuția diasporei și implicarea în procesul europenizării reiese din influența pe care o exercită asupra proceselor politice interne și externe, în special, integrarea diasporei în politica externă, ca factor și instrument al diplomației publice.

Studiile și cercetările dedicate europenizării în mare parte sunt cele care vizează aspecte corelate cu integrarea europeană, cu impactul asupra statelor sale membre, precum și asupra statelor care au statut de candidate s-au sunt încadrate în procesul de integrare europeană [227;7].

Potrivit Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, la baza UE sunt stabilite norme și principii de bază, precum cele ale democrației, respectarea drepturilor omului, statului de drept, demnității umane, egalității, drepturilor minorităților [139]. Respectarea și promovarea valorilor respective se realizează atât pe interior în cadrul statelor membre, dar și la nivel exterior, ca model de bună guvernanță și de dezvoltare armonioasă al unui guvernări democratice.

Printre aceste principii se regăsește și libera circulație a persoanelor, respectarea drepturilor fundamentale ale migranților. În cadrul UE, libera circulație a persoanelor servește la atingerea unor obiective de dezvoltare social-economică, realizată printr-o serie de acorduri statutare.

Aceste libertăți sunt fundamente ale UE, care se extind și asupra migranților care au ales să-și stabilească traiul și activitatea lor în cadrul statelor membre ale UE. Integrarea comunităților formate ale diasporei a devenit o preocupare constantă la nivelul instituțiilor europene, și care este des discutată la nivelul Parlamentului European și societății civile europene.

În contextul politicii europene de vecinătate (PEV), europenizarea se referă la capacitatea UE de a-și desfășura puterea „normativă” pentru a stimula stabilitatea și dezvoltarea în țările țintă. Din această perspectivă, europenizarea este aplicată prin intermediul a trei mecanisme principale:

- *Condiționalitatea și conformitatea* - o motivație și încurajare pentru avansarea procesului de integrare europeană, o serie de beneficii dar și sancțiuni pentru abateri, care sunt utilizate ca instrumente pentru menținerea parcursului european;
- *Socializarea* - care este un proces pe termen lung bazat pe interacțiunea constantă între elitele țării țintă și populația în general, proces prin care aceste entități se aliniază treptat la valorile și standardele UE;
- *Bunele practici și experiențe* – elitele locale și societatea civilă asimilează bunele practici și extrag experiențe din UE, prin politicile locale și implicarea diasporei din cadrul UE;

În acest context, atât condiționalitatea, cât și conformitatea sunt argumentate prin eforturile UE pentru asistența acordată statelor aflate în proces de aderare, care cuprinde o serie de costuri financiare și capacități instituționale extinse, pentru a favoriza adoptarea normelor și standardelor europene. În contextul politicilor de dezvoltare, un aspect important rămâne capacitățile umane,

mobilitatea circulară, respectarea migranților, comunităților diasporei, încurajarea statelor să-și consolideze politicile și relațiile cu diaspora.

UE acordă o importanță deosebită democrației și drepturilor omului, valori promovate atât în interior cât și asupra frontierelor sale și statelor partenere, prin acțiunile de politică externă și de dezvoltare. Prin rolul său de important donator și factor politic regional, UE își exportă valorile și politicile sale de asistență pentru dezvoltarea statelor învecinate. În sine, politica europeană de cooperare pentru dezvoltare și asistență statelor, reprezintă o politică de europenizare, prin atingerea unor obiective coerente de dezvoltare economică și socială a statelor beneficiare.

Comisia Europeană a dezvoltat un mecanism de monitorizare asupra evoluției statelor care beneficiază de asistență pentru dezvoltare, prin care se eficientizează eforturile depuse. Astfel, asistența pentru dezvoltare a devenit un element esențial al relațiilor internaționale, iar UE își dorește să aibă un rol activ în cadrul acestui proces, răspunzând la nevoile de dezvoltare social-economică al statelor [94;305].

Politicile de europenizare inițiate de UE, exercită o influență dominantă asupra elitelor politice, alături de politicile naționale, instituții, cultură, valori și norme generale ale societății. Astfel, procesul de europenizare cuprinde și un transfer al modelului european de instituții și valori, practici și norme [159]. Aceste mecanismele de europenizare dezvoltate de UE cuprind promovarea modelului european, setului de norme și aplicarea reglementărilor în domenii cheie, în cadrul cărora se solicită standarde europene, instituții și decizii politice, sociale și economice.

Potrivit cercetătorilor C. M. Radaelli și K. Featherstone, conceptul de europenizare vizează în primul rând politicile publice, precum și impactul lor asupra societății. Europenizarea se realizează atât pe intern la nivelul statelor membre și celor aflate în proces de integrare în cadrul UE, dar și se extind la nivel regional, incluzând transferul de politici în mai multe țări [214].

Europenizare cuprinde și un impact major asupra instituțiilor, politicilor şi practicilor naţionale ale statelor, care sunt influența unor factori importanți precum cei de ordin politic, economic și instituțional, se transformă și adaptează la modelul european. Această opinie este susținută de către cercetătoarea V. Schmidt [228].

Pentru cercetarea noastră, noi am decis să utilizăm această abordare asupra procesului de europenizare, și anume, proces în care are loc transferul de politici, norme și standarde europene de la statele UE care găzduiesc diaspore moldovenești către Republica Moldova. Această decizie este argumentată prin analiza unui element esențial al procesului de europenizare, prin demonstrarea contribuției și rolului diasporei ca actor internațional în procesul de europenizare.

Mai mulți cercetători au demonstrat corelația dintre fenomenul europenizării social-culturale și politice prin intermediul migrației forței de muncă. Astfel, diasporele ca rezultat al

migrației, continuă să aibă această influență asupra europenizării statelor. În cercetarea noastră, potrivit ipotezei de cercetare, diasporele au o contribuție asupra europenizării. Aceasta se manifestă prin impactul asupra politicilor publice, instituțiilor și transformărilor democratice.

Recunoașterea diasporei, comunităților de cetățeni care formează asociațiile diasporei, din partea instituțiilor europene, ne indică faptul că acestea sunt entități importante ale relațiilor internaționale, ale societății civile și factori importanți în procesul de europenizare.

Principalele argumente care demonstrează rolul diasporei în procesul de europenizare reies din cele relatate mai sus, prin importanța acordată de către instituțiile europene și multitudinea de acte, politici, decizii și programe destinate diasporei și implicării ei în procesul de dezvoltare și europenizare. Acestea pot fi grupate în raport cu principalele domenii de activitate și implicare a diasporei, după cum urmează:

Politic și social – prin prezența comunităților diasporei în diverse state de reședință și recunoașterea lor drept asociații cu statut legal în cadrul statelor gazdă, sunt promotori ai țării, culturii și identității, care pot fi antrenați în obținerea unor decizii favorabile raporturilor bilaterale și multilaterale. Diaspora prin asociațiile sale, constituie o componentă importantă al societăţii civile, își desfășoară activitățile la nivel local, naţional, regional și internațional, contribuie la promovarea drepturilor omului, valorilor europene, consolidării relațiilor cu statul lor de origine;

Diplomație și Politică Externă – ca un instrument al diplomației publice, prin implicarea în acțiuni și programe orientate pentru atingerea obiective de politică externă.

Educație – Cercetare și Inovare – mobilitatea academică, oportunitatea de a obține studii superioare în cadrul centrelor universitare europene, transfer de practici, cunoștințe și inovație.

Cultură și Identitate – activitățile culturale care mențin legătura membrilor diasporei cu patria lor, promovarea identității naționale pentru noile generații ale diasporei.

Economie – Investiții – Transfer tehnologic – remitențele, atragerea investițiilor și proiectele sociale, sunt măsuri care facilitează schimburile economice, cresc potențialul economic al țării de origine, o tranziție la economia europeană, consolidarea exporturilor de produse.

Instituții și programe europene - odată cu participarea diasporei în procesul de europenizare, se realizează creșterea potențialului de performanță, prin transformarea instituțiilor naționale, iar experiența și bunele practici similare prin intermediul diasporei pot contribui la creșterea inovației și performanței statului în procesul de integrare europeană.

Pe parcursul ultimilor ani atestăm o tendință de a include diaspora ca un actor și element esențial al procesului de dezvoltare. Acest proces implică corelarea atât al politicilor statelor referitor la relațiile lor cu diaspora, cât și consolidarea capacităților și modalităților de interacțiune și mobilizare al diasporei în diverse procese de dezvoltare, europenizare, modernizare.

În acest context, majoritatea statelor care dispun de diaspore bine formate, au reușit să-și consolideze o serie de instrumente de comunicare și interacțiune cu diaspora. Aceasta a început să se regăsească în cadrul politicii externe și instrumentelor diplomatice, diplomației publice. Printre astfel de state vom nota China, India, Mexic, Franța, SUA, Turcia, Irlanda, precum și multe altele. Majoritatea acestor state se regăsesc și printre statele care au cele mai mari remitențe din partea diasporelor lor. Potrivit datelor Băncii Mondiale cu referire la topul statelor beneficiare de remitențe, India, China, Mexic și multe altele, se regăsesc printre statele care obțin remitențe considerabile din partea diasporei [239].

Tendința de instituționalizare al relațiilor statelor cu diaspora, prin politici publice, includerea în cadrul diplomației publice, cuprinde un argument al recunoașterii rolului diasporei ca actor internațional. Diplomația publică a evoluat într-un nou tip al diplomației, o diplomație al diasporei [46, p.7].

În prezent, constatăm faptul că potențialul diasporei este tot mai mult utilizat de către statele de origine dar și la nivelul instituțiilor regionale și europene. Acest potențial promițător al diasporei este utilizat în prim plan pentru a consolida legăturile economice, atragerea investițiilor, remitențelor, dar și la nivel social-politic, prin sprijinul acordat politicilor și strategiilor statelor de origine, transferului de cunoștințe, bune practici și experiențe în diverse domenii de referință.

Unele diaspore care au atins un astfel nivel de dezvoltare în formarea lor, au o reprezentare permanentă atât la nivelul guvernele statelor dar și pe lângă organizații regionale și internaționale. Această etapă de dezvoltare al diasporei e caracterizată prin capacitatea de a stabili parteneriate valoroase între state, autorități publice și importante organizații internaționale, printre care Comisia Europeană, Consiliul Europei, Agențiile ONU, OIM, diverse agenții specializate.

Astfel, statele care au o interacțiune activă și o comunicare eficientă cu diaspora lor, pot să valorifice și să beneficieze de un spectru larg de oportunități, nu doar de remitențe și o imagine socială prin intermediul asistenței acordate diasporei. Aceste cuprind investiții și transferuri financiare, proiecte transnaționale, atragerea de expertiză și inovație din diverse state, politici și instituții eficiente, standarde europene, facilitarea unor decizii politice la nivel regional și internațional prin lobby și reprezentarea poziției statului în organizații internaționale.

În această mișcare, statele care doresc angajarea diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare, sunt nevoite să se angajeze activ într-un dialog constructiv și permanent cu diaspora lor, să le acorde facilități și beneficii, să construiască punți de încredere, să demareze acțiunile lor politice cu exactitate pentru a avea un impact favorabil asupra mobilizării diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

1.4. Concluzii la capitolul 1

Rezultatele obținute în cadrul capitolului respectiv ne oferă posibilitatea să evidențiem istoriografia cercetărilor și aspectele teoretico-conceptuale abordate asupra fenomenului diasporelor, rolului acestora în calitate de actor internațional, precum și contribuției diasporei în procesul de europenizare. Constatăm faptul că abordările teoretice și conceptuale evidențiază creșterea importanței diasporei, raporturilor cu statele de origine și cele de reședință, recunoașterii diasporei drept un actor al relațiilor internaționale, cu o pondere semnificativă asupra proceselor social-politice și economice la nivel local, regional și global. Tendințe confirmate atât de politicile statelor, cât și de diverse instituții și organizații europene și internaționale.

Rezultatele obținute în cadrul acestui capitol au permis să cunoaștem nivelul de cercetare prin analiza istoriografică și teoretico-conceptuală asupra fenomenului diasporei ca actor internațional, să încadrăm cercetarea noastră în cadrul acestor studii, să analizăm principalele abordări teoretice asupra fenomenului diasporei și europenizării, să ne expunem asupra complexității și calității acestora, să identificăm aspecte importante pentru cercetarea noastră. Analiza realizată în cadrul acestui capitol ne permite să constatăm următoarele concluzii:

1. problematica diasporei devine una importantă pentru cercetările actuale, însă, abordarea diasporei ca actor al relațiilor internaționale și rolului în europenizare este la o etapă incipientă, sunt necesare noi cercetări care ar continua abordarea acestor raporturi;
2. clasificările diasporei realizate de diverși cercetători au permis realizarea unei tipologii generale, cunoașterii particularităților fenomenului diasporei;
3. aspectul de europenizare prin intermediul diasporei rămâne nedeslușit pe deplin, sunt necesare noi abordări și cercetări la nivel teoretic și practic, conceptualizarea fenomenului și particularităților politicilor UE de europenizare prin intermediul diasporei.
4. rolul și potențialul diasporei este în creștere, cuprinde diverse domenii de activitate și exercită o influență asupra actorilor și raporturilor la nivelul relațiilor internaționale;
5. în procesul de europenizare, alături de alți actori statali și non-statali, state, instituții, diaspora contribuie la transformări la nivel de instituții și politici europene dedicate raporturilor state-diaspore, prin strategii, politici și programe destinate diasporei, antrenării în procesul de dezvoltare.

Vom concluziona prin faptul că argumentele prezentate mai sus confirmă rolul considerabil al diasporei în cadrul sistemului internațional și procesului de europenizare. În același timp, a fost evidențiat potențialul de creștere și consolidare al impactului diasporei asupra procesului de europenizare.

2. POLITICI ȘI STRATEGII DE ANTRENARE A DIASPOREI ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE

Pe parcursul ultimilor decenii, comunitatea internațională a început să conștientizeze valoarea și potențialul diasporei în diversele procese ale dezvoltării. Astfel, autoritățile abilitate din cadrul statelor sunt tot mai mult antrenate în consolidarea acestor relații și raporturi bilaterale stat – diasporă, prin intermediul politicilor și strategiilor dedicate diasporei, atragerea remitențelor și investițiilor.

Agenda de dezvoltare globală și politicile de dezvoltare ale statelor lumii au început să includă componenta diasporei, în calitatea de actor important, care poate contribui la soluționarea provocărilor actuale. Diaspora a devenit pe deplin un important actor politic transnațional, care are o influență considerabilă asupra agendei politice ale statelor.

În cadrul acestui capitol ne propunem să evidențiem diversele practici europene asupra relației statelor cu diaspora și implicațiile sale în procesul europenizării, să identificăm instrumente și programe utilizate pentru a spori raporturile statelor cu diasporele și să evaluăm potențialul acestei cooperări. Capitolul respectiv cuprinde rezultatele mai multor cercetări atât sub aspect teoretic cât și practic, sintetizând rezultatele mai multor studii și cercetări realizate până acum, selectând cele mai reușite și de succes experiențe, care pot fi multiplicate și în alte state.

Datorită creșterii semnificative a proceselor de migrație și impactul acestora asupra politicii și economiei globale, la nivel european au fost luate măsuri considerabile pentru a gestiona aceste procese, dar și impactul lor asupra europenizării. Astfel, diasporele au devenit ținta de referință nu doar pentru studii și cercetări la nivel european, dar și pentru o serie de politici publice, programe, proiecte și acțiuni concrete de a mobiliza potențialul diasporelor, de a capitaliza aceste resurse strategice și de a le direcționa spre obiectivele comune de dezvoltare durabilă și coerentă. Impactul acestor acțiuni noi pentru UE a fost resimțit printr-o nouă abordare, care a cuprins atât statele europene dar și cele periferice, de frontieră și toate statele de origine al migranților.

În cadrul acestui capitol, noi am ne-am propus să evaluăm o serie de practici și bune experiențe privind rolul diasporei în procesul europenizării din perspectiva raporturilor interstatale atât intra-UE cât și la nivelul relațiilor extra-comunitare.

Prin acest exercițiu de cercetare și analiză al datelor din domeniu au fost evidențiate modele de interacțiune cât și acțiuni de succes care au fost deja implementate. Acestea vor fi analizate cu scopul de a obține o cunoaștere de ansamblu asupra problemei dar și pentru a servi drept exemple utile pentru Republica Moldova și mobilizarea diasporei moldovenești în procesul de europenizare și dezvoltare.

2.1 Metodologia cercetării analitico-aplicative a diasporei ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare

Diasporele sunt tot mai mult recunoscute ca actori importanți ai relațiilor internaționale, procesului de dezvoltare și europenizare. Diaspora se regăsește printre actorii care dețin resurse și capacități de mobilizare al capitalului economic, cultural, social și resurselor umane. Principala contribuție asupra dezvoltării se manifestă prin capacitatea de a interconecta statele și actorii implicați, de a lansa inițiative și construi contacte utile la nivel transnațional.

Pentru realizarea cercetării noastre și a obiectivelor stabilite, a fost utilizată și aplicată o metodologie complexă de cercetare științifică, care a inclus atât metode generale, particulare și speciale, cât și metode speciale, inclusiv și o serie de tehnici de cercetare.

Baza metodologică pentru rezolvarea sarcinilor stabilite o constituie principiile și metodele de analiză politică a relațiilor internaționale, precum și principiile generale de caracter științific, obiectivitatea, unitatea abordărilor logice și istorice în studiul relațiilor internaționale și al politicii externe a statelor.

Astfel, la baza cercetării noastre a fost aplicată metoda analizei politicii internaționale, analiza pozițiilor și discursurilor oficiale ale factorilor de decizie, actorilor politici, lideri din cadrul societății, diasporei, reprezentanților și liderilor diasporei. Prin aplicarea acestei metode de cercetare au fost identificate diverse aspecte esențiale ale raporturilor dintre stat și diaspora.

Prin aplicarea metodei de analiză comparativă, a fost posibilă sintetizarea trăsăturilor esențiale ale obiectului de studiu. Un alt instrument de cercetare a fost și metoda de analiză contextuală a surselor științifice, datelor statistice, actelor normative și juridice, economice, analiza logică asupra diverselor aspecte ale problemei studiate.

La elaborarea tezei au fost aplicate și principiile interdisciplinarității, istorismului, abordărilor sistemică și politologică. Printre metodele aplicate se regăsesc cea instituțională, sistemică, sinteza, analiza documentelor, evenimentelor, a studiului de caz.

Pentru identificarea unor aspecte particulare și informații din experiența unor lideri ai diasporei, au fost realizate o serie de interviuri la distanță (Anexa 8), prin utilizarea rețelelor sociale și platformelor de comunicare, prin completarea unui chestionar online (Anexa 7).

Pentru realizarea acestui exercițiu de cercetare au fost implicați liderii diasporelor moldovenești din Italia, Spania, Portugalia, Germania, Franța, Marea Britanie, Olanda, Rusia, Polonia, SUA. Interviurile au cuprins un eșantion de 50 respondenţi selectați din cadrul organizațiilor diasporei moldovenești, care au fost selectate după varii criterii, printre care, vechimea de activitate în cadrul organizației diasporei, numărul de acțiuni realizate, membri activi

implicați, impactul acțiunilor în țara de reședință cât și în Republica Moldova, experiență de interacțiune atât cu instituțiile de stat cât și cu societatea civilă.

Printre metodele generale aplicate pe parcursul cercetării, notăm pe cea istorică, care a permis să analizăm evoluția fenomenului diasporei, evoluții asupra conceptului general al diasporei, etapele conceptuale și noile aspecte care au fost preluate de către diaspore în diferite perioade de dezvoltare și creștere a importanței și contribuției lor la diverse procese social-politice și aspecte de europenizare.

Prin utilizarea ***metodei istorice***, au fost analizată evoluția studiilor asupra diasporei, tipologiei și clasificărilor în dependență de criteriile și aspectele obținute pe parcursul evoluției conceptului de diasporă. Am identificat cine au inițiat aceste studii și cei care au continuat acest proces. Metoda a fost utilizată și la sistematizarea definițiilor oferite diasporelor, în dependență de perioadele de evoluție.

Metodologia aplicată în procesul de cercetare a implicat un ansamblu de metode și tehnici de cercetare, care au permis verificarea ipotezei de cercetare și o mai bună cunoaștere a subiectului cercetat, utilitatea cercetării și valoarea acesteia prin dezvoltarea unor noi aspecte importante. Accentul principal a fost pus pe utilizarea metodelor și principiilor analizei științifice din domeniul cercetărilor politologice, sociologice, studiilor europene și relațiilor internaționale.

Metodele general-științifice au asigurat obținerea unor rezultate obiective cu privire la reflectarea subiectului cercetat și formularea unei previziuni asupra contribuției diasporei la procesul de europenizare, precum și înaintarea unor recomandări către instituțiile statului.

Prin intermediul abordării teoretice și metodologice asupra subiectului de cercetare, am remarcat eforturile realizate pe parcursul ultimilor ani privind cercetările asupra diasporei și rolului ei în diverse procese internaționale, în special, procesul europenizării. O serie de cercetători occidentali precum: R. Bauböck și T. Faist [157], E. Wan [179], care au avut contribuții semnificative asupra dezvoltării bazei teoretice și metodologice, identificând soluții pentru abordarea complexă a subiectului diasporei și aspectelor corelate, precum și valorificarea diasporei sub aspectul procesului de europenizare și dezvoltare a statelor.

Adițional la eforturile de a analiză asupra spectrului general al abordărilor conceptual-teoretice asupra temei de cercetare, un rol important în realizarea acestei disertații îi este atribuit și aspectelor metodologice de cercetare. Acestea au cuprins analiza politică, sisteme și organizări politice, raporturilor instituționale, interviurilor realizate cu factorii cheie, membri ai diasporei, precum și analizei discursurilor politice, evenimentelor și politicilor și strategiilor realizate.

O analiză amplă sub aspectul cercetării cantitative și calitative asupra raporturilor stat – diasporă, a fost realizată de cercetătorul F. Ragazzi. Studiul său a cuprins o multitudine de aspecte

corelate cu politicile publice ale statelor, religia, cultura, aspecte administrative și politice. Conform clasificării sale, statele își formează raporturile lor cu diasporele după un set de criterii:

1. Promovarea valorilor culturale și oportunităților educaționale în cadrul diasporei. Prin centre culturale, asistență la consolidarea capacităților diasporei, programe dedicate (Germania, Franța, Marea Britanie, Irlanda, Australia etc.).
2. Impunerea de limite și distanță între relațiile statului cu diaspora, se manifestă prin limitări asupra mobilității cetățenilor, drepturilor lor, participării în viața politică, limitarea participării la scrutinele electorale;
3. Manifestarea unui interes de cooperare, specific statelor în curs de dezvoltare. Caracterizată prin crearea de instituții specializate, caută dialog și implicarea diasporei în viața social-politică din cadrul patriei (Grecia, Polonia, Maroco, Rusia);
4. Interes economic, raporturi cu diaspora prin prisma relațiilor financiare și economice, investiții, transfer de tehnologii, remitențe etc. (Brazilia, Columbia);
5. State neutre și/s-au în opțiunea unor raporturi cu diaspora. State în curs de dezvoltare ori subdezvoltate, care nu văd o valoare adăugată în aceste raporturi [212;pp.89-93];

Cercetările realizate asupra instituțiilor abilitate pentru cooperarea cu diaspora, constituie o nouă tendință sistematică, care cuprind analiza rolului acestor instituții, impactul asupra transformărilor social-politice, apariția și evoluția unor noi forme de interacțiune, raporturile dintre stat și diasporă, aspectele cooperării transnaționale. Instituțiile respective cuprind sarcini care depășesc deseori limitele naționale ale statelor și se extind asupra comunităților diasporei care sunt împrăștiate în diferite țări și regiuni ale lumii.

Printre metodele de cercetare aplicate asupra acestui studiu a fost utilizată și o evaluare complexă asupra bibliografiei de specialitate, cadrului normativ și documentelor referitoare la diasporă, cercetărilor realizate anterior, publicațiilor, studiilor și articolelor științifice, rezultatele unor evenimente, conferințe, seminare și forumuri internaționale care vizează în domeniul de cercetare.

Pentru verificarea ipotezei cercetării au fost utilizate metode general-științifice, prin intermediul cărora a fost posibilă realizarea unei conceptualizări asupra subiectului de cercetare. Aceste metode generale au contribuit la o mai bună conceptualizare a subiectului cercetat. Astfel, printre metodele general-teoretice în cadrul cercetării științifice, au fost aplicate: metoda istorică, abordarea sistemică, comparativă, analiza, inducția, deducția, observația, principiul istorismului; abordarea sistemică, normativă, instituțională.

Printre metodele specifice de cercetare care au fost utilizate vom menționa următoarele: metoda sistemică, metoda instituțională şi cercetarea statistică, metoda structural-funcțională, metoda behavioristă, analiza dimensională,

Pentru a evidenția diverse aspecte ale cooperării instituțiilor statului cu asociațiile diasporei și diversele comunități ale diasporei, a fost utilizată metoda sistemică. În special, remarcăm aplicarea acesteia în cadrul Capitolului II, subcapitolul 2.2 și 2.3, unde a fost analizat modelul de cooperare dintre stat și diasporă, politicile, strategiile și instituțiile implicate, evoluția acestora în raporturile cu diaspora, bunele practici și experiențe de antrenare a diasporei în procesul de europenizare.

În acest context, au fost analizate sistemele de interacțiune și comunicare cu diaspora, strategii, politici, proiecte și inițiative dedicate diasporei, prin intermediul cărora are loc antrenarea diasporei în cadrul procesului de europenizare și de modernizare.

Datorită aplicării acestei metode a fost posibilă evidențierea principiilor și valorilor care stau la baza acestei conlucrări și de mobilizare a diasporei în cadrul acestui proces. A fost posibilă analiza implicării diasporei, alături și de nivelul de răspuns la apelurile și inițiativele lansate de către state și instituțiile abilitate cu atribuții în domeniul diasporei.

Metoda behavioristă a fost utilizată pentru a realiza analiza nivelul de încredere obținut al diasporei față de instituțiile naționale și deschiderea statului spre conlucrare. Prin utilizarea metodei behavioriste, noi ne-am concentrat atenția asupra comportamentului și reacțiilor conaționalilor noștri din cadrul diasporei, cetățenilor și actorilor politici naționali și celor din cadrul UE, pentru a urmări diverse aspecte ale relației statului cu diaspora, raporturilor bilaterale, dar și interacțiunii cu instituțiile europene, care susțin procesul de mobilizare al diasporei. Totodată, aplicare acestei metode a permis să evidențiem contribuția unor actori importanți asupra agendei politice și de integrare europeană, să evidențiem posibilitatea de a implica mai activ diaspora în cadrul acestui proces, să propunem creșterea ponderii reprezentanților diasporei în consultările publice cu societatea civilă.

Prin aplicarea ***metodei instituționale*** a fost realizată sintetizarea acțiunilor și eforturilor instituționale de a mobiliza diaspora în procesul de europenizare și dezvoltare a statului, contextul social-politic, economic și cultural, aceasta fiind evidentă, în special, în cadrul Capitolului III, subcapitolul 3.2 și 3.3. În acest sens, au fost analizate o serie de decizii, acte normative și directive europene privind politicile dedicate diasporei. Prin intermediul analizei documentelor au fost facilitate identificarea datelor potrivite pentru analiza fenomenului și problemei de cercetare.

O altă latură al eforturilor de cercetare a cuprins lectura literaturii de specialitate, prin evidențierea elementelor cheie privind metodologia cercetării științifice generale, în special, al

metodologiei de cercetare în domeniul științelor politice, relațiilor internaționale și studiilor europene, atât la nivel general cât și prin realizarea unei analize empiric în domeniul diasporei și europenizării.

Adițional la eforturile de a analiza și sintetiza spectrului general al abordărilor conceptual-teoretice asupra temei de cercetare, un rol important în realizarea acestei disertații îi este atribuit și aspectelor metodologice de cercetare. Acestea au cuprins analiza politică, sisteme și organizări politice, raporturilor instituționale, interviurilor realizate cu factorii cheie, membri ai diasporei, precum și analizei discursurilor politice, evenimentelor și politicilor și strategiilor realizate.

O analiză amplă sub aspectul cercetării cantitative și calitative asupra raporturilor dintre stat și diasporă, a fost realizată de către cercetătorul F. Ragazzi [212;88]. Metodologia cercetării utilizată de Ragazzi cuprinde diverse aspecte ale fenomenului diasporei, prin corelarea lor cu cadrul normativ și politicile publice, laolaltă cu aspecte administrative, constituie un model pentru construirea unei analize complexe asupra fenomenului diasporei.

Metoda cercetării documentelor a fost aplicată în obținerea datelor privind fenomenului diasporei, norme, politici, legi, strategii și alte documente importante corelate cu diaspora, raporturile cu statul și implicarea în diverse procese corelate cu europenizarea. În procesul de colectare au fost selectate date cantitative și colective.

Ca sursă de informație utilizată în procesul cercetării și colectării informațiilor, datelor de cercetare, au fost consultate o serie de documente ale instituțiilor statului, organizațiilor și unităților responsabile de relațiile cu diaspora. În cadrul acestui proces, aceste documente au servit drept sursă de informare, analiză și de formulare a unor concluzii. Utilitatea analizei documentelor a fost utilă pentru a atinge următoarele obiective:

1. Cunoașterea contextului referitor la fenomenul raporturilor statelor cu diaspora, politicilor, strategiilor, activităților și mecanismelor de interacțiune,
2. Formularea unor ipoteze de cercetare;
3. Identificarea soluțiilor și rezolvarea problemei de cercetare.

Prin eforturile de colectare al informațiilor din cercetarea documentelor, a fost posibilă evidențierea aspectelor caracteristice contextului general în care are loc interacțiunea dintre stat și diasporă. Adițional, a constituit un suport considerabil pentru a identifica și alte metode de cercetare, care au fost utilizate pentru a atinge obiectivele de cercetare.

Documentele au fost clasificate în dependență de importanța și relevanța lor asupra problemei cercetării noastre, precum și actualitatea acestora, valoarea lor aplicativă, gradul de implementare, încrederea acordată din partea societății și diasporei.

În procesul de colectare al informațiilor cât și la clasificarea acestor surse de date și documente a fost aplicate metodele de cercetare prezentate de către cercetătorii S.Chelcea, Țapoc V., Capcelea V. [141] care într-o serie de lucrări au reușit să prezintă diverse metodologii de cercetare și recomandări utile în realizarea cercetărilor.

Acestea au servit drept ghidare și orientare în realizarea cercetării noastre, colectarea, analiza și sistematizarea informațiilor, dar și pentru a aplica propria metodologie asupra subiectului de cercetare.

Metoda comparației a fost utilizată pentru a raporta experiența și modelul RM, României și Poloniei de interacțiune și participarea diasporei la procesul de europenizare. Aceasta a permis să evidențiem aspectele comune, dar și abordările diferite, acte normative, programe și instituții implicate în cadrul acestui complex proces. Totodată, a fost de mare utilitate la formularea unor recomandări și prezentarea unor bune practici, ca rezultat al analizei rezultatelor comparației între modelele acestor state.

La nivelul metodelor speciale, vom remarca utilizarea metoda analizei de conținut, analiza comparativă, analiza politologică, teorii politologice.

În cadrul cercetării au fost utilizată și teoria etnică. Prin intermediul căreia au fost evaluate diverse particularități ale fenomenului diasporei din contextul conceptului de identitate comună, în special, ca un răspuns la dizolvarea identității sub presiune unor procese globale. Astfel, prin aplicarea teoriei etnice au fost luate în considerare aspecte privind formarea identității, aspecte istorice, lingvistice și religioase ale membrilor diasporei.

Cercetarea a cuprins utilizarea bazei metodologice de cercetare pentru a analiza interacțiunea politică și normele legale de interacțiune dintre diaspore și state, a fost evidențiat rolul instituțiilor naționale care sunt antrenate în raporturile lor cu cetățenii aflați peste hotare, diaspora, raportul politico-administrativ, strategiile și politicile naționale dedicate diasporei, aspecte social-politice, impactul asupra diverselor procese de politică externă, raporturile diasporei cu societatea, îndeosebi raportul dintre stat şi diasporă, pentru care au fost aplicate mai multe metode de cercetare.

Astfel, prin aplicarea metodelor și tehnicilor de cercetare menționate a fost posibilă analiza și sistematizarea datelor obținute din diverse surse informaţionale relevante:

- monografii şi articole pentru a cuprinde principalele atribuţii şi funcţiile administraţiei publice în domeniul de cercetare (relaţia statului cu diaspora, mobilizarea diasporei);
- date statistice, rapoarte, studii şi articole, ce au permis studiul asupra problemelor şi tendinţelor procesului migraţiei;

- date obţinute din cadrul altor cercetări ştiinţifice, bazele de date ale bibliotecilor şi instituţiilor publice, care au ne-au oferit exemple practice din experiența altor state în relaţia cu diaspora;

Materialele colectate au cuprins documente relevante din perioada anilor 1990-2022, în special, directive și comunicări ale Comisiei Europene, inițiative ale statelor membre, documente ale Consiliului Uniunii Europene, Parlamentului European.

Totodată, au fost luate în considerare rezoluțiile ONU privind migrația și dezvoltarea internațională, diaspora și mobilizarea acesteia în procesul de dezvoltare, proiectele și activitățile realizate sub egida OIM, PNUD, precum și studiile și recomandările elaborate de către alte organizații.

A fost folosită şi metoda analizei documentelor, care a permis să sintetizez cele mai relevante politici internaţionale în domeniul diasporei, în special sub aspectul de mobilizare a diasporei pentru dezvoltarea ţării lor de origine.

Pentru a avea un studiu complex asupra subiectului de cercetare, a fost aplicată şi metoda studiului de caz, care ne-a permis să evaluăm mai multe modele de politici şi programe din diverse state, care au fost aplicate și sunt considerate drept bune practici și experiențe de preluat din domeniul relației statului cu diaspora.

Prin intermediul acestei metode, am reușit să identificăm cele mai potrivite practici practici la nivel internaţional, care vizează domeniul de cercetare şi să le raportăm la cazul Republicii Moldova. Ulterior, rezultatele obţinute în urma aplicării acestei metode, au permis să evidențiem mai multe recomandări şi concluzii asupra problemei de cercetare.

La rândul său, aplicarea metodei studiului de caz, a fost realizată prin intermediul altor metode, care au ajutat la realizarea obiectivelor propuse de cercetarea respectivă. Printre acestea menționăm următoarele: analiza documentelor, interviul, sondajul de opinie, observația participativă şi neparticipativă.

Astfel, pentru realizarea acțiunilor de cercetare au fost desfășurate mai multe activități, printre care:

- activități de documentare, prin consultarea literaturii de specialitate din cadrul bibliotecilor publice, resurselor web, precum şi a bazelor de date a diferitor instituții publice antrenate cu funcții în domeniul respectiv;
- vizite și interviuri realizate cu reprezentanții MAEIE, BRD, reprezentanții misiunilor diplomatice și oficiilor consulare;

- procesul de pregătire și scriere a articolelor și prezentărilor pentru conferințe naționale și internaționale;
- participarea în cadrul conferințelor academice tematice care cuprind aspectele cercetării, diaspora și europenizarea;
- au fost realizate vizite de studiu peste hotare, pentru a avea o interacțiune directă cu actorii implicați, membrii diasporei, liderii asociațiilor diasporei, de a evalua interacțiunea cu misiunile diplomatice, oficiile consulare și instituțiile naționale din statul de acreditare cât și cele la nivel național, care au atribuții în relațiile cu diaspora;
- au fost intervievaţi liderii diasporelor, emigranţi, conaţionali moldoveni care locuiesc peste hotare.

Studiul asupra contribuției diasporei moldovenești la europenizarea Republicii Moldova a cuprins diferite nivele ale acestei interacțiuni. Astfel, au fost propuse două obiective principale: unul care vizează intensitatea raporturilor dintre stat și diasporă, aspecte precum interacțiunea diasporei și instituțiilor naționale prin prisma cadrului normativ, politicilor și strategiilor naționale, participarea în cadrul proiectelor și programelor naționale dedicate diasporei, realizate de către stat, iar celălalt obiectiv constă în evaluarea disponibilității de implicare a diasporei moldovenești în cadrul proceselor de dezvoltare și europenizare a țării.

În ceea ce privește primul obiectiv, scopul a fost examinarea diferitelor forme de interacțiune dintre membrii diasporei și statul lor de origine, cum ar fi raporturile cu instituțiile naționale, susținerea unor dedicate diasporei, susținerea acordată unor proiecte naționale de dezvoltare, precum și dificultăți întâmpinate în cadrul acestor acțiuni și procese. În cadrul celui de-al doilea obiectiv, s-a utilizat analiza asupra programelor dezvoltate în mobilizarea diasporei pentru a participa în cadrul procesului de dezvoltare și europenizare al țării.

În procesul de cercetare a fost consultat ghidul IOM [51] care conține metodologia de cercetare și utilizare al instrumentelor specific diasporei. Utilizarea acestui ghid a facilitate considerabil abordarea temei de cercetare, a servit pentru alegerea instrumentelor potrivite de colectare a datelor și metodelor de cercetare pentru a le potrivi la problemele abordate în cadrul cercetării noastre.

Setul de instrumente care sunt cuprinse în ghidul IOM, includ o serie recomandări pentru realizarea cercetărilor asupra aspectelor conceptual-teoretice, cartografierea diasporei [65], împreună cu evaluarea posibilității implicării sale transnaționale, resurselor umane și intelectuale pe care le deține diaspora, precum și mobilizarea diasporei în procesul de dezvoltare.

Pentru atingerea primului obiectiv, s-au utilizat două surse de date: date din anchetă și date extrase din diferite platforme de comunicare și interacțiune (Telegram, Viber, WhatsUp, precum și rețele sociale (Facebook și LinkedIn). Prin utilizarea acestor rețele de socializare și comunicare online, alături de paginile oficiale ale unor asociații ale diasporei moldovenești, am reușit să colectăm date și informații despre situația conaționalilor noștri din cadrul diasporei, intențiile lor privind raporturile cu Republica Moldova. Pe parcursul cercetării am constata o prezență activă al diasporei moldovenești pe aceste platforme de socializare, care facilitează comunicarea și interacțiunea pentru realizarea unor acțiuni și mobilizarea membrilor diasporei. Astfel, o serie de asociații ale diasporei sunt înregistrate pe Facebook, au un grup dedicat diasporei lor, care servește pentru comunicare și interacțiune între membrii acestora. În scopul cercetării, am solicitat înscrierea pe aceste grupuri, unde am avut posibilitatea să adresez întrebări membrilor asociațiilor diasporei moldovenești *(Diaspora Moldovenească de Pretutindeni, Diaspora Moldovenească în Italia, Moldoveni din Italia, Diaspora Moldovei în Germania, Diaspora din Cehia, Grup de lucru Diaspora MD-PL, Diaspora Polonia, Moldoveni în Anglia, etc.).*

Printre instrumentele utilizate pentru colectarea datelor despre experiențele conaționalilor noștri din cadrul diasporei, a constat în realizarea chestionar, care a fost completat de către membrii diasporei în regim online. A fost stabilit un eșantion 120 de persoane, dintre care 58 persoane de sex masculin și 62 persoane de șex feminin. Pentru diseminarea chestionarelor în regim online, au fost utilizate rețelele sociale ale asociațiilor diasporei, a fost transmis invitații pentru a accesa link-ul către chestionar.

Astfel, chestionarul a inclus întrebări pentru a colecta informații factologice despre experiența membrilor diasporei, precum și disponibilitatea lor de a fi implicați activ în diverse procese social-politice, de dezvoltare și europenizare a Republicii Moldova. Întrebările au fost formulate într-o formă liberă și deschisă, pentru a permite persoanelor chestionate să-și exprime opțiunea lor și opinia privind cooperarea diasporei cu Republica Moldova.

Chestionarul complet este disponibil în anexa acestui lucrări, în cele ce urmează vom face câteva precizări metodologice generale privind caracteristicile chestionarului, prin raportare asupra relațiilor statului și diasporei, posibilităților de interacțiune și valorificării potențialului diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

Astfel, chestionarul a cuprins un set de întrebări, care au formulate pentru a colecta informația necesară cercetării, prin opiniile respondenților față de diverse aspecte ale procesului migrării, raporturilor dintre stat și diasporă, dificultăților și problemelor întâmpinate, precum și opțiunilor față de perspectivele acestei cooperări, susținerii perspectivelor europene și de europenizare ale Republicii Moldova, după cum urmează:

1. Informații generale (vârstă, sex, statut familial, educație, profesie, statutul socio-economic al familiei);
2. Studii și profesionalizare (studiile și cursurile absolvite, domeniul de activitate);
3. Procesul emigrării (motivele, alegerea țării de destinație, anul emigrării, ocupația curentă, sectorul actual de lucru – public sau privat, sectorul de lucru în care s-a lucrat înainte de emigrare, venitul mediu);
4. Dificultăți întâmpinate în procesul de adaptare (particularități personale, lingvistice, organizaționale, recunoașterea diplomelor de studii, mediul de lucru, precum și cele legate de relațiile sociale, interacțiunea cu colegii, obiceiuri și norme culturale locale);
5. Păstrarea conexiunii cu Republica Moldova (acțiuni, programe și proiecte concrete, experiența unor colaborări profesionale, care sunt opțiunile privind oportunitatea de a reveni în țara de origine, factori care ar facilita întoarcerea în țară, aspecte care ar favoriza reducerea migrării populației din Republica Moldova);
6. Evaluarea realizărilor statului și instituțiilor abilitate în organizarea dialogului dintre stat și diasporă (acte normative, legi, strategii, politici publice, efectul resimțit în cadrul diasporei, cum au influențat asupra rezolvării problemelor diasporei);
7. Deschiderea spre dialog și conlucrare al statului cu diaspora (organizarea platformelor de dialog, conferințe, congrese, proiecte și instrumente de comunicare cu diaspora);
8. Vocea diasporei (evaluarea receptivității autorităților la solicitările și propunerile parvenite din partea diasporei moldovenești).
9. Disponibilitatea de a avea un rol mai important în cadrul relațiilor și raporturilor cu statul, autoritățile oficiale, societatea civilă, precum și de a contribui la elaborarea politicilor publice, direcțiile strategice și prioritățile naționale de politică internă și externă, de dezvoltare și europenizare al Republicii Moldova.
10. Opinia privind perspectivele de cooperare și interacțiune cu statul lor de origine și cel de reședință, cu instituțiile implicate și autoritățile abilitate. Oportunitățile de a se implica mai activ în procesul de dezvoltare și de europenizare al Republicii Moldova.

Chestionarul (anexa 7) a fost elaborat prin utilizarea unei platforme specializate pentru colectarea de date și chestionare în regim online, care a oferit posibilitatea diseminării electronice și completării la distanță de către respondenți. Grupul țintă, participanții la chestionar, au fost informați și rugați să-l completeze online recepționând adresa de acces diseminată prin intermediul asociațiilor diasporei și liderilor acestora.

Pentru diseminarea invitației de a participa la completarea chestionarului au fost contactați liderii diasporei, persoanele activ implicate, care au fost informați despre scopul și importanța

realizării completării acestuia, și care au distribuit membrilor asociațiilor lor link-ul de conectare pentru completarea chestionarului.

Pe parcursul cercetării, pentru completarea datelor obținute, au fost contactați mulți dintre liderii diasporei și reprezentanții activi ai asociațiilor diasporei moldovenești, pentru a ne oferi informații adiționale și actualizate privind activitatea diasporei.

Astfel, în cadrul organizării chestionării au fost contactați lideri ai organizațiilor diasporei moldovenești din state care cuprind comunități semnificative de moldoveni, dar și cele mai mici, dar care s-au regăsit printre statele prioritare de emigrare și cele în cadrul cărora au fost formate asociațiile diasporei pe parcursul ultimilor zece ani.

Aplicarea acestei metodologii de cercetare științifică a asigurat parcurgerea etapelor de esențiale, identificând toate aspectele și particularitățile necesare pentru atingerea scopului și obiectivelor stabilite. Au fost elucidate problemele de cercetare, aspecte importante și particularități ale diasporei și contribuției la procesul de europenizare, elaborate observații, concluzii și recomandări adresate instituțiilor naționale abilitate.

În pofida metodelor utilizate pentru realizarea cercetării, vom concluziona prin a marca faptul că sunt necesare noi cercetări și eforturi de colectarea datelor privind profilul diasporelor, noile caracteristici, capacitățile lor reale de mobilizare al resurselor disponibile, dar și posibilitățile de a contribui în anumite domenii concrete.

Atestăm o necesitate stringentă de noi studii și cercetării, dar și de eforturi de a colecta date privind specificul și capacitățile diasporelor, politicilor eficiente care pot contribui la identificarea politicilor potrivite, mecanismelor și acțiunilor care să contribuie la angajarea diasporelor în diverse procese, în special, cele corelate cu dezvoltarea și europenizarea.

O contribuție semnificativă sub aspect metodologic, ar cuprinde dezvoltarea unui cadrul de metode specifice abordării problematicii diasporei.

Potrivit cercetătorilor din domeniul migrației și al diasporei, lipsa unor metodologii eficiente de colectare și analiză a datelor asupra diasporelor, constituie o problemă în evaluarea eficientă al rolului diasporei la nivelul relațiilor internaționale, cât și asupra unor procese precum dezvoltarea și europenizarea.

Reieșind din aceste date, se constată necesitatea unor noi instrumente și practici de analiză al datelor privind implicarea diasporei în cadrul anumitor procese social-politice și economice, care ar genera date relevante pentru continuarea studiilor referitor la fenomenul diasporei și antrenării ei în cadrul proceselor de europenizare și de dezvoltare.

2.2. Politici și strategii de antrenare a diasporei în procesul de europenizare

Potrivit tendinței actuale, care este confirmată de diverse programe globale ale ONU și alte organizații internaționale, statele tind să se angajeze activ în programele dedicate cooperării și dezvoltării prin intermediul valorificării efectelor migrației și prin implicarea diasporei. Majoritatea dintre aceste state se angajează în elaborarea politicilor dedicate diasporei. Această tendință este una ascendentă, iar politicile și programele pentru diaspore sunt variate și se diferențiază de la un stat la altul.

Pentru a avea un răspuns adecvat asupra creșterii fluxurilor de migranți și crearea comunităților diasporale, statele europene au început să adopte o serie de măsuri de răspuns, care erau necesare pentru continuarea procesului de dezvoltare și păstrarea creșterii economice, prin noi locuri de muncă pentru imigranți, stabilirea de acorduri economice, facilitarea de investiții bilaterale cu statele de origine al migranților, schimb de mărfuri, extinderea cooperării în diverse domenii, de la cercetări comune până la proiecte vaste de infrastructură și coridoare de transport.

O Strategie pentru relația statului cu Diaspora, reprezintă un set de politici și inițiative, care au scopul de a gestiona și consolida relația dintre stat și diasporă. Acestea pot fi realizate prin intermediul unor programe simple care nu necesită eforturi considerabile din partea statului. Prin astfel de strategii statul își realizează obligațiile constituționale de îngrijire față de cetățenii săi, chiar dacă ei nu se află temporar ori permanent cu traiul pe teritoriul său. Strategiile realizate pentru Diasporă, reprezintă un interes al statelor să își mențină legătura cu acești cetățeni și să beneficieze de susținerea lor în realizarea interesului național.

O serie de state aflate în procesul de integrare europeană la diferite etape și-au conștientizat acest potențial enorm al diasporei, dezvoltând diverse strategii și politici de antrenare a diasporei în procesul de europenizare și dezvoltare. La fel și statele membre ale UE, își dezvoltă și extind relațiile lor cu diaspora, antrenând-o în diverse procese corelate europenizării și dezvoltării, preponderent prin intermediul strategiilor, politicilor și instituțiilor abilitate, care sunt antrenate în cadrul consolidării raporturilor statelor cu diaspora.

După exemplul unor state-membre ale UE, precum Irlanda, unde acest potențial al diasporei are un impact considerabil asupra europenizării. Diaspora irlandeză este considerată a fi una dintre cele mai activ angajate în procesul de dezvoltare a statului lor de origine, precum și în procesul europenizării. La nivelul statului, autoritățile irlandeze au recunoscut rolul cheie al diasporei. Vom exemplifica aici prin declarațiile Președintelui Irlandei, care afirmă că: „diaspora este una dintre resursele principale ale țării, care a permis Irlandei să aibă conexiuni și relații globale, care depășesc capacitățile și limitele naționale ale țării” [182].

Astfel, angajamentul ferm al statelor în antrenarea diasporei în procesul de integrare europeană favorizează mobilitatea persoanelor, muncitorilor, experților și funcționarilor publici, care generează o multitudine de noi oportunități, inclusiv motive pentru revenire și de a rămâne în țara lor. În aceste condiții, din perspectiva cercetării, vom analiza rolul diasporei în diverse aspecte ale procesului de europenizare, remarcând direcțiile de politică externă și de dezvoltare a statului, strategiile publice, discursurile oficialilor, proiecte și inițiative ale instituțiilor abilitate cu atribuții în relația cu membrii diasporei.

În linii generale anumite obiective sunt comune și cuprind: consolidarea dialogului bilateral, mecanisme de atragere pentru revenirea în țara de origine, încurajarea investițiilor și remitențelor. Unele state au politici mai diversificate și bogate, care cuprind adițional și următoarele: stabilirea de relații politice, culturale, social-economice, filantropice și raporturi de business, schimburi academice, cu reprezentanții diasporei lor.

În rezultatul analizei politicilor și practicilor diverselor state cu experiențe bogate de interacțiune cu diaspora lor, vom evidenția și o serie de etape în stabilirea și implementarea politicilor dedicate diasporei. Aceste raporturi sunt menționate în conformitate cu evoluția lor, începând de la unele incipiente și strict necesare, urmând cu unele care necesită un grad de implicare mai avansat și un angajament consolidat al statelor. Prin parcurgerea acestor etape pot fi evaluate nivelurile de interacțiune al statelor cu diaspora lor, fie că sunt la o etapă incipientă, în curs de dezvoltare, ori au atins o etapă avansată în relațiile lor cu diaspora, după cum urmează:

- *Constituirea unui cadrul diplomatic și consular* – prin stabilirea reprezentanțelor diplomatice și oficiilor consulare în cadrul statelor de reședință al diasporei, prestarea serviciilor consulare, acordarea asistenței social-politice;
- *Drepturi și facilități extinse* – dreptul de a deține dubla cetățenie, dreptul de vot peste hotarele țării, votul prin corespondență, votul electronic etc.
- *Instituții specializate, strategii și programe dedicate diasporei* – stabilirea unor instituții abilitate cu atribuții în domeniul relațiilor statului cu diaspora, elaborarea de strategii și politici speciale dedicate diasporei;
- *Recunoașterea valorii sociale* – informarea societății privind activitățile realizate de comunitățile diasporei, importanței lor pentru dezvoltarea țării, măsuri de încurajarea a dialogului la nivelul societății civile, drumuri și platforme de dialog;
- *Acordarea asistenței sociale* – stabilirea de acorduri de protecție socială, recunoașterea al calificărilor și studiilor în statele de reședință al diasporei;
- *Valorificarea potențialului diasporei* - măsuri de încurajare a reîntoarcerii tinerilor specialiști și profesioniști, mediului academic, posibilitatea migrației circulare, servicii

sociale dedicate și de reintegrare în cadrul societății, acordarea de scutiri de taxe și reducerea unor costuri de adaptare, incluziunea în cadrul procesului decizional;

În contextul actual al lumii globalizate, determinat de tendințe de dezvoltare sustenabilă și valorificarea diverselor oportunități de dezvoltare, diaspora are un rol cheie pentru statul de origine și chiar și cel de reședință. Diverse state au un interes aparte pentru a beneficia din partea potențialului diasporei lor, să le antreneze în promovarea intereselor și obiectivelor de politică internă și externă. În esență, diaspora poate fi un promotor al țării, valorilor, culturii și identității țării de origine, să atragă investiții, inovație și tehnologii noi, poate fi o sursă de dezvoltare socială și stabilitate, având un impact socio-cultural asupra țării de origine și celei de reședință.

Reieșind din cele menționate anterior, vom constata că rolul semnificativ al diasporei este unul major, acestea având un potențial considerabil de a contribui la dezvoltarea statului lor de origine. Beneficiile aduse statului lor de origine pot fi diverse, și care evoluează odată cu consolidarea relațiile stat-diaspora și politicilor dedicate diasporei. Vom nota mai jos câteva moduri de contribuție și posibilele beneficii, cum sunt:

- *Promovarea imaginii de țară* - creșterea atractivității țării, încrederii, promovarea produselor sale și valorii lor pe piețe externe;
- *Mobilitate circulară* – oferirea oportunității de schimb de experiențe și bune practici cu experții din diverse state, profesionalizarea propriilor specialiști;
- *Conectarea la rețele și corporații de afaceri și investiții* – prin contacte utile și asistența în negocierea unor acorduri favorabile țării;
- *Dezvoltarea social-economică* – atragerea de investiții, remitențe, asistență în accesul pe piețe externe al companiilor naționale;
- *Acorduri favorabile și lobby politic* – legături utile și reprezentarea membrilor diasporei în cadrul diverselor organizații internaționale, care pot influența decizii favorabile statului lor de origine, acordarea de ajutor financiar pentru dezvoltare [149;12].

În acest context, vom constata că statele lumii au început treptat să recunoască importanța diasporei. Unele dintre aceste state, care au diaspore, au reușit să ia măsuri semnificative la nivel de norme, politici și legislație, dar și instituții dedicate pentru relațiile statelor cu diaspora. Unele dintre măsurile aplicate prevăd dezvoltarea mecanismelor de comunicare și informare a diasporelor, diseminarea buletinelor informative și utilizarea portalurilor web, grupuri pe rețelele sociale și alte modalități de comunicare, preponderent pe platforme și canale electronice.

Analizând diverse modele, experiențe și bune practici ale diverselor state antrenate într-un dialog activ și eficient cu diaspora lor, am identificat câteva exemple de comunicare eficientă cu

diaspora, care pot servi drept exemple utile ce pot fi preluate de alte state pentru consolidarea căilor lor de comunicare cu diaspora. Printre aceste exemple se regăsesc următoarele:

India – publicarea unui buletin de știri în format electronic, distribuit lunar prin intermediul asociațiilor diasporei care sunt înscrise pe platforma dedicată comunicării statului cu diaspora (www.overseasindian.in).

Irlanda – ne oferă un alt exemplu eficient de comunicare, prin inițiativa diasporei și societății civile a fost creată o organizație independentă care este responsabilă de diseminare a informației și informarea diasporei. Această entitate editează un buletin de știri al diasporei, care este editat și diseminat săptămânal în cadrul diasporei irlandeze din întreaga lume (www.emigrant.ie) [182, p.14]. Irlanda dispune și de multe alte instrumente eficiente de furnizarea informației și de comunicare cu diaspora, prin intermediul unor evenimente și platforme.

Polonia – prin intermediul coordonării politicii naționale dedicate diasporei, MAE polon a lansat un portal de comunicare și promovare al culturii și identității naționale poloneze în rândul diasporei. Platforma dedicată diasporei a fost creată cu scopul de a răspunde la nevoile diasporei, în special copiilor și tinerilor care doresc să păstreze legătura cu cultura, istoria și literatura națională.

Lituania – prin intermediul unui program guvernamental a fost lansată o platformă de comunicare și de mobilizare al diasporei: „*Create Lithuania*" – care oferă oportunitatea schimbului de experiențe și de comunicare cu diaspora, și care încurajează tinerii experți și profesioniști din cadrul diasporei să contribuie la modelarea viitorului Lituaniei moderne. 0

La nivelul relațiilor internaționale contemporane, vom constata tendința care a început să se manifeste recent, atât statele cât și organizațiile internaționale și-au trasat drept obiectiv să antreneze diasporele în procesul de dezvoltare. În acest sens, au fost inițiate o serie de programe, proiecte și strategii globale, care au menirea să ajute statele în antrenarea diasporei lor în procesul de dezvoltare, prin intermediul politicilor speciale dedicate diasporei. Exemple de astfel de politici și inițiative menite pentru sporirea interacțiunii dintre stat și diasporă, pot fi următoarele :

- *Dreptul de vot și dubla cetățenie* - menținerea cetățeniei, a drepturilor care reies din ea, a dreptului de vot și încurajarea participării diasporei alegerilor;
- *Asistență consulară* - oferirea serviciilor consulare în cadrul misiunilor diplomatice, extinderea oficiilor consulare și a misiunilor diplomatice;
- *Identitate și apartenență* - susținerea și promovarea păstrării identității naționale prin intermediul activităților culturale, a cursurilor de limbă nativă/maternă;
- *Programe de întoarcere acasă* - încurajarea și facilitarea revenii membrilor diasporei în țara lor de origine;

- *Canale de comunicare și interacțiune online* - facilitarea creării unor rețele sociale și a comunităților de băștinași aflați peste hotare;
- *Mobilitate* - implicarea experților din diasporă în schimbul de experiență cu colegii lor din țară, crearea posibilității de mobilitate pentru anumite categorii de experți;
- *Investiții și remitențe* - atragerea remitențelor și investițiilor din partea diasporei în principalele ramuri ale economiei naționale;
- *Promovarea modelelor și istoriilor de succes* - aprecierea și încurajarea persoanelor din cadrul diasporei, care au obținut rezultate marcante în cadrul unor domenii de activitate, ex.știință și inovare, educație și cultură, afaceri și investiții etc. [157, p.58].

Întru argumentarea rolului semnificativ al diasporei, care este tot mai mult în creștere, și care obține o recunoaștere tot mai semnificativă din partea statelor și actorilor globali ai relațiilor internaționale, vom remarca câteva politici și asociații dedicate diasporei și rolului ei în cadrul relațiilor internaționale.

Un rol semnificativ și contribuție importantă asupra rolului diasporei la nivel regional și global este exercitată de către SUA prin intermediul Departamentului de Stat. Astfel, prin intermediul Agenției SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și Institutului pentru Politici de Migrație (MPI), au fost depuse o serie de eforturi pentru a promova importanța diasporei în cadrul relațiilor internaționale, politicii externe și dezvoltării statelor [153].

O contribuție semnificativă realizată de SUA prin intermediul instituțiilor sale a fost realizată prin lansarea platformei internaționale pentru promovarea intereselor diasporei. Astfel, începând cu 2011 a fost fondată organizația internațională: *„Alianța internațională pentru Implicarea Diasporei* (IdEA)", care a reușit să devină o platformă internațională pentru promovarea intereselor diasporei.

În cadrul statutului organizației IdEA, au fost trasate obiective ce promovează dezvoltarea rolului diasporelor la nivel regional și internațional. Acestea sunt realizate prin inițiative venite din partea diasporei în diverse domenii, precum: antreprenoriat, voluntariat, filantropie, diplomație și inovare socială în țările și regiunile de origine a diasporei. Prin acțiunile sale IdEA implică comunitățile globale ale diasporei, sectorul privat, societatea civilă și instituțiile publice în eforturi de colaborare pentru a sprijini dezvoltarea economică și socială [193].

La nivel internațional, un rol semnificativ este realizat de către organizațiile internaționale de profil. Astfel, prin susținerea ONU și Organizației Internaționale pentru Migrație a ONU (OIM), a fost lansată o altă platformă de cooperare globală, ca răspuns la multiplele provocări globale și regionale. Potrivit statutului și obiectivelor stabilite, această platformă globală de cooperare,

urmărește implicarea tuturor statelor și diasporelor lor, pentru a consolida eforturile comune ale organizațiilor diasporei din toată lumea.

Eforturile organizațiilor internaționale implicate, în frunte cu OIM, au reușit să antreneze o serie de state să se alăture mișcării globale de a antrena diaspora în procesul de dezvoltare. Astfel, unul dintre rezultatele semnificative care au fost obținute în cadrul Adunării Generale a ONU a fost aprobată *„Declarația de la New York”* din 2016, prin care cele 193 de state membre ale ONU recunosc că problema refugiaților și migranților necesită o abordare de incluziune pentru a spori cooperarea și dezvoltarea la nivel global. Acest angajament politic global a fost un mesaj puternic pentru soluționarea problemelor diverse ale diasporei, cooperării dintre stat și diasporă, antrenarea acesteia în procesul de dezvoltare.

Procesul respectiv inițiat a condus către adoptarea „Pactului Global”, în 2018, de către majoritatea statelor membre ONU. Pactul Global reprezintă un document complex ce acoperă toate dimensiunile migrației internaționale într-o manieră holistică și cuprinzătoare. Pactul este corelat cu obiectivul 10.7 al Agendei ONU pentru Dezvoltare Durabilă 2030, în care statele membre s-au angajat să coopereze la nivel internațional pentru a facilita o migrație sigură, ordonată și regulată.

Prin adoptarea acestor acorduri la nivelul ONU a fost posibilă continuarea cooperării internaționale cu privire la migrația internațională. Statele au fost încurajate să se alinieze recomandărilor oferite, să-și ajusteze legislația și politicile interne și externe la noile realități ale migrației, diasporelor și dezvoltării. Potrivit obiectivului 19 al Pactului, se urmărește crearea condițiilor pentru ca migranții și diasporele să contribuie la dezvoltarea durabilă în toate țările.

Prin contribuția și eforturile OIM, începând cu anul 2020 a fost lansată organizația *„Confederația Globală a Diasporei (CGD)”*. Contextul creării a fost corelat și cu consecințele epidemiei Covid-19, și necesitatea unui răspuns global la nevoile și problemele cu care se confruntă comunitățile diasporei [185]. Printre principalele rezultate obținute de organizația CGD, se regăsesc o serie de activități care au consolidat rolul diasporei la nivel global, atât prin extinderea rapidă al rețelei, dar și printr-o serie de parteneriate și colaborări internaționale cu diverși parteneri ai diasporei. Prin intermediul organizației au fost mobilizate o serie de resurse considerabile pentru a lansa o platformă online de consultări globale cu organizațiile diasporei din întreaga lume. Rețeaua are misiunea importantă încredințată de IOM, cea de a facilita „Adunarea Globală a Diasporei (ADG)” pentru organizațiile diasporei pentru a discuta, dezbate și de a înainta recomandări cu privire la subiecte legate de diasporă și comunitățile care le susțin [185].

Datorită conlucrării dintre CDG și IOM au fost organizate o serie de programe și evenimente de susținere a diasporelor din întreaga lume. Obiectivul principal urmărit în cadrul acestor eforturi comune a constat în mobilizarea diasporei de a contribui la procesul de dezvoltare. Astfel, vom

menționa faptul că, datorită organizării *„Săptămânii globale a diasporei”*, în 2021, a fost oferit un semnal important întregii lumi, și anume, că diaspora poate avea un impact considerabil asupra dezvoltării. Reprezentanții diverselor diaspore și asociații ale diasporelor au confirmat faptul că diasporele au capacitatea de a reacționa la situații de urgență și de a-și sprijini comunitățile prin inițiative de dezvoltare. Participarea celor peste 120 de organizații ale diasporei care reprezintă peste 30 de milioane de oameni, alături de reprezentanți ai 100 de organizații partenere din diaspora și experți în migrație, au demonstrat importanța diasporei și necesitatea recunoașterii și valorificării rolului lor global [186].

Diasporele sunt tot mai mult implicate în activitățile transnaționale, devenind actori transfrontalieri, prin intermediul raporturilor pe care le au cu statul de origine și cel de reședință, efectului de influență și adeseori în calitate de mediator, instrument diplomatic, dar și promotor al imaginii statului de origine în cel de reședință. Diasporele tot mai mult captează o forță în creștere de a influența diverși factori de decizie, inclusiv și de a atinge anumite obiective de pe agenda politicii externe ai statelor. Tot mai multe state apelează la diasporele lor, pentru a spori eficiența instrumentelor diplomatice tradiționale pe care le utilizează fie în relațiile lor bilaterale, regionale și multilaterale.

Migrația se regăsește în cadrul agendei politice a UE. Comisia a prezentat deja o serie de propuneri de politică și de măsuri operaționale în materie de migrație, mobilitate, integrare și protecție internațională. Aceste propuneri au inițiat o serie de dialoguri co comunitățile diasporei și statelor lor de origine. Prin astfel de măsuri a fost stabilit un dialog pentru gestionarea migrației și a circulației persoanelor în vederea stabilirii unor parteneriate pentru mobilitate. Abordarea UE cuprinde un element central, dialogul aprofundat cu diaspora, cu grupurile de migranți și cu organizațiile relevante. Dialogul cuprinde aspecte privind drepturile omului și contribuția la dezvoltare și apropierea de valorile și normele promovate de UE [21].

Migrația și mobilitatea sunt private de UE, drept oportunități și mecanism de promovare a investițiilor, sporirea legăturilor comerciale, în special, prin rolul diasporei. UE atrage atenția asupra faptului că cooperarea cu diaspora este în interesul tuturor statelor atât celor de origine ale migranților, precum și al țărilor gazed. Prin consolidarea cooperării stat – diaspore are loc dezvoltarea, printr-o serie de beneficia social-economice, precum investiții, transferuri financiare, remitențe, schimb de bune practice și cunoștințe, inovație, promovării de valori democratice și standardelor europene [21].

Întru sporirea eforturilor statelor de cooperare și conlucrare cu comunitățile diasporei, Comisia Europeană a elaborate un set de elemente esențiale care au rolul de a facilita și promova migrația circular și consolidarea raporturilor statelor cu diaspora, precum următoarele:

- organizarea și facilitarea migrației legale și mobilității;
- prevenirea și reducerea migrației ilegale și a traficului de persoane;
- promovarea protecției internaționale și consolidarea dimensiunii externe a politicii în domeniul azilului;
- maximizarea impactului migrației și mobilității asupra dezvoltării.

La nivelul UE, pe parcursul ultimelor decenii se constată apariția interesului de a aborda subiecte corelate aspectelor de dezvoltare, dar și asupra rolului diasporelor în cadrul procesului de europenizare. În acest sens, o serie de agenții și instituții europene au fost create pentru a gestiona domeniul diasporei, migrației și dezvoltării.

Potrivit programului de la Stockholm, foaia de parcurs elaborată de UE în domeniu justiției și afacerilor interne, cuprinde o prioritate distinctă, care se regăsește în domeniul migrației și dezvoltării. Această inițiativă urmărește evaluarea modului de interacțiune și de mobilizare al diasporei în cadrul unor inițiative de dezvoltare lansate de UE.

Odată cu consolidarea instituțiilor europene și identității europene a sporit și interesul pentru fenomenul europenizării, în special, printre statele aflate la frontiera UE. În aceste circumstanțe, a fost favorizată atenția semnificativă asupra cercetării particularităților legate de diaspore și rolului acestora în diverse aspecte ale studiilor și politicilor europene.

La nivelul Uniunii Europene, libera circulație a forței de muncă se regăsește și printre principalele valori care stau la baza acesteia. Procesul de integrare europeană și valurile de extindere au diversificat piața internă a muncii din UE, iar ulterior a fost declanșat un amplu proces de migrație economică.

Acest proces a fost unul ascendent și care a constituit o provocare semnificativă pentru instituțiile europene. Evaluând principalele acțiuni și programe inițiate de UE, pentru a adresa problematica diasporei și europenizării, vom prezenta principalele perioade și acțiunile demarate.

Prima perioadă: cuprinde începutul anilor 90, odată cu căderea comunismului și provocarea de a gestiona fluxuri masive de migranți, care au luat cu asaltat Europa. Procesul a fost unul inevitabil, dar care a generat atât beneficii cât și o serie de provocări pentru continentul European. Primirea un număr semnificativ al migranților a constituit și un catalizator social-economic prin suplinirea lipsei forței de muncă. Problemele corelate au fost de natura integrării și politicii de multiculturalism european, împreună cu conceptul identității europene, ca liant pentru consolidarea spiritului comunitar al populației europene [138;803].

De la sfârșitul anilor 1990, subiectul migrației a devenit o prioritate în cadrul agendei europene, iar statele membre ale UE au început să dezbată acest subiect și să propună diverse soluții de politici europene pentru a reglementa migrația, ceea ce a condus ulterior spre dezvoltarea

unei politici de gestionarea migrației și un cadru comunitar bine stabilit. Toate aceste măsuri au venit ca răspuns la creșterea fluxurilor de migranți în cadrul UE, dar și o necesitate de adaptare la lipsa forței de muncă, reducerea natalității și îmbătrânirea populației europene.

Perioada a doua: constituie începând cu anii 2000, când se atestă o creștere al importanței problemei diasporei și capitalizarea rolului ei în dezvoltarea statelor de origine. Atunci au fost aprobate o serie de documente și directive europene, decizii ale Comisiei Europene, care au în vizor diaspora în calitatea de actor al dezvoltării. Astfel, prin decizia Comisiei din 2005 *„EC Communication on diaspora*", se recunoaște potențialul organizațiilor diasporei ca actori importanți, făcând apelul către statele membre să încurajeze participarea diasporei în procesele de dezvoltare a statelor lor de origine. În cadrul documentul de lucru aprobat în anul 2011, Comisia a reiterat acest fapt, oferind o serie de recomandări statelor pentru consolidarea rapoartelor lor cu diasporele și implicarea lor în diverse proiecte și inițiative de dezvoltare [177].

Uniunea Europeană are un rol semnificativ în recunoașterea potențialului diasporei și angajarea acestuia în procesul de dezvoltare. Începând cu anii 2000, UE a început să dezvolte o agendă dedicată problematicii diasporei, recunoscând rolul major al migranților ca catalizatori și surse prețioase pentru dezvoltarea statelor lor de origine.

Printre acțiunile principale ale UE în acest domeniu notăm crearea *Rețelei Europene de Migrație* (REM), ca o unitate de suport pentru instituțiile UE, statelor membre și întregii regiuni informații și date importante privind procesul de migrațiune și azil, precum și să contribuie la formarea unei politici comune în domeniul azilului și al migrației. Comisia Europeană în calitate de coordonator în cooperare cu punctele naționale de contact desemnate în fiecare țară a UE, au creat o rețea europeană care a cuprins experți naționali în domeniul azilului și al migrației, acoperind aspecte legate de elaborarea politicilor, drept, cercetare și statistică [121].

Perioada a treia: cuprinde experiența UE privind gestionarea unor noi fluxuri masive de migranți din exterior pe parcursul anului 2014, o provocare majoră, dar și o etapă importantă în gestionarea crizei migranților. Soluțiile identificate de repartizare pe cote, măsurile de integrare, au servit drept instrumente de europenizare al acestor comunități de migranți. Integrarea unor grupuri mari de migranți în cadrul societății țării gazdă, viața social-politică și economică, a devenit un obiectiv strategic și de securitate pentru UE. Astfel, politicile de integrare au vizat și măsuri de europenizare, care au facilitat acest proces, o nouă abordare la nivel european asupra stabilității interne și securității frontierelor europene. Aceste soluții au vizat în prim plan comunitățile diasporei, care păstrează identitatea lor și legăturile cu statele de origine, dar construiesc și punți de comunicare și interacțiune cu instituțiile statului de reședință.

Schema europeană de relocare a migranților a fost o acțiune de răspuns la criza migranților, atunci când UE a trebuit să facă față acestor noi provocări și situații complicate, asigurând acțiunile necesare pentru a depăși criza. Acest răspuns a inițiat discuții asupra principiului solidarității statelor europene [209].

În continuarea acestor măsuri și politici derulate de UE, în mai 2015, a fost adoptată *Agenda europeană privind migrația* [155], documentul european care consolidează eforturile europene prin facilitarea procesului de acordare a azilului și integrării migranților în statele europene. Agenda a cuprins o serie de măsuri în domeniul: educației, comunicării și accesului la piața muncii. Documentul a fost considerat drept un prim răspuns comunitar asupra crizei migranților.

Perioada a patra: a cuprins corelarea implementării *„Agendei Europene"* cu *Obiectivele de Dezvoltare* stabilite de ONU, salutând recunoașterea migrației și mobilității ca factori care favorizează dezvoltarea. În aceste circumstanțe, au fost înaintate recomandări privind promovarea unei guvernanțe eficiente asupra migrației, ca instrument de valorificare asupra efectelor favorabile ale migrației asupra dezvoltării [19].

În ceea ce privește corelarea politicilor dedicate diasporei și procesului de dezvoltare, începând cu anul 2005, au fost realizate profiluri ale migrației, ca instrumente de analiză și suport în elaborarea politicilor dedicate migranților și diasporei. Aceste studii au servit pentru a identifica principalele probleme, dar și indicatorii după care au fost elaborate recomandările pentru viitoarele politici și acțiuni derulate de către UE și statele membre [166].

Conlucrarea dintre UE și statele partenere în vederea dezvoltării raporturilor cu migrații atât pentru statele membre cât și pentru statele de origine ale migranților, reglementarea migrației forței de muncă, mobilizarea diasporei, sunt elementele cheie cuprinse în cadrul setului de documente lansate de UE. Aceste politici sunt orientate spre dezvoltarea social-economică a țărilor de origine dar și ca un set de măsuri pentru gestionarea fluxurilor de migranți. Măsurile propuse spre implementare cuprind mobilitatea academică, programe de schimb pentru cercetători, încurajarea revenirii lor prin transferul de experiență și bune practici acumulate [161].

Eforturile ulterioare au fost concentrate asupra unor măsuri de ordin legislativ cât și de strategii de sprijin pentru politicile naționale ale statelor membre. Noul Pact privind Migrația și Azilul al Comisiei Europene, care a fost prezentat la 23 septembrie 2020 [20], cuprinde aceste măsuri de integrare și incluziune pentru comun unitățile de migranți. Pactul a fost urmat de un plan de acțiuni pentru integrare și incluziune pentru perioada 2021-2027.

Conform *Pactului European 2020*, la Capitolul 8, se regăsesc prevederi cu referire la dreptul migranților „să participe și să contribuie la bunăstarea, prosperitatea și coeziunea societăților

europene” [20]. Textul documentului remarcă necesitatea integrării și incluziunii acestor comunități de migranți în cadrul societăților gazde, să se bucure de drepturi similare.

Potrivit datelor statistice prezentate de Comisia Europeană, se estimează un număr de circa 25 de milioane de migranți care au fost integrați în cadrul UE, dintre care 21 milioane sunt cetățeni veniți din afara UE, restul fiind din cadrul statelor membre UE. Perioada de calcul al datelor a cuprins anii 2019-2020. Reieșind din importanța acestui segment al populației europene, UE a decis să-și consolideze cooperare cu diverse state de origine ale migranților, finanțând proiecte sociale, precum și o abordare nouă asupra rolului diasporei în calitate de punte de o forță de transformare, care poate multiplica și diversifica aceste eforturi [20]. În consecință, rolul diasporei a fost pe deplin recunoscut la nivelul UE, promovând acest rol și la nivelul politicii externe ca și un aspect esențial al relațiilor cu statele de origine al migranților.

Un alt document esențial, la care vom face referire, este noul plan de acțiune privind integrarea și incluziunea 2021-2027, care este un document cuprinzător ce cuprinde principiile și valorile cheie privind integrarea și incluziunea, precum și principalele domenii cheie de cooperare [20]. Acțiunile cuprinse în plan vor fi în sfera educației, formării profesionale, pieței muncii, sănătate și integrare social-culturală.

Reieșind din prevederile Strategiei de Securitate al UE pentru anii 2020-2025, vom remarca o serie de aspecte esențiale privind migrația, diaspora, dezvoltarea și procesul de europenizare, care au fost incluse în cadrul documentului. Cel mai semnificativ aspect este faptul că se recunoaște interconexiunea dintre diasporă, dezvoltare și securitatea UE atât internă cât și cea externă. Astfel, documentul recunoaște rolul diasporei ca actor al relațiilor internaționale, care are o contribuție asupra securității și dezvoltării UE.

Eforturile europene în acest domeniu sunt susținute și de cele ale organizațiilor internaționale de profil. În acest context, OIM a reușit să elaboreze un set de instrumente pentru a ajuta statele în procesul de consolidare a raporturilor lor cu comunitățile de migranți, cu diasporele lor. Aceste instrumente sunt prezentate în forma unui ghid care poate ajuta statele la diferite etape ale raporturilor lor cu diaspora. Sunt prezentate o serie de proiecte și măsuri pentru intervenția pozitivă a statului în dezvoltarea conexiunilor cu aceste comunități ale diasporei. Prin aplicarea acestor instrumente pot fi identificate obiectivele și prioritățile unei cooperări eficiente, să fie o abordare specifică și concentrată asupra unei abordări care pune în valoare potențialul diasporei.

Astfel, documentul cuprinde etapele esențiale care trebuie parcurse în evaluarea situației la zi privind raporturile stat – diasporă, precum și nivelului de angajare a acesteia în dezvoltarea statului lor de origine. Un alt aspect cheie al instrumentelor oferite în acest ghid, cuprind o serie de criterii esențiale, fără de care nu poate fi realizată o abordare complexă și eficientă a

fenomenului dat. Parcurgând prin recomandările cuprinse în acest ghid, instituțiile responsabile de relațiile cu diaspora pot să evalueze atât situația curentă, cât și să aibă un pronostic, o privire de ansamblu asupra impactului programelor și acțiunilor curente, care pot fi analizate prin prisma instrumentele complexe care se cuprind în acest document.

Angajamentul statelor europene față de problema migrației și al comunităților diasporei, reies din promovarea asigurării drepturilor fundamentale ale omului. Printr-o serie de reglementări, UE a dezvoltat programele și mecanismul necesar pentru a gestiona migrația și efectele acesteia atât în cadrul comunității cât și în statele de origine ale migrației. Aceste angajamente vizează asigurarea unei complementarități de măsuri cu organizațiile internaționale și cele regionale. Prin aceste măsuri se realizează protecția colectivă asupra migranților și refugiaților, ca răspuns la diferite crize și situații neprevăzute la nivel regional.

Aceste măsuri cuprind o serie de acorduri de readmisie, regimuri preferențiale și liberalizarea liberei circulații în cadrul UE, regimuri fără vize pentru statele partenere și cele în proces de integrare. Parteneriatele vizează promovarea cooperării cu țările partenere în ceea ce privește mobilitate și migrația legală. Politicile UE de cooperare cu statele partenere sunt coordonate prin intermediul noului instrument adaptat pentru sprijinirea mobilității forței de muncă și consolidarea pieței muncii, promovarea competențelor, educația profesională, integrarea migranților care se întorc și mobilizarea diasporei [150].

La etapa actuală constatăm un angajament ferm al UE și statelor membre pentru includerea diasporei în procesul de dezvoltare. Astfel, UE se alătură procesului regional de a include diaspora în diverse aspecte ale procesului de dezvoltare, inclusiv procesul europenizării. Inițiativele Comisiei Europene sunt inspirate din cadrul parteneriatelor globale pentru competențe, care sunt prevăzute în cadrul Pactului Global al ONU pentru o migrație sigură, ordonată și regulată [150].

Fenomenul diasporei și diverselor procese corelate cu acesta, precum dezvoltarea, europenizarea statelor, migrație și respectarea drepturilor omului, sunt probleme esențiale, care au fost incluse pe agenda unor instituții și organizații specializate la nivel internațional și regional.

Abordarea fenomenului diasporei devenind o prioritate pentru acestea pe termen mediu și lung. Printre acestea se regăsesc: Națiunile Unite (ONU), Uniunea Europeană (UE), Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), Centrul Internațional pentru Dezvoltarea Politicii de Migrație (ICMPD), Forumul global pentru migrație și dezvoltare, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) și alte organizații internaționale și regionale, care abordează procese globale și dialogul la nivel înalt al ONU privind migrația internațională și dezvoltarea. La nivel regional se remarcă UE prin inițiativele Comisiei Europene și Parlamentului European.

Se constată faptul că la nivel internațional și global, eforturi considerabile au fost lansate și de IOM, care vizează consolidarea legăturilor dintre state și diaspore, în special, mobilizarea acestora în procesul de dezvoltare. Astfel, ne referim la parteneriatul IOM și Institutul pentru Politici de Migrație (MPI). Rezultatul acestei cooperări constituie elaborarea ghidului pentru antrenarea diasporelor în procesul de dezvoltare. Ghidul cuprinde un set de instrumente, practici și politici utile, care sunt sintetizate din experiența internațională a 62 de state naționale. Recomandările și bunele practici prezentate în cadrul ghidului sunt oferite pentru a fi ajustate și implementate la condițiile și realitățile locale din cadrul fiecărui stat. Prin aplicarea acestor recomandări pot fi multiplicate rezultatele acestei cooperări dintre state și diaspore, sporirea investițiilor, remitențelor, dar și proiectelor de asistență și schimb de bune practici și inovație.

În cadrul tendinței în creștere de conlucrare al statelor cu diaspora, precum și consolidarea raporturilor dintre acestea, alături de antrenarea în dezvoltarea statelor, diasporele devin o resursă importantă care nu poate fi neglijată. Constatăm faptul că tot mai multe guverne și părți interesate lansează eforturi pentru a profita de oportunitățile pe care le reprezintă diasporele, prin politici, strategii, programe și proiecte naționale care ar cuprinde diaspora.

O categorie specială al inițiativelor statului în raport cu diaspora, se cuprinde în finanțarea unor programe dedicate diasporei, finanțarea unor strategii de comunicare și conlucrare cu diaspora, reprezentând măsuri pentru a valorifica aceste resurse cuprinzătoare în mod inteligent și cu succes și de a obține implicarea diasporei în procesul de dezvoltare.

Instrumentele majore utilizate au fost fondurile create pentru a susține eforturile naționale ale statelor. Fondul pentru azil, migrațiune și integrare pentru perioada 2014-2020, servește drept un exemplu elocvent. Măsurile adoptate de integrare a diasporei între 2014-2020, sunt o serie de inițiative care au fost realizate în parteneriat cu OIM și alte organizații internaționale [36].

O altă organizație internațională care a reușit să contribuie la procesul de mobilizare a diasporei în procesul de dezvoltare este *Centrul Internaţional pentru Dezvoltarea Politicilor de Migraţie (ICMDP)*. Organizația își desfășoară activitățile sale în Europa, Africa, Asia Centrală, Orientul Mijlociu şi America de Sud. Prin intermediul celor şase Centre de Competenţă, ICMPD a demonstrat rezultate remarcabile și expertiză în gestionarea fenomenelor migrației, prin cei trei piloni ai săi: cercetare, consolidarea capacităţilor, training, și derularea unor dialoguri pe tema migraţiei [36].

Eforturile comune ale UE în parteneriat cu ICMPD în gestionarea fenomenului diasporei și antrenarea acesteia în procesul de europenizare și de dezvoltare s-au conturat în cadrul a diverse acțiuni și inițiative. Printre acestea, care vizează exclusiv fenomenului diasporei și implicării acesteia în procesul de dezvoltare, se regăsește Platforma Globală a Uniunii Europene pentru

Diaspora „EU Global Diaspora Facility- EUDiF" (EUDiF). Programul se extinde la nivel global, și urmărește implicarea diasporei pentru dezvoltare [176].

Valorificând rolul acestui program pe parcursul anilor 2019-2022, vom evidenția o serie de rezultate importante, care au avut un impact semnificativ asupra evoluției fenomenului implicării diasporei în procesul de dezvoltare. Astfel, prin intermediul consorțiul de experți internaționali din cadrul EUDiF au fost realizate cercetări și studii asupra raporturilor dintre state și diaspora. Cercetările lor au cuprins 108 țări și relevă informații valoroase privind politicile și practicile statelor și angajarea diasporei în procesul de dezvoltare.

Statele participante în cadrul cercetărilor realizate de echipa EUDiF, au primit un set de recomandări pentru consolidarea raporturilor lor cu diaspora. Au fost create fișe specifice fiecărei țări, care cuprind informații privind emigrarea și remitențele, politicile statului față de diasporă. Aceste date au facilitat realizarea unui studiu comparativ și analize de ansamblu privind bunele practici și experiențe de succes din diferite state le nivel european.

Recomandările realizate au contribuit la decizia luată de instituțiile europene pentru aprobarea unei abordări comune asupra fenomenului implicării diasporei în diversele procese de dezvoltare. Apreciem favorabil realizările obținute în cadrul acestui program, printre acestea vom nota și elaborarea unei cartografieri regionale privind experiențele și practicile statelor de angajare a diasporei în procesul de dezvoltare, care cuprinde informații valoroase pentru realizarea unei analize comparative și de ansamblu asupra fenomenului de implicare al diasporei în cadrul procesului de dezvoltare.

În paralel cu acest program, vom menționa și o altă inițiativă europeană, care vizează integrarea refugiaților și migranților, proiectul WANNE. Fiind implementat de către 14 parteneri din 7 ţări UE (Austria, Malta, Slovenia, Italia, Croația, Grecia și România). Aceasta cuprinde un exemplu de succes privind acordarea sprijinului practic migranților și refugiaților prin implicarea lor în comunitățile societății beneficiare, în activitatea educațională, culturală și socială, cât și în mecanismele de luare a deciziilor, încurajând astfel implicarea civică [107]. Rezultatele obținute în cadrul inițiativei au fost diseminate drept bune practici și recomandări pentru statele membre.

Eforturile europene asupra procesului de angajare a diasporei în procesul de dezvoltare au fost susținute în mare parte de OIM, atât prin dezvoltarea unor cercetări și analize consolidate cât și prin elaborarea unor instrumente concrete precum politici publice, strategii și ghiduri pentru consolidarea acestui parteneriat. Astfel, au fost elaborate proiecte distincte pentru statele membre ale Parteneriatului Estic, prin elaborarea unor studii, cercetări și cartografierii diasporei din Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Ucraina și Republica Moldova. Aceste eforturi au fost corelate cu obiectivele *Pactului Global pentru Migrației și Agenda 2030* și destinate pentru a valorifica și

spori impactul diasporei, potențialului, capitalul uman și investițional asupra dezvoltării durabile [208].

În contextul politicii europene față de statele din cadrul Parteneriatului Estic, au fost aplicate o serie de mecanisme și tehnici care au condus spre avansarea procesului de europenizare. În acest sens, introducerea unor regimuri facilitate de călătorie și accesul fără viză în UE, a fost o premisă pentru a spori mobilitatea populației, libera circulație și contactele interumane.

Parcurgerea unor etape importante din cadrul acestui proces au fost susținute de reprezentanții diasporei moldovenești, care au obținut o serie de beneficii directe, prin soluționarea problemelor cu care se confruntau. Aici vom nota facilitarea circulației libere către statele europene și reuniunii membrilor diasporei cu rudele lor, acorduri interministeriale privind protecția socială, recunoașterea studiilor și experienței profesionale, acorduri de cooperare între instituții academice și educaționale, stagii profesionale și schimb academic. Toate acestea, precum și multe alte facilități economice, comerciale și sociale, au confirmat motivația diasporei și membrilor ei de contribui la procesul de europenizare al țării lor de origine. Astfel, prin obținerea unor rezultate concrete și avansarea procesului de europenizare, diaspora moldovenească a conștientizat multitudinea de beneficii și oportunități atât pentru diasporă cât și pentru Republica Moldova, societate și rudele, familiile lor care au rămas în țară. Aplicarea unui regim fără vize cu UE a devenit un argument consistent pentru comunitatea diasporei să se implice mai activ în dezvoltarea statului lor de origine, să susțină parcursul european al Republicii Moldova.

Setul de instrumente privind integrarea migrației în dezvoltare a fost dezvoltat în cadrul Proiectului de Cooperare și Dezvoltare (MMICD), realizat cu suportul UE și OIM. Acesta completează orientările de bază ale MMICD pentru Integrarea migrației în cooperarea internațională și Dezvoltare și este unul dintre seturile de instrumente practice pentru punerea în practică a integrării migrației.

Recunoașterea rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale este confirmată și prin o serie de platforme globale și regionale care urmăresc consolidarea acestui rol al diasporei și mobilizarea acesteia în realizarea obiectivelor de dezvoltare ale ONU.

Cea mai semnificativă dintre aceste platforme recent create, constituie *Summitul Global al Diasporei* (GDS), care a fost organizat în 2022, prin eforturile comune ale IOM și UE, în parteneriat cu Guvernul Irlandei și alte state participante [136]. Rezultatele acestei platforme cuprind o serie de reuniuni la nivel înalt, organizate cu experții internaționali, oficialii din statele participante, cât și reprezentanții organizațiilor diasporei. Astfel de evenimente de nivel înalt confirmă rolul ascendent al diasporei ca actor al relațiilor internaționale.

Principalele rezultate obținute cuprind o serie de noi documente de politici și strategii la nivel regional și global, care să adreseze implicarea tuturor actorilor internaționali, inclusiv și al diasporei în procesul de dezvoltare a statelor. Totodată, au fost elaborate recomandări privind interacțiunea actorilor politici și guvernamentali cu comunitățile transnaționale, diasporele, pentru accelerarea integrării lor în procesul de dezvoltare durabilă.

O serie de recomandări au fost înaintate către statele participante ale Summit-ului, care cuprind evidențierea practicilor cheie, acțiunilor de succes și progresului obținut, precum și o serie de recomandări specifice. Printre acestea se regăsește și transferul temporar și virtual de cunoștințe. Guvernele din țările de origine și de reședință sunt invitate să coopereze cu organizațiile diasporei și alte părți interesate să sprijine programele care transferă abilitățile diasporei „înapoi acasă" prin stagii de practică, consultanță, crearea de locuri de muncă și colaborare în proiecte [136].

2.3. Practici și experiențe de mobilizare a diasporei în procesul de europenizare, exemple din Georgia, Armenia, România și Polonia

În cadrul acestui subcapitol au fost analizate și identificate bunele practici și experiențe ale statelor precum Georgia și Armenia pe de o parte, ca state membre al Parteneriatului Estic, state încadrate într-un proces similar de integrare europeană, la fel ca și Republica Moldova, iar pe de altă parte, sunt analizate bunele practici și experiențe din România și Polonia, care au trecut prin procesul de integrare europeană și care au reușit să obțină rezultate considerabile în mobilizarea diasporei lor în cadrul acestui proces.

În cadrul analizei realizate asupra statelor respective, sunt evidențiate raporturile statului cu diaspora sub aspectul instituțiilor abilitate, care sunt antrenate în cadrul acestui proces, precum și politicile, programele, strategiile implementate. Elementele esențiale evidențiate cuprind istorii de succes, exemple de politici, modele de interacțiune, dar și bune practici care pot fi preluate și adaptate la situația națională și realitățile relației stat – diasporă din RM.

Parteneriatul Estic (PaE) a fost lansat în 2009 ca o inițiativă comună de politică și reprezintă dimensiunea estică a PEV, având ca scop accelerarea economică și integrarea politică a Armeniei, Azerbaidjanului, Belarusului, Georgiei, Republicii Moldova, și Ucraina, servind drept o platformă de comunicare și interacțiune, precum și o punte care le facilitează procesul de apropiere de UE, adaptare la standardele și politicile europene, politice și economice [170].

În cadrul PaE, atât Republica Moldova, Georgia și Ucraina, au devenit state care sunt activ implicate în procesul de europenizare și de integrare în familia statelor europene. Dinamica

pozitivă în cadrul acestor state este una ce se aseamănă și cu cea din cadrul unor state europene. Avansarea acestor state în procesul de integrare europeană se datorează și contribuției diasporei, ca fiind un actor important al acestui proces și o punte de tranziție spre valorile și standardele europene. Astfel, statele sunt încurajate să-și consolideze politicile, strategiile și programele naționale dedicate diasporei, raporturilor cu comunitățile lor aflate peste hotarele țării, să recunoască potențialul acestora și să le antreneze în cadrul procesului de europenizare.

Reieșind din obiectivele de cercetare, vom evalua în ce măsură este asumat acest proces și cum are loc la nivelul Georgiei și Armeniei pe de o parte, dar și la nivelul celor deja membre ale UE, România și Polonia, vom afla în cele ce urmează, prin analiza experienței acestor state, evidențiind instituțiile, politicile și practicile lor de antrenare a diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

Georgia – stat cu aspirații europene, care a parcurs etape similare cu cele ale Republicii Moldova, ambele state au trecut atât prin transformări majore de la state post-sovietice la un amplu proces de europenizare și modernizare, se regăsesc în cadrul Parteneriatului Estic, iar politicile lor externe cuprind atât calea de integrare europeană cât și orientarea către diasporă.

În cazul Georgiei, odată cu începutul anilor 1990, au loc procese masive de migrare a cetățenilor săi peste hotarele țării. Majoritatea migranților s-au îndreptat către state membre ale UE, spre unele state unde deja existau unele comunități istorice de migranți de origine georgiană. Desființarea Uniunii Sovietice a însemnat o eliberare al statelor, dar și o stagnare al economiei, lipsa locurilor de muncă și al sărăciei, generând aceste fluxuri de migranți.

Profilul migrațional al primilor emigranți din Georgia în statele europene era unul caracterizat de o stare temporară, iar majoritatea migranților erau printre cei cu munci temporare, dar și un aspect negativ, cel al migranților ilegali, care munceau preponderent la negru, fără acte oficiale. Ulterior, această situație a fost depășită, iar majoritatea dintre migranții georgieni și-au rezolvat problema actelor și statutului lor în țările de reședință.

Începând cu anul 2012, autoritățile georgiene au reușit să se ancoreze în direcția de dezvoltare după modelul european și să-și consolideze politica lor externă în direcția europeană și pro-occidentală, ca model de dezvoltare și prosperare al statului. O direcție de dezvoltare care a fost păstrată și continuă până în prezent, atât la nivelul discursului oficial cât și politicilor statului.

Pe parcursul acestei perioade, Georgia s-a confruntat cu mai multe crize politice, caracterizate prin poziții divergente și contradictorii privind politica externă și modelul de dezvoltare al țării. În aceste situații complexe care au determinat continuarea parcursului european, un rol semnificativ la avut și diaspora georgiană. Impactul diasporei a fost atât prin susținerea

politică al forțelor pro-europene din Georgia, cât și prin inițiative de susținere al transformărilor democratice și de europenizare al țării.

Obiectivul de integrare europeană este evident o prioritate pentru clasele politice din Georgia, însă, potrivit sondajelor de opinie publică, la nivelul populației există o lipsă de conștientizare cu privire la procesele de europenizare și democratizare. Problema constă în cunoașterea acestor procese și corelarea europenizării și dezvoltării ca fiind procese complementare. O altă latură a problemei este antrenarea diasporei georgiene în cadrul acestor două procese. Deși o mare parte al diasporei georgiene contribuie semnificativ direct și indirect asupra acestui proces, societatea nu cunoaște acest rol asumat al diasporei și impactul asupra procesului de dezvoltare și europenizare a Georgiei [203].

Acest proces al europenizării și dezvoltării prin mijlocirea diasporei, a devenit un subiect actual și central al politicilor UE pentru a ajuta statele partenere și în proces de aderare, în special, statele membre ale Parteneriatului Estic. Prin intermediul programului Parteneriat de Mobilitate *„Mobility Partnership”*, care a fost semnat între UE și unele state ale PaE, precum Moldova și Georgia, a fost implementat un instrument de asistență pentru consolidarea cooperării în domeniul gestionării migrației, posibilități de mobilitate către UE. Parteneriatul de Mobilitate a devenit și un instrument de pregătire pentru obținerea regimului de călătorii fără viză în UE, liberalizarea regimului dintre RM și UE, Georgia și UE [188].

Autoritățile georgiene au arătat toată deschiderea spre conlucrare și implementarea *Parteneriatului de Mobilitate*, ca fiind o etapă importantă al procesului de integrare europeană. Rezultatele obținute pe parcursul implementării au vizat consolidarea procesului de migrație circulară, promovarea creșterii economice, atragerea investițiilor din partea diasporei georgiene.

La nivelul cadrului normativ-instituțional, au fost adoptate o serie de acte normative și strategii care reglementează atât procesul migrației, cât și statutul diasporei, aspecte de interacțiune stat - diasporă. Strategia de migrație a Georgiei pentru perioada 2016-2020, reprezintă documentul național ce reflectă prioritățile guvernului georgian în domeniul migrației și azilului, raporturilor statului cu diaspora, direcția politicilor naționale pe termen scurt și mediu. Eforturile autorităților s-au orientat către îmbunătățirea relațiilor cu diaspora și încurajarea angajamentului acesteia în procesul de dezvoltare. Actele legislative adoptate vizează reglementarea migrației forței de muncă a georgienilor în străinătate și crearea unui cadru legal privind protecția internațională a cetățenilor georgieni aflați peste hotarele țării [206].

În ceea ce privește mediul academic și de cercetare, se încearcă abordarea problematicii diasporei, evidențierea rolului ei asupra societății și proceselor de dezvoltare și europenizare. Diverse centre universitare și-au creat cursuri dedicate rolului migrației, diasporei și dezvoltării,

alături de unități pentru cercetarea acestui fenomen al diasporei. Un astfel de exemplu este și Centrul de Cercetare privind Migrația și Diaspora, care reprezintă un centru științific și de cercetare, înființat în 2020, în cadrul Universității Est Europene din Georgia. Unitatea de cercetare își propune să conștientizeze cercetătorii, studenții, funcționarii publici, liceenii, mass-media și ONG-urile cu privire la problemele migrației și ale diasporei. Centrul de cercetare contribuie la facilitarea implicării studenților și personalului academic în activități științifice și de cercetare pe problemele migrației și ale diasporei, să inițieze politici dedicate migrației și diasporei [37].

Caracteristicile și particularitățile diasporei georgiene cuprind următoarele aspecte: acesta este una relativ tânără, și are o experiență de formare recentă de aproximativ 25 de ani. În prezent, există circa 200 de organizații ale diasporei georgiene în întreaga lume. Rolul diasporei georgiene este în continuă creștere, iar dialogul cu statul este unul constructiv și în proces de consolidare. Diaspora se regăsește în cadrul politicii externe ale statului, strategiilor naționale de dezvoltare, aspirațiile euro-atlantice, diplomației publice [204].

Un alt aspect specific al diasporei georgiene, cuprinde capacitate fenomenală de a crea parteneriate și contacte cu diverse organizații internaționale. Altă distincție specifică este și crearea rețelelor regionale de reprezentare a diasporei georgiene, care sunt bine organizare și au o dinamică pozitivă de dezvoltare.

Instituția principală de referință la nivel de stat pentru relațiile Georgiei cu diaspora georgiana, este Ministerul Afacerilor Externe al Georgiei, care este mandatat de constituție să fie garantul respectării drepturilor și securității georgienilor plecați peste hotarele țării. MAE georgian a elaborat un program dedicat dezvoltării unei diaspore unite, puternice, cu legături strânse cu patria lor. MAE a elaborat și o viziune strategică și un plan de acțiuni pentru activitățile ce urmează să fie implementate în legătură cu diaspora. Strategia a fost dezvoltată cu implicarea activă a diasporei, ale cărei contribuție și sugestii au fost luate în calcul la elaborarea documentelor [73].

Printre organizațiile și rețelele diasporei georgiene se regăsește și *„Diaspora Alliance for Georgia”*,o organizație non-profit, non-guvernamentală. Scopul activităților Fundației este de a sprijini consolidarea organizațiilor diasporei georgiene din diferite țări din întreaga lume. Prin măsuri de diplomație publică, organizația contribuie la identificarea și mobilizarea resurselor diasporei georgiene, proiecte culturale, educaționale și economice, evaluarea problemelor sociale și provocărilor reprezentanților diasporei georgiene [173].

O atenție sporită este acordată domeniului educației și promovării studierii limbii georgiene în cadrul diasporei. Astfel, a fost lansată prima școală online internațională a diasporei georgiane, prin implementarea proiectului „Lecții fără frontiere”, care reunește pe o platformă digitală reprezentanții diasporei, în special, tânăra generație. Sunt organizate cursuri de limbă și caligrafie

georgiană, istorie, aspecte de cultură, confecționarea de haine naționale. Grupul țintă al cursurilor sunt elevi și studenți georgieni din diasporă [234].

Un alt proiect social-cultural realizat de către această alianță al diasporei georgiene, cuprinde un teatru internațional al diasporei georgiene *„Revenirea”.* Acesta a fost fondat de către membrii diasporei, prin care se promovează păstrarea identității georgienilor din cadrul diasporei, păstrarea dialogului intercultural cu societățile gazdă al statelor europene, transfer de valori, și o parte al procesului de europenizare, fiind cultivate principii, norme și valori europene, între georgienii din toată lumea cât și societățile gazde pentru comunitățile de georgieni [171].

La nivelul dialogului statului cu diaspora, autoritățile georgiene au întreprins o serie de măsuri pentru a păstra legătura diasporei cu statul lor de origine. Remarcăm o serie de bune practici de eficientizare și digitalizare al canalelor de comunicare cu diaspora. Un exemplu este portalul web dedicat diasporei: www.gda.ge - gestionat de MAE al Georgiei, prin cooperarea cu OIM, în cadrul proiectului susținut de Uniunea Europeană. Portalul antrenează discuții și o interacțiune permanentă atât între reprezentanți ai diasporei georgiene și agenții de stat, cât și sectorul de afaceri, organizații locale neguvernamentale și internaționale, care prin intermediul portalului au posibilitatea de a stabili conexiuni reciproc avantajoase între ele [184].

În cazul Georgiei, MAE are un rol esențial în relațiile statului cu diaspora, prin diverse acțiuni de susținere și încurajare a dialogului statului și diasporei. Programul granturilor oferite pentru diasporă: *„Promovarea inițiativelor diasporei”* este implementat de MAE din 2019. Scopul programului este promovarea imaginii Georgiei în străinătate, implementarea unor măsuri de sprijinire a integrării europene a țării și intereselor naționale, precum și păstrarea identității naționale și culturale în rândul compatrioților, inclusiv creșterea gradului de conștientizare în rândul adolescenților și tinerei generații, prin promovarea legăturilor culturale și economice cu țările care găzduiesc diaspora georgiana. Astfel de politici și măsuri adoptate de către statul georgian demonstrează interesul pentru diaspora lor precum și deschiderea spre conlucrare și mobilizarea diasporei în cadrul procesului de europenizare a țării.

Armenia – are o experiență bogată de interacțiune și legături consolidate cu diaspora sa. Diaspora armeană reprezintă unul dintre exemplele unei diaspore clasice, istorice, bine conturate, cu o bogată experiență și o rețea bine dezvoltată de asociații.

Diaspora armeană a fost formată în consecința masacrelor crunte de la sfârșitul secolului al XIX-lea, atunci când turcii au deportat o parte semnificativă a populației armene, circa 1,7 milioane, în teritoriile învecinate. Ulterior fluxurile migratorii și formarea unor noi comunități ale diasporei armene aveau un caracter pur economic și antreprenorial, inițial, acestea au fost generate de această cruzime aplicată poporului armean.

Diversele etape de formare al diasporei armene de-a lungul istoriei au conturat anumite caracteristici și particularități ale sale. Cea mai însemnată etapă a fost generată de genocidul armean, care a generat migrația forțată a mii de oameni și întregi localități, pentru a căuta un refugiu în diverse părți ale lumii. Următoarea etapă importantă a fost prăbușirea Uniunii Sovietice, care a generat un val masiv de migranți armeni să caute un trai mai bun pentru ei și familiile lor.

Potrivit legislației naționale din Armenia, diaspora armeană se referă la comunitățile de armeni aflați peste hotarele țării. Încă din antichitate, se cunoaște că armenii au înființat diverse comunități naționale în mai multe regiuni din întreaga lume. Cât privește etapa contemporană al formării diasporei armene moderne, în consecințele Primului Război Mondial, a genocidul armean comis de Imperiul Otoman, forțând pe armeni să se salveze prin fugă [207].

Diaspora armeană contemporană cuprinde circa 7 milioane de armeni, care locuiesc în peste 100 de țări din întreaga lume. Având în vedere că diaspora armeană cunoaște o istorie îndelungată de formare, aceasta este bine formată și organizată. Buna organizare a diasporei armene este confirmată prin zeci de organizații panarmeene cu profil social-economic, politic și spirituale, sute de grupuri comunitare și patriotice, aproximativ 1.000 de școli de zi și cele săptămânale, instituții științifice și educaționale, asociații sportive și culturale, organizații de caritate și entități socio-politice care lucrează activ în cadrul diasporei armene [207].

Printre particularitățile diasporei armene, se constată și o prezență considerabilă al comunităților diasporei la nivel global, prin rețele de organizații cu tradiții și instrumente vaste de cooperare, care pot mobiliza resurse umane, financiare, dar și influența diverse procese politice și financiare la nivel regional și internațional. Diaspora armeană a reușit de mai multe ori să obțină diverse rezultate considerabile la nivel politic, economic și social la nivel regional și internațional. Un exemplu poate servi și recunoașterea genocidului armean, care a fost un subiect asupra căruia asociațiile diasporei armene au făcut presiuni și au influențat diverse state să recunoască acest fapt istoric și să susțină Armenia.

Biroul Înaltului Comisar pentru Relații cu Diaspora Armeană este instituția care gestionează relațiile stat-diasporă din Armenia. Aceasta a fost înființată în 2019 de către Prim-ministrul Republicii Armenia. Biroul este alcătuit dintr-o echipă formată din exponenții diasporei, cei care au locuit peste hotarele țării și au revenit acasă. Prin intermediul eforturilor Biroului, a fost elaborată o politică complexă de atragere și motivare a revenirii migranților în țara lor de origine. Sunt o serie de politici de asistență și ajutor pentru cei care decid să revină, să se integreze în societate, să-și deschidă o afacere, să investească în cadrul economiei naționale [265].

Un exemplu de succes este ghidul elaborat de Biroul Înaltului Comisar pentru Relații cu Diaspora, care cuprinde un set de instrumente și informații utile membrilor diasporei armene.

Acesta este diseminat printre asociațiile diasporei armene. Ghidul este binevenit și apreciat de membrii diasporei pentru că le oferă pașii necesari de urmat pentru a beneficia de politicile statului, programe și granturi, precum și alte oportunități. Ghidul este distribuit online și e disponibil în diverse limbi, precum cea armeană, rusă, engleză, spaniolă și franceză. Acesta cuprinde informații utile privind instituțiile responsabile, cu datele lor de contact, unde pot primi consultanța necesară privind repatrierea și revenirea lor în țara de origine, dar și informații despre programele și politicile dedicate diasporei armene.

Armenia a fost selectată pentru acest studiu dintr-o perspectivă comparativă, reieșind din faptul că diaspora ei este foarte avansată în ceea ce ține de formare și implicare în raporturile sale cu statului de origine, că are o influență foarte diferită de cea a altor state selectate. Diaspora armeană se află preponderent în Federația Rusă, iar armenii de aici sunt de mai multe generații, unii fiind bine adaptați iar alții chiar și asimilați în cultura și viața social-politică din această regiune. Astfel, pozițiile diasporei armene sunt foarte diversificate la subiectul europenizării și avansării apropierii de UE. Deseori anume diaspora este factorul decisiv al unor decizii la nivel național în Armenia.

În ceea ce ține de PaE și acordul de parteneriat cuprinzător și consolidat (CEPA), deși a fost văzut de către societatea națională drept o oportunitate de dezvoltare în diverse domenii, părerile și viziunile diasporei au fost diferite, iar autoritățile au fost nevoite să identifice o viziune de compromis pentru a obține susținere al majorității diasporei și să continue europenizarea. Armenia nu a reușit să țină pasul statelor din cadrul Parteneriatului Estic, având o reticență față de unele etape și acorduri de cooperare cu UE. Alt motiv semnificativ fiind aspectul influenței externe din partea Rusiei, rivalitățile geopolitice la nivel regional, datorită apartenenței la Uniunea Economică Euroasiatică.

Armenia datorită oscilațiilor la nivelul societății privind opțiunea de dezvoltare și politică externă nu a reușit să semneze Acordul de Asociere cu UE la Summitul de la Vilnius. Autoritățile armene au motivat că legăturile strânse ale Armeniei și Rusiei sunt o garanție al securității la nivel regional. Diaspora armeană are o prezență semnificativă în Rusia și reprezintă un factor major de influență asupra forțelor politice de la Yerevan. Diaspora a constituit unul dintre argumentele invocate de către autorități pentru neutralitate în ceea ce ține de opțiunea avansării europene [60].

Existența unei viziuni eurosceptice promovate de către o parte semnificativă al diasporei armene, a condus spre o reticență și la nivelul întregii societăți. Cercurile influențe ale diasporei au promovat o reticență într-un proces accelerat de europenizare. Totodată, nu a fost o viziune fermă anti-UE, ci o amânare al unui angajament, pe care nu l-au văzut oportun de a decurge la fel ca și în cadrul celorlalte state membre ale Parteneriatului Estic. Reieșind din problema la nivel

politic privind incertitudinea opțiunii de dezvoltare și vectorului ales, a fost generată o criză politică cu urmări nefaste la nivel politic, economic și social, schimbări ale forțelor politice și factorilor de decizie din Armenia.

Schimbările semnificative au intervenit după invazia Federației Ruse în Ucraina de la 24 februarie 2022, precum și tensionarea relațiilor cu Azerbaijan, ca o reacție la aceste provocări externe a fost constată o activizare al diasporei armene din statele europene și SUA, care și-au manifestat susținerea pentru avansarea procesului de europenizare al Armeniei și consolidarea cooperării cu UE.

Organizațiile diasporei armene au început să desfășoare diverse acțiuni de a influența factorii de decizie din statele europene pentru a consolida cooperarea bilaterală cu Armenia. Diaspora armeană din europa a început să coopereze mai intens cu autoritățile guvernamentale, societatea civilă pentru a dezvolta o agendă comună și implementarea acesteia în contextul relațiilor dintre Erevan și Bruxelles.

România – o țară vecină și cea al cărei experiență este reprezentativă pentru cercetarea noastră. Experiența României este analizată în contextul raporturilor sale cu diaspora, instituții și politicile naționale care determină implicarea diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare.

Diaspora românească este considerată a fi cea de-a cincea cea mai numeroasă diasporă din lume, raportat la numărul total al populației, date confirmate de raportul al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE). Potrivit datelor prezentate de MAE și DRRPP, sunt circa 5 milioane de români care se află peste hotarele țării în diverse state, formând diaspora românească, iar ceilalți sunt membri ai comunităţilor istorice, formând diaspora etnică română, cetățenii români care locuiesc în Republica Moldova, Serbia, Ucraina [236].

Relațiile statului cu diaspora română este reglementat de prevederile *Strategiei Naționale pentru Românii de Pretutindeni 2017-2020*. Astfel, diaspora românească cuprinde: „românii care trăiesc în comunitățile din diaspora cât și pe cei care trăiesc în comunitățile istorice din țările aflate în vecinătatea României” [130]. Strategia face referire și la numărul românilor de pretutindeni, care este estimat la aproape 10 milioane, și ar include românii din comunitățile diasporei cât și pe cei care trăiesc în comunitățile istorice din țările aflate în vecinătatea României.

Conform Raportului Internațional privind Migrația publicat de ONU în 2015, România ocupă locul 17 ca mărime a diasporei mondiale. Raportat la creșterea diasporei, România s-a clasat pe locul 2 din lume în perioada 2005-2015 cu o creștere a diasporei de 7,3% pe an după Siria, care a înregistrat o creștere de 13,1% în aceeași perioadă [236].

Pe parcursul istoriei diaspora română a avut o contribuție semnificativă asupra formării României. În cadrul Conferinţei de Pace de la Paris (1946-1947), delegaţia emigraţiei româneşti a

oferit Aliaţilor informaţii utile despre ce se întâmplă, în mod real, în România. Demersurile diplomaţilor români în exil au fost acceptate și apreciate de diplomații străini, iar unele state din regiune au înființat delegații similare după modelul celor ale diasporei române [45;329].

Începând cu anul 1990, relaţiile cu românii de pretutindeni a devenit o preocupare constantă pentru autoritățile române, atât în contextul aprofundării relaţiilor bilaterale cu statele pe teritoriul cărora există comunităţi româneşti, cât şi în condiţiile în care protejarea drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale s-a consacrat drept una dintre priorităţile permanente ale guvernelor române şi ale instituţiilor europene. Astfel, păstrarea, dezvoltarea şi afirmarea identităţii etnice, lingvistice, culturale şi religioase a românilor din vecinătate şi emigraţie a fost, în ultimele două decenii, unul dintre obiectivele strategice de politică externă a României [129].

O caracteristică specială pentru migrarea românilor a fost factorul regional, prin alegerea destinației migranților anumite țări din Europa, precum Spania și Italia. Aceste tendințe ulterior au fost schimbate prin diverse procese social-politice prin care a trecut România. Un aspect aparte a constituit procesul de europenizare, factor care a determinat aceste procese de migrațiune. Procesul de apropiere instituțională și culturală de UE a influențat formarea diasporei [219;557].

Un factor important și o caracteristică aparte al procesul de formare a comunităților diasporei românești peste hotarele țării constituie contribuția semnificativă al Bisericii Ortodoxe. Constituirea primelor comunități românești din S.U.A și Canada a fost realizată prin intermediul bisericii și comunităților formate în jurul acesteia. Prin participarea la serviciile divine, întrunirile în cadrul comunității religioase serveau prilej pentru discuții în limba lor maternă, aici descendenții primelor generații de migranți au făcut cunoștință și au interacționat cu România pentru prima dată prin intermediul Bisericii și a preoților [14;147].

În perioada de preaderare a României la UE, începând cu anul 2000, atunci când România este în mod oficial invitată la negocierile de aderare la Comunitatea Europeană, începe o nouă perioadă în istoria recentă a migrației române. După anul 2002, românii au drept liber de circulație în spațiul Schengen, ceea ce a permis să fie încheiate acorduri care permit munca sezonieră pe teritoriul statelor UE [18;38].

O misiune esențială în cultivarea identității și promovarea valorilor culturale și educației în cadrul diasporei române, ia revenit Ministerului Educaţiei Naționale şi Cercetării Științifice al României. Cu suportul partenerilor externi, instituția a elaborat o serie de metodologii speciale de școlarizare dedicate românilor de pretutindeni, care au domiciliul stabil în Republica Moldova, Ucraina, Balcani şi în toată Diaspora. Metodologia este aplicată la nivelul unităților de învăţământ preuniversitar de stat și particular începând cu anul universitar 2016 [28].

În prezent, în România, la nivel național un rol deosebit îl are Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni (DPRRP), instituţia abilitată cu instrumentele necesare pentru menţinerea şi consolidarea acestei relaţii, facilitând interacțiunea dintre cetățenii români din diasporă și statul lor de origine. DPRRP are o contribuție semnificativă pentru consolidarea raporturilor statului cu diaspora, prin elaborarea de politici și instrumente de cooperare și asistență acordată românilor din cadrul diasporei.

Ministerul Afacerilor Externe al României dispune atât de structuri și departamente destinate pentru a promova relației cu diaspora, dar și de un contact direct cu membrii diasporei și statele lor de reședință prin intermediul prezenței diplomatice, cea a misiunilor și oficiilor consulare. Ministerul împreună cu DPRP, sunt instituțiile principale în contextul realizării *Strategiei privind comunitățile românești din străinătate*. Strategia vizează consolidarea, creșterea și diversificarea capacității de gestionare a problematicii comunităților românești din străinătate, prin intermediul misiunilor diplomatice ale României. Instituțiile se implică în următoarele: menținerea identităţii culturale şi lingvistice a românilor aflaţi în străinătate, promovarea imaginii României prin cultivarea relaţiilor cu elitele româneşti; susţinerea procesului de integrare prin sprijinirea eforturilor de coagulare a comunităţilor românești, promovarea imaginii unor comunităţi deschise, orientate spre dialogul intercultural [132].

Angajarea diasporei române în diverse procese de europenizare și dezvoltare a României, constituie prerogativa MAE și DPRRP, instituțiile abilitate responsabile de gestionarea relațiilor și raporturilor cu diaspora română. Instituțiile au fost desemnate în calitate de autorități naționale responsabile pentru implementarea *Strategiei pentru relațiile cu românii de peste hotare 2017-2020,* care cuprinde și programul „*Diaspora – partener pentru dezvoltarea României*" [49].

Obiectivele strategice ale MAE român cuprind și promovarea activității consulare în rândul comunității românești din străinătate, care se realizează prin intermediul *Strategiei de comunicare pe teme consulare cu Diaspora,* care urmărește dezvoltarea unei relații de încredere între statul român, prin MAE, și cetățenii români din afara granițelor, în special în ceea ce privește calitatea serviciilor consulare şi modalitatea de prestare a acestora. În cadrul acestei strategii, s-au desfășurat anual reuniuni cu reprezentanți ai comunității românești din diaspora. Printre acțiuni vom menționa campania *„Dialog cu Diaspora pe teme consular*e*",* prin reuniuni cu mediul asociativ din cadrul diasporei române, cu participare în format fizic, cât și prin videoconferință. Reuniunile sunt utilizate pentru realizarea unor campanii de informare publică în domeniul consular și prezentarea sistemelor informatice consulare și întregul complex de măsuri luate în sprijinul cetățenilor români din străinătate [61].

Pentru extinderea și modernizarea serviciilor consulare oferite diasporei române, MAE și-a orientat eforturile pentru consolidarea rețelei consulare prin implementarea noii proceduri pentru consulatele mobile și eficientizarea activității consulare prin măsuri de digitalizare, debirocratizare, modernizarea și eficientizarea serviciilor de call-center, platformei: www.econsulat.ro, consolidarea pregătirii profesionale a lucrătorilor consulari [61].

MAE român continuă să fie o instituție de intermediere și comunicare cu diaspora română. Adițional la misiunea sa principală de instituție de realizarea politicii externe, MAE are obiectiv să-și consolideze și modernizeze serviciul diplomatic, care să fie angajat în apărarea drepturilor și intereselor cetățenilor români din străinătate.

MAE împreună cu Ministerul Fondurilor Europene al României sunt la fel activ implicate în dezvoltarea relațiilor statului cu diaspora românească. Ambele instituții au dezvoltat un program special destinat pentru românii din diasporă, care are drept obiectiv stimularea antreprenoriatului. Programul *„Diaspora Start-Up”* reprezintă un exemplu prin care statul își propune să creeze oportunități de reîntoarcere în România pentru cetățenii stabiliți în străinătate și să valorifice abilitățile dobândite de aceștia, prin deschiderea unei afaceri în țară. Inițiativa face parte din cadrul Programului Operațional Capital Uman 2014-2020, care are o alocare totală de 4,326 miliarde euro. Acest program stabilește prioritățile de investiții, obiectivele specifice și acțiunile asumate de către România în domeniul resurselor umane, iar investițiile și contribuind la reducerea disparităților de dezvoltare economică și socială dintre România și Statele Membre ale UE [105].

Eforturile de atragere al revenirii diasporei române au fost realizate prin intermediul programelor de abilitare social-economică și de atragere a investițiilor din cadrul diasporei române, să revină la ei în țară, să contribuie la procesul de europenizare, transformări pozitive și dezvoltarea statului lor de origine. Programul *„Diaspora Start-Up”,* prin care au fost mobilizate o serie de organizații din cadrul diasporei române. Rezultatele obținute cuprind mobilizarea mai multor tineri antreprenori din cadrul diasporei, oferirea asistenței necesare pentru inițierea în domeniul antreprenoriatului, transpunerea experienței acumulate în statele de reședință.

Diaspora română a inițiat discuții cu autoritățile române ce pentru stabilirea la nivelul administrației publice locale, desemnarea unei unități de consilier pentru relații cu diaspora. Această inițiativă are menirea să consolideze relaţia statului cu cetăţenii săi plecaţi peste hotare, să le ofere posibilităţi de implicare şi participare la procesul de inovare şi de dezvoltare a ţării lor.

Una din cele mai bune modele de politici la nivel naţional, care ar putea fi preluate din experienţa României, este *Strategia Multidimensională de Atragere în România a Tinerilor din Diaspora „SMART Diaspora*“, care a contribuit la valorificarea potențialului strategic al tinerilor înalt calificați de peste hotare și facilitarea contribuției lor la dezvoltarea economică și socială a

României. Printr-un complex de programe şi iniţiative au fost atraşi tinerii şcoliţi în cele mai bune universităţi din toată lumea, care au revenit să contribuie la dezvoltarea ţării lor de origine [75].

Aspectul spiritualității și religiei sunt la fel caracteristici esențiale ale relației dintre România și diaspora română, care se realizează prin intermediul participării active și contribuției semnificative al Bisericii Ortodoxe Române, care a ținut să se îngrijească de românii atât din țară cât și de cei aflați peste hotarele ei. BOR alături de instituțiile Guvernului, MAE și DRRPP acordă asistența necesare românilor din afara granițelor țării [106]. Organizarea unor acțiuni social-culturale și cu caracter religios, au loc de obicei în cadrul parohiilor ortodoxe româneşti. Aici sunt organizate evenimente tradiţionale cu ocazia sărbătorilor, manifestări culturale, tabere pentru copiii, concursuri de limba română, ore de religie, familiarizarea copiilor cu valorile naționale, cultura, tradiții, credinţa ortodoxă [91;131].

La nivelul politic, diaspora românească are o contribuție semnificativă asupra proceselor politice din România. Autoritățile reacționează la mesajele transmise din partea diasporei, se iau în considerare unele propuneri privind politicile și strategiile naționale. Consolidarea relației cu diaspora se regăsește drept prioritate al principalelor instituții din România.

Cooperarea statului și diasporei, consultări și interacțiunea directă se realizează la nivel ad-hoc prin intermediul unui *Consiliului Consultativ al Românilor din Afara Graniţelor*. Inițiativele și propunerile diasporei sunt sintetizate și ulterior transpuse în politici publice şi armonizarea cu cele iniţiate de instituțiile statului cu scopul de a îmbunătăți participarea diasporei în viața social-politică a României [72].

Diaspora română a fost recunoscută drept un actor important și o prioritate de bază pentru activitatea statului român, fiind apreciat aportul acesteia la diverse procese vitale și dezvoltarea statului român. Întru realizarea acesteia, România și-a dezvoltat un program de politici, programe, proiecte și acțiuni dedicate realizării obiectivelor propuse în cadrul strategiei.

Reprezentarea românilor din cadrul diasporei la nivelul forului legislativ, Parlamentului României, constituie o recunoaștere importanță al rolului diasporei, dar și o implicare directă al diasporei în procesul legislativ. Legea electorală prevede reprezentarea diasporei prin doi senatori și patru deputați, care reprezintă interesele diasporei române. Totuși o bună parte din forțele politice solicită să fie extins acest număr, care să reprezinte proporțional diaspora românească.

Instituția prezidențială din România prin intermediul unității speciale dedicată diasporei *„Departamentul pentru Relația cu Românii din Afara Granițelor”*, aflată sub coordonarea unuia dintre consilierii prezidențiali, responsabil de relațiile cu diaspora, urmărește obiectivul de consolidarea relației dintre Preşedintele României şi românii din afara graniţelor ţării prin crearea unor mecanisme noi de dialog [2]. Instituția prezidențială susține parteneriatul statului cu diaspora

română. Astfel, în cadrul conferinței anuale dedicate diasporei, a fost reiterată importanța antrenării diasporei pentru dezvoltarea și modernizarea României [9].

Diaspora românească este abordată și în cadrul strategiei naționale de apărare a României pentru perioada 2020-2024. Diaspora e recunoscută ca actor important pentru consolidarea și securitatea statului. Se remarcă și necesitatea creșterii sprijinului statului român pentru diaspora și încurajarea diasporei să promoveze și să sprijine interesele României, inclusiv prin creșterea sprijinului statului român pentru aceste comunități [131].

România prin dezvoltarea unui set complex de politici publice, programe și strategii dedicate diasporei, recunoaște în diaspora românească drept un partener de dezvoltare. Acest parteneriat dezvoltat de statul român ține să susțină diaspora românească, să contribuie la mobilizarea acestui capital uman, ca o sursă esențială la dezvoltarea și europenizarea statului. La realizarea acestui parteneriat contribuie atât instituțiile naționale abilitate, cât și diaspora însăși prin Consiliul Românilor de Pretutindeni, asociațiile diasporei române. Dialogul și consultările publice sunt planificate periodic și au drept scop să lanseze o platformă de consultare permanentă și sistematică, prin diseminarea informațiilor guvernamentale către comunitățile românești.

Modelul României a fost selectat ca model de referință și un caz emblematic pentru cercetarea noastră reieșind din diverse considerente obiective, printre care se regăsesc legătura identitară și națională, vecinătatea, experiența recentă de consolidare a diasporei și raporturilor stat-diasporă, dar și datorită faptului că a parcurs etape similare de dezvoltare.

Astfel, analizând experiența României în acest domeniu, vom sintetiza câteva aspecte importante și care trebuie să fie valorificate pentru a fi preluate și adaptate pentru RM. Printre acestea vom puncta decizia politică de a avea la nivelul forului legislativ o reprezentare din partea diasporei, care nu doar că demonstrează aprecierea contribuției diasporei asupra statului lor de origine, dar și o exprimare a voinței conaționalilor care locuiesc peste hotarele țării lor de origine. Patronajul MAE al politicii diasporei include vaste instrumente și atribuții în raporturile statului cu diaspora, atât prin contact direct, prin intermediul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare, cât și prin canalele diplomatice de interacțiune cu statele de reședință al diasporei.

Polonia – în cadrul cercetării noastre, ne-am propus să abordăm și experiența Poloniei în ceea ce ține de raporturile ei cu diaspora poloneză, angajarea acesteia în dezvoltarea țării lor de origine și antrenarea în procesul de europenizare.

Polonia se numără printre primele douăzeci de state ale lumii cu cea mai mare populație în cadrul diasporei. Potrivit MAE polon, în afara granițelor Poloniei locuiesc astăzi aproximativ 20 de milioane de polonezi și persoane de origine poloneză. Cea mai mare grupă o constituie persoanele care au rămas pe teritoriile de Est după mutarea granițelor țării. Alt grup semnificativ

este alcătuit din emigranți contemporani, care și formează diaspora poloneză contemporană în din Europa și Occident. Cea mai mare diasporă este cea din America. În anul 2002, numai în Statele Unite, au fost înregistrați peste 9,6 mln de persoane care și-au declarat originea poloneză [255].

Începând cu anul 1989, problematica diasporei poloneze a devenit un element important al politicii externe poloneze. Activitatea diasporei poloneze nu doar că a susținut activitățile Republicii Polone pe arena internațională, dar a devenit și un factor de apropiere și de consolidare pentru întreaga societate poloneză, ajutând la depășirea prejudecăților și stereotipurilor [257].

La fel ca și în cazul României, Polonia face o distincție între cetățenii aflați peste hotare și comunitățile etnice, în special, cei care nu au emigrat, dar se află pe teritorii istorice, care se regăseau în componența Poloniei. Astfel, din numărul total al populației de 38,5 milioane de cetățeni, se consideră că circa 5 milioane sunt stabiliți cu traiul permanent peste hotarele țării, formând diaspora poloneză, ceilalți sunt membrii comunităților etnice poloneze în cadrul altor state, ori se încadrează în migrația circulară, celor care realizează munci temporare.

Politica Poloniei față de diaspora sa are anumite aspecte distinctive, și anume, abordarea conceptuală asupra termenului. Astfel, pentru ei „Polonia" este atât termenul de definire a țării, a poporului polonez, dar este atribuit și oamenilor de origine poloneză care trăiesc în afara granițelor Poloniei, inclusiv și cei născuți în afara țării și cei cu origini poloneze, descendenților acestora. Cuvântul de origine latină „ Polonia " - înseamnă pur și simplu Polonia, dar este utilizat și pentru a descrie întreaga diasporă poloneză. Diaspora poloneză este un concept mai larg, deoarece include toți polonezii, persoane de origine poloneză, care își au rădăcinile lor în Polonia, dar acum locuiesc în afara Poloniei. Acest termen este folosit mai mult de mediul academic și în cadrul unor studii și cercetări științifice, iar majoritatea membrilor diasporei utilizează termenul de „Polonia" [257].

În conformitate cu politicile elaborate de MAE al Poloniei, diaspora poloneză și cetățenii polonezi din străinătate, cuprind cetățenii polonezi care locuiesc în afara granițelor țării temporar ori permanent. Polonia utilizează totuși o separare între cetățenii polonezi din străinătate care au emigrat din considerente economice și cei care au fost nevoiți să plece ori s-au regăsit peste hotarele țării din considerente istorice nefaste, ocupații străine, reîmpărțirea țării [259;22].

Astfel, pe parcursul ultimilor ani, MAE polon a organizat concursuri care au vizat realizarea obiectivelor trasate în cadrul politicii externe al Poloniei, și anume al *„Planurilor de cooperare cu diaspora poloneză și polonezii din străinătate"* care au fost anunțate anual. Prin implementarea unor astfel de practici, au fost obținute o serie de rezultate precum extinderea cooperării cu asociațiile diasporei, adaptarea acțiunilor la necesitățile diasporei.

În cadrul reuniunii cu liderii diasporei poloneze cu membrii Senatului Poloniei, la finele anului 2013, Ministrul Afacerilor Externe al Poloniei, Radosław Sikorski, a prezentat liniile

directoare ale politicii poloneze față de diasporă. Șeful diplomației poloneze a conturat obiectivul strategic al acestor politici, revenirea acasă a polonezilor, reducerea barierelor administrative, lansarea unor politici de atragere a revenirii tinerilor și specialiștilor calificați [256].

Strategiile și politicile realizate de MAE polon în domeniul cooperării statului cu diaspora, au la bază studii și cercetări, dar și cartografierea diasporei poloneze și a polonezilor din străinătate, care permite realizarea unor acțiuni adaptate și corelate cu situația, necesitățile și doleanțele cetățenilor polonezi din anumite zone și regiuni specifice.

Casele Polone *(Dom Polski)* sunt niște structuri organizatorice culturale străvechi, ce au contribuit la păstrarea fiinţei naţionale a polonezilor în furtunile istoriei. Ele au un rol cultural important, de promovare a identităţii naţionale a etnicilor polonezi din diasporă, de păstrare a limbii, tradiţiilor, culturii, istoriei și credinţei strămoșilor [66]. Elemente specifice ale diasporei polone, cuprind păstrarea identității, limbii, religiei creștine, apartenența de Biserica Catolică.

O serie de aspecte culturale sunt promovate de către statul polonez prin intermediul diasporei poloneze, ca instrument de diplomație publică și promovarea imaginii pozitive a țării pe arena internațională și în cadrul relațiilor bilaterale cu statele de reședință a diasporei poloneze. Păstrarea și promovarea limbii poloneze constituie o prioritate a politicilor statului promovate în cadrul diasporei poloneze. Alte politici ale statului polonez în relația cu diaspora vizează diverse aspecte social-economice, care încurajează atât investițiile, cât și revenirea cetățenilor polonezi în țara lor de origine. Prin intermediul programului *„Smart Start”*, tinerii polonezi care studiază peste hotarele țării au oportunitatea să beneficieze un stagiu profesional plătit în cadrul întreprinderilor poloneze care sunt prezente în diverse state ale lumii, inclusiv în statele de reședință a diasporei.

Diaspora poloneză este vizibilă la nivel mondial, nu doar datorită culturii speciale, prezenței comunităților numeroase de polonezi în cadrul diasporei, dar și eforturilor statului de a menține legătura cu diaspora poloneză. Aspectul de păstrare a identității și culturii se evidențiază în cazul polonezilor și diasporei lor. Acesta se datorează multitudinii de politici și reacții ale statului polonez la necesitățile membrilor diasporei. Printre rezultate și acțiuni concrete sunt: însărcinarea MAE polon cu atribuții speciale de a coordona politica statului și relațiile cu diaspora poloneză; crearea unei strategii naționale și a unui program guvernamental coordonat de Premierul Poloniei; prezența unui ministru pentru diasporă în cadrul aparatului Președintelui; instituirea centrelor culturale pe lângă misiunile diplomatice; oferirea unui buget național pentru realizarea politicilor statului în relația cu diaspora și acordarea asistenței cetățenilor polonezi.

La nivelul politicii externe, constatăm o serie de rezultate marcante. Printre cele mai importante și recente realizări, menționăm fortificarea parteneriatului strategic dintre SUA și Polonia, precum și ameliorarea relațiilor Poloniei cu Germania, Ucraina, Franța, Lituania, care se

datorează atât diplomației abile ale diplomaților poloni, cât și implicării reprezentanților diasporei poloneze, care au reușit să convingă factorii de decizie din statele respective, pentru a se angaja într-un parteneriat stabil și dialog strategic cu autoritățile polone.

Legislativul polon, se regăsește printre instituțiile implicate în raporturile cu diaspora poloneză. Parlamentul Poloniei decide asupra bugetului alocat pentru planul de implementare a programului, precum și instrumentele principale care sunt utilizate. Începând cu anul 2002, a fost instituită și o zi de sărbătoare națională dedicată diasporei poloneze și tuturor polonezilor care locuiesc peste hotarele Poloniei. Ziua de 2 mai este considerată *Ziua Diasporei Poloneze și a Polonezilor de Pretutindeni,* ca o recunoaștere al „realizărilor și implicării diasporei poloneze și a polonezilor de peste hotare la redobândirea independenței Poloniei" [73].

Modelul Polonez constituie o experiență de referință în relațiile statului cu diaspora și mobilizarea acesteia în procesul de europenizare. Polonia a fost selectată din diverse considerente și motive obiective, atât reieșind din experiența practică de interacțiune cu diaspora moldovenească și poloneză, activitatea de cercetare în Polonia. Totodată, Polonia ne oferă o experiență diferită de cea a României și Republicii Moldova, modelul polonez fiind mai aproape de cel occidental, deține anumite elemente unice în construcția relației sale cu diaspora poloneză.

2.4 Concluzii la capitolul 2

Realizarea studiului asupra practicilor de interacțiune cu diaspora și mobilizarea acesteia în procesul de dezvoltare și europenizare a permis să evaluăm diverse particularități ale politicilor și strategiei europene de antrenare a diasporei în procesele comunitare vitale, europenizare și de dezvoltare. Prin analiza experiențelor și bunelor practici ale statelor selectate precum Georgia, Armenia, România și Polonia, a fost posibil să evidențiem o serie de caracteristici cheie ale raporturilor statelor cu diaspora, instituțiile implicate, politici, strategii și mecanisme de antrenarea în procesul de dezvoltare și europenizare a statelor. Prin prisma aspectelor analizate și rezultatelor obținute în cadrul elaborării capitolului respectiv, au fost evidențiate o serie concluzii asupra factorilor cheie care determină relațiile dintre state și diaspora lor, bune practici și programe care pot fi multiplicate și să aducă rezultate eficiente și pentru țara noastră. În cele ce urmează, vom prezenta mai jos o serie de concluzii formulate în baza acestei analize:

1.În cazul Georgiei și Armeniei sunt identificate experiențe similare prin care trece Republica Moldova la etapa actuală, cu referire la România și Polonia, au fost evidențiate o serie de practici utile și lecții de urmat în procesul de europenizare și integrarea avansată în cadrul UE;

2. Au fost evidențiate o serie de bune practici și experiențe de succes care sunt obținute în procesul de preaderare și integrare europeană, etape care urmează să fie parcurse și de Republica Moldova. Antrenarea diasporei în cadrului procesului de europenizare reprezintă o etapă avansată de asociere instituțională, normativă, culturală, socială și politică cu UE.

3. Este emblematică experiența României, rezultatele obținute în interacțiunea dintre instituțiile publice, societatea civilă, organizațiile diasporei, mediul de afaceri, în mobilizarea românilor aflați peste hotarele țării, angajării lor în diverse procese strategice din România;

4. Principalele probleme comune ale comunităților diasporei ale statelor evaluate sunt: legalizarea statului membrilor lor în cadrul statelor gazdă, acces la servicii sociale, pensii, aspecte fiscale, respectarea drepturilor lor și egalității cu localnicii în câmpul muncii, echivalarea și recunoașterea studiilor, certificatelor, diplomelor și calificărilor obținute în statul lor de origine (excepție fiind statele membre ale UE, perioada de pre-aderare și post-aderare a României);

5. Un rol semnificativ îl au instituțiile care coordonează politicile statului în domeniul diasporei, încadrarea lor în MAE, reprezintă un aspect instituțional în Georgia, România și Polonia, ceea ce facilitează procesul de coordonare națională a politicilor dedicate diasporei, asigură o bună comunicare cu diaspora prin intermediul misiunilor diplomatice;

6. Distincția principală dintre experiența României și Poloniei în gestionarea relațiilor lor cu diaspora cuprinde în esență natura acestor diaspore, felul cum s-au format și consolidat, forma lor de organizare. Astfel, în cazul românilor, plecarea peste hotarele țării a fost un fenomen care a implicat persoane care emigrau majoritar fără contracte de muncă iar în cazul polonezilor aceștia plecau majoritar în baza unui contract de muncă. Acest fapt al lipsei contractului de muncă a afectat și gradul de încadrarea, adaptare a românilor peste hotarele țării, fiind expuși la o serie de riscuri considerabile precum traficul de persoane și lipsa unei asistențe necesare din partea statelor de reședință. Instituționalizarea diasporei românești a durat mai mult și a fost un proces mai anevoios.

7. Analizând experiența acestor state, constatăm o serie de bune practici și experiențe, precum: existența unei platforme de comunicare în format online și fizic, prin intermediul unor conferințe, forumuri anuale tematice; digitalizarea serviciilor publice prin programe de E-Guvernare, servicii consulare eficiente, accesibile și moderne, ca răspuns la necesitățile diasporei, accesibilității lor în regim online; consolidarea cadrului normativ, politicilor și legislației, oferirea de facilități care ar motiva revenirea și reintegrarea cetățenilor.

3. ANTRENAREA DIASPOREI ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE AL REPUBLICII MOLDOVA

Republica Moldova mizează pe obiectivul strategic de integrare europeană, prin ajustarea legislației, reforme esențiale, implementarea Acordului de Asociere, care sunt etape importante ale europenizării statului nostru. Diaspora moldovenească deține un potențial uman și de resurse care pot fi antrenate în acest proces și să contribuie la dezvoltare, prosperare și europenizarea țării.

Capitolul respectiv, cuprinde o continuare al capitolelor anterioare, o analiză asupra raporturilor dintre stat și diasporă, implicarea instituțiilor naționale abilitate, aspecte privind cadrul legal, politicile și strategiile naționale, alături de principalele proiecte și inițiative realizate. În cadrul capitolului respectiv noi am analizat și alte aspecte importante, precum rolul diasporei în procesul europenizării prin prisma diverselor domenii de referință.

Pentru a demonstra această contribuție și pentru cazul Republicii Moldova, vom face o incursiune în cadrul particularităților și cadrului de formare al diasporei moldovenești, vom analiza cadrul instituțional și normativ, alături de programe dedicate antrenării diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare. Vom continua cu exemple și argumentele de rigoare, care demonstrează contribuția diasporei moldovenești asupra procesului de europenizare. În acest context, ne vom referi la o serie de domenii cheie, la nivelul cărora se manifestă cel mai mult implicarea diasporei în cadrul complexului proces de europenizare.

Astfel, vom analiza domeniul diplomației, procesului de integrare europeană, atragerea remitențelor și revenirea diasporei, domenii cheie precum cel al educației, științei, culturii, prin analiza politicilor naționale, acțiunilor și programelor desfășurate, dar și prin evidențierea unor rezultate obținute și succese ale diasporei moldovenești în promovarea valorilor, standardelor și normelor europene, atât la nivelul instituțiilor statului cât și asupra societății civile.

Fenomenul diasporei este unul de talie globală și cuprinde milioane de oameni, un potențial enorm, atât din perspectiva resurselor umane, cât și economice, culturale și sociale. Antrenarea diasporei în diverse procese, nu doar că este un proces necesar și benefic, dar constituie și o soluție în sine la diverse probleme generate de sporirea proceselor migrației persoanelor.

Faptul că în ultimele două decenii s-au format rețele și diaspore moldovenești în principalele țări de destinație este un important factor de atracție externă pentru alți emigranți. Acesta catalizează în mod special plecarea la muncă a noilor generații, copiilor emigranților. Prin decizia de a emigra, conaționalii noștri își urmează dorința de a urma proiectele individuale de dezvoltare și obținerea unei bunăstări, pe care nu le-au putut realiza acasă, în țara lor de origine.

3.1. Particularitățile și caracteristicile diasporei moldovenești, formarea și interacțiunea cu Republica Moldova

Republica Moldova, odată cu obținerea independenței sale în 1991, a ales să se orienteze către spațiul European de valori și ca model de dezvoltare, să îmbrățișeze calea către schimbări și transformări orientate spre democratizare și edificarea unui stat de drept. Obiectivul de integrare europeană a fost conturat pe parcursul a peste treizeci de ani, care a determinat o cale de dezvoltare după modelul statelor europene, prin reforme menite să ajusteze cadrul normativ - instituțional, politicile publice, asocierea cu cultura și valorile europene.

Fenomenul migrației pentru țara noastră a fost unul nou, iar autoritățile nu au fost pe deplin pregătite să adopte politicile necesare pentru a gestiona această situație. Însă, odată cu evoluția acestui fenomen, prin consolidarea asociațiilor conaționalilor noștri peste hotare, prin crearea diasporei moldovenești, Republica Moldova a inițiat o serie de strategii și politici ca răspuns acestui fenomen, de a păstra legătura cu cetățenii săi care se află temporar ori permanent peste hotarele țării.

Vom prezenta în cele ce urmează, principalele etape care caracterizează formarea diasporei moldovenești și particularitățile acesteia.

Prima perioadă - cuprinsă între anii 1990 și 2000, pe care o putem caracteriza drept una de consolidare al statalității și suveranității Republicii Moldova, depășirea unor provocări majore politice și demografice. Printre acestea se regăsește și creșterea tendinței de emigrare a moldovenilor peste hotarele țării, formarea unor asociații și comunități peste hotarele țării.

Astfel, migrația a devenit una dintre principalele aspecte și tendințe social-economice pentru țara noastră. Începând cu anul 1990 fluxul migrației a fost unul în creștere stabilă, dar a cunoscut o accelerare considerabilă după anul 2000.

În această perioadă diaspora moldovenească a prins contur, au fost formate o serie de asociații ale diasporei, care au reușit să-și oficializeze activitatea, să aibă o recunoaștere oficială în statul de reședință, să stabilească contacte cu autoritățile naționale din Republica Moldova, să dezvolte diverse inițiative dedicate atât societății civile dar și statului.

Perioada a doua - cuprinsă între 2000-2015 a fost caracterizată prin o continuă creștere a fluxurilor de emigrare al conaționalilor noștri în cadrul statelor europene, precum și prin intensificarea eforturilor de consolidare al comunităților de emigranți, crearea unor asociații.

Orientarea europeană al agendei politice și sociale de la Chișinău nu a fost una constantă și fără provocări. Datorită poziției geografice ale țării, fiind la intersecția unor influențe dintre Est și Vest, între UE și spațiul post-sovietic, zonă de influență al Rusiei prin Comunitatea Statelor

Independente, au avut loc diverse obstacole într-o agendă determinată a fi una doar pro-europeană. Conaționalii noștri plecați peste hotarele țării au fost la fel dispersați între statele din cadrul UE și CSI, preponderent între două destinații majore, Italia și Rusia.

În contextul unor etape social-politice complicate, precum și o serie de crize la nivel politic, parcursul european a fost continuat, iar relațiile cu diaspora au constituit o prerogativă al acestui proces. Astfel, dialogul stat și diasporă nu a fost unul constat favorabil și ascendent din perspectiva ambelor părți, fapt confirmat prin intermediul chestionarului realizat. Totodată, constatăm că au fost unele perioade în care această apropiere al statului și deschidere față de diasporă a fost intensă și productivă.

Una dintre aceste perioade este percepută ca fiind cea între 2009-2015. Atunci când au fost realizate schimbări majore și avansarea dialogului dintre RM și conaționalii noștri plecați peste hotare [59]. În pofida faptului că nu toate inițiativele au fost implementate eficient, acestea au fost binevenite și salutate ca intenții sincere care au adus ambele părți spre un dialog, spre o cooperare incipientă și fragilă, dar care oferit prilejul pentru a continua acest procesul de consolidare al relațiilor stat - diasporă.

Perioada a treia – caracterizată prin tendința de creștere semnificativă al numărului de migranți, în 2015, ajungând la un ritm aproximativ de 100.000 de persoane raportați la cinci ani, iar ulterior până la 248.000 în perioada 2015-2020. În anul 2020, Moldova avea peste 1.150.000 de migranți internaționali, dintr-o populație de puțin peste 4 milioane de locuitori, adică 28,7 % din populația totală [59].

În perioada 2018-2020, potrivit rezultatelor realizării profilului migrațional al Republicii Moldova, tendința migrației conaționalilor noștri cunoaște o creștere considerabilă, stabilirea lor are loc tot mai mult în state europene și membre ale UE (Anexa nr.3).

Perioada a patra – cuprinde perioada de după anul 2020, recentele evoluții ale acestui proces, avansarea procesului de integrare europeană, europenizare și de dezvoltare a țării, definitivarea rolului diasporei în raporturile sale cu Republica Moldova, consolidarea politicilor naționale, *Strategia Națională Diaspora – 2025*.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS), numărul preliminar al populației cu reședința obișnuită în Republica Moldova, la 1 ianuarie 2022, a constituit 2,6 milioane persoane, în scădere cu 265,5 mii persoane sau cu 9,3% în ultimii 8 ani, ceea ce confirmă o tendință clară de micșorare rapidă a populației. Datele statistice confirmă faptul că migrația netă, care cuprinde imigranții și emigranții, este una negativă. Astfel, în 2021, tendințele sunt în continuare negative, iar cetățenii continuă să părăsească țara [14].

Potrivit estimărilor și cercetărilor sociologice, deja a fost atinsă cifra de circa 1 milion de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele țării prin căi oficiale, iar numărul celor emigranți ilegal nu este necunoscut până în prezent, la fel ca și numărul cetățenilor noștri care au emigrat în baza deținerii dublei cetățenii.

Potrivit datelor disponibile ale MAEIE, sunt înregistrate peste 200 de asociații ale diasporei moldovenești în diverse state unde Republica Moldova este prezentă printr-o reprezentanță diplomatică ori consulară. Acestea la rândul lor au diverse forme de organizare, statut și obiective de activitate, unele sunt asociații caritabile, altele au drept prioritate ca asistență pentru dezvoltare, altele urmăresc susținerea parcursului european al Republicii Moldova, păstrarea culturii și identității naționale, etc. Aceste asociații la rândul lor sunt dispersate în peste 33 de state, printre care se regăsesc: Austria, Azerbaidjan, Belarus, Belgia, Bulgaria, Canada, Elveţia, Estonia, Franţa, Germania, Grecia, Irlanda, Israel, Italia, Kazahstan, Kîrgîzstan, Letonia, Lituania, Marea Britanie, Norvegia, Polonia, Portugalia, Republica Cehă, România, Rusia, Spania, SUA, Suedia, Turcia, Ucraina şi Ungaria (Anexa 6).

Obiectivul de integrare europeană a fost conturat în agenda politică al Republicii Moldova pe parcursul ultimilor 30 de ani, care a fost inclus în cadrul programelor de guvernare ale executivelor de la Chișinău, cât și în majoritatea strategiilor naționale din diverse domenii cheie. În acest proces strategic au fost ancorate toate eforturile statului, iar obiectivele sale de dezvoltare au fost asociate cu procesul europenizării, transformării instituțiilor naționale, economiei, culturii, precum și a întregii societăți, prin adoptarea standardelor, principiilor și valori europene. Odată cu europenizarea ca instrument al politicii de stat și obiectiv strategic, reconfigurarea relației cu diaspora moldovenească a devenit unul dintre aspectele cheie al acestui proces inevitabil al statului. Diaspora a început să se regăsească drept un instrument vital al europenizării statului.

Consolidarea asociațiilor diasporei moldovenești confirmă faptul că conaționalii noștri stabiliți peste hotarele țării manifestă dorința de a păstra legătura lor cu Republica Moldova, să susțină dezvoltarea și europenizarea țării. Buna lor organizare structurală confirmă și maturitatea din perspectiva unei diaspore care este în tranziție de la comunități incipiente ale diasporei la o diasporă recunoscută la nivel național și internațional. Date care au fost confirmate și de rezultatele chestionarului realizat în cadrul cercetării noastre.

Scopul principal urmărit de aceste asociații ale diasporei moldovenești este cel al interacțiunii cu statul lor de origine, mobilizarea membrilor diasporei, realizarea coeziunii dintre toți membrii comunității, acordarea de ajutor reciproc, iniţierea diverselor activităţi de interes comun, susţinerea legăturilor spirituale cu Republica Moldova, reprezentarea cetăţenilor

moldoveni în raporturile lor cu autorităţile guvernamentale, non-guvernamentale şi cele locale din statele de rezidenţă și cele din Republica Moldova [120].

Pe parcursul ultimelor două decenii Republica Moldova se confruntă cu creșterea acestor tendințe de majorare a fluxurilor de migranți moldoveni, care stabilindu-se în diverse state, au format comunități și asociațiile diasporale. Toate acestea au avut un impact considerabil asupra țării noastre, politicilor interne și externe, opțiunilor de dezvoltare, și nemijlocit procesului de europenizare, odată ce majoritatea comunităților sunt localizate în cadrul statelor membre ale UE. Consecințele negative s-au răsfrânt prin problema demografică, lipsa forței de muncă la nivel național, depopularea unor localități și regiuni ale țării, dar și scăderea natalității.

Cetățenii moldoveni se bucură de dreptul la liberă circulație și de a se stabili cu domiciliul sau reședința atât în țară cât și peste hotarele țării, precum și de a reveni în țară, drept care este asigurat de Constituție prin art.27 [41]. În temeiul acestei prevederi constituționale, au fost aprobate principiile și normele legislației naționale, care au inclus asigurarea dreptului cetățenilor la libera circulație, de a se stabili cu traiul peste hotarele țării și de a reveni în țara lor de origine.

Odată cu intensificarea procesului de migrare peste hotarele țării a fost necesară consolidarea legislației naționale în cadrul documentelor oficiale și cadrului legal, prin diverse acte normative și strategii. Intensificarea acestui proces a generat formarea comunităților de cetățeni moldoveni aflați peste hotarele țării. Atunci a fost necesară crearea unui cadru special dedicat diasporei, pentru a răspunde la necesitățile cetățenilor noștri plecați peste hotarele țării.

Ulterior a fost necesar să fie definit termenul de „diasporă” în cadrul legislației naționale. Potrivit *„Strategiei naționale „Diaspora 2025”* [38], termenul de diasporă, cuprinde următoarea definire: „cetățeni ai Republicii Moldova, care sunt stabiliți temporar sau permanent peste hotarele țării, persoane originare din Republica Moldova și descendenții lor, precum și comunitățile formate de aceștia”. Conform strategiei, diaspora moldovenească aflată în proces de formare și consolidare, aceasta cuprinde atât „diaspora clasică” – persoanele care au emigrat definitiv peste hotare, cât și „diaspora nouă” – migranții care au plecat în străinătate începând cu anii 1990 [126].

Diaspora moldovenească, care cuprinde toate asociațiile de moldoveni aflați peste hotare, se caracterizează ca fiind o diasporă soacial-economică, conform delimitărilor, clasificărilor și tipologiei diasporelor ce au fost analizate și prezentate în cadrul subcapitolul 1.2. Aspectele definitorii și caracterele specifice diasporei moldovenești au fost analizate prin prisma clasificărilor elaborate de către cercetătorul R.Cohen [164].

Reieșind din realitatea actuală al diasporei moldovenești, vom prezenta o serie de particularități și etape de formare al diasporei noastre, care sunt următoarele:

1. Au fost câteva valuri istorice de migranți care au format comunități etnice și istorice de moldoveni, dispersați în diferite state, activitatea lor a continuat și următoarele generații care au păstrat identitatea lor, conexiunile cu statul lor de origine, Republica Moldova;
2. Comunitățile etnice de moldoveni peste hotarele țării - s-au format după destrămarea Uniunii Sovietice, care a generat un val de emigrare;
3. Comunitățile contemporane de moldoveni aflați peste hotarele țării se află într-un amplu proces formare – acestea sunt rodul noilor valuri de emigrare care s-au intețit pe parcursul ultimilor douăzeci de ani.
4. Diaspora moldovenească – este la etapa incipientă, este fragilă, depinde foarte mult de liderii care au format asociațiile de emigranți moldoveni. Nu există o vastă tradiție de generații întregi de membri ai diasporei. Migrația temporară și circulară al conaționalilor noștri au avut un impact pozitiv asupra diasporei moldovenești.
5. Specificul migranților moldoveni este unul de natură social-economică, motivul principal al emigrării fiind căutarea unor oportunități, locuri de muncă, unui trai decent;
6. O altă caracteristică al diasporei moldovenești este atașamentul față de identitatea și legătura lor social-culturală, spirituală și politică cu patria lor.

Analizând evoluțiile recente prin care a trecut comunitatea moldovenilor de peste hotarele țării, vom constata că pe parcursul ultimilor trei decenii, au fost conturate o serie de caracteristici specifice ale diasporei moldovenești, care corespund unor trăsături ale diasporelor economice și social-culturale. Această delimitare a fost realizată după criteriul procesului său de formare, cât și după modul de activitate și manifestare în statele de reședință. Diaspora moldovenească se aliniază în rândul celor determinate de evenimente social-politice și economice din țara lor de origine.

Diaspora moldovenească a trecut printr-o serie de evenimente, procese și etape social-politice care au fost generate de situația din Republica Moldova, începând de la obținerea independenței și până astăzi. O altă particularitate distinctivă este asemănarea formei sale de manifestare cu cea a unei mișcări sociale, care își exprimă periodic și constant poziția referitor la unele evenimente importante din cadrul societății țării lor de origine. Aceste acțiuni au o intensitate sporită atunci când țara se confruntă cu diverse probleme politice, economice și sociale. O altă caracteristică dominantă este interesul și deschiderea manifestată față de procesul de dezvoltare și europenizare al Republicii Moldova. Această latură specială al diasporei moldovenești se manifestă prin diversele acțiuni și intervențiile lor pe lângă guvernele din statele de reședință, organizații și structuri europene privind promovarea Republicii Moldova și susținerea parcursului ei european.

În ultima decadă se atestă o creștere a fluxurilor de emigranți, care sunt cauzate de diverse procese globale, precum sporirea mobilității, circulației persoanelor, ofertelor de munci transnaționale, dar și liberalizării regimurilor de intrare pe teritoriul statelor europene și facilitarea procesului de obținere a permiselor de muncă.

Această tendință este resimțită și printre conaționalii noștri, care preponderent aleg destinația statelor din Europa. Plecarea cetățenilor noștri în state europene este o tendință care se confirmă prin studiile demografice, ultimul recensământ dar și sondajele sociologice. Toate acestea demonstrează creșterea tendinței cetățenilor noștri de a emigra. Conaționalii noștri anterior erau antrenați în munci sezoniere și migrația circulară, însă în ultima decadă se constată tendința de a se stabili permanent peste hotare. Emigrarea forței de muncă din RM constitue o problemă majoră pentru dezvoltarea statului, care trebuie să fie adresată prin politici și măsuri consolidate.

Acest proces are un impact semnificativ asupra consolidării statului și procesului de europenizare. Procesul de emigrare este favorizat de o serie de factori negativi care au afectat populația țării, precum situația politică instabilă, lipsa locurilor de muncă și oportunităților de dezvoltare. Acestea se regăsesc printre cauzele principale care au condus la migrarea moldovenilor și stabilirea lor cu traiul în afara granițelor țării.

Cu toate acestea, diaspora moldovenească își păstrează legătura lor cu RM, fiind sensibilizată de situația social-politică din interiorul țării. Astfel, unii reprezentanți ai diasporei, în special liderii acestora, au făcut deseori presiuni și lobby asupra forțelor politice de la Chișinău, pentru a continua parcursul european și modernizarea țării.

Diaspora moldovenească fiind una tânără și în proces de formare, a fost constituită prin prisma unui context istoric nefast și diverselor provocări în procesul consolidării statului Republica Moldova. Perioadă în care o bună parte din cetățenii noștri au fost nevoiți să emigreze în alte state, proces care a dat naștere formării unor comunități de cetățeni moldoveni aflați permanent ori temporar peste hotarele țării. În prezent, circa un sfert din populaţia Republicii Moldova se află peste hotare, fiind dispersați în diverse țări ale lumii.

Conform datelor statistice naționale, cei mai afectați de migrație sunt tinerii cu vârsta dintre 14-34 ani, care în Republica Moldova reprezintă circa 27% din populația țării. Datorită lipsei oportunităților de dezvoltare și instabilității care generează incertitudine pentru un viitor stabil și prosper, majoritatea tinerilor optează pentru a pleca peste hotarele țării. Printre cauzele determinante pentru plecarea tinerilor, se regăsesc prezența corupției la nivel național, lipsa de locuri de muncă și facilități educaționale și de dezvoltare.

Toate aceste procese au conturat treptat conturul specific și principalele caracteristici ale diasporei moldovenești, printre care se disting următoarele aspecte importante:

- activitate sporadică și o mobilizare mai mare în preajma alegerilor naționale din RM;
- nu are un profil bine conturat și determinat în ceea ce ține de tipul său autentic și dedicat unui grup de interes ori profilurilor clasice de clasificări ale diasporelor: economic, politic, cultural-social etc.
- lipsa unor rețele ale diasporei bine organizate, această etapă urmează să fie dezvoltată de către asociațiile diasporei moldovenești care au deja o tradiție de activitate îndelungată;
- caracter fragil și dependent de către suportul statului de origine și celui de reședință.

Diaspora moldovenească cuprinde capitalul uman al țării, tineri calificați, medici, profesori, ingineri, care au decis să se realizeze peste hotarele țării, locuiesc și își desfășoară activitatea lor în cadrul diverselor state ale lumii. Conaționalii noștri sunt dornici să contribuie la prosperarea și dezvoltarea țării lor de origine, să faciliteze procesul de integrare europeană și atingerea unui trai mai bun, la nivelul standardelor europene, însă sunt diverse probleme care împiedică această comunicare și angajarea diasporei în acest proces de dezvoltare. Problemele identificate vizează atât crizele politice, inconsecvența unor acțiuni și programe dedicate diasporei, care fie că nu au continuitate, ori sunt bazate doar pe durata proiectelor, fie că sunt limitate și cuprind un spectru îngust al raporturilor bilaterale dintre stat și diasporă.

Printre particularitățile diasporei moldovenești se regăsesc problemele cu care se confruntă cetățenii noștri aflați peste hotarele țării. Dintre acestea menționăm: lipsa de informare referitor la condițiile de muncă, aspecte privind legalizarea aflării și statutului lor peste hotare și angajării în câmpul muncii în statele gazdă, alături de condițiile precare de muncă și nerespectarea drepturilor lor. Toate aceste probleme sunt semnalizate pe parcursul ultimilor douăzeci de ani, ca fiind printre problemele stringente ale diasporei noastre, și aspecte care necesită o implicare activă din partea statului de origine cât și celui gazdă [57].

În ceea ce priveşte relaţiile statului cu diaspora, pe parcursul ultimilor ani au intervenit mai multe schimbări care au contribuit la consolidarea dialogului activ între autorităţi şi diasporă. Acţiunile întreprinse au avut drept scop consolidarea cadrului normativ pentru a crea instrumentele necesare pentru promovarea şi protejarea drepturilor cetăţenilor noştri aflaţi peste hotare.

Rezultatele obţinute pe parcursul acestui proces au încurajat diaspora să fie în continuare angajată în acest dialog pentru a mări contribuția la dezvoltarea Republicii Moldova şi a promova calea integrării europene pentru viitorul ţării. În scopul consolidării parteneriatului dintre stat și diasporă au fost întreprinse mai multe acțiuni pentru a oferi mai multe soluții vizavi de problemele curente ale cetățenilor aflați peste hotare, dar și implicarea lor în proiectele de dezvoltare a țării. Aceste acte normative și ajustări în legislația națională au fost necesare pentru a gestiona relația

dintre stat și diasporă, însă în raport cu realitățile curente și situația complexă a cetățenilor din diasporă remarcăm necesitatea unor noi soluții viabile pentru a face față problemelor și necesităților diasporei [57].

Pentru a evalua nivelul de interacțiune dintre stat și diasporă, precum și oportunitățile de antrenare în procesul de europenizare și dezvoltare a Republicii Moldova, trebuie să înțelegem particularitățile formării și consolidării diasporei naționale, precum și problemele cu care se confruntă. O serie importantă de caracteristici ale diasporei moldovenești au fost analizate prin prisma rezultatelor obținute în cadrul cercetării, modelelor și tipologiei diasporei, ceea ce a permis ulterior să realizăm o clasificare și principalele caracteristici ale diasporei moldovenești.

Diaspora moldovenească este organizată în asociații și structuri non-guvernamentale, care sunt înregistrate în statele de reședință. Acestea au statute și obiective diverse, dar în ansamblul lor se conturează scopul păstrării legăturii cu țara lor de origine, Republica Moldova. Deseori acestea se diferențiază prin forma de activitate, care poate cuprinde acțiuni sociale, culturale, economice, religioase și politice, precum și o serie dintre acestea în ansamblul lor. Caracterizând starea acestor organizații și spiritul de mobilizare al diasporei moldovenești, vom remarca faptul că, în pofida multor provocări și dificultăți prin care au trecut cetățenii noștri pentru a se încadra cu traiul și munca peste hotare, au fost constatate progrese semnificative în consolidarea acestor comunități. Aceste organizații nu doar că își sporesc activitatea lor, dar tot mai mult se manifestă atât în politica națională din țara noastră, cât și din statele lor de reședință, fiind considerați actori importanți ai diverselor procese social-politice, atât din Republica Moldova cât și în cadrul statelor gazdă. Au fost constatate evoluții semnificative în procesul de comunicare și interacțiuni cu diverși factori de decizie, actori politici, organizații ale societății civile, organizații internaționale și companii transnaționale, prin intermediul cărora diaspora nu doar că și-a stabilit contacte utile, dar și instrumente de interacțiune și influență asupra unor procese vitale din cadrul statelor.

Diaspora actor politic – acest rol al diasporei moldovenești se realizează preponderent prin participarea în procesului electoral. Asociațiile diasporei moldovenești din mai multe capitale europene manifestă un activism civic deosebit, corelat cu procesul electoral, prin mobilizarea exemplară al diasporei pentru a participa la scrutinele electorale. Creșterea participării și intensificarea manifestațiilor diasporei au fost semnalate și în raport cu alte activități și diferite evenimente importante și etape esențiale ale procesului de integrare europeană.

În cadrul analizei realizate asupra evoluției și consolidării comunităților de moldoveni peste hotare și diasporei moldovenești, au fost evidențiate o serie de particularități ale relației dintre stat şi diasporă. În acest sens, vom exemplifica prin organizarea *Congreselor Diasporei Moldovenești*, care sunt organizate începând cu anul 2012, de către Biroul Relaţii Interetnice, apoi

de către Biroul pentru Relații cu Diaspora. Aceste reuniuni și foruri de discuție al reprezentanților statului și liderilor diasporei au servit drept surse pentru o analiză complexă asupra acestor relații dintre stat și diasporă, care s-au ameliorat pe parcursul celor ultimului deceniu.

Congresele Diasporei au fost organizate pentru a servi drept punți de legătură și platforme de comunicare dintre stat și reprezentanții diasporei. Analizând evoluția acestora, vom remarca că de la an la an, a fost constatată o creștere atât al interesului statului de a organiza și desfășura această platformă de discuții, cât și interesul reprezentanților diasporei pentru a participa și contribui activ la discuțiile lansate de către autoritățile de la Chișinău. Pe parcursul anilor, Congresele au devenit o platformă importantă pentru a realiza unui dialog dintre stat şi cetăţenii stabiliţi peste hotarele țării [44].

Începând cu anul 2014, au fost organizate la nivel național și *Zilele Diasporei,* iar uneori și Forumul Economic al Diasporei. Organizate ca și supliment al Congreselor Diasporei, au subliniat o deschidere al autorităților de a trece de la discuții la fapte și acțiuni concrete pentru antrenarea diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare. Acestea au fost catalogate drept unele încercări pentru a îmbunătăți dialogului bilateral stat - diasporă. Rezultatele obținute au servit pentru a spori încrederea în autoritățile statului, desfășurarea unor consultări cu diaspora moldovenească, dar și o sursă de informare referitor la activitățile acesteia.

Diaspora actor social – cuprinde rolul de intermediere între stat și societate, partenerii externi și stat. Un rol care cuprinde interacțiunea cu actori importanți ai procesului de dezvoltare și europenizare**.** În acest context, constatăm rolul organizațiilor diasporei asupra societății civile și implicării organizațiilor internaționale în activități corelate cu dezvoltarea și europenizarea țării. Aceste organizații oferă suport în elaborarea unor politici și acțiuni eficiente pentru consolidarea raporturilor statului cu diaspora.

Angajamentul statului de a valorifica potențialul diasporei în procesul de dezvoltare a fost susținut de către partenerii externi și organizațiile internaționale. Printre acțiunile realizate în comun de către instituțiile statului, societatea civilă și organizațiile internaționale se regăsește proiectul *„Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare: testarea furnizorului de servicii integrate pentru migranții moldoveni și comunitățile lor*”, proiectul denumit „NEXUS”.

Pentru a cataliza aceste eforturi comune și de a evidenția impactul diasporei asupra statului, dezvoltării și europenizării au fost creată rețeaua de centre de informare și consultare pentru migranți moldoveni. Serviciile au fost oferite și prin intermediul platformei web „Nexusnet”. Serviciile acordate au inclus consiliere din partea experților, în regim online. Platforma web a cuprins o serie de resurse informative utile, ghiduri şi sfaturi pentru migranţi. Aceste servicii au fost disponibile atât pentru cei ce planifică să emigreze cât şi pentru cei ce îşi doresc să revină

acasă. Pe parcursul celor 36 de luni, proiectul a reușit să mobilizeze implicarea activă al unui consorțiu de parteneri instituțiile publice naționale și locale, Agenția Internațională pentru Informații despre Tările Sursă (IASCI, Viena, Austria).

Potrivit studiilor și cercetărilor realizate în cadrul proiectului, au fost evidențiate o serie de probleme care au fost menționate de persoanele implicate în cadrul migrației ori reprezentanții diasporei. În realizarea unuia dintre aceste studii tematice, a fost selectat prin concurs și autorul cercetării, în calitate de cercetător și co-autor al studiului. Subiectul cercetării a cuprins abordarea rolului instituțiilor bisericești asupra diasporei: *„Rolului Bisericii în cadrul Diasporei Moldovenești"*. Rezultatele obținute au fost utilizate în procesul de cercetare asupra raporturilor statului cu diaspora, dar și facilitării interacțiunii cu membrii diasporei.

Diaspora economică - adițional la eforturile de reintegrare a lucrătorilor migranți și valorificarea remitențelor, la nivel național au fost consolidate politicile de integrare a migrației în dezvoltare în toate instituțiile principale în cadrul procesului DMD. Pentru punerea în aplicare a obiectivelor naționale de consolidare a parteneriatului dintre stat și diasporă au fost instituite puncte de contact responsabile de promovarea și implementarea politicii de stat în domeniul DMD în cadrul autorităților publice centrale. Acest mecanism a fost extins și la nivel local [196].

Un exercițiu amplu de mobilizare și o platformă de discuții dintre autorități și diasporă, au servit organizarea regulată a unor evenimente anuale cu participarea liderilor diasporei, precum: *Zilele Diasporei, Congresele anuale ale Diasporei, Diaspora HuB*, programul de investiții și antreprenoriat *PARE 1+1* și altele. Aceste activități realizate pe parcursul ultimilor ani au sporit interesul diasporei și au generat investiții din partea membrilor săi în cadrul economiei naționale, sporind raporturile social-economice ale statului cu diaspora.

Programul emblematic lansat de Guvern, *PARE 1+1* care cuprinde o abordare inovatoare și încurajează membrii diasporei să investească în diverse afaceri la ei în țară, să antreneze membrii familiilor lor, pentru a crește gradul lor de ocupare în câmpul muncii și de a încuraja dezvoltarea localităților lor de origine. Prin prisma programului antreprenorii din cadrul diasporei au beneficiat de stimulente financiare pentru a se hotărî să investească în țara lor de origine. Granturile de susținere financiară oferite în sumă de până la 250 mii lei, în baza regulii „1+1", unde fiecare leu investit din remitențe este suplinit cu un leu. Pe parcursul derulării programului a fost facilitat accesul la finanțare pentru 1757 întreprinderi, care au efectuat investiții în economie de peste 1 miliard de lei, dintre care 368 mln. lei constituie suma granturilor transferate, astfel, fiecare leu acordat sub ca grant a generat circa 3 lei investiții în economie [105].

Programul guvernamental a devenit un instrument eficient aplicat întru sporirea antreprenorialului și participarea diasporei. Impactul programului este evaluat ca unul benefic cu

evoluții pozitive asupra dezvoltării economice la nivelul localităților unde au fost lansate noi afaceri, prin crearea locurilor de muncă, prin atragerea revenirii tinerilor, au fost încurajate noi investiții străine, atrase de afacerile lansate în cadrul programului.

Potrivit analizei rezultatelor obținute în cadrul programului PARE 1+1, realizată de Fundația Europeană de Formare, se confirmă impactul pozitiv asupra tinerilor antreprenori, care au avut posibilitatea să-și aplice cunoștințele pe care le-au obținut peste hotarele țării, experiența de a iniția propria afacere [59].

Constatăm o serie de lacune și deficiențe ale programului, care împiedică valorificarea tuturor obiectivelor setate și impactului așteptat pentru a fi accesat la o scară mai largă:

- investițiile sunt mici raportate la nivelul remitențelor;
- se atestă lipsa încrederii și interesului tinerilor pentru aceste oportunități, confirmat prin numărul mic de aplicări din partea tinerilor;
- lipsesc o serie de facilități fiscale și simplificarea procedurilor birocratice în crearea și gestionarea afacerii, care ar face programul să fie mult mai atractiv.

Printre recomandările participanților la program se regăsesc soluțiile necesare pentru vitalitatea acestuia. Astfel, una dintre solicitări este majorarea bugetului programului și suportului financiar acordat, alt aspect ar fi scutirea de TVA din partea statului pentru importul utilajului și echipamentelor necesare pentru desfășurarea afacerii, similar altor state ce au demarat programe similare și au introdus această scutire pentru participanții la program [115].

Revenirea în țară al celor plecați peste hotarele țării, a devenit un subiect special al relaţiei statului cu diaspora, iar eforturile naționale de a atrage cetăţenii să revină acasă, să se reintegreze în societatea, nu sunt eficiente. Un deziderat ce practic pare a fi imposibil de realizat, deoarece în majoritatea cazurilor persoanele care au emigrat, au plecat din cauza situaţiei social-economice precare, lipsei unui loc de muncă şi a perspectivei de dezvoltare. Republica Moldova încă nu a depășit aceste probleme și provocări stringente.

În acest context, unul dintre obiectivele urmărite de politicile naționale și strategia diasporei, care cuprinde măsuri pentru revenirea conaționalilor noștri în țara lor de origine. Întru susținerea acestui obiectiv, au fost prevăzute o serie de acțiuni, care ar favoriza acest proces și ar facilita revenirea lor în țară. Astfel, printre acestea, se regăsește și *Programul naţional de stimulare a revenirilor şi facilitare a (re)integrării cetăţenilor Republicii Moldova implicaţi în procesul de migraţie pentru anii 2022 – 2026* [92], implementat de autoritățile abilitate împreună cu BRD. Conform programului, miza principală în contextul proceselor de migrațiune a cetățenilor noștri este de a crea premisele și contextul favorabil pentru revenirea acestora și reintegrarea lor în cadrul societății. Reîntoarcerea lor și reintegrarea în cadrul socio-economic național, poate constitui o

soluție la diverse probleme social-economice și de dezvoltare și cel de europenizare a țării. Aplicarea unor politici atractive și stimulente, sunt văzute ca măsuri care ar produce un raport de inversare asupra exodului de creiere și de persoane înalt calificate. Programul este corelat și cu procesul de implementare a *Strategiei naționale Diaspora 2025* [38], în special, atingerea obiectivelor nr.3 și 4, care cuprind acțiuni de mobilizare, valorificare si recunoaștere potențialului uman al diasporei, implicarea directă și indirectă a diasporei în dezvoltarea economică a Republicii Moldova [63]. Prin implementarea acestei strategiei autoritățile naționale au recunoscut importanța diasporei asupra procesului de modernizare, dezvoltare și europenizare, mizând pe potențialul conaționalilor noștri de peste hotare pentru impulsionarea unor procese inevitabile pentru Republica Moldova.

Acest instrument alături de alte programe și acțiuni se încadrează în eforturile autorităților îndreptate pentru a stimula revenirea cetățenilor plecați peste hotarele țării, să redescopere noi oportunități și să revină în țara lor de origine. Printre demersurile lansate de Guvernul RM, se regăsește și *„Ghidul pentru reintegrarea cetățenilor Republicii Moldova reîntorși de peste hotare precum și celor care planifică să revină acasă”*. Ghidul are drept scop sporirea nivelul de informare al cetățenilor reveniți în țară despre serviciile și oportunitățile oferite la nivel național, asistență pentru reintegrarea lor în cadrul societății, cât și creșterea interesului pentru procesul de revenire în țară al reprezentanților diasporei moldovenești [62].

La nivelul menținerii unui dialog permanent cu conaționalii noștri din cadrul diasporei, a fost stabilită o tradiție de a organiza anual consultări cu diaspora moldovenească prin intermediul unor forumuri de discuții între autoritățile statului și reprezentanții diasporei. Aceste congrese ale diasporei moldovenești, care au fost organizate anual la Chișinău pe parcursul ultimilor 7 ani, și care au conturat o platformă stabilă pentru realizarea discuțiilor axate pe mobilizarea eforturilor de apropiere între guvernare și diasporă, au constituit o sursă importantă pentru conlucrare și mobilizare a diasporei în procesul de europenizare și dezvoltare a țării.

Congresele au oferit oportunitatea comunicării directe cu principalii actori implicați în procesul dialogului dintre stat și diasporă, un mijloc de interacțiune și schimb de viziuni asupra raporturilor bilaterale și actualizărilor privind politicile naționale dedicate diasporei.

Un exemplu elocvent a servit și Congresul Diasporei din 2021, în cadrul căruia a fost lansată platforma de comunicare cu diaspora. O inițiativă ce aparține BRD și are drept scop să consolideze comunicare cu diaspora prin intermediul acestei platforme online http://www.emoldovata.gov.md/ . O practică care este aplicate de mai multe state ce au o tradiție bogată de interacțiune cu diasporele lor, o experiență ce poate fi aplicată și în cazul țării noastre. Platforma oferă o punte electronică de interconectare și comunicare, interacțiune cu instituțiile

naționale, schimb de idei și informații utile în diverse domenii de interes comun, între experți și asociații ale diasporei. Instrumentul lansat urmărește să la intensificarea interacțiunii diasporei și instituțiilor naționale, dar și la nivelul societății civile, mediului academic, între antreprenori și oameni de afaceri, sectorul privat, urmând să genereze parteneriate și proiecte comune.

Pentru a monitoriza realizarea angajamentelor statului în dialogul cu diaspora, au fost stabilite o serie de acțiuni concrete ale statului față de diasporă. În vederea evaluării procesului de implementare a fost realizat un raport al *Declarației Congresului Diasporei*. Potrivit acestui document, printre acțiunile realizate se regăsesc: servicii consulare mai accesibile pentru cetățenii din diasporă; posibilități de plată online pentru taxele consulare, reducerea acestor taxe; extinderea implementării semnăturii electronice, care să fie mai accesibilă pentru conaționalii noștri din cadrul diasporei, realizat prin oficiile consulare și misiunile diplomatice, în baza acordului semnat între MAEIE și STISC din 10.05.2022. MAEIE are în analiză extinderea rețelei consulare prin înființarea unor oficii consulare noi în regiunile în care sunt prezente importate comunități de migranți moldoveni situate la distanțe considerabile față de misiunile diplomatice sau oficiile consulare de carieră deja existe – SUA, Canada, Germania, etc [114].

Diplomația prin intermediul diasporei **–** cuprinde o tendință globală și regională, care cuprinde încadrarea diasporei în cadrul politicii externe și diplomației publice, realizarea obiectivelor de politică externă și agenda de dezvoltare prin încadrarea diasporei. Cu referire la cazul RM, aceast concept se referă la implicarea diasporei în obiectivul național de integrare europeană și întreg procesul de europenizare și de dezvoltare al țării. RM este susținută în acest proces de partenerii externi, state membre ale UE, dar și organizații regionale și internaționale. În această ordine de idei, o serie de proiecte au fost implementate în parteneriat și cu suportul Organizației Internaționale pentru Migrație (IOM), Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Programul SUA pentru Dezvoltare (USAID), Agenției Elvețiană pentru Cooperare și Dezvoltare (SdC) și altor parteneri internaționali ai țării.

Cu suportul comunității internaționale, instituțiile naționale au preluat bune practici, experiențe și instrumente utile pentru gestionarea relațiilor cu cetățenii aflați peste hotarele țării, transferul de experiențe, atragerea revenirii lor acasă, precum și implicarea în procesul de europenizare și dezvoltare a țării lor de origine.

Asistența externă a fost direcționată pentru a consolida politicile naționale și eforturile statului de a integra diaspora în procesul de dezvoltare. Proiectele realizate au vizat raporturile statului cu diaspora, acordarea asistenței conaționalilor noștri aflați peste hotare, sporirea angajamentului diasporei în diverse procese naționale, socio-politice, culturale, educaționale și strategice, dar în special, cel al europenizării. În acest context, dintre multitudinea de acțiuni,

proiecte și strategii elaborate și implementate, au fost analizate cele mai relevante, care au adus o valoare adăugată acestui proces.

Diverse programe și proiecte realizate cu sprijinul organizațiilor internaționale au vizat consolidarea capacităților instituționale ale RM în gestionarea capitalului său uman și angajarea migrației în procesul de dezvoltare social-economică a țării. Astfel, autoritățile naționale au fost asistate prin intermediul Agenției Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC), în realizarea acestor proiecte și atingerea obiectivului de antrenare a migrației în procesul de dezvoltare a Republicii Moldova.

O contribuție semnificativă în cadrul acestui proces o au și programele realizate în comun de către OIM și PNUD, și anume: *„Integrarea migraţiei în procesul de dezvoltare”,* care au ajutat Republica Moldova să participe în cadrul Forumului Global al Migrației și Dezvoltării (FGMD). Participarea statului nostru în cadrul inițiativei respective a oferit o serie de beneficii și avantaje în domeniul mobilității migrației și raporturilor dintre stat și diasporă. Astfel, remarcăm schimburile de experiență cu statele participante, prezentarea realizărilor naționale, dar și preluarea unor bune practici și experiențe utile de la participanți, inițierea unor proiecte comune la nivel regional etc.

Un capitol important al implicării diasporei moldovenești în cadrul diplomației naționale orientate către direcția de integrare europeană, o reprezintă și promovarea raporturilor cu mediul academic și de cercetare la nivel european. Astfel, diaspora științifică reprezintă un potențial enorm pentru dezvoltarea Republicii Moldova, și cea care are capacitatea de a oferi o nouă direcție de dezvoltare a țării. Aceasta, trebuie să se regăsească în politicile naționale, inclusiv în calitatea de instrument indispensabil pentru realizarea politicii externe, utilizarea acestui potențial enorm, printr-o abilă diplomație, menită să implementeze obiectivele de dezvoltare ale țării.

Sunt atestate diverse eforturi naționale de mobilizare a diasporei științifice moldovenești în procesul de dezvoltare, care s-au transpus în inițiative de atragere a conaționalilor noștri din mediul academic și științific, care au obținut rezultate marcante în cadrul statelor lor de reședință. Printre astfel de inițiative a fost și programul elvețian SCOPES, prin intermediul căruia a fost lansată o platformă dedicată diasporei științifice moldovenești.

Un aspect relevant pentru cercetarea noastră, cuprinde implicarea diasporei la dezvoltarea localităților lor de origine. Conform practicii altor state din regiune cât și la nivel internațional, această abordare a diasporei, din perspectiva aspectului de „băștinași”, reprezintă un exercițiu eficient pentru a facilita încadrarea membrilor diasporei în procesul de europenizare. La acest subiect, menționăm proiectul MiDL prin implementarea programului *„Asociațiile Băștinașilor*”, care oferă posibilitatea migraților, băștinașilor din diverse regiuni din Moldova să contribuie la

dezvoltarea localităților lor de baștină. Sub aspect practic, prin intermediul programului și mobilizării membrilor diasporei, au fost realizate o serie de proiecte de modernizare a infrastructurii locale, atragerea investițiilor și unor idei inovative, contribuind la sporirea antrenării diasporei în procesul europenizării și dezvoltării.

Pe parcursul ultimului deceniu, a fost stabilită o frumoasă tradiţie de a organiza în luna august evenimente consacrate diasporei moldovenești, și anume al *„Zilelor Diasporei”*. Astfel de evenimente sunt organizate anual în mai multe oraşe şi centre raionale. Scopul urmărit cuprinde marcarea importanței diasporei pentru procesul de dezvoltare al țării. Evenimentul servește un bun prilej de interacțiune directă între reprezentanții diasporei și diverse organizaţii şi instituţii de stat.

Un aspect important caracteristic diasporei moldovenești, constă în atașamentul identitar, cultural și religios. Biserica constituie o instituție importantă, care a influențat consolidarea diasporei moldovenești, și continuă să aibă un rol considerabil în păstrarea atașamentului și legăturii spirituale, culturale, sociale și identitare ale membrilor diasporei cu patria lor. Deși se află la o etapă incipientă și în formare, diaspora moldovenească a reușit să-și consolideze și asociații religioase și biserici în diverse state care găzduiesc comunități de moldoveni. Astfel, au fost construite, arendate ori amenajate biserici ortodoxe.

Biserica reprezintă pentru conaționalii noștri de peste hotare, prima instituție de interacțiune în procesul lor de adaptare la țara gazdă, dar și una de sprijin și de menținere a legăturii cu patria lor. În multe state unde avem diaspore (Italia, Portugalia, Spania, Germania, Marea Britanie), au fost delegați și preoți moldoveni pentru a oficia serviciile divine în limba maternă, dar și de a fi o sursă de mobilizare a conaționalilor noștri [89;96].

Deseori pe lângă biserici activează și o școală duminicală, anumite cercuri de creație și acțiuni culturale, care constituie nu doar un loc de întrunire, o sursă de socializare și păstrare a tradițiilor autohtone, comunicare în limba română, celebrarea festivităților și sărbătorilor naționale.

Diaspora întâi de toate se referă la oameni, la conaționalii noștri, care pot fi una dintre cele mai prețioase resurse ale țării, pentru că în cazul Republicii Moldova, au migrat printre cei mai buni profesioniști și experți în diverse domenii. Mulți din ei au continuat activitatea, obținând rezultate remarcabile și fiind apreciați la cel mai înalt nivel de către ţările gazdă. Date care au fost confirmate și prin realizarea interviurilor cu reprezentanții diasporei (Anexa 8).

Prin realizarea chestionarului și interviurile printre membrii diasporei, au fost relievate o serie de caracteristici ale diasporei moldovenești, particularitățile acesteia, viziunea asupra relațiilor stat-diasporă, implicarea în procesul de dezvoltare și europenizare al Republicii Moldova. Rezultatele generate de realizarea chestionarului au evidențiat faptul că conaționalii noștri din cadrul diasporei se confruntă cu diverse dificultăți de adaptare în statele lor de reședință. Printre

problemele menționate se regăsesc: lipsa cunoașterii limbii statului gazdă (39%), probleme de ordin instituțional (32%), legalizarea și obținerea unui statut de reședință permanentă (21%), adaptare socială și interacțiunea cu localnici (27%).

Cât privește aspectul lingvistic, respondenții la chestionar au confirmat faptul că le-a fost mai ușor să se adapteze în statele de reședință după ce au studiat limba țării gazdă. Astfel, conaționalilor noștri din cadrul statelor cu limbi romanice și spațiul etnolingvistic apropiat de cel din Republica Moldova, precum: Italia, Portugalia, Spania, Franța, în cadrul acestor state adaptarea conaționalilor noștri a fost mai ușoară și a durat mai puțin comparativ cu situația celor ce au ales alte state precum: Germania, Irlanda, Marea Britanie, Polonia.

Pe de altă parte, alți factori au fost la fel de determinanți în procesul de adaptare și formare a comunităților de moldoveni în anumite state. Dacă vom analiza cazul unor state în parte vom evidenția o serie de alți factori, precum legislația în vigoare, atitudinea față de stranieri și nivelul de incluziune oferit de societatea respectivă din statul gazdă.

În cazul comunității moldovenilor din Polonia, având la bază studiile realizate pe teritoriul Poloniei, interacțiunea cu cetățenii noștri care locuiesc acolo, precum și rezultatele cartografierii diasporei moldovenești, vom evidenția o serie de impedimente și factori datorită cărora nici până astăzi nu avem o diasporă moldovenească în Polonia, chiar dacă sunt numeroși moldoveni care locuiesc permanent și temporar în Polonia, au interes pentru a crea o asociație.

Astfel, rezultatelor sintetizate obținute în urma realizării chestionarului, majoritatea respondenților, consideră că parcursul european al țării este un drum corect și inevitabil pentru țara noastră, iar diaspora este gata să-și sporească contribuția sa pentru susținerea acestui proces.

Analizând evoluția recentă al indicilor demografici vom constata faptul că situația devine foarte dramatică, datorită continuării tendințelor de emigrare printre moldoveni, care este alimentat de procesul de reîntregire a familiilor emigranților moldoveni din străinătate care au început să-şi ia în ţările în care lucrează şi familiile lor depline, copiii și rudele, care iniţial au rămas în ţară [4].

Având în vedere potențialul considerabil, alături de importanța strategică al acestei resurse, care este diaspora, Republica Moldova trebuie să-și consolideze relația sa cu diaspora moldovenească. În prim plan, se cere un dialog permanent cu dintre autorități și organizațiile diasporei, care ar atrage atenţia asupra principalelor probleme cu care se confruntă diaspora, dar şi pentru a oferi membrilor diasporei moldoveneşti oportunitatea de a participa în procesele vitale şi programele naţionale din cadrul Republicii Moldova.

Diaspora necesită să fie auzită, să aibă acea undă de a-şi exprima viziunea asupra viitorului ţării dar şi de a fi la curent cu cele mai stringente probleme şi evenimente din ţară. Totodată, este necesar să fie remarcat aportul considerabil al diasporei în promovarea valorilor naţionale peste

hotare, în întreaga lume, fiind apreciaţi de alte naţionalităţi în calitate de ambasadori ai imaginii țării peste hotare.

Pe parcursul ultimilor ani diaspora moldovenească a crescut considerabil, iar acest proces a contribuit la o mai bună organizare şi obţinerea unui statut oficial în statele de reşedinţă. Organizarea moldovenilor plecaţi peste hotare se realizează prin intermediul creării unor grupuri informale de iniţiativă, de multe ori pe bază etnică, religioasă, culturală. În acest context, deseori anume bisericile au rolul de fi acele puncte de contact importante pentru organizarea unor întruniri și ședințe ale comunităților moldovenilor din diasporă, precum și în calitate de instituţie intermediară pentru conexiunile transnaționale și activitățile orientate pe transfer de cunoștințe, informații, cultură şi schimb de experiență.

3.2. Instituții, politici și strategii de cooperare cu diaspora moldovenească

Cercetarea noastră cuprinde și evaluarea rolului statului și instituțiilor naționale în implementarea legislației si a politicilor publice privind diaspora. Astfel, legistlația națională din Republica Moldova, care se aplică asupra raporturilor stat-diasporă, cuprinde aspecte privind procesul migrării, revenirii, drepturilor și obligațiilor migranților, mecanismele de realizare a strategiilor și politicilor publice, atribuțiile instituțiilor naționale care gestionează aceste domenii de referință, precum și acordarea unor privilegii și facilități, ca stimul pentru revenirea cetățenilor în statul lor de origine.

Raportându-ne la subiectul relațiilor statului cu diaspora, trebuie să constatăm că pe parcursul ultimilor ani au intervenit mai multe schimbări care au contribuit la consolidarea dialogului activ între autorități şi diasporă. Acțiunile întreprinse au avut drept scop consolidarea cadrului normativ și crearea instrumentelor necesare pentru promovarea şi protejarea drepturilor cetăţenilor noștri aflați peste hotare. Rezultatele obținute pe parcursul acestui proces au încurajat diaspora să fie în continuare interesată în acest dialog pentru a spori contribuția la dezvoltarea RM şi de a promova calea integrării europene pentru viitorul prosper al ţării lor de origine.

Acest proces a conturat și raporturile statului cu cetățenii săi, în special cei plecați peste hotarele țării, diaspora moldovenească. Prin semnarea de către Republica Moldova a AA cu UE [1], un succes în parcursul european și o șansă de a se integra în cadrul Uniunii Europene. În acest context, susținerea din partea diasporei moldovenești, a constituit un element important al obținerii acestui rezultat, având în vedere atât numărul semnificativ de cetățeni plecați peste hotarele țării, cât și statutul lor, influența exercitată asupra diverselor state europene, dar și prin exemplul lor de integrare ușoară în societatea statelor europene.

Având în vedere necesitatea consolidării cooperării dintre stat și diasporă au fost întreprinse mai multe acțiuni şi proiecte concrete care au generat diverse soluții la probleme curente ale cetățenilor noștri aflați peste hotare. Acestea în mare parte au vizat aspecte privind implicarea diasporei în principalele proiectele de dezvoltare a țării. Adoptarea acestor acte normative și ajustări în legislația națională au fost necesare pentru a gestiona relația dintre stat și diasporă, însă în raport cu realitățile curente și situația complexă a cetățenilor din diasporă, remarcăm necesitatea unor noi soluții viabile pentru a face față problemelor și provocărilor cu care se confruntă diaspora.

Elementele esențiale ale raporturilor dintre stat și diasporă sunt caracterizate prin prezența instituțiilor abilitate cu sarcini pentru gestionarea situației diasporelor. Aceste instituții au în vizor raporturile statelor cu descendenții și conaționalii lor din afara granițelor.

Relațiile dintre diasporă și statele lor de origine sunt niște raporturi mutual benefice pentru ambele părți. În acest sens, pentru mobilizarea diasporei în interesul statului, au fost create instituțiile diasporei, inițiate diverse programe și lansate apeluri de solidaritate cu patria lor. Antrenarea diasporei în diverse procese de dezvoltare și europenizare, cuprinde mobilizarea capacităților acestor comunități, care sunt de natură diversă, precum resursele materiale, financiare, culturale, capacitatea de a influența factorii de decizie din diverse state, dar și de a transmite apelul către societatea civilă.

În ceea ce privește cadrul legal de reglementare a domeniului relației statului cu diaspora, pe parcursul ultimilor ani, aceasta a suferit mai multe transformări şi ajustări la situația curentă. Guvernul Republicii Moldova a demarat o serie de acțiuni esențiale pentru a avansa în cadrul acestor raporturi dintre stat și diaspora. Astfel, a fost realizată cartografierea diasporei, a fost elaborat un cadru instituțional pentru menținerea dialogului între diaspora şi tara de baștină, un Plan Naţional de Acţiuni pentru diaspora şi alte documente de politici. Actualizarea şi adaptarea bazei legale existente sa realizat pentru a oferi mai multe oportunităţi pentru cetăţenii noştri plecaţi peste hotare [34]. Printre acţiunile întreprinse pentru consolidarea cadrului normativ şi crearea instrumentelor necesare pentru promovarea şi protejarea drepturilor cetăţenilor noştri aflaţi peste hotare, se regăsește crearea unei agenții speciale, care vizează relațiile cu diaspora moldovenească.

Începând cu anul 2010, cu eforturile consolidate realizate de către coaliţia de guvernare pro-europeană a constituit o nouă etapă al relațiilor statului cu diaspora moldovenească. Astfel, au fost lansate o serie de inițiative și programe ce au vizat cetățenii aflați peste hotare. În această perioadă au fost inițiate discuții privind deschiderea Biroului pentru Relații cu Diaspora.

Aceste raporturi bilaterale dintre RM și diaspora moldovenească au cunoscut atât diverse etape și o intensitate diferită, care se caracterizează prin intermediul politicilor naționale și

incadrării componentei migrației și diasporei în diverse prevederi legislative și completări în domeniul respectiv. Astfel, au fost dezvoltate politici naționale și o serie de acte normative ce reglementează aceste raporturi și activitatea instituțiilor abilitate la nivel național [89].

Cooperarea stat-diaspora se realizează prin prisma politicilor naționale, care urmăresc să asigure atât legătura conaționalilor noștri cu statul și societatea civilă, dar și să încurajeze revenirea lor. Raporturile statului cu diaspora au evoluat treptat, iar cadrul normativ, politicile, legile și strategiile care au vizat diaspora, au fost orientate spre a crește gradul de preocupare al statului pentru fenomenul migrației și al diasporei moldovenești.

Asigurarea unui cadrul legal de interacțiune, conlucrare și dialog cu diaspora, considerăm a fi un început bun dar insuficient pentru a impulsiona aceste raporturi, sunt necesare noi eforturi pentru asigurarea protejării drepturilor conaționalilor noștri aflați peste hotare, acordarea asistenței consulare necesare, încurajarea unui rol mai activ al diasporei în procesul de europenizare, aducând efecte pozitive pentru țara lor de origine, acoperind consecințele negative ale migrației.

O serie dintre prevederi ce se referă la intensificarea relației dintre stat şi diasporă au fost cuprinse și în programul de activitate al Guvernului *„Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare”* 2013-2014. Unul dintre scopurile principale ale programului a fost intensificarea interacțiunii cu diaspora şi protejarea drepturilor şi intereselor cetăţenilor Republicii Moldova stabiliţi cu traiul permanent peste hotare. Printre obiectivele specific ale programului s-au regăsit şi consolidarea cadrului instituțional necesar pentru promovarea eficientă a politicii externe, sporirea interacţiunii cu diaspora şi protejarea drepturilor şi intereselor cetăţenilor Republicii Moldova stabiliţi cu traiul permanent peste hotare [109].

Pentru a spori antrenarea statului în relația sa cu diaspora, la inițiativa Guvernul RM a fost creată o platformă națională formată din oficiali cărora le-au fost atribuite sarcini privind diaspora. Astfel, au fost desemnați câte un viceministru responsabil de relaţii cu diaspora din cadrul fiecărui minister, care și-au asumat sarcina de a susține eforturile BRD, care în colaborare cu toate ministerele și Parlamentul Republicii Moldova, precum şi alte instituţii, au fost incluși în acest grup de lucru responsabil pentru elaborarea propunerilor pentru sporirea conexiunii dintre stat şi comunitățile de cetăţeni aflate peste hotarele ţării.

Diaspora a fost inclusă ca o prioritate și în cadrul Programul de Activitate al Guvernului RM 2015-2018. Documentul cuprinde 11 sarcini privind relaţiile cu diaspora: Aprobarea și implementarea Strategiei „Diaspora 2025”: implementarea unei abordări integrate a migraţiei şi diasporei la nivel central şi local; consolidarea BRD ca instituție ce asigură coordonarea politicilor publice destinate diasporei; diversificarea serviciilor educaţionale complementare pentru copiii din diaspora; elaborarea unui set de instrumente financiare pentru atragerea investițiilor din diaspora;

perfecționarea mecanismului și facilitarea recunoașterii diplomelor și calificărilor educaționale; oferirea accesului la servicii online; facilitarea transferurilor de bani; mărirea numărului de programe privind identitatea națională, promovarea tradițiilor și a patrimoniului cultural; implementarea proiectelor tematice de promovare a imaginii Moldovei peste hotare [38].

Aceste acte normative și ajustări în legislația națională au fost necesare pentru a gestiona relația dintre stat și diasporă, însă în raport cu realitățile curente și situația complexă a cetățenilor din diasporă, remarcăm necesitatea unor noi soluții viabile pentru a face față problemelor și necesităților diasporei, care este în creștere.

O serie de documente de politici, planuri și strategii au vizat angajamentul statului față de diasporă, mizând să genereze rezultate precum: crearea locurilor de muncă și reducerea nivelului de sărăcie, gestionarea eficientă al migrației circulare și crearea de noi oportunități pentru tineri, stabilirea unor noi acorduri bilaterale pentru protecția cetățenilor noștri peste hotarele țării, recunoașterea calificărilor lor și studiilor. Aceste acțiuni și angajamente ale statului au avut drept scop consolidarea și valorificarea cu diaspora în procesul de dezvoltare și europenizare a statului.

În cadrul politicilor naționale a fost integrat și aspectul de corelare al migrației, diasporei și cadrul general de dezvoltare a țării. Acestă nouă abordare a diasporei sub aspectul de dezvolare, a fost corelat și cu procesul de europenizare, integrare europeană. Astfel, acești pași se reflectă și în cadrul Strategiei Naționale în domeniul migraţiei şi azilului a RM 2012-2020, precum și în cadrul Planului de Acţiuni privind implementarea Strategiei Naţionale din domeniul migraţiei şi azilului pentru anii 2016–2020. Ambele documente fac referire și se integrează în realizarea *Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2020*" [88;32].

Strategia Națională „Diaspora - 2025" – reprezintă o parte componentă a politicii naționale ale RM. Abordarea asupra diasporei este din perspectiva implicării ei procesul de dezvoltare și europenizare al țării. Documentul urmărește să consolideze cooperarea conaționalilor noștri din cadrul diasporei cu instituțiile statului, să faciliteze acțiuni comune, să mențină un dialog permanent și să încurajeze revenirea lor în țară. Strategia cuprinde o viziune consolidată al statului asupra implicării diasporei în procesul migrației și dezvoltării.

Strategia nu doar că a devenit documentul principal de referire pentru politica națională în domeniul diasporei, dar ne și oferă cadrul necesar pentru dezvoltarea unor noi acțiuni și proiecte dedicate diasporei și antrenării acesteia în procesul de dezvoltare și europenizare.

În conformitate cu prevederile strategiei naționale dedicate diasporei, Guvernul recunoaște importanța diasporei și își asumă rolul de promotor și apărător al drepturilor fiecărui cetățean, indiferent de locul său de reședință, precum și de facilitator al mobilizării diasporei. Includerea domeniului diaspora, migrație și dezvoltare în politicile naționale este un proces complex, care

implică ministere, autorități publice centrale și instituții. Întrucât diaspora constituie un factor catalizator al dezvoltării țării, *Strategia națională „Diaspora-2025”.* Strategia urmărește să contribuie la dezvoltarea relațiilor statului cu membrii diasporei, promovarea și respectarea drepturilor tuturor cetățenilor țării, indiferent de locul aflării acestora [63].

În procesul de elaborare al Strategiei au fost implicate atât instituțiile naționale cu atribuții în domeniul diasporei, o serie de organizații internaționale, experți, precum și reprezentanții diasporei moldovenești. În acest sens, a fost creat un grup de lucru coordonat de BRD [48].

Aceste angajamente ale statului față de diasporă au fost realizate atât la nivelul cadrului normativ, cât și prin intermediul consolidării instituționale. O serie de instituții noi au fost create, iar unele și-au lărgit spectrul lor de activități și servicii pentru a acoperi și necesitățile diasporei.

Biroul pentru Relaţii cu Diaspora (BRD) - instituția cu rol de coordonare și dezvoltarea legăturilor și cooperării statului cu diaspora moldovenească, politicilor naționale dedicate diasporei. BRD a fost creat la 19 octombrie 2012, ca o unitate în subordinea Cancelariei de Stat. Instituția este responsabilă de elaborarea şi promovarea politicilor naționale în domeniul migraţiei, precum şi de asigurarea legăturii dintre stat şi cetățenii săi aflați pese hotarele țării [125].

Direcțiile principale de activitate al BRD sunt consemnate în statutului său, obiectivele strategice cuprind: coordonarea politicilor și programelor pentru diaspora la nivel de Guvern și ministere, și dezvoltarea unui dialog continuu cu diaspora moldovenească [119]. Principalul document strategic de coordonare a politicilor naționale în domeniul diasporei este *Strategia Națională „Diaspora 2025”* şi *Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei* [52]. Acestea reprezintă principalele instrumente pentru realizarea politicii naționale dedicate diasporei. Prin aprobarea lor a fost posibilă dezvoltarea unui cadru de cooperare eficient și constructiv dintre instituțiile statului și asociațiile diasporei, prin programe dedicate exclusiv diasporei moldovenești.

Notăm faptul că odată cu aprobarea acestor două acte importante, au fost abilitate și instituțiile naționale, în frunte cu BRD, cu sarcini și atribuții importante în raporturile statului cu diaspora moldovenească. Raporturile cu diaspora au început să fie mai sustenabile și constructive, să fie menținut un dialog activ și productiv.

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) - reprezintă instituția responsabilă de promovarea politicii externe a statului. MAEIE constituie și un actor important în relația statului cu diaspora, și care are un rol semnificativ prin misiunile diplomatice și oficiile consulare se realizează o serie de servicii utile cetățenilor aflați peste hotarele țării, acte notariale, acordare de vize, eliberare de acte de stare civilă, acte de călătorie, asistență în situații neprevăzute și diverse crize. Astfel, instituția diplomatică rămâne a fi un sprijin important și un prim contact al membrilor diasporei în diverse situații.

Conform legislației în vigoare în cadrul reglementării relațiilor statului cu diaspora, MAEIE se regăsește printre principalele instituții antrenate în relația statului cu cetățenii săi aflați peste hotare. În aceste circumstanțe, reieșind din atribuțiile sale statutare de lucru, MAEIE face parte și la strategiile naționale dedicate diasporei. Ministerul are și o contribuție semnificativă la implementarea diverselor politici și strategii naționale. În conformitate cu Legea privind serviciul diplomatic din RM, Nr.761-XV din 27.12.2001, misiunile diplomatice au ca obiectiv ,,protejarea drepturilor și intereselor RM, ale cetățenilor săi (persoane fizice și juridice) potrivit practicii internaționale și în limitele admise de normele și principiile dreptului internațional" [15;5].

Acest rol strategic și esențial pe care îl are MAEIE în cadrul raporturilor dintre stat și diasporă este reglementat prin intermediul Regulamentului privind organizarea şi funcţionarea Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.630 din 22 august 2011, care prevede că instituția prin intermediul misiunilor diplomatice contribuie la dezvoltarea relaţiilor cu diaspora moldovenească [30:63]

Misiunea încredințată MAEIE pentru raporturile statului cu diaspora se execită prin intermediul atribuțiilor directe de interacțiune și comunicare cu diaspora, precum și sarcina protecției cetățenilor noștri aflați peste hotarele țării, apărarea intereselor acestora în instanțele statului de reședință, precum și oferirii serviciilor consulare eficiente și de calitate. Misiunile diplomatice deseori sunt principalul punct de contact și sprijin al diasporelor, sediul lor reprezintă locul unde se desfășoară nemijlocit contactul direct cu cetățenii moldoveni aflați în statul de acreditare. Misiunile pe lângă atribuțiile lor și obligațiile de acordare a unor servicii consulare cetățenilor, au rolul unui punct de contact și schimb de informații utile pentru cetățeni. Deseori, acestea sunt inițiatorul unor inițiative ale diasporei, susținând eforturile comunităților, în special, atunci când acestea abia se formează ori încep activitatea lor.

Cetățenii noștri care se află peste hotarele țării au dreptul de a beneficia de protecție consulară, un drept care trebuie să fie respectat și care este asigurat de către autorităţile Republicii Moldova. Această protecție consulară de care beneficiază cetățenii noștri peste hotarele țării este prevăzută și în cadrul celor două Convenții de la Viena, care prevăd o serie de prevederi, după cum urmează: Conform art. 3 din Convenţia de la Viena din 1961 cu privire la relaţiile diplomatice [23] sunt menționate atribuțiile și funcţiile de bază ale misiunilor diplomatice, printre acestea se regăsește și misiunea principală al acestor instituții diplomatice, care este următoarea: „protejarea în statul de acreditare al intereselor statului acreditant și al cetăţenilor săi, în limitele admise de dreptul internaţional. Potrivit art. 5 din cadrul Convenţia de la Viena din 1963 cu privire la relaţiile consulare [24], se acordă protecție în cadrul statului de reședinţă „a intereselor statului trimiţător și ale cetăţenilor săi, persoane fizice sau juridice, în limitele admise de dreptul internaţional.

Servicii consulare și de protecție consulară – sunt acordate prin intermediul serviciului diplomatic și instituțiilor sale subordonate, consulate, oficii consulare, consulii onorifici. Prestarea acestor servicii asigură o interacțiune permanentă dintre instituțiile statului și membrii diasporei. Aceste relații sunt foarte importante, însă aceste raporturi și relații nu decurg totdeauna eficient, ci sunt unele lacune și probleme care împiedică activitatea acestora. Pe lângă amplasarea consulatelor, care nu acoperă toate regiunile de reședință a conaționalilor noștri, mai sunt și alte deficiențe, precum eficiența și modul de deservire a cetățenilor de către funcționarii consulari, stabilirea unor raporturi de încredere. Unele dintre aceste aspecte au fost constatate pe parcursul activității autorului în calitate diplomat în cadrul serviciului diplomatic național, Ambasadei Republicii Moldova în Republica Polonă, 2017-2020.

Pentru eficientizarea prestării serviciilor consulare și ameliorarea situației curente, au fost depuse o serie de eforturi din partea instituțiilor diplomatice, iar acestea trebuie apreciate, deoarece au adus o valoare adăugată în relațiile statului cu diaspora. Principalele schimbări au vizat îmbunătățirea calității serviciilor prestate, accelerarea acordării documentelor, accesibilitatea pentru conaționalii noștri, reducerea costurilor și taxelor consulare. Vom menționa și despre introducerea unor servicii prestate în regim online, care a facilitat accesul pentru comunitatea diasporei. Urmează să fie definitivat proiectul unui portal online de servicii consulare după modelul celui din România *www.econsulat.ro* care va permite misiunilor diplomatice și oficiilor consulare să-și îmbunătățească raporturile cu conaționalii noștri din cadrul diasporei.

Accesibilitatea serviciilor consulare este remarcată drept una dintre problemele cu care se confruntă conaționalii noștri aflați peste hotarele țării. În acest sens, ca răspuns la solicitările diasporei MAEIE a demarat o serie de inițiative pentru a extinde raza de acoperire și de facilita accesul prin inițiative de mobilizare a serviciilor consulare, printre care vom menționa:

1. *Extinderea serviciilor consulare:* prin intermediul lărgirii ariei consulare, ca să acopere mai multe regiuni de reședință al diasporei. Programul *„Ambasada vine mai aproape de tine”,* cuprinde o circulare regulată a reprezentantului consulatului în diferite regiuni ale țării de acreditare, în orașe unde se constată prezența comunităților de moldoveni.

2. *Modernizarea sistemului consular* – prin noi echipamente mobile pentru prelevarea datelor biometrice. Dotarea cu echipament mobil, care permite extinderea arealului de prestare a serviciilor consulare la distanță, acceptarea dosarelor de acte de identitate prin prelevarea datelor biometrice în altă locație decât sediul misiunii diplomatice.

3. Acțiuni social-culturale și de mobilizare a diasporei – se organizează sporadic cursuri, instruiri, lecții duminicale, activități și lecții dedicate pentru copii, tineri și diverse grupuri de interese ale diasporei, cercuri literare etc. Organizarea acestor acțiuni depind foarte mult de către

echipa misiunii diplomatice, șeful misiunii, dacă se manifestă toată deschiderea pentru conlucrarea cu diaspora, ori se ia o atitudine ostilă și de neglijență față de necesitățile diasporei.

Instituția Prezidențială din Republica Moldova a devenit un actor important la nivelul politicii naționale în domeniul diasporei. Această transformate este confirmată prin schimbările care au intervenit recent în cadrul structurii organizatorice, dar și factorului politic, victoria Maiei Sandu, la ultimele alegeri prezidențiale, care are experiența de interacțiune cu diaspora, a locuit peste hotare și a fost activă în cadrul inițiativelor diasporei. Programul de guvernare ales este unul European și ce vizează reforme, transformări și un amplu proces de europenizare al țării. Structura instituției prezidențiale cuprinde un post de consilier pentru relații cu diaspora. Astfel, prin intermediul consilierului pentru diaspora, Președintele țării este informat despre situația diasporei, problemele sale, au fost inițiate o serie de inițiative legislative dedicate diasporei. Cât privește evaluarea eficienței acestei poziții în cadrul instituției prezidențiale, vom analiza principalele rezultate generate în raport cu diaspora.

Un alt aspect esențial al activizării instituției prezidențiale în domeniul diasporei cuprinde factorul politic, și anume, faptul că diaspora moldovenească a avut un rol decisiv în cadrul ultimelor alegeri prezidențiale. Rezultatul alegerii Maiei Sandu, președinte al Republicii Moldova, se datorează în mare parte diasporei, atât prin participarea activă în cadrul alegerilor, exprimarea votului în favoarea unui președinte pro-european dar și prin transmiterea unor mesaje de mobilizare al întregii societăți pentru a susține un candidat care să continue parcursul european și să asigure continuitatea procesului de europenizare al Republicii Moldova.

Contribuția instituției prezidențiale la dialogul stat-diaspora se confirmă și prin seria de vizite oficiale, care au cuprins și întrevederi cu reprezentanții diasporei, participarea la întruniri și forumuri ale diasporei moldovenești. Discuțiile purtate de către Președinta țării, Maia Sandu cu reprezentanții diasporei moldovenești, au vizat în prim plan subiectul dezvoltării și europenizării țării. O altă latură al raporturilor cu diaspora se constată la nivelul discursurilor și intervențiilor publice, care vizează probleme legate de migrație și diasporă, posibilități de remediere al relațiilor stat-diasporă, măsuri pentru atragerea revenirii lor în țară.

Educația și cercetarea – reprezintă o parte componentă al politicilor dedicate diasporei, în special, prin eforturile și acțiunile statului ce au vizat reîntoarcerea acasă și implicarea diasporei moldovenești în domeniul educației naționale. În cadrul diasporei noastre se regăsesc profesori și cadre emerite în cadrul unor prestigioase instituții de învățământ din diverse capitale europene.

O oportunitate deosebită constituie faptul că prin intermediul diasporei moldovenești, avem acces către sistemul educațional european, prin conaționalii noștri antrenați în diverse instituții universitare europene, centre academice de cercetare, dar și instituții europene de politici în

domeniul educației, care manifestă profesionalism, dar și o recunoaștere al identității lor, alături de dorința de a contribui pentru avansarea domeniului educației în Republica Moldova. Astfel, prin diasporă, ne manifestăm ca un stat ce cultivă valori și profesioniști, care nu-și uită originile, dar vor să-și manifeste activ atașamentul și contribuția lor față de patria lor. Prin activitatea lor, a fost obținute anumite rezultate precum proiecte și programe dedicate țării noastre, care au dus la crearea unor parteneriate bilaterale și multilaterale între instituțiile de învățământ, lansarea de programe de schimb academic și studențesc între instituțiile naționale și cele europene, programe de stagii și chiar dezvoltarea unor programe academice care să fie certificate la nivel internațional.

Astfel, principalele repere ale implicării diasporei moldovenești în europenizarea educației naționale, cuprind atât contribuția diasporei la procesul de schimb inter-academic, cooperare în cadrul programelor de educație, consolidarea standardelor educaționale la nivel european, dar și comunicarea inter-universitară, ajustarea sistemului la nivelul celui european.

Pentru a susține aceste argumente menționate mai sus în vederea implicării active al diasporei în procesul de europenizare al educației naționale, vom exemplifica mai jos o serie de activități, proiecte și programe desfășurate, dar și bune practici de conlucrare al statului cu diaspora, care confirmă acest deziderat.

La nivelul educației și cercetării, vom specifica faptul că diaspora moldovenească a reușit să contribuie semnificativ la dezvoltarea domeniului educației și cercetării. În acest sens, vom menționa o serie de contribuții și exemple concrete:

- O serie de parteneriate bilaterale și acorduri inter-instituționale au fost lansate între Republica Moldova și Germania, prin intermediul diasporei moldovenești din Germania *„Moldova Institut Leipzig”*, vizând cooperarea inter-universitară bilaterală;
- Acordul de cooperare dintre diverse universități naționale și asociațiile diasporei, prin care se urmărește dezvoltarea proiectelor comune, cursuri, mobilitate academică pentru profesorii și studenții universitari, consolidarea contactelor inter-instituționale.
- Acordul semnat între asociație și Ministerul Educației din Moldova și asociațiile diasporei, prevede o cooperare în domeniul educației, coordonarea de proiecte și evenimente comune

Aceste exemple ne servesc drept confirmare pentru contribuția diasporei moldovenești la stabilirea de parteneriate inter-universitare cu statele lor de reședință. Printre aceste se evidențiază cazul diaspora moldovenească din Germania, care a contribuit semnificativ la dezvoltarea raporturilor dintre centrele universitare naționale și cele din Germania, demonstrând că pot avea o contribuție semnificativă în cadrul unor inițiative de cooperare în domeniul educației și cercetării [53].

Conlucrarea statului și diasporei în domeniul educației și cercetării a fost susținută de UE prin intermediul *Programului de mobilitate RM-UE*, care a permis dezvoltarea cooperării instituțiilor naționale din domeniul educației cu partenerii lor de peste hotare, în special, din Europa, statele de reședință al diasporei moldovenești. Cazul cooperării intense în domeniul educației cu Germania, se datorează în mare parte diasporei moldovenești, care a avut un rol diplomatic de consolidare al acestor legături și acorduri de cooperare bilaterală în acest domeniu.

Activitățile statului care implică eforturile de atragerea revenirii migranților prin crearea unui set de beneficii și oportunități, au fost analizat de o serie de experți internaționali, iar potrivit evaluării și recomandărilor lor, sunt necesare noi măsuri și instrumente în domeniul educației, formării personale, susținerea lansării unor afaceri noi, recunoașterea experienței, calificărilor și studiilor obținute de către conaționalii noștri peste hotarele țării [238].

Consolidarea capacităților instituționale, prin intermediul intensificării cooperării și parteneriatelor dintre autoritățile naționale și instituțiile abilitate și asociațiile diasporei, prin implementarea unui sistem eficient de stimulare a revenirii cetățenilor noștri plecați peste hotarele țării, inclusiv facilitarea reintegrării lor prin intermediul unui set de politici, servicii și programe de suport și asistență. Aceste obiective cuprind și asigurarea respectării drepturilor sociale ale migranților și familiilor lor, şi promovarea integrării lor în cadrul societății, prin asigurarea accesului la diverse servicii publice, asistență medicală, educaţie, sănătate şi altele.

Eforturi considerabile au fost depuse pentru mobilizarea instituțiilor naționale abilitate cu atribuții în domeniul migrației, ca să fie realizate mai multe inițiative, cu scopul apropierii cetăţenilor plecaţi peste hotare în dialogul cu statul. Astfel, în urma negocierilor dintre Cancelaria de Stat și OIM, Misiunea în Republica Moldova, a fost semnat Acordul privind implementarea proiectelor în cadrul programului comun: „*Consolidarea capacităților de dezvoltare a Moldovei prin crearea parteneriatelor dintre diaspora și țara de origine”.*

Valorificarea potențialului diasporei în raport cu procesul de dezvoltare a țării a fost transpusă în cadrul principalelor proiecte şi strategii naționale. Astfel încât, Republica Moldova a fost inclusă în cadrul mai multor inițiative regionale şi internaționale din acest domeniu. Una dintre inițiativele globale, la care sa alăturat țara noastră este programul ONU de implicare a diasporei în dezvoltarea locală. În acest sens, PNUD Moldova a lansat un amplu program de implicare a diasporei moldovenești în dezvoltarea locală și de a facilita contribuția lor substanțială la prosperarea comunităților lor de baștină. Inițiativa a fost implementată în cadrul Proiectului ”Migrație și dezvoltare locală” (MiDL), finanțat de Elveția. Scopul a fost să conecteze emigranții moldoveni cu localitățile lor natale din Moldova și să îi implice în mod semnificativ în toate etapele

dezvoltării locale, transformând emigrarea într-o oportunitate pentru comunitățile locale și integrând considerațiile pentru implicarea diasporei în agenda de dezvoltare locală [77].

Astfel, în rezultatul unui parteneriat extins dintre autoritățile publice centrale și cele locale, organizațiile neguvernamentale, sectorul privat, populația, inclusiv migranții originari din comunitățile țintă, a fost lansat proiectul „Migrație și dezvoltare locală", care a realizat o mobilizare al eforturilor publice de acordare a asistenței comunităților afectate de migrație și îmbunătățirii serviciilor locale (aprovizionarea cu apă și sanitație, servicii sociale, educație și sănătate) precum și a accesului la oportunități generatoare de venituri (reîncadrarea în câmpul muncii, susținerea dezvoltării afacerilor). Suportul necesar a fost acordat și din partea Agenției Elveține pentru Dezvoltare și Cooperare (SDC) în domeniul migrației și dezvoltării, realizat în parteneriat cu OIM Moldova [70].

Alinierea Republici Moldova la eforturile globale de integrare a diasporei în procesul de dezvoltare, cuprinde un angajament național pentru consolidarea relațiilor cu diaspora moldovenească. Mecanismul de comunicare și coordonare a tuturor actorilor și părților implicate, a servit pentru unificarea eforturilor naționale pentru angajarea diasporei în procesul de dezvoltare.

Astfel, prin acest angajament al țării în cadrul mecanismului internațional*: „Diaspora Migrație și Dezvoltare (DMD)",* a fost obținută susținerea donatorilor, partenerilor de dezvoltare și organizațiilor internaționale abilitate cu atribuții în domeniul diasporei și dezvoltării, în special, ONU și IOM, pentru gestionarea eficientă al acestui domeniu, stabilirea unui set de obiective strategice pentru politica de stat în domeniul DMD. Comitet Interministerial DMD, instituit în 2017, a servit în coordinarea instituțiilor implicate în raporturile cu diaspora [111].

Ghidul electronic privind mecanismele de colaborare a APC/APL cu Diaspora Republicii Moldova, reprezintă o nouă etapă al angajamentului statului în relațiile cu diaspora, un rezultat care se datorează BRD și partenerilor de dezvoltare. Consolidarea cadrului instituțional al Republicii Moldova în domeniul migrației și dezvoltării. Ghidul cuprinde suport metodologic funcționarilor publici care contribuie activ la realizarea politicii de stat DMD, administrației publice centrale și locale pe parcursul întregului ciclu (elaborare-aprobare-implementare-monitorizare-evaluare). Aplicarea prevederilor ghidului contribuie la eficientizarea politicii de stat DMD și diversificarea mecanismelor de colaborare cu diaspora Republicii Moldova [77].

În ceea ce ține de cazul Republicii Moldova, o serie de pași concreți au fost realizați, prin politici și strategii, reformarea instituțiilor și abilitarea unor structuri guvernamentale cu sarcini de interacțiune cu diaspora. Dacă sunt acestea suficiente și eficiente, urmează să desfășurăm în ceea ce urmează, prin analiza anumitor aspecte, prin rezultatele obținute în cadrul chestionarului și interviurilor cu reprezentanții diasporei și actorilor cheie din domeniul relațiilor stat – diaspora.

Includerea diasporei moldovenești în cadrul strategiilor și politicilor naționale a devenit o etapă de normalizare și un subiect important de pe agenda societății civile din Republica Moldova. Conform opiniei majorității membrilor diasporei care au completat chestionarul, posibilitatea implicării diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare, constituie un drept al lor, dar și o datorie, pentru a contribui la binele țării lor de origine. Cât privește modalitățile de contribuție, acestea vizează mai multe opțiuni: prin remitențe și nu doar, prin atragerea investițiilor, prin intermediul unui schimb de experiențe și bune practici din țările de reședință a diasporei moldovenești.

În conformitate cu datele prezentate de Banca Națională, pe parcursul ultimilor trei ani, migranții moldoveni au realizat transferuri bănești care sunt de circa 1,3 miliarde dolari anual. Datele prezentate confirmă și faptul că suma este practic dublă dacă se iau în calcul transferurile neoficiale, care omit sistemele de plați bancare. Datele evidențiază și o altă tendință importantă, și anume, faptul că transferurile din statele europene au crescut, în defavoarea celor din Rusia [14].

Valorificarea remitențelor venite din partea diasporei nu doar că este un factor economic important pentru țara noastră, dar și un potențial pentru dezvoltare și europenizarea țării. Astfel, remitențele nu doar că suplinesc economiile familiilor migranților moldoveni menținând nivelul lor de trai decent, dar sunt și o resursă importantă pentru creșterea economică a țării.

Aceste resurse de care dispune diaspora nu pot fi atrase în țară decât prin proiecte și programe concrete de dezvoltare, iar odată cu avansarea dialogului bilateral și sporirea încrederii între diasporă și stat, economiile diasporei vor fi investite în țara lor de origine dar nu cea de reședință. Însă pentru a mobilizarea diasporei sale, țara noastră trebuie să aibă o strategie de dezvoltare, o cale sigură de modernizare și europenizare.

Datorită comunităților de moldoveni din cadrul diasporei, în special, al muncitorilor migranți peste hotare care au transmit către rudele lor din țară, a fost posibilă atingerea unei creșteri economice. Deci, prin migrația cetățenilor noștri peste hotare și remitențele lor a fost posibilă menținerea economiei naționale, inclusiv reducerea poverii sărăciei, inclusiv, multiplicarea oportunităților social-economice din RM [4].

Remitențele au un caracter temporar, acestea nu pot să garanteze o sursă stabilă de venit la bugetul de stat și un instrument de menținere a economiei naționale. Autoritățile statului trebuie să încurajeze cetățenii să investească în economia reală, să deschidă propriile lor afaceri. În majoritatea cazurilor banii transferați din partea diasporei sunt utilizați pentru întreținerea membrilor familiilor lor care au rămas în țară. Însă odată cu determinarea de a se stabili definitiv într-o altă țară, conaționalii noștri își reîntregesc familiile lor, fenomen care se manifestă și prin minimizarea ori chiar dispariția acestor remitențe.

Pe parcursul cercetării, pentru atingerea obiectivelor de cercetare, autorul a contribuit prin colectarea de date și informații actualizate din partea diasporei moldovenești, realizarea chestionarului și interviurilor, care au fost realizate atât la distanță cât și prin intermediul unor vizite de studiu în statele de reședință al diasporei moldovenești. Datele obținute sunt referitor la diverse aspecte ale dialogului bilateral dintre diasporă și misiunile diplomatice, oficiile consulare, interacțiunea cu alte instituții și oficiali din Republica Moldova și statele lor de reședință.

Rezultatele obținute prin realizarea interviurilor și chestionarului (potrivit anexei 7 și anexei 8) a permis să fie evaluat nivelul de deschidere spre cooperare a diasporei și angajamentului în cadrul politicilor naționale și inițiativelor dedicate diasporei. Astfel, am încercat să evaluăm nivelul de antrenare a diasporei în cadrul procesului de europenizare prin prisma interacțiunii cu instituțiile naționale, factorii de decizie, participarea în cadrul politicilor dedicate diasporei, strategiei și altor instrumente lansate recent de autoritățile naționale. Chestionarul a permis să evaluăm nivelul de implicare a diasporei în procesul de europenizare al RM. Interviurile cu reprezentanții instituțiilor cheie la nivel național, au relevat date care au permis să constatăm posibilitățile de interacțiune în domeniul relației statului cu diaspora, să fie implicați mai ativ reprezentanții diasporei, asociațiilor și comunităților de moldoveni aflați peste hotarele țării.

Prin prisma rezultatelor obținute, opțiunilor și contribuției participanților, vom prezenta câteva date obținute și concluzii care vor servi pentru susținerea recomandărilor și concluziilor care sunt adresate către autorități și instituțiile naționale, și incluse în cadrul cercetărilor ulterioare. Astfel, potrivit opiniilor exprimate de către reprezentanții diasporei moldovenești au fost identificate o serie de recomandări pentru consolidarea parteneriatului dintre RM și diaspora moldovenească, printre acestea menționăm următoarele:

- Necesitatea elaborării unor mecanisme de comunicare eficientă și de informare a diasporei, extinderea posibilităților de interacțiune cu reprezentanții statului și instituțiilor cheie care gestionează relațiile cu diaspora;
- Sunt necesare eforturi pentru digitalizarea serviciilor publice, ca să fie mai accesibile pentru conaționalii noștri din cadrul diasporei. Accesibilitatea acestora în regim online, prin semnătura electronică și posibilitatea de a efectua plățile online, de a le recepționa prin poștă la domiciliu, sunt printre necesitățile stringente și actuale ale diasporei;
- Există un interes din partea diasporei pentru a se implica în cadrul consultărilor publice, să contribuie la procesul decizional, elaborarea de politici, strategii, acte normative etc.

- Se solicită instituțiilor statului să inițieze programe culturale, educaționale și social-economice dedicate diasporei, în special, cele dedicate copiilor, programe de cultură, istorie și limbă română;

Vom nota aici și faptul că rezultatele obținute confirmă faptul că diaspora moldovenească are interes față de păstra legătura cu țara lor de origine, promovarea identității, culturii, tradițiilor și valorilor naționale printre conaționalii noștri aflați peste hotare, în statele de reședință. Respondenții la chestionar au punctat și faptul că menținerea relațiilor stabile și comunicării cu membrii familiilor lor reprezintă motivul principal pentru menținerea raporturilor de durată cu patria lor, urmat de motivul apartenenței identitare, sociale și culturale, după care urmează și cel de interes social-politic, de dezvoltare și europenizare al Republicii Moldova.

Astfel, interesul pentru europenizarea țării se regăsește printre elementele esențiale care reprezintă un motiv de activitate, implicare și promovare al intereselor naționale. E firesc ca legăturile familiale și rudeniile să fie un motiv esențial, care reprezintă și un generator pentru celelalte, o sursă pentru interesul de a asimila norme și valori europene, a vedea transformările pozitive, a obține cotele de dezvoltare și europenizare din cadrul statelor lor de reședință.

Studiul realizat a reliefat și o serie de succese de cooperare și implicare al asociațiilor diasporei în diverse aspecte ale politicilor, strategiilor și vieții social-politice naționale. Aici sunt remarcate inițiative de mobilizare pentru o participare masivă la scrutinele electorale naționale, susținerea campaniilor sociale, colectarea de fonduri, facilitarea semnării unor acorduri de cooperare între state, instituții și organizații internaționale, cooperări transfrontaliere, schimburi academice și programe educaționale. Toate acestea și multe altele reprezintă doar o serie de exemple de mobilizare al diasporei pentru asistența Republicii Moldova, al societății și cetățenilor ei, unele obținute direct la inițiativa diasporei, altele au fost facilitate ori intermediate cu suportul diasporei. În cele ce urmează vom prezenta câteva exemple reprezentative, demonstrând contribuția diasporei la procesul europenizării Republicii Moldova, la diverse nivele și etape.

Mobilizarea exemplară ale asociațiilor diasporei moldovenești poate servi cazul organizațiilor de studenți și celor culturale al diasporei noastre din Germania. Moldovenii care s-au stabilit în această țară au o atitudine fermă de susținere al procesului de europenizare, care e demonstrată prin inițiative sociale și politice, proiecte și programe de educaționale și culturale care au drept obiectiv preluarea bunelor practici și valori europene pentru a susține dezvoltarea țării lor de origine. Prin intermediul diverselor inițiative care implică participarea instituțiilor germane, au fost inițiate diverse acte politice și sociale de susținere, decizii politice, asistență financiară și acte normative, care vizează procesul migrației și grija față de conaționalii noștri.

Întru susținerea parcursului european al țării lor de origine, asociațiile diasporei moldovenești din Franța, au organizat o serie de conferințe care au abordat problema: „Rolului diasporei în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova". Acțiunile desfășurate au fost orientate spre o discuție și conlucrare dintre instituțiile publice, misiunea diplomatică, mediului academic, societății civile și diasporei pentru avansarea procesului de integrare europeană. Evenimentele desfășurate au cuprins discuții asupra evoluțiilor recente, liberalizarea regimului de vize cu UE, avantajelor integrării economice în spațiul comunitar [52].

Comunitatea moldovenilor din SUA este cea care a reușit să-și consolideze asociațiile lor și deja putem considera aici o tradiție de prezență îndelungată al diasporei moldovenești. Aici diaspora a reușit să se manifeste în plan social, cultural și politic. Păstrarea legăturilor strânse ale conaționalilor noștri cu țara lor de origine se datorează activității dinamice ale organizațiilor diasporei moldovenești. Printre aceste organizații se regăsește și *„Convenția Moldo-Americană",* care organizează reuniuni anuale consecutive, și găzduiește forumul de discuții cu toate părțile implicate privind impulsionarea cooperării dintre Moldova și diaspora sa. Convenția a reușit să fie o acțiune de mobilizare a diasporei pentru dezvoltarea și europenizarea RM.

În contextul globalizării, al interconectivității și al erei digitale, consolidarea relației dintre stat și diaspora cuprinde în sine o importanță strategică în scopul promovării politicii externe dar și în procesul de antrenare a diasporei în procesul de dezvoltare. Aceste tendințe globale și regionale au impactul lor asupra RM, îndeosebi asupra situației demografice, care reprezintă o problemă majoră la nivel național. Tendințe similare sunt atestate și la nivel regional, alături de îmbătrânirea populației și emigrarea tinerilor, sunt probleme ce deteriorează economiile interne, provoacă lipsa forței de muncă cât și evidențiază decalajul socio-economic.

Potrivit Strategiei naționale Diaspora 2025, acțiunile autorităților sunt îndreptate spre cele circa 250 de asociații create în peste 30 de state, printre care se regăsesc Italia, Portugalia, Federația Rusă, Germania, Franța, SUA, Marea Britanie, Canada, Ucraina, România [52].

Printre performanțele obținute de echipa BRD-ului, împreună cu instituțiile naționale abilitate, cuprind elaborarea platformei naționale de comunicare, informare și interacțiune cu diaspora moldovenească. Această realizare se încadrează în cadrul obiectivelor strategiei naționale *„Diaspora 2025"*, și obiectivului 3 din planul de acțiuni al BRD: „*Mobilizarea, valorificarea și recunoașterea potențialului uman al diasporei"* [38]. Platforma urmează să fie consolidată și să fie deplin funcțională, oferind informații accesibile pentru membrii diasporei.

Astfel, autoritățile naționale ar trebui să încurajeze atragerea remitențelor și investițiilor din partea diasporei, prin acțiuni de consolidarea a încrederii și siguranței acestor investiții. Misiunile Diplomatice și Birourile comercial-economice deschise în cadrul acestora, împreună cu

asociațiile diasporei, ar trebui să disemineze istoriile de succes ale conaționalilor noștri din cadrul diasporei care au decis să investească în Republica Moldova și au reușit să obțină un succes, iar afacerea lor deschisă oferă speranța reîntoarcerii definitivă acasă, în patria lor.

3.3 Integrarea diasporei în politicile și strategiile de europenizare al Republicii Moldova, oportunități și provocări.

Aspirațiile europene ale Republicii Moldova s-au conturat într-o serie de transformări de europenizare al instituțiilor, politicilor și vieții sociale al țării, pentru atingere obiectivului de integrare în cadrul UE. Acest efort național al întregii țări, atât al forțelor politice, elitelor, instituțiilor naționale și societății civile. Acest proces complex urmărit la nivel național urmează să conducă spre asigurarea unei siguranțe și bunăstări pentru cetățenii țării.

Diaspora se regăsește ca un actor important al acestor procese, direct ori indirect, aceasta are o contribuție însemnată la determinarea vectorilor politicii externe. Aceasta constituie o latură semnificativă al implicării diasporei în procesul de europenizare.

Având în vedere necesitatea de a exemplifica și concretiza rolul diasporei în cadrul acestui proces, au fost analizate politicile și strategiile Republicii Moldova dedicate diasporei. Acestea sunt transpuse într-o serie de decizii, programe și instrumente, care urmăresc respectarea politicilor europene de cooperare și de integrare europeană.

Uniunea Europeană în calitatea sa de actor internațional important, exercită o influență semnificativă asupra raporturilor politice, economice și diplomatice în cadrul relațiilor internaționale, reprezintă și un actor care contribuie la progresul și dezvoltarea mondială. Astfel, rolului diasporei în procesele de dezvoltare și europenizare, se regăsesc printre interesele UE și a agendei sale politice. UE recunoaște potențialul cultural, religios, economic, social și politic ai diasporei, precum și un rol esențial în formarea societății europene multiculturale, prin implicarea lor în formarea tradițiilor istorice, legăturilor culturale și dezvoltării cooperării economice.

Astfel, dialogul bilateral *Republica Moldova – Uniunea Europeană,* cuprinde o serie de principii pe care sunt consolidate atât relațiile statului cu Comunitatea Europeană, cât și avansarea procesului de europenizare, iar diaspora reprezintă o componentă al acestui proces.

Parteneriatul de Mobilitate cu Uniunea Europeană – o formă avansată de cooperare al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. Acordul de asistență și încurajarea implementării unor politici dedicate diasporei, gestionarea migrației, schimbului academic și de experți, măsuri de reglementare al migrației, acordarea asistenței conaționalilor noștri din cadrul diasporei

Planul de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM – UE – cuprinde o serie de activități și acțiuni care au drept scop să obțină armonizarea legislației naționale în domeniul migrației – diasporei – dezvoltării. Planul cuprinde și participarea Republicii Moldova la programe europene, prin intermediul lor reprezentanții și membrii diasporei moldovenești au acces la suport pentru implementarea proiectelor de cooperare cu Republica Moldova și statul de acreditare.

Parteneriatul Estic – o abordare regională au UE, prin ajustarea politicilor și asistenței acordate statelor participante. Prin intermediul Forumului Societății Civile al Parteneriatului Estci, asociațiile diasporei își pot exprima poziția și opțiunile de susținere al procesului de europenizare al Republicii Moldova.

Strategia Națională Diaspora 2025 – cuprinde un set de măsuri pentru adresarea problemelor diasporei, relațiile statului cu diaspora, politici de angajare a diasporei în dialog și inițiative comune spre beneficiul dezvoltării țării și europenizării.

- *Programul PARE 1+1* – atragerea investițiilor din partea diasporei, revenirii și reintegrării în Republica Moldova.
- *Diaspora Engagement Hub* – granturi oferite diasporei pentru a spori antrenarea în diverse domenii social-politice, economice și culturale ale țării.

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene – MAEIE **–** deține cea mai mare experiență de interacțiune și de conlucrare cu conaționalii noștri aflați peste hotarele țării prin intermediul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare. Astfel, recentele evoluții ale politicii externe și instrumentelor diplomației publice implementate de instituție, cuprind o serie politici și inițiative recente care vizează nemijlocit diaspora și conlucrarea:

- *Agenda 4D - Dezvoltare europeană, Dialog, Diasporă și Diplomație economică* – un program de diplomație publică, care vizează consolidarea relațiilor și dialogului cu diaspora, mobilizarea acesteia în procesul de dezvoltare:
- *O nouă platformă online pentru prestarea serviciilor consulare*. Aceasta este în curs de dezvoltare, urmează să fie implementată prin intermediul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare, și care va asigura o interacțiune mai dinamică, accesibilă și flexibilă, în regim on-line pentru conaționalii noștri din cadrul diasporei;
- Proiectul: *Ambasada vine mai aproape de tine* – cuprinde extinderea asistenței consulare în afara circumscripțiilor tradiționale și ariei lor de acoperire, pentru a cuprinde regiuni extinse unde locuiesc conaționalii noștri.

Cartografierea diasporei moldovenești – un efort comun al instituțiilor naționale abilitate și organizațiilor internaționale de profil, cu suportul partenerilor de dezvoltare. Aceasta cuprinde

colectarea datelor despre diaspora moldovenească din diverse state de reședință, analiza unor date privind modalitatea de interacțiune și disponibilitatea de a contribui la dezvoltarea țării.

Potrivit practicilor internaționale și recomandărilor OIM în vederea consolidării raporturilor statului și diasporei, printre etapele esențiale ale acestui proces se regăsește cartografierea. Acest proces este strict necesar pentru a ajusta politicile naționale dedicate migrației și diasporei. Prin eforturi comune ale autoritățile naționale și cu susținerea partenerilor de dezvoltare au fost lansate proiecte de cartografiere al diasporei moldovenești. Acestea au urmărit colectarea de date și studierea unor procese corelate. Cartografierea a cuprins și elaborarea unui profil al conaționalilor noștri care locuiesc peste hotarele țării [38,p.39].

În cadrul acestui proces, diaspora nu poate fi lipsită și neglijată, având un potențial enorm de mobilizare al resurselor sale pentru avansarea în cadrul procesului de europenizare, reformelor necesare, consolidarea instituțiilor, normelor și standardelor europene. Procesul de formare și consolidare al diasporei moldovenești trebuie privit cu un profund discernământ și o maturitate politică din partea elitei guvernamentale, factorilor de decizie și întregii societăți.

În contextul europenizării Republicii Moldova, diaspora a început să aibă un rol esențial, iar în unele aspecte și determinant. Conaționalii noștri de peste hotare, nu doar că mențin economia națională cu remitențe și investiții, dar sunt și un factor de promovare al intereselor naționale în capitalele europene, un instrument al diplomației publice tot mai prezent în cadrul politicii externe. Antrenarea diasporei în cadrul procesului de europenizare și implică și o serie de strategii eficiente, care trebuie să cuprindă măsuri de social-economice, culturale și de recunoaștere al rolului diasporei asupra statului.

În mare parte, cetățenii moldoveni, care s-au răspândit în diverse state și pe mai multe continente, împărtășesc interesul pentru evoluția, dezvoltarea și prosperarea Republicii Moldova, precum și dorința de a avea o contribuție la acest proces. Chiar dacă încă nu sunt gata să revină acasă și să se implice nemijlocit la aceste procese, ei sunt deschiși să susțină din locul în care se află proiectele de reforme, atragerea investițiilor, să promoveze țara, cultura și tradițiile ei în cadrul statului lor de reședință.

Diaspora alături de societatea civilă, se regăsește drept unul dintre factorii care impulsionează procesul de europenizare. Fără acțiunile și eforturile diasporei ar fi greu de imaginat avansarea în procesul de apropiere de UE. Constatăm în ultimul deceniu un sprijin public pozitiv şi constant în susţinerea acestui proces de integrare. Diaspora prin manifestarea publică în favoarea menținerii cursului spre Europa a constituit un suport considerabil al instituţiilor guvernamentale în efortul acestora de a accelera conectarea instituţională la spaţiul comunitar.

Pentru antrenarea diasporei în procesul de luare a deciziilor, consultărilor publice și avizarea principalelor acte de politici ale țării, au fost lansate diverse programe și proiecte care nu doar că au sporit acest angajament al statului, cât și au asigurat transparența procesului decizional. Astfel, prin promovarea unei democrații participative și facilitarea dialogului dintre autoritățile statului și cetățeni, au fost inițiate eforturile pentru sporirea participării civice, inclusiv cu participarea activă al diasporei.

Inițierea unui amplu proces de cooperare cu societatea civilă a fost atestat prin semnarea Memorandumului de cooperare în procesul integrării europene între MAEIE şi organizaţiile societăţii civile din Republica Moldova [78]. O acțiune esențială care a dus la deschiderea spre dialog și implicarea asociațiilor de moldoveni și reprezentanților diasporei, care au fost implicați în diverse procese de consultare și elaborare a politicii externe și procesului de integrare europeană.

Participarea diasporei în procesul de dezvoltare și contribuția asupra europenizării Republicii Moldova, a fost facilitată și de apartenența la Consiliul Europei (CoE). Participarea în cadrul Consiliului a devenit o parte importantă al agendei politice, sociale, economice și de dezvoltare pentru țara noastră. Republica Moldova a devenit cel de-al 36-lea stat membru al Consiliului Europei la data de 13 iulie 1995. În consecință, aceasta a încheiat și a consimțit să onoreze o serie de angajamente specifice, care sunt enumerate în Avizul 188 (1995) al Adunării Parlamentare privind cererea Republicii Moldova de aderare la CoE. Republica Moldova a acceptat obligațiile care revin tuturor statelor membre în temeiul articolului 3 din Statut:1 respectarea principiilor democrației și a statului de drept, precum și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa [129].

Consiliul Europei (CoE) se regăsește printre principalele organizații europene care a susținut permanent avansarea Republicii Moldova în procesul de europenizare, care a cuprins apropierea de standardele comunitare, democratizare, reforme și instituții care funcționează în baza principiilor europene. Asistența oferită în procesul de europenizare prin intermediul CoE, *Planului de acțiuni pentru Republica Moldova,* a condus la dezvoltarea unor măsuri care au contribuit semnificativ la avansarea procesului de integrare europeană și de dezvoltare al țării [26].

În procesul integrării europene și apropierii de UE, Consiliul continuă să aibă un impact semnificativ pentru Republica Moldova. Astfel, potrivit opiniei menționate de către profesorul V. Teosa, aportul CoE este unul esențial pentru parcursul european al țării. „Consiliul European fiind unicul for pan-european în care Republica Moldova, pe picior de egalitate, are oportunitatea de a-şi urmări propriile interese şi pentru a-şi exterioriza problemele interne” [129, p.104-107].

Angajamentul CoE privind garantarea și respectarea drepturilor sociale și economice fundamentale se realizează în temeiul Cartei Sociale, care se referă la o drepturile omului, în

special, cele legate de angajare, locuință, sănătate, educație, protecție socială și bunăstare. Respectarea acestor drepturi este monitorizată de CoE în special cu referire la persoanele vulnerabile, printre care se regăsesc și migranții, membrii comunităților diasporei. Angajamentul CoE cuprinde asigurarea respectării drepturilor lor, precum și de a se asigura că aceste persoane nu sunt discriminate, și se bucură de respectarea drepturilor lor [155].

Printre obiectivele stabilite de CoE se regăsește promovarea diasporei și organizațiilor sale neguvernamentale, în special, integrarea diasporei în viața societății și procesul de integrare europeană. Comitetului de Miniștri al CoE, a încurajat statele membre să sprijine organizațiile civile și cele neguvernamentale care își desfășoară activitatea în numele acestor comunități, deoarece ele servesc drept un important mijloc de integrare europeană pentru statele respective [155]. Alinierea ambelor organizații europene, prin intermediul parteneriatului dintre CoE și UE, a contribuit la unificarea eforturilor comune și capacităților disponibile pentru a desfășura programe și acțiuni dedicate diasporei..

Printre acestea vom menționa un program specific dedicat valorificării potențialului tinerilor din cadrul asociațiilor de tineret ale diasporei: *Programul iLEGEND* [160], care reprezintă un angajament comun al UE și CoE, printr-o serie de inițiative desfășurate ce vizează dezvoltarea raporturilor statelor cu diaspora. Activitățile comune cuprind o serie de seminare cu tinerii din cadrul diasporei, urmărind consolidarea rolului tinerilor, prin participarea în cadrul schimburilor interculturale și un rol mai activ în procesul decizional. Programul cuprinde organizațiile de tineret din diaspora, și urmărește consolidarea capacităților lor de mobilizare [160]. Diaspora moldovenească, prin intermediul asociațiilor create a luat parte la activitățile desfășurate în cadrul proiectului comun al CoE și UE. Tinerii moldoveni aflați peste hotarele țării au beneficiat de instruiri și asistență pentru consolidarea diasporei din care fac parte.

Dreptul membrilor diasporei la o viață activă în cadrul societății și statului sunt recunoscute prin intermediul *Rezoluției nr 2043 (2015) privind Participarea democratică al migranților și diasporei* [206]. Adunarea Parlamentară al CoE prin intermediul acestei rezoluții consideră că dreptul diasporelor la participare democratică este o condiție pentru integrarea lor politică. Membrii diasporei pot contribui la construirea de punți între state și la promovarea democrației atât în țările lor de reședință, cât și în țările lor de origine [206].

Prin intermediul rezoluției a fost lansat apelul către statele membre, să ia în considerare implicarea diasporei în politicile de luare a deciziilor, să elaboreze programe dedicate diasporei. Raportul de susținere și argumentare a rezoluției, cuprinde recunoașterea rolului activ al diasporei în viața social-politică, culturală și economică al țărilor lor de origine, cât și țărilor de reședință. A

fost constatată dorința migranților de a contribui la dezvoltarea și transformări democratice în țările lor de origine [206].

Antrenarea diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare au fost promovate și la nivelul Adunării Parlamentare (APCE), care intermediul rețelei parlamentare privind politicile diasporei a reușit să stabilească o strânsă cooperare cu Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). Activitățile organizate în cadrul acestui parteneriat confirmă angajamentul CoE în problematica diasporei, dar și deschiderea spre cooperare cu alte organizații regionale și internaționale. Organizarea Forumului anual din 2018, de către APCE și OIM, care a fost dedicat în totalitate diasporei ca partener de dezvoltare, confirmă acest angajament pentru susținerea eforturilor diasporei și recunoașterii rolului semnificativ la nivel înalt [199].

Angajamentul și dedicația CoE prin intermediul Adunării Parlamentare, transmit apelul către statele europene să se alăture acestei tendințe de a include diaspora în procesul de dezvoltare, diaspora să aibă o însemnătate mai sporită în contextul politicilor europene de dezvoltare. Prin intermediul rezoluțiilor adoptate, parlamentarii au formulat o serie de recomandări adresate guvernelor naționale în elaborarea politicilor pentru diaspore, care vizează stimularea dezvoltării economice și contribuția la societăți mai incluzive. Măsurile specificate urmează să faciliteze recunoașterea impactului diasporei asupra dezvoltării economice, sociale și culturale în cadrul statelor lor de origine și celor de reședință.

Cu referire la rolul CoE și contribuția asupra valorificării potențialului diasporei moldovenești, vom remarca atât asistența oferită prin intermediul acțiunilor realizate în Republica Moldova, dar și dialogului diplomatic realizat prin reprezentanța țării noastre la Strasbourg. În acest context, merită să ne referim și la eforturile instituției diplomatice orientate către implicarea activă a diasporei moldovenești din Strasbourg, Franța.

Prin intermediul reprezentanței permanente a Republicii Moldova la Strasbourg, acreditată pentru reprezentarea intereselor statului în cadrul CoE, pe parcursul ultimilor ani au fost obținute rezultate considerabile în avansarea dialogului bilateral, precum și antrenarea spre conlucrare cu diaspora. Reprezentanța permanentă al țării a fost implicată în diverse inițiative sociale, culturale și politice, care au consolidat încrederea și dialogul cu asociațiile diasporei moldovenești. Deschiderea spre conlucrare a generat și un răspuns pozitiv al diasporei, care a fost manifestat printr-o participare exemplară la inițiativele și acțiunile lansate de reprezentanța diplomatică. Acest parteneriat a generat ulterior continuarea conlucrării și realizarea unei serii de acțiuni culturale și de promovare a imaginii țării și valorilor naționale la nivelul instituției europene [97].

Republica Moldova a reușit să obțină rezultate considerabile în cadrul procesului de integrare europeană. Printre cele mai semnificative realizări, menționăm semnarea AA cu UE,

crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat şi Cuprinzător, obţinerea liberalizării regimului de vize pentru cetăţenii RM. Realizarea cu cel mai mare impact benefic pentru cetăţenii noştri a constituit liberalizarea regimului de vize cu UE, care a fost pe deplin apreciată şi de către conaţionalii noştri din cadrul diasporei.

Aspectul atractivității modelului de europenizare alături de rezultatul obţinut prin liberalizarea regimului de vize, cuprind un pas imporant în contextul integrării europene. Astfel, statul devine mai atractiv chiar şi pentru cetăţenii din regiunea Transnistria, care pot beneficia de această oportunitate, având un impact şi asupra procesului de reglementare [198].

Prin intermediul semnării AA dintre UE şi RM, au fost recunoscute aspirațiile europene și alegerea europeană a Republicii Moldova. Acordul a contribuit la un dialog intensiv dintre ambele părți, promovarea stabilității la nivel regional, consolidarea relațiilor comercial-economice, cooperare în domeniul justiției, consolidarea statului de drept, respectarea drepturilor omului, libertăților fundamentale, acțiuni importante care au abordat diverse aspecte ale problematicii migrației și cetățenilor moldoveni aflați peste hotarele țării.

Revenirea cetățenilor și reintegrarea lor în cadrul societății, au fost promovate prin intermediul implementării AA. Angajamentul pentru aprofundarea dialogului și cooperării cu privire la mobilitate, migrație, azil și gestionarea frontierelor în spiritul cadrului politicii UE în domeniul migrației externe, sunt obiective care au fost realizate, prin acțiuni ce au vizat cooperarea în materie de migrația circulară și combaterea migrației ilegale. Tratatul cuprinde o serie de articole care cuprind explicit referire la aceste prevederi, precum Art.14 (3) cooperarea dintre RM și UE prevede facilitarea migrației circulare în interesul dezvoltării, asemenea și în cadrul Art.32 (e) care se referă la gestionarea eficientă a migrației forței de muncă, al cărei obiectiv este consolidarea impactului pozitiv al acesteia asupra dezvoltării [1].

Pentru a asigura funcționalitatea AA, au fost create trei unități instituționale cu roluri importante. Astfel, a fost creat Consiliul de Asociere, format din trilaterala: Consiliului Uniunii Europene - Comisia Europenă şi Guvernul Republicii Moldova. Consiliul are rolul de monitorizare al implementării Acordului, revizuirea unor prevederi, iar deciziile se iau de comun acord. În ceea ce privește componenta societății civile și ai migranților, problemele acestora sunt discutate în cadrul Platformei Societăţii Civile, care constituie o platformă de dialog și discuții la nivelul societății civile din UE și celei din RM [1].

Prevederile cuprinse în AA, cuprind obiective cu privind diaspora și domeniul științei. Astfel, în conformitate cu planul de acţiuni pentru implementarea AA, în cadrul titlului IV. Cooperarea Economică şi alte tipuri de cooperare sectorială, se regăseşte obiectivul: facilitarea în cadrul legislației aplicabile, a liberei circulații a lucrătorilor din domeniul cercetării. O altă

prevedere cuprinde implicarea diasporei științifice a Republicii Moldova în proiectele și activitățile de cercetare-dezvoltare din țară de origine prin susținerea mobilității circulare [108].

Rezultatele obținute după 9 ani de implementare al AA, între 2014 și 2023, cuprind avansarea raporturilor statului cu diaspora. Impactul direct asupra diasporei, se cuprinde în noi instrumente de atragere a tinerilor din cadrul diasporei de a reveni și investi în țara lor de origine. Printre rezultate sunt cei 350 de membri ai diasporei moldovenești care au primit asistență din partea UE pentru deschiderea propriilor afaceri, fiind motivați să revină la ei acasă [96].

Un alt important rezultat al implementării AA a constituit sporirea contactelor interumane, consolidarea dialogului în cadrul societății civile. La acest capitol, o serie de rezultate țin de sporirea mobilității, atragerea specialiștilor și profesioniștilor din cadrul diasporei moldovenești. Astfel, printre inițiativele realizate se încadrează și cea implementată prin intermediul OIM, și anume: *„Programul de revenire temporară a diasporei științifice a Republicii Moldova”*. Rezultatele programului cuprind noi oportunități pentru mediul academic și cercetătorii din cadrul diasporei. O altă inițiativă se referă la implicarea lor în cadrul programului *„Orizont 2020”* [123], care prevede conectarea dintre comunitatea științifică la nivel național cu cea din spațiul comunitar, facilitarea transferului de bune practici europene în domeniul științific.

Acțiunile și rezultatele enumerate au fost bine primite din partea societății și diasporei, mai cu seamă avansarea procesului de apropriere de UE, spre standarde și norme europene, spre un viitor european al țării. Diaspora a inițiat diverse acțiuni și proiecte de susținere al integrării europene, acțiunile au vizat atât statele de reședință cât și Republica Moldova. Membrii diasporei au transmis mesaje de susținere și sensibilizare a opiniei publice privind oportunitățile procesului de integrare europeană [57].

Implementarea AA a favorizat consolidarea raporturilor dintre stat și diasporă. Programele și acțiunile inițiate au sporit încrederea și nivelul de implicare al diasporei moldovenești în diverse activități inițiate de Republica Moldova și partenerii de dezvoltare.

Parteneriatul de Mobilitate RM-UE (PM), a constituit un important instrument, lansat cu suportul UE şi al partenerilor europeni. Acesta a cuprins realizarea unor acţiuni în domeniul politicilor migraţionale, combaterii migraţiei ilegale, şi contribuie la implementarea cerinţelor UE în contextul liberalizării regimului de vize pentru RM. Programul dezvoltat de UE a primit aprecieri înalte din partea comunităţii internaţionale, fiind calificat drept cel mai inovativ şi mai comprehensiv instrument al *Abordării Globale a Migraţiei* pentru regiunile vecine din Estul şi Sud-Estul UE şi contribuie semnificativ la operaţionalizarea acesteia [47]. PM poate fi considerat la nivel regional drept o inițiativă de succes, care a contribuit la o impulsionare semnificativă pentru dezvoltarea relațiilor statelor cu diaspora, implicarea acesteia în procesul de europenizare.

Eforturile naționale în cadrul implementării PM au fost recunoscute la nivel internațional ca o bună practică și a devenit un exemplu de urmat pentru statele din regiune. Printre succesele deosebit obținute, constatăm: consolidarea capacităților MAEIE de a gestiona relațiile cu diaspora, prin îmbunătățirea instrumentelor sale de comunicare, modernizarea paginilor web ale misiunilor diplomatice, instruirea angajaților oficiilor consulare, crearea profilului migrațional extins.

Evaluând impactul și performanța acestui instrument vom evidenția o serie de acțiuni realizate pe parcursul implementării acestuia, precum și contribuția la realizarea scopurilor propuse în cadrul *Strategiei naționale Diaspora 2025*. Astfel, rezultatele implementării Parteneriatului de Mobilitate RM – UE, au fost sintetizate în cadrul unui tabel cu rezultatele obținute [221], pentru a fi diseminate instituțiilor naționale și actorilor cheie la nivelul statului și societății civile, dar și de a fi exportate ca exemplu al unei istorii de succes în implementare.

Constatăm că succesul acestui parteneriat se datorează atât instituțiilor naționale și partenerilor externi, dar și diasporei moldovenești care a fost deschisă spre cooperare. Printre cele mai importante acțiuni care au facilitat mobilitatea diasporei și încadrarea acesteia în procesul europenizării Republicii Moldova, menționăm următoarele:

- Consolidarea participării Republicii Moldova în cadrul Forumului Global pentru Migraţie şi Dezvoltare (FGMD);
- Participarea experților naționali din Republica Moldova la reuniunile Platformei de Cooperare a PaE, care sunt dedicate cooperării în domeniul migrației și azilului;
- Implementarea obiectivelor de cooperare ale UE cu partenerii estici în domeniul migraţiei şi azilului, justiţiei şi afacerilor interne;
- Experiența națională privind implementarea PM a fost exportată și preluată de alte state membre ale UE, drept practici și acțiuni eficiente în mobilizarea diasporei [37].

Un interes aparte față de implementarea PM, a fost manifestat din partea Comisiei Europene și alți parteneri externi, precum Ministerul Muncii și Politicilor Sociale al Republicii Italiene, care au oferit nu doar finanțare, dar au și contribuit la coordonarea de inițiative și programe specializate. În acest context, vom nota proiectul *„Dezvoltarea capacităților antreprenoriale ale diasporei Republicii Moldova*" (D.O.M.D.E). Au fost constatate o serie de acțiuni de încurajare a diasporei să inițieze afaceri în țara lor de origine, asemenea și eforturi de consolidare a capacităților instituțiilor de resort antrenate în gestionarea migrației și relației cu diaspora, pentru a atrage și a facilita investițiile diasporei moldovenești, revenirea migranților, instruiri și obținerea unor abilități în gestionarea afacerilor dedicate diasporei.

Sesizăm la acest subiect faptul că aceste proiecte se încadrează armonios în cadrul obiectivelor stabilite în cadrul politicii naționale dedicate diasporei moldovenești, și anume, în cadrul *Strategiei naționale „Diaspora 2025”,* prin angajamentul autorităților de a dezvolta cooperarea între instituțiile statului și diaspora moldovenească, încurajând reîntoarcerea conaționalilor noștri prin politici concrete, facilități fiscale și instrumente lansate în eficientizarea procesului lansării de noi afaceri și dezvoltarea mediului întreprinderilor mici și mijlocii [63].

Contextul de dezvoltare al Republicii Moldova a fost analizat de către experții internaționali, care au vizat situația demografică și social-economică a țării, precum și angajamentul în procesul de dezvoltare. Raportul evidențiază principalele succese și lacune ale perspectivei de dezvoltare a țării. Astfel, în contextul angajamentului țării de a implementa Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale ONU, prin intermediul Agendei naționale 2030, se atestă progrese semnificative în diverse domenii, inclusiv și raporturile statului cu cetățenii săi de peste hotare, cu diaspora. Sunt apreciate eforturile întreprinse pentru atingerea obiectivelor stabilite în majoritatea domeniilor, însă se atestă lacune considerabile în domeniile sociale și de mobilizare a resurselor umane în procesul de dezvoltare. Problemele cheie cu care se confruntă țara noastră sunt evidențiate a fi: migrația, îmbătrânirea populației și exodul creierelor [6].

Recomandările cuprinse în raportul respectiv au drept obiectiv accelerarea implementării Agendei 2030 și dezvoltarea ascendentă a țării. Experții ONU au oferit câteva sugestii care ar trebui să fie luate în considerare, precum: evaluarea oportunității de a eficientiza interacțiunea cu diaspora, mobilizarea asistenței acordate din partea statului în vederea atragerii investițiilor și remitențelor, care să fie direcționate către proiecte de dezvoltare durabilă a țării.

În vederea realizării acestor recomandări, au fost propuse și un set de instrumente sugerate pentru a fi desfășurate în acțiuni concrete. Printre acestea am identificat următoarele: atragerea investițiilor și remitențelor migranților prin facilitarea accesului la diverse programe de finanțare, sprijin în dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Încurajarea antreprenorialului prin facilități și programe de educație financiară, destinate migranților care revin acasă și familiilor lor.

Având angajamentul de a implementa Agenda globală 2030, Republica Moldova a aprobat propria strategie națională de dezvoltare *„Moldova Europeană 2030*” [119]. Documentul strategic de dezvoltare a fost aprobat în toamna anului 2022, și cuprinde obiectivele strategice și direcțiile de dezvoltare ale țării pentru o perioadă de șapte ani [119].

Potrivit strategiei, angajamentele naționale de dezvoltare și de politică externă care au fost asumate în cadrul AA și parcursului european al țării, realizarea sarcinilor stabilite în calitate de stat candidat pentru aderare la UE. Obiectivele de dezvoltare din strategie sunt orientate pentru

asigurarea bunăstării cetățenilor, creșterea nivelului de trai, europenizarea instituțiilor statului, consolidarea instituțiilor și democrației, statului de drept și respectării drepturilor omului [127].

În cadrul strategiei diaspora devine un domeniu distinct, fiind menționate relațiile statului cu diaspora drept una dintre priorități, conaționalii noștri plecați peste hotarele țării. În particular, activităților dedicate politicilor de atragere a revenirii și adaptării conaționalilor noștri, atragerii investițiilor din partea diasporei, experienței lor și contribuția la dezvoltare și europenizare.

O altă componentă importantă și distinctă al strategiei este și procesul de implementare, care a fost inclus în cadrul *Planului Național de Dezvoltare și Integrare Europeană* (PNDIE). Aici constatăm evident că a fost recunoscută importanța majoră al diasporei cât și corelat prcesul de dezvoltare cu cel de europenizare. Prioritățile strategiei au fost incluse și în Planul Național de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova și Uniunea Europeană. Principalul obiectiv urmărit de strategie este sporirea calității vieții oamenilor. Cu referire la obiectivul de integrare europeană, se urmărește valorificarea și extinderea oportunităților de atragerea oamenilor talentați și promovarea creșterii economice incluzive [128].

În acest context, dorim să evidențiem necesitatea unei platforme naționale de comunicare și interacțiune, având drept scop consolidarea comunicării și implicării diasporei sub aspect politic și factor important în realizarea strategiilor naționale de politică internă și externă. Recunoașterea diasporei ca factor important pentru dezvoltarea și europenizarea țării.

Diaspora moldovenească rămâne a fi în continuare un actor important, care are un potențial de dezvoltare enorm. Acest potențial nu este valorificat pe deplin în prezent, și nici nu poate fi fără inițierea unui amplu proces de comunicare, interacțiune cu toți actorii implicați: instituții, societatea civilă și asociațiile diasporei.

Misiunile diplomatice și oficiile consulare de regulă ar trebui să fie antrenate activ în raporturile lor cu conaționalii noștri de peste hotare, să desfășoare o cooperare intensă și eficientă cu BRD întru susținerea inițiativelor lansate pentru diasporă, oferind conaționalilor noștri toată informația necesară privind proiectele noi destinate diasporei şi, totodată, asigurând mediatizarea continuă a oportunităților de revenire în patrie şi reintegrare efectivă în societate. Însă în realitate MDOC se ciocnesc de o serie de probleme în realizarea acestor sarcini obiective și strategice ale lor în statele de acreditare. Printre acestea se remarcă: lipsa de cunoștințe de conlucrare cu diaspora; limita de cadre diplomatice; nu există un buget alocat activităților dedicate diasporei.

Adaptarea activităților MAEIE la cerințele diasporei și noile actualități are loc prin implicarea instituției în realizarea politicilor naționale. Un astfel de exemplu poate servi și realizarea planului de acţiuni ce vizează *Strategia naţională în domeniul migraţiei şi azilului*

(2011-2020). Instituția și-a asumat o serie de sarcini precum: facilitarea reîntoarcerii și reintegrării cetățenilor; informarea cetățenilor de peste hotare; servicii consulare accesibile.

Reieșind din cerințele diasporei, principalele probleme cu care se confruntă sunt cele de ordin de recunoaștere al drepturilor lor sociale, de muncă și de studii în statele de reședință. Rolul semnificativ al MAEIE, cuprinde negocierea acordurilor bilaterale în domeniul asigurărilor sociale, care servesc cadrul legal necesar pentru soluționarea problemelor de adaptare cu care se confruntă cetățenii noștri din cadrul diasporei. Aceste acorduri cuprind o serie de prevederi privind recunoașterea studiilor, calificărilor și altor acte importante, care sunt necesare pentru o ședere legală și obținerea facilităților de muncă pentru cetățenii noștri care muncesc peste hotarele țării.

Adițional atribuțiilor sale tradiționale, MAEIE prin intermediul angajării nemijlocite în procesul de integrare europeană și coordonarea strategii naționale și planului de acțiuni privind procesul integrării, gestionează implementarea *Parteneriatului pentru Mobilitate,* care cuprinde un program cadru al UE, prin care Republica Moldova și-a asumat răspunderea pentru gestionare eficientă al migrației și raporturilor sale cu diaspora.

Acest parteneriat între UE și țara noastră, reprezintă un instrument de cooperare externă al UE cu statele partenere și cele în curs de aderare. Parteneriatul cuprinde o serie de acțiuni și proiecte care au rolul de a redresa situația migrației și consecințele sale din diverse țări învecinate cu UE [37]. În acest context, ne referim și la proiectul *„Susținerea implementării componentei de migrațiune și dezvoltare a Parteneriatului de Mobilitate UE-RM”,* care a fost implementat prin intermediul Organizației Internaționale pentru Migrației. Cercetările realizate au vizat tendințele și impactului migrației, evaluarea activității diasporei moldovenești, factorii generatori ai migrației, circumstanțele în care migrații ar dori să revină la ei acasă, în țara lor de origine.

Misiunile diplomatice sunt tot mai mult antrenate în procesul de cooperare cu diaspora. Astfel, în cadrul acestora, mai recent, au început să fie desemnați diplomați care să gestioneze aceste relații cu diaspora, anterior dosarul și atribuțiile corelate cu diaspora era atribuit consulilor și ofițerilor consulari, dar care sa dovedit a fi o practică fără rezultate considerabile, în mare parte datorită suprasolicitării consulilor cu atribuțiile lor consulare zilnice, ceea ce limita interacțiunea cu membrii diasporei la perfectarea actelor și asistența consulară acordată.

Diplomații care au în gestiune relațiile cu diaspora, sunt ofițerii consulari ori cei care gestionează relațiile bilaterale și aspecte social-culturale. În acest sens, practica delegării atribuțiilor unui diplomat profesionist, care să gestioneze relațiile cu diaspora și domeniul educației, culturii și cercetării, se dovedește a fi mult mai eficientă. În alte cazuri, aceste atribuții sunt preluate de către centrele și institutele culturale create pe lângă misiunile diplomatice.

Printre acțiunile menite să asigure o comunicare permanentă cu diaspora și implicarea acesteia într-un raport permanent și productiv cu statul, reprezintă organizarea unor programări online pentru prestarea serviciilor consulare, mobilitatea acestora prin intermediul implementării proiectului *„Ambasada vine mai aproape de tine”*, care prevede acordarea serviciilor consulare în diverse regiuni, prin deplasarea consulului în localități și orașe unde sunt mai mulți cetățeni.

Pentru eficientizarea acestui proiect de mobilitate a serviciilor consulare se cere operarea unor modificări în legislația națională, care vor permite cetățenilor să beneficieze de întreg spectrul serviciilor consulare mai aproape de locul lor de muncă și de trai în statul de reședință.

În ceea ce privește capitolul de politici publice dezvoltate în domeniul serviciului diplomatic, care sunt dedicate diasporei, remarcăm că pe parcursul ultimilor ani au fost inițiate mai multe acțiuni pentru consolidarea diplomației publice naționale. Includerea diasporei în cadrul diplomației publice, a devenit unul dintre pilonii diplomației naționale desfășurate de MAEIE. Această politică a început să fie implementată foarte recent, odată cu schimbarea clasei politice de la Chișinău, atunci când forțele pro-europene au fost susținute masiv de către conaționalii noștri din cadrul diasporei.

Astfel, începând cu anul 2022, diaspora a început să se regăsească ca obiectiv al politicii externe, să fie corelată ca actor important pentru atingerea obiectivelor de integrare europeană, de dezvoltare a țării. Această abordare a diasporei ca parte al agendei politicii externe și diplomației publice a fost conturată în cadrul noului concept de politică externă promovată de către MAEIE.

Conceptul de diplomație publică, care implică și diaspora, a fost inițiat de MAEIE. Aceasta cuprinde patru direcții strategice: dezvoltare europeană, dialog, diplomație economică și diaspora. Diplomația moldovenească are astfel „*Agenda 4D - Dezvoltare europeană, Dialog, Diasporă și Diplomație economică*” [39]. Noul concept este o parte componentă al diplomației publice desfășurate de către instituția diplomatică de la Chișinău. Potrivit acestui concept, agenda MAEIE care se extinde asupra diasporei urmărește o serie de acțiuni privind implicarea diasporei cât și noi soluții pentru problemele diasporei.

UE continuă să fie obiectivul strategic pentru Republica Moldova, principalul partener, care ne oferă asistența necesară pentru a avansa în parcursul european al țării noastre. Această asistență este transpusă într-o serie de acțiuni concrete, precum ar fi implementarea AA RM-UE, atingerea standardelor europene în diverse domenii precum: securitate, apărare, cibernetică, protecția mediului, securitatea energetică.

Diaspora moldovenească este un partener natural al țării, și este firesc să se regăsească pe agenda diplomației naționale. Agenda stabilită pentru diaspora moldovenească cuprinde consolidarea serviciilor consulare, pentru a spori calitatea serviciilor prestate pentru diasporă,

semnarea acordurilor bilaterale cu un șir de state privind recunoașterea diplomelor, studiilor și calificărilor cetățenilor noștri, alături de o serie de acorduri în domeniul social-economic care vin să soluționeze problemele cu care se confruntă cetățenii noștri peste hotarele țării [39].

Odată cu lansarea noului concept de diplomație publică ca un pilon al politicii externe, diaspora a fost recunoscută oficial de către instituția diplomatică, drept o verigă importantă al politicii externe. Reieșind din faptul că, Șeful diplomației moldovenești, a anunțat diaspora printre prioritățile de politică externă al instituției diplomatice, reprezintă o nouă etapă în cadrul relațiilor stat – diasporă. Ulterioarele direcții ale politicii externe care vor fi implementate de instituția diplomatică, urmează să abordeze raporturile cu diaspora, drept un instrument al acestei politici, orientate spre cetățeni și în calitate de partener în realizarea agendei de integrare europeană [79].

Potrivit rezultatelor obținute ale noului concept de politică externă pentru anul 2021, sunt constatate o serie de rezultate și succese obținute, precum:

- consolidarea perspectivei europene prin revigorarea dialogului politic cu UE;
- restabilirea încrederii partenerilor externi prin avansarea reformelor și ajustarea legislației și politicilor publice, confirmate de UE și partenerii de dezvoltare;
- semnarea acordurilor bilaterale și revigorarea unor parteneriate cu state precum România, Franța, Polonia, Germania, Austria, Italia, Grecia, țări care găzduiesc comunități semnificative al diasporei moldovenești [68].

Rezultatele respective au fost constatate în cadrul raportului prezentat de șeful diplomației de la Chișinău. Măsurile realizate au fost orientate spre modernizare și digitalizarea serviciilor consulare, suplimentarea posturilor consulare în cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare, sporirea calității și operativității serviciilor consulare. Au fost încheiate o serie de acorduri bilaterale pentru reducere a tarifelor de roaming, recunoașterea reciprocă a permiselor de conducere, în domeniul securității sociale, care oferă cetățenilor noștri posibilitatea să beneficieze de securitate socială și pensie [80].

În continuare, vom analiza rezultatele obținute, dar și lacunele acestei cooperări stat-diasporă. Atât prin acțiunile implementate cât și prin perceperea diasporei asupra acțiunilor statului, dar și așteptările diasporei față de misiunile diplomatice, care au fost colectate prin prisma realizării chestionarelor și interviurilor.

Astfel, potrivit rezultatelor evaluării cooperării stat – diasporă, constatăm lacune la nivelul construirii unei comunicări eficiente între instituțiile diplomatice și asociațiile diasporei moldovenești. Deseori diaspora nu este consultată privind planurile de activitate al misiunilor diplomatice în sfera social-culturală, doar invitată sporadic să participe la unele acțiuni de protocol și vizite ale oficialilor moldoveni. Așteptările diasporei sunt mult mai mari, în special, față de

ambasadorii noștri, consulii şi diplomații, care ar trebui să fie mai accesibili şi să contribuie la stabilirea unei comunicări eficiente cu cetățenii noștri aflați peste hotare.

Procesul de europenizare constituie nu doar o cale de natură politică și economică pentru țara noastră, dar și o măsură de consolidare a securității naționale, prin eforturi diplomatice, social culturale și educaționale, transformări administrative și preluarea bunelor practici și experiențe europene. Corelarea diasporei moldovenești de procesul europenizării se cuprinde într-o serie de roluri social-culturale, diplomatice, politice și economice care sunt asumate de către diasporă.

Integrarea europeană este o cale ireversibilă pentru Republica Moldova, un obiectiv de dezvoltare, modernizare și de securitate națională. Astfel, reieșind din faptul că procesul de europenizare este unul asumat de către țara noastră și este un obiectiv de dezvoltare a țării, pentru realizarea acestuia se cere o participare și un angajament al întregii societăți, al tuturor cetățenilor, celor din țară cât și celor plecați peste hotarele țării.

În cadrul PaE, vom nota evoluțiile pozitive recente, și anume, faptul că Republica Moldova a obținut împreună cu Ucraina la 23 iunie 2022, statutul de țări candidate pentru aderarea la Uniunea Europeană. La 23 martie 2023, Comisia Europeană a emis un aviz pozitiv pentru aderare, confirmând sprijinul pentru Republica Moldova, consolidarea rezilienței, securitatea, economia țării, avansarea procesului de aderarea la UE.

Prin obținerea acestui statut de țară candidată pentru aderare la UE, țara noastră a trecut într-o nouă etapă importantă al procesului de integrare europeană. Avansarea acestui proces e condiționat de către Comisia Europeană. Condițiile respective prevăd o serie de reforme și angajamente la nivel instituțional și legislativ, precum: reforma justiției și administrației publice, combaterea corupției, consolidarea și îmbunătățirea legislației electorale și serviciilor publice, consolidarea luptei împotriva crimei organizate și recuperarea activelor, participarea societății civile în cadrul procesului decizional, protecția drepturilor omului și combaterea violenței de gen.

Implicarea diasporei în cadrul acțiunilor de politică externă reprezintă un avantaj considerabil pentru sporirea procesului de europenizare și de dezvoltare a țării. Contribuția statului cuprinde crearea unui cadru eficient pentru o conlucrare durabilă cu diaspora moldovenească în cadrul politicii externe. O astfel de abordare reprezintă o sursă de beneficii concrete tuturor cetățenilor țării, atât celor din cadrul diasporei cât și celor care sunt în țară.

Procesul de europenizare cuprinde o serie de angajamente ferme din partea statului, precum implementarea unei agende complexe de reforme, ajustarea politicilor și standardelor naționale. În cazul Republicii Moldova, aceste procese au fost intens urmărite de către instituțiile europene, iar avansarea acestor procese complexe a fost salutată de către UE. Susținerea acestor transformări în

calea de integrare europeană a fost răsplătită de către UE printr-o serie de acorduri și finanțări, o anumită etapă de tranziție prin accesul la piața unică europeană și structurile europene [83;p.412].

Pe parcursul ultimilor ani a fost constatată o activizare al diasporei moldovenești, atât pe planul activităților corelate cu cele de politică națională, direcția vectorului european, dezvoltare și europenizare. Astfel, în cadrul diverselor state de reședință, preponderent în cadrul statelor europene, pe parcursul ultimilor ani au avut loc diferite evenimente de informare a cetățenilor de peste hotare privind aspectele procesului de integrare europeană a RM. Aceste inițiative confirmă faptul că diaspora a contribuit la crearea unei imagini pozitive al statului în cadrul parcursului european al țării, iar membrii diasporei au fost încurajați să se implice în procesul de dezvoltare social-economică a țării [56;p.207].

Raporturile dintre Chișinău și Bruxelles sunt văzute pozitiv, iar dialogul pentru impulsionarea parcursului european este unul catalogat drept lent, așteptările diasporei sunt mari dar realiste, vor ca țara lor de origine să cunoască transformările pozitive ce au avut loc și continuă să se desfășoare în cadrul statelor lor de reședință. Conaționalii noștri din cadrul statelor europene vor ca situația de la Chișinău să se amelioreze cât de curând posibil.

Diaspora moldovenească reunește nu doar grupuri și asociații de cetățeni moldoveni care se află peste hotarele țării, dar și o comunitate de valori, tradiții și ambasadori sociali ai țării. Un aspect aparte constituie importul de valori și standarde europene, care se realizează din interacțiunea diasporei și societății moldovenești, prin atragerea unor inovații, investiții, remitențe și modele de dezvoltare specifice regiunilor și țărilor în care sunt stabiliți conaționalii noștri. Astfel avem un proces de europenizare și modernizare realizat la nivelul localităților și regiunilor din țara noastră care se sprijină pe diaspora care provine din aceste locuri, și care au un atașament aparte, cel de băștinași, contribuind semnificativ la dezvoltarea acestor localități.

Paradigma relației statului cu diaspora constă într-un raport de asistență și interacțiune, care trebuie să aibă la bază fundamentul parteneriatului. Această cooperarea nu poate fi una eficientă dacă nu se realizează în practică promisiunile și politicile elaborate pentru a susține și apăra interesele cetățenilor noștri de peste hotarele țării. Astfel, în pofida angajamentului ferm al statului prin programul de guvernare și parteneriatele realizate cu diverse organizații internaționale pentru a susține diaspora, au fost depistate și lacune semnificative.

Diaspora moldovenească a solicitat intervenția statului pentru a accelera procesul de negociere și semnare a unor acorduri bilaterale cu statele de reședință a cetățenilor noștri. Aceste acorduri urmau să asigure recunoașterea studiilor și calificărilor, dar și să asigure o protecție socială a muncii atât pe o perioadă permanentă cât și temporară.

Astfel, până în perioada anilor 2000 - 2023, autoritățile naționale au semnat doar un număr nesemnificativ de acorduri bilaterale pentru asistență socială și protejarea drepturilor conaționalilor noștri care muncesc peste hotarele țării. Acordurile semnate cu Bulgaria, Belarus, Rusia, Italia, Grecia, Franța și Israel nu au fost suficiente. Au fost amânate alte acorduri vitale cu state precum Spania, Polonia, Germania și Kazahstan, state care găzduiesc numeroase comunități ale conaționalilor noștri din cadrul diasporei moldovenești.

Continuarea procesului de europenizare nu poate avea loc fără o conlucrare cu diaspora moldovenească. Eforturile de europenizare necesită o serie de angajamente și reforme instituționale, un cadru normativ adaptat la normele și standardele europene. Aceste reforme pot fi realizate printr-o angajare al diasporei pentru a pune în aplicare aceste reforme esențiale pentru procesul de europenizare.

Constatăm că toate aceste transformări demonstrează legătura strânsă între cei plecați peste hotarele țării și societatea din țara noastră, printr-o sere de acțiuni din partea diasporei:

- Transmiterea regulată de remitențe și realizarea de investiții;
- Acțiuni și programe cu impact social și cultural;
- Contribuția la transpunerea de norme și practici europene;

Toate cestea confirmă procesul de modernizare prin intermediul diasporei, o tendință care este tot mai mult apreciată la nivel internațional, ca fiind un factor important al dezvoltării statelor. Astfel, prin transformări social-culturale și economice, diaspora moldovenească aduce Europa mai aproape de patria lor. Eforturile comune ale statului și diasporei generează un proces de transformări, o europenizare în diverse domenii: societate, politică, cultură, știință și educație.

3.4 Concluzii la capitolul 3

Procesele politice și social-economice, alături de consolidarea, modernizarea și europenizarea statului sunt procese inevitabile, care necesită contribuția întregii societăți și inclusiv cetățenilor noștri plecați peste hotare, diasporei moldovenești. Antrenarea diasporei în acest proces cere întreprinderea unor acțiuni concrete precum formularea unei viziuni clare, unei strategii și politici destinate diasporei, care să includă o serie de acțiuni concrete care ar favoriza angajarea diasporei în acțiunile de dezvoltare și europenizare a țării.

Prin intermediul antrenării diasporei în procesul de luare a deciziilor, de consultări publice asupra principalelor acte de politici ale țării, au fost lansate diverse programe și proiecte care au sporit acest angajament al statului, au asigurat transparența procesului decizional.

Concluziile noastre asupra rolul diasporei în cadrul procesului de europenizare:

1) constatăm insuficiența unor studii complexe care ar încerca să evalueze nu doar nivelul de contribuție a diasporei la dezvoltarea țării, dar și potențialul general al diasporei;

2) se constată necesitatea identificării și interacțiunii cu oamenii de știință, experții în diverse domenii, precum și crearea unei baze de date pentru a putea mobiliza acest capital uman prețios, care poate fi o verigă importantă pentru procesul de dezvoltare și europenizare;

3) este necesar un angajament ferm al actorilor implicați, și anume statul, societatea civilă și institutele sociale, biserica, dar și asociațiile diasporei, pentru o mai bună implicare a diasporei în procesul de dezvoltare și europenizare, pentru edificarea unui stat modern și competitiv;

4) parcursul european al Republicii Moldova cuprinde asumarea unor norme, valori și standarde europene, instituții care pot consolida identitatea națională. Acestea pot fi armonizate cu cele europene, prin acțiuni social-culturale în cadrul societății și diasporei.

5) constatăm faptul că diaspora moldovenească se află în proces de formare și consolidare, iar interacțiunea stat – diasporă cunoaște o etapă incipientă. În pofida activizării acțiunilor dedicate diasporei, Republica Moldova încă nu a reușit să încadreze în măsură necesară diaspora în politicile sale de dezvoltare.

Elementele-cheie necesare pentru antrenarea diasporei în procesul de europenizare, cuprind o serie de măsuri precum: (1) crearea unui cadrul legal actualizat, care să cuprindă instituții abilitate cu atribuții și competențe în domeniul diasporei; (2) programe și inițiative care ar contribui la revenirea în țară a membrilor diasporei; (3) proiecte și acțiuni de instruire și formare profesională destinat persoanelor aflate în diverse situații de dificultate peste hotarele țării; (4) modernizarea și eficientizarea serviciilor consulare și asistenței prin misiunile diplomatice.

Aceste măsuri se îmbină armonios în angajamentele statului față de UE și partenerii de dezvoltare. Mai multe reforme se regăsesc în Acordul de Asociere RM-UE, cât și în Planul Național de Acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, prin care statul și-a asumat un proces amplu de integrare europeană, o serie de măsuri precum: ajustarea politicilor naționale, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Diaspora moldovenească trebuie să se regăsească printre elementele esențiale ale procesului de integrare europeană ca o parte componentă a societății, un element-cheie în diverse procese social-politice, economice și culturale, devenind un catalizator al modernizării și dezvoltării țării.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice, teoriei relațiilor internaționale și a diplomației constă în analiza rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale și elaborarea unui cadru conceptual-teoretic asupra acestui fenomen în contextul procesului de europenizare a Republicii Moldova. Au fost analizate principalele mecanisme, politici dedicate diasporei, împreună cu rolul instituțiilor-cheie implicate la nivel național și internațional (instituții de stat, asociații ale diasporei, organizații regionale și internaționale), care confirmă rolul important al diasporei în cadrul relațiilor internaționale, precum și necesitatea valorificării potențialului diasporei ca partener în realizarea obiectivelor de politică externă în contextul integrării europene.

Contribuţia autorului cuprinde efortul de analiză asupra istoriografiei, cadrului conceptual și teoretic, politicilor și strategiilor de antrenare a diasporei în cadrul procesului de europenizare. În cadrul cercetării sunt prezentate argumentele necesare care confirmă rolul și contribuția diasporei asupra diverselor aspecte ale procesului de europenizare, instituțiilor, politicilor și strategiilor de antrenare a diasporei, asupra aspectelor sociale și politicii externe a Republicii Moldova. Cercetarea este actuală din considerentul lipsei până în prezent a unei investigații complexe dedicate rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale în cadrul procesului de europenizare a Republicii Moldova. Această abordare confirmă aspectul inovativ, precum și actualitatea nemijlocită a temei de cercetare. Concluziile au vizat o serie de recomandări elaborate care sunt adresate unor instituții-cheie în raporturile statului cu diaspora.

Valoarea aplicativă a tezei este determinată de rezultatele obținute pe parcursul cercetării, concluziile și recomandările teoretice și practice privind consolidarea rolului diasporei ca actor internațional în contextul procesului de europenizare a Republicii Moldova. Toate acestea confirmă rolul important al diasporei în procesul de europenizare, contribuția la realizarea obiectivelor de politică externă și în contextul integrării europene. Rezultatele cercetării, concluziile şi recomandările formulate pot servi drept puncte de reper pentru instituțiile naționale și factorii de decizie în vederea consolidării relaţiilor statului cu diaspora și antrenării acesteia în procesul de europenizare. Valorificarea recomandărilor propuse vor spori eficiența politicilor naționale și activităților dedicate diasporei, interacțiunii cu instituțiile statului. Cercetarea poate servi în calitate de suport teoretic metodologic pentru elaborarea unui curriculum național care abordează migrația, diaspora, procesul de europenizare și dezvoltare a țării.

Raționamentele științifice din conținutul tezei reprezintă rezultatul activității autorului, fiind formulate de sine stătător și elucidate în 9 articole științifice, prezentate în cadrul a 10 conferințe și foruri științifice internaționale și naționale.

Rezultatele obținute au permis formularea următoarelor concluzii:

1. constatăm insuficiența unor studii complexe privind rolul diasporei ca actor al relațiilor internaționale în cadrul procesului de europenizare, necesitatea evaluării oportunității inițierii unor noi cercetări privind antrenarea diasporei în cadrul acestui proces, rolul de capital uman prețios, care poate fi o verigă importantă pentru procesul de europenizare. În opinia noastră, cercetătorii naționali care s-au preocupat de problematica politicilor diasporei și raporturilor statului au abordat diverse particularități ale diasporei, dar nu au cuprins aspecte concrete privind corelarea rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare [45, p.79-97];

2. analiza particularităților teoretice și metodologice ale cercetării diasporei ca actor internațional în procesul de europenizare a Republicii Moldova a permis identificarea cadrului teoretic necesar pentru confirmarea și argumentarea rolului și locului diasporei ca actor în relații internaționale. Prin cadrul metodologic aplicat a fost posibilă realizarea analizei asupra politicilor și strategiilor instituțiilor europene și celor naționale privind raporturile cu diaspora. În opinia noastră, cercetarea problemei rolului diasporei ca actor al relațiilor internaționale, contribuției la europenizarea Republicii Moldova necesită aplicarea unui cadru extins de metode, precum metoda behavioristă, metoda instituțională. Considerăm că cercetarea fenomenului diasporei și procesului de europenizare a Republicii Moldova necesită a fi aplicat principiul interdisciplinarității și principiul obiectivității. Prin utilizarea acestor metode și principii de cercetare a fost posibil să identificăm factorii determinanți și particularitățile acestui fenomen, aspectele principale, politicile și strategiile care determină rolul diasporei în cadrul procesului de europenizare [43, p.184-192];

3. o serie de state europene și cele în curs de integrare europeană și-au ajustat politicile și strategiile lor pentru a avea o conlucrare mai eficientă cu diaspora, integrarea ei în procesul de dezvoltare și europenizare. Au fost înaintate o serie de practici și experiențe de succes privind integrarea diasporei în procesul de europenizare din Georgia, Armenia, România și Polonia. Acestea pot fi adaptate la nivel național și pot servi pentru a consolida cadrul național de politici și instituțiile abilitate pentru antrenarea diasporei în procesul de europenizare [45, p. 86-193];

4. recunoașterea potențialului diasporei moldovenești și valorificarea acestuia necesită un angajament al statului pentru revizuirea politicilor și strategiilor naționale de dezvoltare și de politică externă, prin includerea diasporei în calitate de factor important al dezvoltării și europenizării Republicii Moldova. O astfel de abordare va spori semnificativ deschiderea diasporei

spre implicare. Este necesar de evaluat oportunitatea elaborării unui nou concept asupra societății civile în care ar fi inclusă și diaspora [42, p.258-260];

5. elementele-cheie necesare pentru antrenarea diasporei în procesul de europenizare constau într-o serie de măsuri precum: un cadrul legal actualizat, instituții abilitate cu atribuții și competențe în domeniul diasporei, programe și inițiative de revenire a cetățenilor în țara de origine, un nou cadru al politicii externe și diplomației publice care ar antrena diaspora, eficientizarea prestării serviciilor consulare și asistenței acordate prin intermediul misiunilor diplomatice. Introducerea diplomației diasporei în cadrul politici externe reprezintă o nouă etapă și o abordare pragmatică a relațiilor cu diaspora, având în vedere antrenarea diasporei în cadrul procesului de europenizare, după exemplul altor state din regiune și la nivel internațional [42, p.256-260]

Pornind de la rezultatele cercetării, înaintăm următoarele **recomandări**:

1. *Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova*: continuarea și extinderea conceptului *4D de diplomație publică,* prin includerea diasporei în calitate de pilon și instrument al politicii externe și diplomației publice, antrenarea diasporei în realizarea politicii externe, dezvoltării și europenizării; elaborarea unei strategii naționale pentru implicarea diasporei în cadrul politicii externe și procesului de europenizare, care ar viza obiectivul de creștere a sprijinului statului pentru diaspora, încurajarea acesteia să promoveze inițiativele statului la nivel regional și internațional, să contribuie la eforturile diplomatice pentru realizarea intereselor naționale de politică externă; Suplimentarea organigramei instituției cu o direcție ce vizează relațiile cu diaspora, gestionarea asistenței consulare și suportului în respectarea drepturilor cetățenilor la muncă, pensii și tratament medical în statele de reședință; suplinirea misiunilor diplomatice cu diplomați care să gestioneze relațiile cu diaspora moldovenească.

2. *Biroului Relații cu Diaspora:* sunt necesare noi politici și programe dedicate diasporei, care vizează acordarea asistenței necesare în crearea și consolidarea asociațiilor, consiliilor și platformelor diasporei, atragerea specialiștilor înalt calificați, recunoașterea calificărilor și rezultatelor obținute; inițierea unor programe de revenire și reîncadrare în câmpul muncii, acordarea de stimulente financiare, scutiri de taxe; necesitatea elaborării unei noi strategii care vizează antrenarea diasporei în procesul de dezvoltare a țării, după modelul României *Diaspora partener pentru dezvoltarea României,* ca o continuare și completare a Strategiei naționale *Diaspora 2025*; recomandăm inițierea dezvoltării unor programe de finanțare destinate activităților social-culturale și educaționale pentru comunitățile diasporei, în special, celor care se află în proces de formare; constatăm necesitatea stringentă pentru stabilirea unor centre culturale regionale în statele de reședință a diasporei moldovenești.

3. *Guvernului Republicii Moldova:* necesitatea consolidării capacităților funcționale ale instituțiilor naționale prin elaborarea unor noi politici sectoriale care ar viza consolidarea relațiilor cu diaspora; sporirea accesibilității serviciilor publice prin digitalizare, accesarea lor în regim online, reducerea timpului de răspuns la solicitările, demersurile și petițiile publice din partea diasporei; eficientizarea transparenței decizionale, prin date deschise și accesibile diasporei, prin facilitatea accesului la informațiile publice, datele statistice, care determină investitorii din diasporă să ia decizii de investiții, crearea de afaceri și parteneriate cu antreprenorii locali;

4. *Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova:* considerăm necesar să fie inițiat un program care ar viza revizuirea politicilor curente privind reintegrarea copiilor și studenților din cadrul diasporei în procesul educațional național, facilitarea procesului de înscriere și recunoaștere a studiilor și competențelor obținute peste hotarele țării; recomandăm inițierea unor programe de mobilitate academică cu universitățile din cadrul statelor de reședință a diasporei, realizarea schimburilor academice între membrii diasporei și conaționalii lor la nivel național;

5. *Președinției Republicii Moldova:* necesitatea aprofundării dialogului cu reprezentanții diasporei prin crearea unui *Consiliu consultativ al moldovenilor din cadrul diasporei,* ca un grup de inițiativă coordonat de instituția prezidențială, după exemplul României, care să servească ca o platformă de discuții și analiză asupra relațiilor statului cu diaspora, soluționarea problemelor cu care se confruntă conaționalii noștri de peste hotarele țării, să contribuie la eficientizarea politicilor naționale dedicate diasporei, să contribuie la sinergia între politicile de europenizare și cele dedicate diasporei; încurajăm elaborarea unor inițiative legislative de facilități fiscale la revenirea în țară a membrilor diasporei, după exemplul Poloniei, acestea ar urma să încurajeze revenirea tinerilor, familiilor cu mulți copii și investitorilor din cadrul diasporei;

Perspectivele cercetării problemelor științifice constau în continuarea abordării temei de cercetare: constatăm necesitatea realizării unei noi cartografieri complexe care să acopere mai multe state de reședință a diasporei moldovenești, să analizeze asociațiile diasporei și activitatea acestora, pentru a evidenția intențiile în raport cu Republica Moldova; considerăm oportun să fie cercetată diaspora din perspectiva unei resurse importante în atingerea obiectivului de integrare europeană inclusiv, în contextul obținerii statutului de candidat și inițierii negocierilor de aderare la UE. Constatăm necesitatea unor noi cercetări aprofundate, care să vizeze diverse aspecte ale europenizării prin intermediul diasporei; abordarea noului concept de diplomație prin intermediul diasporei, care necesită să fie aplicat în cadrul politicii externe și diplomației publice, ca instrument diplomatic în realizarea intereselor naționale. Cercetarea diasporei cuprinde un set complex de domenii diferite: politologie, economie, sociologie, cultură etc. Propunem să fie aprofundate cercetările sub aspectul diverselor particularități ale diasporei și domeniilor de referință.

BIBLIOGRAFIE

a) **în limba română**

1. *Acord de Asociere între Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte*. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr.260/4. [online]. 30.08.2014 [citat 10.10.2022]. Disponibil:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2801%29
2. *Analiza comună de țară a Organizației Națiunilor Unite pentru Republica Moldova.* Echipa de Țară a Organizației Națiunilor Unite [online]. 2020 [citat 12.6.2021]. Disponibil: https://moldova.un.org/ro/122198-analiza-comuna-de-tara-organizatiei-natiunilor-unite-pentru-republica-moldova-act-onu
3. ANGHEL, R. G., HORVÁTH, I. *Sociologia migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*. Iaşi, Polirom, 2009. ISBN : 978-973-46-1304-5 I.
4. *Arhiva curentă a MAEIE a Republicii Moldova*, fond 3, inventar 5-a, dosar 131, f.210.
5. *Arhiva curentă a MAEIE a Republicii Moldova*, fond 3, inventar 5-a, dosar 132, f.190.
6. *Arhiva curentă a MAEIE a Republicii Moldova*, fond 3, inventar 7-a, dosar 133, f.245.
7. *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României.* Caiete Diplomatice nr.2. Nota informativă. Problema 217/1968/SUA, Diferite probleme privind colonia și Biserica româna din SUA. p.147-149.
8. BOIAN, V. Studiu: *Deficienţele cadrului legal şi instituţional destinat susţinerii Diasporei Republicii Moldova*. Asociaţia pentru Politică Externă. 18.11.2011.
9. BECIU, C. *Diaspora şi experienţa transnaţională, practici de mediatizare în presa românească*. În: Revista Română de Sociologie. Serie nouă. Anul XXIII, nr. 1-2, 49-66 p., București, 2012. ISSN 1454-8100.
10. BURIAN, A. *Relaţiile internaţionale, politica externă şi diplomaţia*. Chişinău, 2007. 448 p.
11. CARA, O. (coord.) Breviar Statistic: Moldova în cifre. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, 2022. Statistica Moldovei, ISBN 978-9975-53-418-5.
12. COM (2013) 92 final: Comunicare „*O viață decentă pentru toți: eradicarea sărăciei și crearea unui viitor durabil pentru planetă*".
13. COM/2020/609 final. *Un nou pact privind migrația și azilul.* Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Bruxelles, 23.9.2020 [online]. [citat 2.11.2022]. Disponibil: https://eur-

lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1601287338054&uri=COM%3A2020%3A609%3AFIN

14. COM(2011) 0743 final. *Abordarea globală în materie de migrație și mobilitate*. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor.
15. *Concepţia politicii externe a Republicii Moldova*. [online]. [citat 16.07.2017]. Disponibil: http://lex.justice.md/md/306955/.
16. *Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile diplomatice* din 18.04.1961;
17. *Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile consulare* din 23.04.1963;
18. Consiliul Europei. *Plan de acțiune pentru Republica Moldova 2017-2020*. GR-DEM(2017)3 17 ianuarie 2017 Document elaborat de Biroul Direcției Generale de Programe Document aprobat de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 1 februarie 2017 (CM/Del/Dec(2017)1276/2.1bisa)
19. COM (2013) 92 final: Comunicare *„O viață decentă pentru toți: eradicarea sărăciei și crearea unui viitor durabil pentru planetă”*.
20. CĂLDARE, Gh. *Elaborarea noului cadru juridic de colaborare dintre Republica Moldova cu Uniunea Europeană*. In: Administrarea Publică. Nr.2 (70), 2011, p.98-104. ISSN 1813-8489
21. CĂLDARE, Gh., MORARI, C. *Colaborarea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană: probleme și priorități*. In: Moldoscopie. 2017, nr.2, (LXXVII). p.136-144.
22. CĂLDARE, Gh. *Impactul migraţiei asupra securităţii statelor: cazul Republicii Moldova*. Revista Administrarea Publică, 2012, nr. 3, p.76-81. ISSN 1813-8449.
23. CEBOTARI, S. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraţioniste: interese şi priorităţi: Chişinău, 2006, p.10-11. 168p.
24. CEBOTARI, S., CĂLDARE, G. *Politica externă a Republicii Moldova: Note de curs* / Svetlana Cebotari, Gheorghe Căldare; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative, Dep. Relaţii Intern. – Chişinău: CEP USM, 2018. – 370 p. ISBN 978-9975-142-08-3
25. CEBOTARI, S. SACA, V. *Republica Moldova între interesul național si vocația proeuropeana. Moldova si lumea*. Chișinău: 2004. - Nr.2. - p. 11-19.
26. CEBOTARI, S. PĂUNESCU C. *Rolul diasporei în promovarea politicii externe*. În revista: Relaţii internaţionale Plus al Institutului de Relaţii Internaţionale din Moldova, Nr. 1(21) / 2022. ISSN 2587-3393, pag. 26-32.

27. CEBOTARI M. *Raport de analiză și prognoză pregătit pentru Conferința Republica Moldova 2020*: Contribuția Diaporei la Dezvoltarea Țării de Origine Prezentat la 26 august 2014 – Chișinău, ULIM. ISSN 1857-4440.
28. *Cetățenii Republicii Moldova care au locuit și au muncit în Franța vor primi suport de reintegrare la întoarcerea în țară.* [online]. [citat 01.12.2017]. Disponibil: https://brd.gov.md/ro/content/cetatenii-republicii-moldova-care-au-locuit-si-au-muncit infranta -vor-primi-suport
29. CHEIANU-ANDREI, D. *Cartografierea Diasporei moldoveneşti în Italia, Portugalia, Franţa şi regatul Unit al Marii Britanii.* Chişinău, OIM, 2013. 140 p.
30. CHEIANU-ANDREI, D., Cartografierea instituţiilor, organizaţiilor guvernamentale și neguvernamentale care oferă servicii migranţilor, CIC „Sociopolis", Chișinău: 2016.
31. CIOLOȘ D. Intervenţia Premierului: "Angajamentul guvernului pentru valorizarea diasporei". [online]. [citat 18.09.2022]. Disponibil: https://gov.ro/ro/stiri/premierul-dacian-ciolo-a-participat-la-evenimentul-diaspora-romaneasca-vector-de-dezvoltare
32. *Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile diplomatice* din 18.04.1961
33. *Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile consulare* din 23.04.1963
34. Congresul II al persoanelor originare din Republica Moldova domiciliate peste hotare (Diaspora moldovenească): Raporturi, comunicări, alte documente : Chişinău, Republica Moldova 12-14 octombrie, 200;
35. DAN L. *Dilemele comunicării Uniunii Europene*. Cluj-Napoca: Qual Media, 2009, p.329. ISBN 978-606-92176-6-5. 341.217(4)
36. DOBRE D. Români în exil, emigratie si diaspora. Documente din fosta arhiva a CC al PCR. Editura Pro Historia, Bucuresti, 2006, pp. 134–135. ISBN:978-973-87066-6-8
37. Documentul de lucru al Comisiei Europene - *Parteneriatele de Mobilitate ca instrument al Abordării Globale a Migrației*, Brussels, 18.9.2009, SEC(2009) 1240 final.
38. *Dispoziția Guvernului 64-D* din 4 iulie 2014 cu privire la instituirea grupului de lucru pentru elaborarea Strategiei cu privire la diaspora "Diaspora 2025", a Planului de acţiuni privind implementarea Strategiei.
39. *Diplomația faptelor concrete 4D: dezvoltare europeană, dialog, diaspora, diplomație economică*. Comunicare susținută de către Nicu POPESCU, viceprim-ministru, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. [online]. 2022 [citat 18.11.2022]. Disponibil: https://usm.md/?p=9233

40. DELEU, E. *Generaţii secunde de migraţie: cazul Republicii Moldova*. Institutul de Cercetări Juridice şi Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei Chişinău. 2017. ISBN:2023-09-10 10:07
41. LOZOVANU, D. *Diaspora legată de Republica Moldova privită în timp și spațiu*. În: Comunităţi Etnice şi Diaspora în timp şi spaţiu. Этнические общины и диаспоры во времени и пространстве. Ethnic Communities and Diaspora in time and space / Univ. Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. de Ecologie şi Geografie, Muzeul Naţ. de Etnografie şi Istorie Naturală. Chişinău: S. n., 2019, ISBN 978-9975-108-89-8.
42. ENACHI, A. *Diplomația diasporei în cadrul Politicii Externe a Republicii Moldova*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale), 2023, nr. 3(163), pp. 256-260. ISSN 1814-3199. DOI: 10.59295/sum3(163)2023_32 ISSN 1814-3199
43. ENACHI, A. *Diaspora în procesul de europenizare a Republicii Moldova și contribuția la dezvoltarea țării de origine*. In: Migrație, Diaspora, Dezvoltare: noi provocări și perspective, 20 septembrie 2016, Chişinău. Chișinău, Republica Moldova: Institutului de Cercetări Juridice şi Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, 2016, pp. 184-192. ISBN 978-9975-57-218-7
44. ENACHI, A. *Rolul diasporei în realizarea politicii de integrare europeană a Republicii Moldova.* In: Ştiinţa politică şi administrativă: provocări globale, soluţii locale. 13 noiembrie 2020, Chişinău. Chişinău, "Fox Trading", 2021, pp. 198-203. ISBN 978-9975-3459-7-2.
45. ENACHI, A. YEPREMYAN, T., *Diaspora's role in integration paths: the cases of Armenia and Moldova.* In: Moldoscopie. 2015, nr. 3(70), pp. 79-97. ISSN 1812-2566.
46. ENACHI, Andrei. *Rolul diasporei moldoveneşti în promovarea cursului European al Republicii Moldova*. In: Современные миграционные процессы: состояние и основные формы, 17 decembrie 2015, Tiraspol. Chișinău, Republica Moldova: Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova, 2016, pp. 186-193. SM ISO690:2012
47. ENACHI, Andrei. *Diaspora lobbying European future for the Republic of Moldova. Case study: Participation of Moldovan diaspora in the last presidential elections.* In: Диаспоры в современном мире: региональный контекст и потенциал для устой чивого развития страны происхождения, Ed. 1, 21 decembrie 2017 - 22 decembrie 2021, Chişinău. Chişinău: Print-Caro SRL, 2017, pp. 67-74.
48. EJOV, C., EJOV, A. *Conceptul de europenizare și cadrul său teoretic*. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chisinau: Academia de Științe a Moldovei, 2015. nr. 1, p. 32-40. ISSN 1857-2294

49. Fundația Europeană de Formare. Fișă de țară privind migrația și competențele – Moldova, [online]. [citat 16.12.2021]. Disponibil: www.etf.europa.eu/en/publicationsandresources/publications/
50. *Finalizarea Planului pentru organizarea consulatelor itinerante (mobile) pe anul 2021 în urma încheierii perioadei de consultare publică.* Comunicat de presă: 29.04.2021. MAE Român: [online]. [citat 04.06.2022]. Disponibil: https://www.mae.ro/node/ 55564
51. Ghid pentru (re)integrarea cetățenilor Republicii Moldova. Rodica Nicoara, Chișinău, iunie 2018.
52. Hotărârea Guvernului nr. 200 din 26.02.2016 cu privire la aprobarea Strategiei naţionale „Diaspora 2025" şi a Planului de acţiuni pentru anii 2016-2018 privind implementarea acesteia. Publicat : 04-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 49-54 art. 230
53. Hotărîrea Guvernului nr. 657 din 6 noiembrie 2009 *„Pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea şi funcţionarea, structurii şi efectivului-limită ale Cancelariei de Stat".*
54. IRIS A. coord. *Al patrulea val. Migraţia creierelor pe ruta România-Occident.* Fundaţia Soros România, Bucureşti 2011. "Migraţia internaţională a forţei de muncă", Ed. Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.1-282. DOI:10.13140/2.1.2771.4565
55. Interviu realizat cu Dr. Danuta Roman, prim vicepreședinte al organizației Dom Polski București. Casa poloneză, un loc pentru păstrarea identității [online]. [citat 12.05.2022]. Disponibil: http://www.dri.gov.ro/w/de-vorba-cu-dr-danuta-roman-prim-vicepresedinte-al-organizatiei-dom-polski-bucuresti/
56. JUC V. *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraţionist European*. Red. şt.:. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice, 2018. Tipografia Centrală. 512 p. ISBN 978-9975-3043-8-2.
57. JUC, V., COJOCARU, Gh. Politica externă. In: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chişinău: Biblioteca Ştiinţifică Centrală Andrei Lupan, 2015, p.228, 480 p. ISBN 9975-69-255-9.
58. LUNGU C. M., *Românii din afara graniţelor*. Viitorul Românesc, Bucureşti, 2001, 336 p. ISBN 9738033438.
59. IAȚCO M., *O analiză asupra varietății de abordare a termenului diaspora*. În: „Teoria și practica administrării publice", conferinţă ştiinţifico-practică internaţională. Republica Moldova, Academia de Administrare Publică, Chișinău, 2018, p.201 -204. SM ISO690:2012
60. Instituția Prezidențială din România. Angajamente Diaspora. [online]. [citat 14.08.2022]. Disponibil: https://www.presidency.ro/ro/angajamente/diaspora

61. Institutul Polonez din București. Ziua Diasporei Poloneze. [online]. [citat 16.07.2022]. Disponibil: https://instytutpolski.pl/bucuresti/2019/04/30/ziua-diasporei-poloneze/
62. Interviu realizat cu Dr. Danuta Roman, prim vicepreședinte al organizației Dom Polski București. Casa poloneză, un loc pentru păstrarea identității. [online]. [citat 04.06.2021]. Disponibil: http://www.dri.gov.ro/w/de-vorba-cu-dr-danuta-roman-prim-vicepresedinte-al-organizatiei-dom-polski-bucuresti/
63. MANEA M., Smart Diaspora. Liga Studenţilor Români din Străinătate. Bucureşti. 2013.
64. MARTINESCU A.L, BURLACU R. Understanding Romanian Diaspora. [online]. [citat 06.03.2021]. Disponibil: https://fpc.org.uk/understanding-the-romanian-diaspora/
65. MACIUCA, O. *Implicarea diasporei în dezvoltarea locală: Ghid operațional bazat pe experiența Republicii Moldova*. PNUD Moldova. [online]. 2015 [citat 28.03.2023]. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Diaspora-Engagement-in-Local-Development-RO.pdf
66. Memorandumul de cooperare în procesul integrării europene între MAEIE şi organizaţiile societăţii civile din RM; Buletin European, No.1-16, MAEIE, www.mfa.md ; Strategia de cooperare cu societatea civila, Parlamentul Republicii Moldova.
67. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Comunicat de presă. Ministrul Nicu Popescu către corpul diplomatic național: „Să facem auzită vocea Republicii Moldova pentru a ne construi reputația unui partener de încredere și a cultiva parteneriatele strategice pe termen lung. [online]. [citat 19.11.2022]. Disponibil: https://mfa.gov.md/ro/content/ministrul-nicu-popescu-catre-corpul-diplomatic-national-sa-facem-auzita-vocea-republicii
68. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Comunicat de presă: Ministrul Nicu Popescu a efectuat bilanțul activităților realizate și a stabilit obiectivele pentru anul 2022. [online]. [citat 10.12.2022]. Disponibil: https://mfa.gov.md/ro/content/ministrul-nicu-popescu-efectuat-bilantul-activitatilor-realizate-si-stabilit-obiectivele
69. MORARU, V. *Valențele valorilor europene*. In: Moldoscopie. Nr. 2(73)/2016/ISSN 1812-2566. p.11-120.
70. MORARU, V. *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele şi perspectivele cooperării.* Ch.: Ştiinţa, 2010, 148 p., ISBN 978-997567-745-5.
71. MORARU, V. Europenizarea: fațetele procesului. Chișinău: IIEȘP al AȘM, 2013, 336p
72. MORARU, V. (coord.) *Migraţie, Diaspora, Dezvoltare: noi provocări şi perspective*. Chișinău: ICJP al AȘM, 2016. - 306 p. ISBN 978-9975-57-218-7.

73. MORARI, C. *Integrarea europeană a Republicii Moldova la etapa actuală: realizări şi tendinţe.* În: Materialele Conferinţei Ştiinţifice naţionale cu participarea unternaţională „Integrare prin cercetare şi inovare", 10-11 noiembrie 2015 Ch.: CEP USM, 2015, p. 229-231. ISBN 978-9975-71-703-8.
74. MOȘNEAGA, V., MORARU, V., RUSNAC, Gh., ȚURCAN, V. Fațetele unui proces: migrația fortei de muncă din Republica Moldova în Italia. Universităţea de Stat din Moldova: Institutul Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice Al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chișinău: Editerra-Prim, 2011. 263 p.
75. MOŞNEAGA, V. *Politica migraţionistă a statului moldovenesc: esenţa şi etapele de bază.* In: Republica Moldova: provocările migraţiei, Chișinău: 2009, pp. 9-23. ISBN 978-9975-67-744-8
76. MOȘNEAGA, V. *Migrație și dezvoltare: aspecte politico-juridice*. Manual; Organizația Internațională pentru Migrație,Misiunea în Moldova, Chișinău, 2017,118 p. ISBN 978-9975-89-075-5;
77. MOŞNEAGA, V. *Cartografierea Diasporei moldoveneşti în Germania, Marea Britanie, Israel, Italia, Portugalia şi Rusia*. Chişinău, 2017, 204 p. ISBN 978-9975-4469-9-0.
78. MOŞNEAGA, V, RUSU, R. *Formarea diasporei moldoveneşti peste hotare: esenţa şi specificul.* In: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XXXX). Chişinău: CEP USM, 2007, pp. 11-17. ISSN 2587-4063
79. MOŞNEAGA, V. (coord.) *Diaspora în lumea modernă: contextul regional şi potenţialul pentru o dezvoltare durabilă a ţărilor de origine*. Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale. Chişinău, 21 decembrie 2017. Organizaţia Internaţională pentru Migraţie, Misiunea în Moldova, 2018. 594 p.
80. MOŞNEAGA, V. (coord.) *Diaspora în lumea modernă: contextul regional şi potenţialul pentru o dezvoltare durabilă a ţărilor de origine.* În: Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale. Chişinău, 21 decembrie 2017. Organizaţia Internaţională pentru Migraţie, Misiunea în Moldova, 2018. 594 p.
81. MIRCEA, V. *Diplomaţia publică.* In : Cadran politic. Revistă de analiză şi informare politică, publicat în Idei Contemporane, [online]. № 29, 2005 [citat 05.09.2018] Disponibil: http://www.cadranpolitic.ro/view_article.asp?item=1866
82. MUREȘAN, R., *„Provocări și perspective ale Bisericii Ortodoxe în Uniunea Europeană",* în Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană – Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană, București, Edit. Universității din București, 2006.

83. Notă Informativă privind Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea *programului naţional de stimulare a revenirilor şi facilitare a (re)integrării cetăţenilor Republicii Moldova implicaţi în procesul de migraţie pentru anii 2022 – 2026*.
84. Nota de Concept privind viziunea *Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”*.
85. NEGRESCU V. *Europenizarea politicilor de asistență pentru dezvoltare.* În: Europenizarea. Studii de guvernare și securitate. Editura C.H. Beck, Bucuresti 2015, p. 303-305.
86. OCERETNÎI, A. Promovarea culturii naţionale prin diasporă. In: Studiul artelor şi culturologie: istorie, teorie,practică. 2015, nr. 3(26), p. 158-162
87. PANȚA, R. Diplomaţia publică a Republicii Moldova prin intermediul diasporei. În: Ştiinţe politice, relaţii internaţionale, studii de securitate, 2012, p. 185-193.
88. PANȚA, R. Diplomația publică - instrument politic al soft power. În: Moldoscopie, 2011, nr. 4, p. 193-203.
89. PERU-BALAN A., CĂLUGĂRU C. Comunicarea strategică și noua diplomație publică: consubstanțialitate și percepție în spațiul public național. Relații internaționale și integrare europeană. https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.2(110).08 CZU: 327+316.7
90. POPESCU N., comunicare susținută de către viceprim-ministru, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. *Diplomația faptelor concrete 4D: dezvoltare europeană, dialog, diaspora, diplomație economică*. [online]. 2022 [citat 07.12.2022]. Disponibil: https://usm.md/?p=9233
91. PORCESCU, S. Oportunităţi pentru comunităţile ştiinţifice din ţările de origine.In:Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”. 2008, nr. 3(10), p. 31-35
92. PORCESCU, S., VARZARI V, Diaspora ştiinţifică va impulsiona dezvoltarea Republicii Moldova. In: Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”. 2012, nr. 1(24), p. 50-52.
93. PUTINĂ N., Diaspora între fenomen istoric și categorie științifică (abordare teoretico-metodologică).În: Moldoscopie, 2015, nr. 3 (LXX). Chișinău: USM. 198 p. ISSN 1812-2566
94. Platforma de comunicare și informare în domeniul Diasporei, Migrației și Dezvoltării. Concept. [online]. [citat 13.09.2022]. Disponibil: https://brd.gov.md/sites/default/files/concept_platforma_de_comunicare_si_informare_in_domeniul_diasporei_17.12_0.pdf
95. Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018. Chișinău, 2015.
96. Programul Diaspora Start-up: se deschide apelul pentru propuneri de scheme de grant. Comunicat de presă al Ministerului Afacerilor Externe al României. 2016. [online]. [citat 02.08.2019]. Disponibil: https://www.mae.ro/node/38776

97. Provocările migrației și integrării în România și Europa de azi https://diaspora-engagement.eu/partnership-fair-in-romania-december-10-11-2018/
98. Planul naţional de acţiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017–2019. Aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.1472 din 30 decembrie 2016.
99. Raport privind implementarea Programului de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democraţie, Bunăstare". 2013-2014. Guvernul Republicii Moldova. Chişinău, iunie 2015.
100. Raport de analiză și prognoză pregătit pentru Conferința Republica Moldova 2020: Contribuția Diaporei la Dezvoltarea Țării de Origine Prezentat la 26 august 2014 – Chișinău, ULIM
101. Raport Analitic. Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2014-2018. Ministerul Afacerilor Interne, Biroul Migrație și Azil. Chișinău 2019. http://bma.gov.md/sites/default/files/media/ra_pme_201420180.pdf
102. Raport anual al Ministerului Afacerilor Externe al României. București, 2019. https://www.mae.ro/node/15001
103. Raport anual privind implementarea programului PARE 1+1. Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii. [online]. 2020 [citat 12.04.2021]. Disponibil: https://www.odimm.md/ro/pare
104. Raport privind nivelul de realizare a Declarației Congresului Diasporei, ediția 2021 https://brd.gov.md/ro/content/raport-privind-nivelul-de-realizare-declaratiei-congresului-diasporei-editia-2021-0
105. RAZMERIȚĂ, R. "PARE 1 +1" „Pare 1+1" sau adunarea prin scădere. Ziarul de Gardă. https://www.zdg.md/reporter-special/reportaje/pare-11-sau-adunarea-prin-scadere/
106. RUSU, R. Diaspora Political Engagement. În: Moldoscopie (probleme de analiză politică), Chişinău, USM, nr. 2 (LXIX), 2015, p. 73-84
107. RUSU, R., TODOROVA L. „Rolul diasporei în cadrul relaţiilor internaţionale". În: Revista „ Administrarea Publică", 2012, nr. 1 (73);
108. RUSU, R., The impact of Diaspora on political processes in Republic of Moldova. În: Revista „Administrarea Publică". Chișinău. 2012, nr. 4, p. 103-110. ISSN 1813-8489. CZU: 323.15(478).
109. ROTH T. Evreii între Israel și Diaspora. Oare diaspora ar fi o traducere corectă a cuvântului ebraic galut? [online]. 2019 [citat 10.09.2022]. Disponibil: https://www.evrei.ro/oare-diaspora-ar-fi-o-traducere-corecta-a-cuvantului-ebraic-galut/?print=print

110. Raport de activitate al Biroului pentru relații cu diaspora al Cancelariei de Stat. [online]. 2013 [citat 12.03.2022]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/ro/apc/raport-de-activitate-al-biroului-pentru-relatii-cu-diaspora-al-cancelariei-de-stat-un-de-la
111. *Reţeaua europeană de migraţie* – Decizia 2008/381/CE a Consiliului [online]. 2020 [citat 18.09.2020]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al14568
112. SOLOMON, C. *Contribuţia administraţiei publice la reglementarea proceselor migraţionale din Republica Moldova.* In: Teoria şi practica administrării publice. Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 2019, pp. 15-23. ISBN 978-9975-3240-4-5.
113. SOLOMON, C. *Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie.* În: Moldoscopie (probleme de analiză politică). Partea XVII. CAPTES. Chişinău, 2001, pp. 162-174. 200 p. ISSN 2587-4063.
114. SIMILEANU, V. *Rolul Diasporei în Securitatea Națională a Republicii Moldova*. În: Comunităţi Etnice şi Diaspora în timp şi spaţiu = Этнические общины и диаспоры во времени и пространстве = Ethnic Communities and Diaspora in time and space / Univ. Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. de Ecologie şi Geografie, Muzeul Naţ. de Etnografie şi Istorie Naturală. Chişinău: S. n., 2019, ISBN 978-9975-108-89-8.
115. SANDU D. *Lumi sociale ale migraţiei româneşti în străinătate*. Polirom, Iaşi, 2010, 229 p. ISBN: 978-973-46-1650-3.
116. Sinteza Raportului de Progres privind Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. [online]. Chisinau, 2021 [citat 22.09.2021]. Disponibil:https://dcfta.md/uploads/0/images/large/sinteza-raport-de-implementare-a-acordului-de-asociere-rm-ue-ianuarie-2016.pdf
117. Strategia națională privind ocuparea forţei de muncă pentru anii 2017–2021 Anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului nr. 1473.
118. Strategia Națională „Diaspora -2025” Aprobat: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 200 din 26.02.2016 Publicat : 04.03.2016 în Monitorul Oficial nr. 49-54 / art. nr. 230.
119. *Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*. Parlamentul Republicii Moldova, Lege nr. 315 din 06.10.2022
120. *Srategia privind relația cu Românii de Pretutindeni 2013-2016*. Ministerul Afacerilor Externe al României. Departamentul pentru Românii de Pretutindeni.
121. *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024. „Împreună pentru o Românie sigură şi prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*. București, 2020.

Aprobată prin Hotărârea nr. 22 a Şedinţei comune a Senatului şi Camerei Deputaţilor din 30 iunie 2020, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 574 din 1 iulie 2020.

122. *Strategia Ministerului Afacerilor Externe al României privind Comunităţile româneşti din străinătate.* [online], [citat 20.10.2022]. Disponibil: https://www.mae.ro/node/26399
123. SEC (2011) 1627 final.Documentul de lucru al serviciilor Comisiei intitulat „Raportul UE pentru 2011 privind coerența politicilor în favoarea dezvoltării".
124. Studiu IOM Moldova. *Cartografierea diasporei moldoveneşti în Italia, Portugalia, Franţa şi Regatul Unit al Marii Britanii*. Chișinău, 2013.
125. *Sinteza Raportului de Progres privind Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.* [online]. [citat 24.11.2021]. Disponibil:https://dcfta.md/uploads/0/images/large/sinteza-raport-de-implementare-a-acordului-de-asociere-rm-ue-ianuarie-2016.pdf
126. *Summitul Global al Diasporei*. [online]. [citat 14.12.2022]. Disponibil: https://www.iom.int/global-diaspora-summit-2022
127. ȘERBAN, M. Dinamica migrației internaționale: un exercițiu asupra migrației românești în Spania. Iași: Lumen, 2011, 288 p. ISBN 978-973-27-2935-9 6.
128. ȘERBAN, M. Migraţie, în „Sociologie", vol. Coordonat de VLASCEANU L., Ed. Polirom, Iaşi, 2011, p. 803-804. ISBN 978-973-0-23997-3.
129. TEOSA, V., STAMATIN, E. Relaţiile de cooperare dintre Consiliul Europei şi Republica Moldova în contextul integrării europene. In: Moldoscopie (probleme de analiză politică). N2 (49), Chişinău : CEP USM, 2010, p.107-121. ISSN 1812-2566.
130. ȚAPOC, V., CAPCELEA V. Cercetarea ştiinţifică: Manual pentru facultăţile socio-umanistice. Chișinău: Arc, 2008. 311 p. ISBN 978-973-46-1274-1.
131. VACULOVSCHI, D., Migrație și dezvoltare: aspecte socioeconomice. Manual, Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova. – Chișinău : S. n., 2017 (Tipogr. „Foxtrot"). – 226 p. Bibliogr.: p. 214-224. Proiectul Global Comun „Integrarea Migrației în Strategiile Naționale de Dezvoltare". ISBN 978-9975-89-074-8
132. VACULOVSHI, D. Fenomenul migraţiei forţei de muncă: Moldova în perioada actuală. In: Moldoscopie (probleme de analiză politică). Partea XVI. USM. Chişinău, 2001, pp. 142-145. ISSN 2587-4063.
133. VASILESCU, Gr. Concepția europenisticii și studiile europene. Universitatea de Stat din Moldova. Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Nr. 3(86), 2019, p.136.
134. VASILESCU, Gr. Considerații privind metodologia studiilor europene contemporane. In: Moldoscopie, 2015, nr.4 (LXXI). p. 35-48.

135. VASILESCU, Gr. Sarcini şi mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova. In: Studii Internaţionale. Viziuni din Moldova, col. red.: Teosa V. [ş.a.]. Chişinău : CEP USM, Vol.8, nr1(6), 2008, pag 48-6
136. VASILESCU, Gr. Strategii de integrare europeană pentru Republica Moldova. In: Ştiinţa politică în Republica Moldova: realizări şi perspective: St. Intern./coord. V. Teosa, ş.a. Chişinău: CEP USM, 2011, pp. 255-263.
137. VASILESCU, Gr. Procesul de integrare europeană prin dimensiunile sale externă şi internă: aspect teoretico-conceptuale. În: MOLDOSCOPIE, Chişinău, 2013, nr.3, pp.182-196. ISBN 1812-2566.
138. VASILESCU, Gr., MORARI, C. Integrarea europeană. In: Relaţiile internaţionale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice/Univ. de Stat din Moldova; coord.: Valentina Teosa [et al.]. Chişinău: CEP USM, 2016, 546 p.p.230.ISBN 978-9975-71-828-8.
139. VOINEA, L., Instituții ale Uniunii Europene Integrare, Europenizare, Regionalizare , Ed. Politeia -SNSPA, Bucuresti, 2005, p. 15

b)**în limba engleză**

140. ABDULLOEVA, N., *Diaspora and Transnational identities - An Analysis of Legal Frameworks and Policies*. International Organization for Migration (IOM), Geneva, 2023. 120 p. ISBN 978-92-9268-571-3
141. ADAMSON, F.B., DEMETRIOU M. 2007. *Remapping the Boundaries of State and National Identity: Incorporating Diasporas into IR Theorizing*. European Journal of International Relations 13 (4): 489–526. SBN: 9780231505833.
142. ANCIEN, D., BOYLE M. and KITCHIN R. Exploring Diaspora Strategies: An International Comparison. Jan 26th-28th 2009, NUI Maynooth.Workshop report, June 2009. p. 7-8.
143. ANDRADE, P.G. *EU cooperation on migration with partner countries within the New Pact: new instruments for a new paradigm.* 2020. EU Immigration and Asylum Law and Policy. [online]. [citat 08.12.2021]. Disponibil: https://eumigrationlawblog.eu/eu-cooperation-on-migration-with-partner-countries-within-the-new-pact-new-instruments-for-a-new-paradig
144. BRAVO, V., MOYA, M. *Introduction: Diasporas from Latin America and Their Role in Public Diplomacy*. *Latin American Diasporas in Public Diplomacy*, pp. 1–24. Crossref, [online]. 2021 [citat 18.10.2022]. Disponibil: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74564-6_1
145. BOYLE, M., KITCHIN, R. *Diaspora centred development: Current practice, critical commentaries and research priorities.* In: Global Diasporas and Development:

Socioeconomic Cultural and Policy Perspectives. Springer, New Delhi, 2014 pp. 17-38. ISBN 9788132210467

146. BOYLE, M., KITCHIN, R. *Diaspora for development: In search of a new generation of diaspora strategies. In: How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards a Pragmatic Diaspora Agenda.* Migration Policy Institute, Washington DC, 2013, pp. 315-345. ISBN 9780983159131
147. BACHE I. *Europeanization and Multilevel Governance - Cohesion Policy in the European Union and Britain.* Lanham, Rowman, Littlefield Pub, 2008, p. 1-2. ISBN: 9780742541337
148. BÖRZEL, T. A., 1999, Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanisation in Germany and Spain, Journal of Common Market Studies 39, 573
149. BÖRZEL, T. A., *The Domestic Impact of Europe. Institutional Adaptation in Germany and Spain*. PhD thesis, European University Institute, Florence, 1999.
150. BOLAFFI, G. Dictionary of Race, Ethnicity and Culture. SAGE Publications. London. Thousand Oaks. 2003. 355 p. ISBN-13. 9780761969006
151. BAUBÖCK, R., FAIST T. Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods. Amsterdam University Press, 2010. ISBN 9789089642387.
152. BAUBŐCK, R. (coord.) Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation. IMISCoe Reports. Amsterdam: Amsterdam Univ. Press, 2006. 128 p. ISBN 978-9053-56888-0.
153. BRUBAKER, R. "The 'diaspora' diaspora" Ethnic and Racial Studies, 2005, 28(1): 1-19. ISBN: 0 8223 36693.
154. CONZELMAN, T. *Europenization of Regional Development Policies. Linking Multi-Level Governance Approach with Theories of Policy learning and Policy Change*. European Integration Online Papers, 2000, 206 p. ISBN: 9780742541337
155. COM 2015/240 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 13 May 2015, 2015. A European Agenda on Migration.
156. COM 2013/0292 final. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Maximising the Development Impact of Migration.
157. COHEN, R., FISCHER, C. *Routledge Handbook of Diaspora Studies*. Routledge, 2019, New York, 353 p. ISBN 9781315209050.
158. COHEN R., *Global Diasporas: An introduction*. Routledge. New York, 2008. 215 p. ISBN 13: 9781032188454.

159. CONNOR W. *The impact of homelands upon diaspors. Modern Diasporas in Internetional Politiks*. London: Groom Helm. 1989. ISBN-13: 978-0312537906.
160. Council of Europe. Youth Cooperation Programme activities in the scope of the joint Programme EU - Council of Europe – iLEGEND https://www.coe.int/en/web/north-south-centre/youth-activities-and-the-ilegend-project
161. CLIFFORD J. *Diaspora*. In: Montserrat Guibernau & John Rex (eds.), The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration. Cambridge: Polity Press. ISBN-10: 0745647022.
162. CONZELMAN T. Europenization of Regional Development Policies. Linking Multi-Level Governance Approach with Theories of Policy learning and Policy Change, European Integration Online Papers, 2000
163. Council of the European Union. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, 7 May Council of the European Union 2009 http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-09-78en.htm.
164. CHICHINADZE G. All activities and endeavors of georgian diasporas will always be supported [online]. [citat 15.09.2022]. Disponibil: https://parliament.ge/en/media/news/givi-chichinadze-diasporelebis-qvela-aktivoba-da-inovatsia-qoveltvis-mkhardacherili-ikn
165. *Diaspora cultures*. Recommendation 1688 (2004). Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Text adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 23 November 2004 (see Doc. 10342, report of the Committee on Culture, Science and Education, rapporteur: Petrova-Mitevska).
166. *Diaspora Alliance for Georgia*. [online]. [citat 11.08.2022]. Disponibil: https://www.lifebeyondtourism.org/institutions/diaspora-alliance-for-georgia/
167. *EUDiF - The European Union Global Diaspora Facility*. Diaspora Engagement. Regional Series Report. Eastern Europe & Central Asia Regional Series.
168. *EU Global Diaspora Facility* – EUDiF implemented by The International Centre for Migration Policy Development (ICMPD [online]. 2022 [citat 04.11.2022]. Disponibil: https://diasporafordevelopment.eu/
169. European Commission (2014). *The EU's Association Agreements with Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine*. MEMO/14/430, Brussels: European Commission, 23/06/2014. [online]. 2014 [citat 18.03.2020]. Disponibil: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-en.htm

170. Engaging Diasporas for Development IOM Policy-Oriented Research. [online]. 2014 [citat 12.08.2021]. Disponibil: http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/policy_documents/iom_research.pdf
171. GAMLEN A. Human Geopolitics: States, Emigrants, and the Rise of Diaspora Institutions Oxford Scholarship Online, 2019, p.267.
172. GAMLEN A. Diaspora Engagement Policies: What are they, and what Kind of States use them? Working Paper 06-32 COMPAS, University of Oxford, 2006.
173. GEORGIOU M. Diaspora, identity and the media: diasporic transnationalism and mediated spatialities. Hampton Press, Cresskill, New York, United States, 2006.
174. *Georgian Diaspora Online Portal*: [online]. 2019 [citat 24.06.2019]. Disponibil: http://gda.ge/pages/gdage-portalis-shesakheb
175. Global Diaspora Confederation. How we started. Introductory information. https://www.theglobaldiaspora.org/how-we-started
176. *Global Diaspora Week:* Maximizing Diaspora Contributions in Development. [online]. 2014 [citat 18.03.2020]. Disponibil: https://www.iom.int/news/global-diaspora-weekmaximizing-diaspora-contributions-development
177. *Global Diaspora Confederation*. How we started. Introductory information. https://www.theglobaldiaspora.org/how-we-started
178. Global Diaspora Week: Maximizing Diaspora Contributions in Development. [online]. 2020 [citat 19.07.2022]. Disponibil: https://www.iom.int/news/global-diaspora-week
179. HAAS E. The Uniting of Europe; Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957.- California: Stanford University Press, 1958., 130 p.;
180. HUGHES J., SASSE G., GORDON C. The Ambivalence of Conditionality: Europeanization and Regionalization in Central and Eastern Europe, European Institute and Department of Government London School of Economics, 2000
181. HIGGINS M.D.Global Ireland.Ireland's Diaspora Strategy 2020–2025. Government of Ireland. Global Irish Department of Foreign Affairs Iveagh House.
182. International diaspora Engagement Alliance. Office of Global Partnerships. USA Department of State. https://www.state.gov/international_diaspora_engagement_alliance
183. KNOTT K., MCLOUGHLIN S. *Diasporas : concepts, intersections, identities*. London. Zed Books, 2010, 319 p. ISBN: 978-1-84277-948-4.
184. KOINOVA, M. *Diasporas and International Politics: Utilizing the Universalistic Creed of Liberalism for Particularistic and Nationalist Purposes*. In: Bauböck, R. și Faist, T.,

(editori), Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, pp. 148-165. ISBN: 9789089642387.

185. KAKHISHVILI L., PANCHULIDZE E., Democratization and Europeanization in Georgia: How to lead the process? Georgia at the Nexus of Democratization and Europeanization;" Georgian Institute of Politics (GIP) and National Endowment for Democracy (NED). [online]. 2021 [citat 14.12.2021]. Disponibil: https://gip.ge/democratization-and-europeanization-in-georgia-how-to-lead-the-process/
186. KONSTANTINIDI V. An online discussion on 'The Role of Public Diplomacy on the Way Towards the EU' was held in partnership with Geocase. [online]. [citat 12.11.2021]. Disponibil: https://www.geocase.ge/en/news/561/jeoqeistan-partniorobit-onlain-gankhilva-sakhalkho-diplomatiis-roli-evrokavshiris-gzaze-gaimarta
187. LAWTON T. 1999, Governing the skies conditions for the europeanisation of airline policy, Journal of Public Policy 19: 91-92
188. LANGLEY S., ALBEROLA C. *Independent Evaluation of the Mobility Partnerships between the European Union and Cape Verde, Georgia and Moldova*. April 2018. Maastrich University,Graduate School of Governance.
189. LYONS, T. 2006. Diasporas and Homeland Conflict.In Territoriality and Conflict in an Era of Globalization, edited. by M. Kahler and B. Walter. Cambridge. ISBN: 9780511491450
190. LEWIS, M. W., „Armenian Diaspora as a phenomenon in development" In Berlatsky, Noah (ed.). Armenian genocide . Ed. Greenhaven LLC. pp. 66–72. ISBN 978-0-7377-7319-4.
191. MONTESANO F.S., TOGT, T., ZWEERS W. The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the Right Track?, (2016), Clingendael Report. [online]. [citat 11.10.2019]. Disponibil: https://www.clingendael.org/ sites/default/files/pdf
192. MORARI C. EU Role in the Republic of Moldova European Integration Within Eastern Partnership, CES Working Papers, 8(3), (2016), pp. 410-425.
193. MOSNEAGA V., Moldova: Emigration And Diaspora. September 2012, p.3;
194. MOSNEAGA V., Republic of Moldova: diaspora and diaspora policy. // Slovak Journal of Polical Sciences, Volume 14, 2014, No.2, pp. 3-27.
195. MOSSER, F., Diaspora engagement: EECA. Regional Series. European Union Global Diaspora Facility (EUDiF). Diaspora engagement: Eastern Europe & Central Asia, 2021.
196. MITRANY D., A Working Peace System..- Chicago: Quadrangle books, 1966; *The Functional Theory of Politics.*New York: St. Martin's Press, 1976;
197. MCAULIFFE, M., TRIANDAFYLLIDOU A. (eds.), 2021. *World Migration Report.* International Organization for Migration (IOM), Geneva, 2022. p.328.

198. MITSILEGAS V. *Solidarity Beyond the State in Europe's Common European Asylum System.* [online]. 2018 [citat 24.06.2019]. Disponibil: https://www.e-ir.info/2018/08/27/solidarity-beyond-the-state-in-europes-common-european-asylum-system/
199. *National Strategy for Investment Attraction and Export Promotion of Republic of Moldova* - 2016-2020, [online]. 2016 [citat 16.12.2021]. Disponibil: https://mei.gov.md/sites/default/files/snaipe_2016-2020_eng.pdf
200. O'NEILL M., *The politics of European integration*. New York: Routledge, 1996; ISBN: 9780415112987.
201. POPESCU N., Euro*peanization and conflict resolution: a view from Moldova*. European Center for Minority Issuse. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe. 2004. [online]. 2016 [citat 07.11.2022]. Disponibil: https://www.ecmi.de/fileadmin/redakteure/publications/JEMIE_Datens%C3%A4tze/Jemie_datens%C3%2004Comment02.pdf
202. *Parliamentary network on diaspora policies of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE).* Parliamentary network on diaspora policies to hold its first Annual Forum. [online]. 2019 [citat 24.06.2019]. Disponibil: https://pace.coe.int/en/news/7063
203. RAGAZZI F., *A comparative Analysis of Diaspora Policies*, Political Georgraphy 4, 2014: 74 -89:81.
204. RADAELLI M. C. The Europeanization of Public Policy, 30 (4), The Politics of Europeanisation, Oxford, 2003, 27-56, 29
205. RADAELLI M. C., FEATHERSTONE K., The Politics of Europeanization: Theory and Analysis. Oxford University Press, Oxford. 2003.
206. Resolution 2043 (2015).Democratic participation for migrant diasporas. Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 2015.
207. RIGONI, A. Democratic participation for migrant diasporas. Report of ALDE group. Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons. Reference to committee: Doc. 13272, Reference 3993 of 30 September 2013. 2015 - March Standing Committee
208. ROȘCA, L. Migrants social integration through understanding and communication. Holistic approach. In:Relaţii internaţionale. 2017, nr. 2 (12), p. 225-241
209. SANDU D. "Circulatory Migration as Life Strategy". In: Romanian Sociology Annual English Eletronic Edition, 2, 2000.
210. SANDU D. Emerging transnational migration from Romanian villages, în „Current Sociology", vol. 53, no. 4, 2005, pp. 555–582.
211. SATZEWICH V. The Ukrainian diaspora. New York, Routledge, 2002. 288 p.

212. *Scoreboard - monitoring tool of the European Union - Republic of Moldova Mobility Partnership*. European Union – Republic of Moldova Mobility Partnership. [online]. [citat 14.11.2021]. Disponibil: www.scoreboard.mfa.gov.md
213. SHEFFER G. *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge University Press, UK. 2003, 290p. ISBN: 9780521009874.
214. SHEFFER G. *Modern Diasporas in International Politics*. New York: St. Martin's, 1986, 349 p. ISBN-13, 978-0709933557.
215. SAFRAN W. *Diasporas in modern society: myths of homeland and return*. In: Diaspora, 1 (1), 1997. ISBN: 978-92-1-148352-9.
216. SHAIN Y., BARTH A. Diasporas and International Relations Theory. In: International Organization, Cambridge University Press, vol. 57(03), 2003, p. 449-479.
217. SCHIMMELFENNING F.Europeanization beyond Europe", Living Reviews in European Governance, 7(1), 2012, p. 6-7
218. SCHMIDT V., Europenization and the Mechanics of Economic Adjustment, European Integration on line Papers, vol. 5, 2001
219. SHUVAL J.T. Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm. In: International Migration, 2000, 38, 5, p. 41-57.
220. TÖLÖLYAN K., Elites and Institutions in the Armenian Transnation, Diaspora: A Journal of Transnational Studies 9, No. 1, Spring 2000, p.109-115
221. TÖLÖLYAN K., (1996) 'Rethinking Diaspora (s): Stateless Power in the Transnational Moment. 'Diaspora (5), University of Toronto Press pp. 3-36. DOI: 10.1353/dsp.1996.0000
222. TÖLÖLYAN K.,. Diaspora studies Past, present and promise. International Migration Institute. Routledge Handbook of Diaspora Studies. Oxford. Imprint Routledge. 2018. ISBN 9781315209050.
223. The American Institute of Polish Culture in USA. [online]. [citat 26.08.2019]. Disponibil: https://ampolinstitute.com/about/
224. The first International Georgian Diaspora Online School. [online]. [citat 12.04.2022]. Disponibil: https://www.tsvholding.com/tsvsociety
225. International diaspora Engagement Alliance. Office of Global Partnerships. USA Department of State. [online]. [citat 19.11.2022]. Disponibil: https://www.state.gov/international_diaspora_engagement_alliance
226. VERTOVEC S., COHEN R., Migration, diasporas and transnationalism, Cheltenham: Edward Elgar, 1999.

227. ZAHARIADIS, N. *Europeanization as Program Implementation: Effective and Democratic*. In: Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice, 10:3, 221-238, [online]. [citat 14.10.2021]. Disponibil: https://doi.org/10.1080/13876980802231040
228. World Bank and ETF (European Training Foundation) (2010), Migration and Skills: The Experience of Migrant Workers from Albania, Egypt, Moldova, and Tunisia, World Bank, Washington, DC. (Accessed 16 October 2015) [online]. [citat 17.10.2022]. Disponibil: http://issuu.com/World.Bank. Publications/docs/9780821380796
229. World Bank, (2020). Personal remittances, received (% of GDP) - Europe & Central Asia https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?loations=7E
230. YEPREMYAN T. Armenian Migration from War-torn Syria to Europe: From Diaspora to Diaspora or Homeland? Eurolimes - Journal of the Institute for Euroregional Studies, Oradea University Press, vol.23-24, 2017.

c) în limba rusă

231. БУТОРИНА, О.В. *Создание экономического и валютного союза — новая ступень европейской интеграции*. In: Деньги и кредит. 1998. № 11. ISBN 978-5-8397-1030-6
232. ДЯТЛОВ В.И.: "*Политический активизм армянской диаспоры в арабском мире*". Сборник: "Национализм и фундаментализм на Ближнем Востоке. Материалы конференции. Москва, 1999 г. SBN 978-5-7741-0327-0.
233. КОНДРАТЬЕВА, Тамара, Диаспоры в современном мире: эволюция явления и понятия, [online]. 2017 [citat 19.11.2022]. Disponibil: http://www.perspektivy.info/.
234. ТИШКОВ В.А. *Единство в многообразии,* публикации из жур. ЭТНОПАНОРАМА, 1999–2011г., Оренбург, 40-41.; ISBN 978-5-88838-691-0.
235. ПОПКОВ В. Д. *Феномен этнических диаспор : монография* / В.Д. Попков. — Москва: ИНФРА-М, 2021. — 276 с. ISBN 978-5-16-014560-0.
236. ПОЛОСКОВА Т. *Диаспоры в системе международных связей* : диссертация ... доктора политических наук : 23.00.04.- Москва, 2000.- 387
237. МАКСИМОВА М.М., *Европейское сообшество: регулирование интеграционых процессов*. Москва: Наука, 1997, 319 с., ISBN 978-5-238-02834-7.
238. МОРАРУ В., МОШНЯГА В., РУСНАК Г., Маятник Миграции.Кишинэу, Sirius, 2012, 200 с; ISBN 9788024615523.
239. МУНТЯН М.А. Основы теории международных отношений. Учебное пособие. М.: МАБиУ, 2006. 164 с. 10,3 п.л. ISBN 978-5-7567-1214-8.

240. МУНТЯН М.А. Международный порядок по З. Бжезинскому // Глобализация и моделирование социальной динамики. М.: Изд-во ИСН, 2001. С.48-52. 0,3 п.л.
241. МЫЛЬНИКОВ М.А. Этническая диаспора как субъект политических коммуникаций: Ав-тореф. дисс. ... канд. п. наук. — Астрахань, 2009.
242. СПОРЫШЕВ П.П. Российская диаспора как объект внешней политики России: диссертация кандидата политических наук: 23.00.04. Москва, 2012. 167 с.
243. ЦЫГАНКОВ, П.А. *Теория международных отношений.* Учеб. Пособие. Москва: Гардарики. 2002. 590 с. ISBN 978-5-534-03010-5.
244. ЧЕЛИДЗЕ Н., БУРДЕЛЬНЫЙ Е. «*Международная трудовая миграция в контексте глобальных трансформаций*». В: «Труды Тбилисского Государственного Университета», «Экономика», Тбилиси, 2005, с. 147-159, ISSN 1512 – 1313.

c) în limba franceză

245. ALVAREZ-TINAJERO, S.P., Modules de formation sur la migration internationale et le développement. Guide de l'animateur. OIM, Genève. 2013.
246. BARRÉ R., HERNANDEZ V., MEYER J.B., VINCK D. *Diasporas scientifiques: comment les pays en développement peuvent-ils tirer parti de leurs chercheurs et de leurs ingénieurs.* 2003, Paris, IRD, 197 p. Expertise Collégiale. ISBN 1-7099-1521-9. ISSN 1633-9924.
247. BRUNEAU M., *Diasporas.* Annales de géographie. 591 p. [online]. 1996 [citat 03.07.2021]. Disponibil: http://journals.openedition.org/belgeo/13470;
248. BEAUZAMY B., *Les diasporas dans les conflits à l'épreuve des études sur la mondialisation.* Tracés, Revue de Sciences humaines, [online]. 2012 [citat 27.09.2018]. Disponibil: URL: http://journals.openedition.org/traces/5550; DOI: https://doi.org/10.4000
249. MEDAM A. *Diasporas. Archétype et typologie*. Revue Européenne des Migrations Internationales, voL 9, nr.1, 1993.
250. DIMINESCU D. *Le migrant connecté. Pour un manifeste épistemologique*, Migrations, Société, vol.17, 2007 nr. 102, p. 275−292. ISBN 9782343199269.
251. HOVANESSIAN, M., *La diaspora arménienne et l'idée nationale : de l'exil commémoré aux formes actives de l'appartenance*. In: CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde. 2000, pp. 83-109. ISBN 2-87678-748-2 ISSN 1278-3986.

d) în limba poloneză

252. Atlas polskiej obecności za granicą. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych. [online]. 2017 [citat 16.07.2017]. Disponibil: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/ polonia

253. FATER, D. *Wyzwania dyplomacji publicznej w epoce ponowoczesnej. Wybrane problemy*. In: Acta Politica Polonica nr 1/2019 (47), DOI: 10.18276/ap.2019.47-04, p. 41–55 . [online]. 2019 [citat 11.04.2019]. Disponibil: www.wnus.edu.pl/ap
254. SIKORSKI R. Discursul Ministrului Afacerilor Externe al Republicii Polone în cadrul legislativului polon. Biroul de presă al MAE polon. [online]. [citat 26.09.2021]. Disponibil: https://www.gov.pl/web/dyplomacja
255. LESIŃSKA, M. *Polska diaspora, Polonia, emigracja. Spory pojęciowe wokół skupisk polskich za granicą*. In: The Polish Migration Review. 2018, p.9-24. ISSN: 2544-2686
256. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Definicje, pojęcia dotyczące spraw polonijnych. [online]. [citat 14.03.2020]. Disponibil: https://dziennikurzedowy.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polonia/definicje_pojecia/index.html
257. NOWOSIELSKI M., NOWAK W. *„Nowa polityka polonijna" — obszar tworzenia wspólnoty czy przestrzeń gry interesów?,* „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje, nr 37(2), s. 73–89. [online]. 2017 [citat 10.03.2019]. Disponibil: www.problemypolitykispolecznej.pl
258. PALUCH A. K., Inkluzywne i ekskluzywne rozumienie terminu „Polonia", „Przegląd Polonijny" nr 2, 1976, s. 22. ISBN 978-83-601833-9-7.
259. PALECZNY T. *Procesy asymilacji, transkulturacji i uniwersalizacji kulturowej: przegląd problematyki*. In:Krawoskie Studia Miedzynarodowe, Nr.3, 2017, e-ISSN 2451-0610 ISSN 1733-2680.
260. *Ustawa o Karcie Polaka. Komentarz.* Opublikowano: ABC 2008, Stan prawny: 1 października 2008 r. [online]. [citat 20.05.2022]. Disponibil: https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/ustawa-o-karcie-polaka-komentarz-587243978

ANEXE

Anexa 1. Glosar de termeni în domeniul diasporei și europenizării

Diaspora – sub aspectul unei abordări generale, etimologic din gr. diaspora „împrăștiere", termenul se referă la fenomenul prin care o anumită populație sau comunitate migrează de pe teritoriul său de origine către altele diferite, dar păstrează legătura lor cu statul de origine.

Diaspora moldovenească - cetăţenii Republicii Moldova, stabiliţi temporar sau permanent peste hotarele ţării, persoanele originare din Republica Moldova şi descendenţii lor, precum şi comunitățile formate de aceștia.

Diaspora evreiască – totalitatea comunităților evreiești împrăștiate în toată lumea. Prima expulzare a poporului evreu datează din secolul al VI-lea î.Hr. când regele babilonian, Nabucodonosor al II-lea, a invadat Ierusalimul și a deportat lideri evrei de rang înalt, și ulterior prin căderea Ierusalimului (70 d. Hr.). De atunci au început să se stabilească în toate țările lumii.

Diaspora ortodoxă - comunități ortodoxe dincolo de hotarele țărilor cu majoritate ortodoxă, aflate în spațiul lumii catolice, protestante și anglicane, în Europa, America, Australia etc.;

Europenizare – procesul complex de transformare, construcție, adaptare și institutionalizare a unor reguli formale și informale, proceduri și paradigme politice, norme consolidate în contruirea politicii comune a UE, adaptate la nivelul politicilor naționale și instituțiilor publice.

Europeism – Mişcare politică al cărei scop este integrarea statelor şi popoarelor europene într-o mai largă organizare supranaţională.

Europeificare - reprezintă procesul de separare a puterii, responsabilităţilor şi delimitarea competenţelor decizionale între guvernele naționale și UE. Atât europeificarea cât și europenizarea sunt asociate cu apariția puterii comune și competențelor delegate către UE.

Euroscepticism – Atitudine de îndoială în legătură cu necesitatea integrării europene.

Migrație - este o mișcare a populației de pe un teritoriu pe altul, care este determinată de diverși factori economici, sociali, politici sau naturali. Deseori, migrația implică o serie de schimbări și poate afecta procese economice și de dezvoltare ale statelor

Integrare europeană – procesul de integrare politică, juridică, economică, sociale și culturale, ale unor state care se află total ori parțial în Europa. Termenul a apărut odată cu procesul de formare și instituționalizare al UE și al Consiliului European. Procesul implică acordarea loialității și cedarea unor prerogative ale statelor naționale către instituțiile europene.

Adaptare instituțională – o etapă al procesului de europenizare, adaparea la normele comunitare, cuprind o serie de schimbări care vizează instituțiile, racordarea la standardele UE.

Acquis-ul comunitar - un ansamblu de principii, regrementări, obiective, realizări împlinite, obţinute de statele membre, pe care ţările candidate le acceptă drept condiţii pentru aderare.

Azil – se acordă persoanelor de către un stat anume, exprimă acordarea protecției acestor persoane pe teritoriul său. Persoanele sunt de altă naționalitate și provin dintr-o altă țară, și care fug de persecuție sau vătămare gravă sau din alte motive. Azilul cuprinde o varietate de elemente, inclusiv obținerea reședinței temporare și permanente, permisiunea de a rămâne pe teritoriul țării de azil, asistență socială, un tratament uman, identificarea unei soluții durabile.

Exodul creierelor - exodul intelectualilor, numit și drenare a inteligenței, exod al creierelor, export al creierelor, scurgerea inteligenței (în engleză brain drain). Cumprinde și epuizarea capitalului uman într-o anumită ocupație sau sector economic rezultat din emigrarea lucrătorilor calificați implicați în această ocupație sau sector din țara de origine în altă țară.

Remitențe - cuprind totalitatea transferurilor financiare realizate de către membrii diasporei către țara lor de origine. Aceste transferuri pot avea diverse forme, uneori au o natură filantropică, asistență social-economică, ajutor umanitar și donații, iar alteori pot fi o susținere a familiei rămase în țara de origine. Transferuri de bani de către o persoană care lucrează într-o țară străină către o persoană sau o familie din statul său de origine.

Statul/țara de origine: statul de baștină ori proveniență a emigrantului.

Statul/țara de reședință: în care imigrantul își are reședința, locuiește permanent ori temporar.

Surse:

1. BOLAFFI, G. **Dictionary of Race, Ethnicity and Culture**. SAGE Publications. London. Thousand Oaks. 2003. 355 p.
2. Dicţionarul Explicativ al Limbii Române, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, 1998
3. *Dicţionar universal*, Bucureşti, Editura Litera Internaţional, 2010, 12 vol.
4. *Enciclopedia Universală Britannica*, Bucureşti, Editura Litera, 2010, 16 vol.
5. Noul dicționar explicativ al limbii române, Litera Internațional, Editura Litera Internațional, 2002
6. International Organization for Migration. *Glossary on Migration.* In: International Migration Law, N° 34, Switzerland, 2019.
7. Hotărârea Guvernului Nr. 657 din 6 noiembrie, 2009. http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=332599&lang=2.aceea şi definiţie este utilizată şi în *Strategia Naţională Diaspora-2025,* pag. 83
8. OPREA H. D. Mic dicţionar de termeni istorici. Facultatea de Istorie a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi.
9. PALMOWSKI J.Dicţionar Oxford de istorie universală contemporană. De la 1900 până azi, Bucureşti, Editura BIC ALL, 2005, 2 vol.

Anexa 2. Tabelul 1. Profilul migrațional al Republicii Moldova pentru anii 2018-2020

Țara gazdă	2018	2019	2020
Total	**561830**	**785712**	**727510**
din care locuiesc în :			
Federația Rusă	235648	356761	217421
Italia	131814	128979	119603
SUA	40577	47767	45661
Polonia	1209	37338	37338
Portugalia	5210	24000	24000
Ucraina	17858	23800	25144
Germania	17245	20375	23750
Spania	16273	18537	15589
Israel	16000	18915	14676
Marea Britanie	9000	18000	19000
Canada	17605	17620	40000
Franța	3609	17000	50000
România	10648	10500	12454
Turcia	7502	7942	8000
Grecia	9004	7394	7233
Cehia	5763	5903	6140
China	170	178	106
Bulgaria	3567	3532	3626
Belarus	2346	2689	2476
Belgia	1428	2000	15000
Irlanda	1987	1987	25000
Norvegia	1103	1667	1836
Austria	1287	1409	1466
Emiratele Arabe Unite	1200	1410	1300
Regatul Țărilor de Jos	350	1366	1380
Suedia	254	1333	1427
Regatul Danemarcei	273	1194	2000
Australia	...	1160	1120
Lituania	475	751	794
Uzbekistan	...	729	...
Ungaria	350	680	485
Elveția	641	671	735
Finlanda	...	448	627
Letonia	332	325	304
Slovacia	...	287	283
Slovenia	...	...	264
Islanda	...	...	173
Estonia	600	204	500
Japonia	156	186	181
Azerbaidjan	166	175	144
Qatar	180	162	162
Alte țări	0	338	112

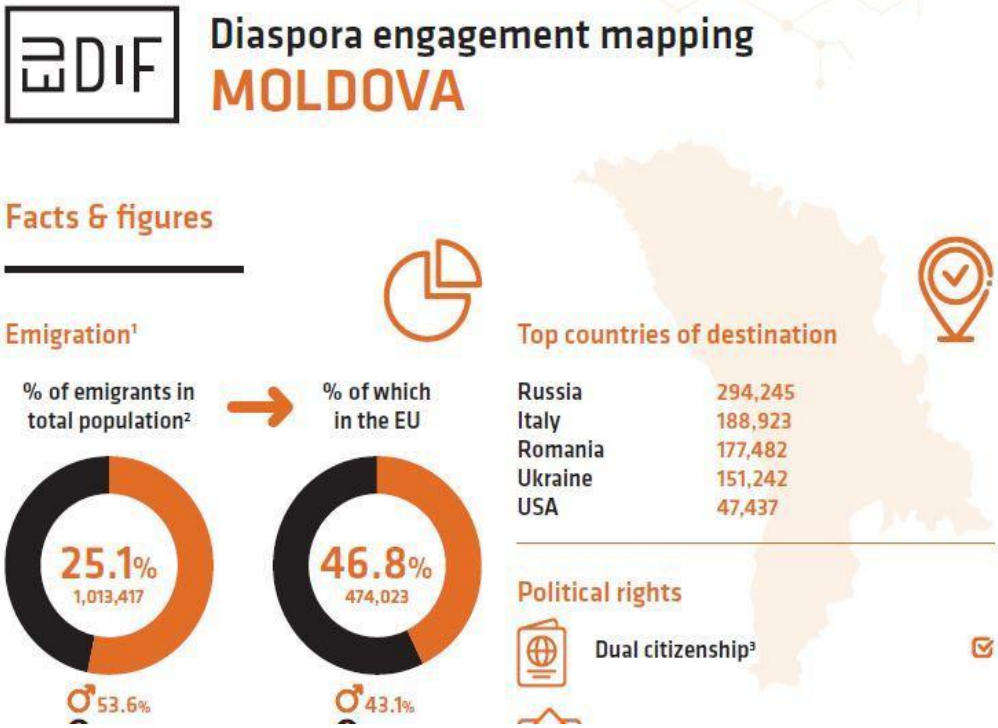
Sursa: Biroul Migrațiune și Azil
http://bma.gov.md/ro/search/node/Profilului%20Migra%C8%9Bional%20Extins%20al%20RM

Anexa 3. Tabel 2. Instituții, politici, particularități de antrenarea a diasporei în procesul de europenizare din Georgia, Armenia, Polonia, România, Republica Moldova.

Particularități /Țara	*Instituții /actori antrenați*	*Caracteristici esențiale*	*Politici / rezultate*
Georgia	MAE – coordonare națională;	Formare pe parcursul a 25-30 de ani. Asociații în proces de formare și consolidare	Comunicare eficientă cu diaspora prin intermediul portalului web dedicat diasporei.
Armenia	MAE – coordonare națională; Activ se implică și Biserica Armeană;	Experința de formare de peste o mie de ani. Organizații regionale și asociații ale diasporei bine consolidate. Reprezentare pe lângă organizații internaționale și regionale. Generații ale diasporei, experiență și tradiții de relații.	Reprezentarea diasporei prin asociații acreditate la nivelul organizațiilor internaționale și regionale; Cartografierea diasporei – platformă online cu harta interactivă.
Polonia	MAE – coordonare națională; Sejmul – Parlamenul/ Senatul și alte instituții sunt activ implicate;	Experința de formare peste 100 de ani. Diaspora este numită ca parte al societății și neamului polonez „Polonia” e numele dat diasporei. Astăzi caracterizată printr-o revenire continuă în țara lor de origine.	Reprezentarea diasporei la nivelul Parlamentului și Senatului. Ziua diasporei – o zi specială în calendarul celebrărilor anuale, simbolizează solidaritate și recunoașterea importanței diasprei.
România	Departamentul pentru Românii de Pretutindeni –coordonare; MAE – interacțiune și coordonare; Biserica Ortodoxă prin acord de cooperare;	Experința de formare peste 100 de ani; Legături culturale, tradiții și un important rol al Bisericii Ortodoxe în în păstrarea și dezvoltarea raporturilor dintre stat și diasporă.	Reprezentare diasporei la nivelul Parlamentului și Senatului. Cartografierea diasporei – platformă online cu harta interactivă. Platforma digitală pentru servicii consulare www.econsulat.ro
Republica Moldova	Biroul pentru Relații cu Diaspora coordonare; MAE – susținere și implementare;	Asociații în proces de formare și consolidare. Experința de formare 25-30 de ani.	Parteneriatul de Mobilitate RM-UE –rezolvarea unor probleme ale migrației și diasporei, onsolidare al asociațiilor de băștinași – consolidarea legărurilor diasporei cu localitățile lor de origine, proiecte social-economice și de dezvoltare locală.

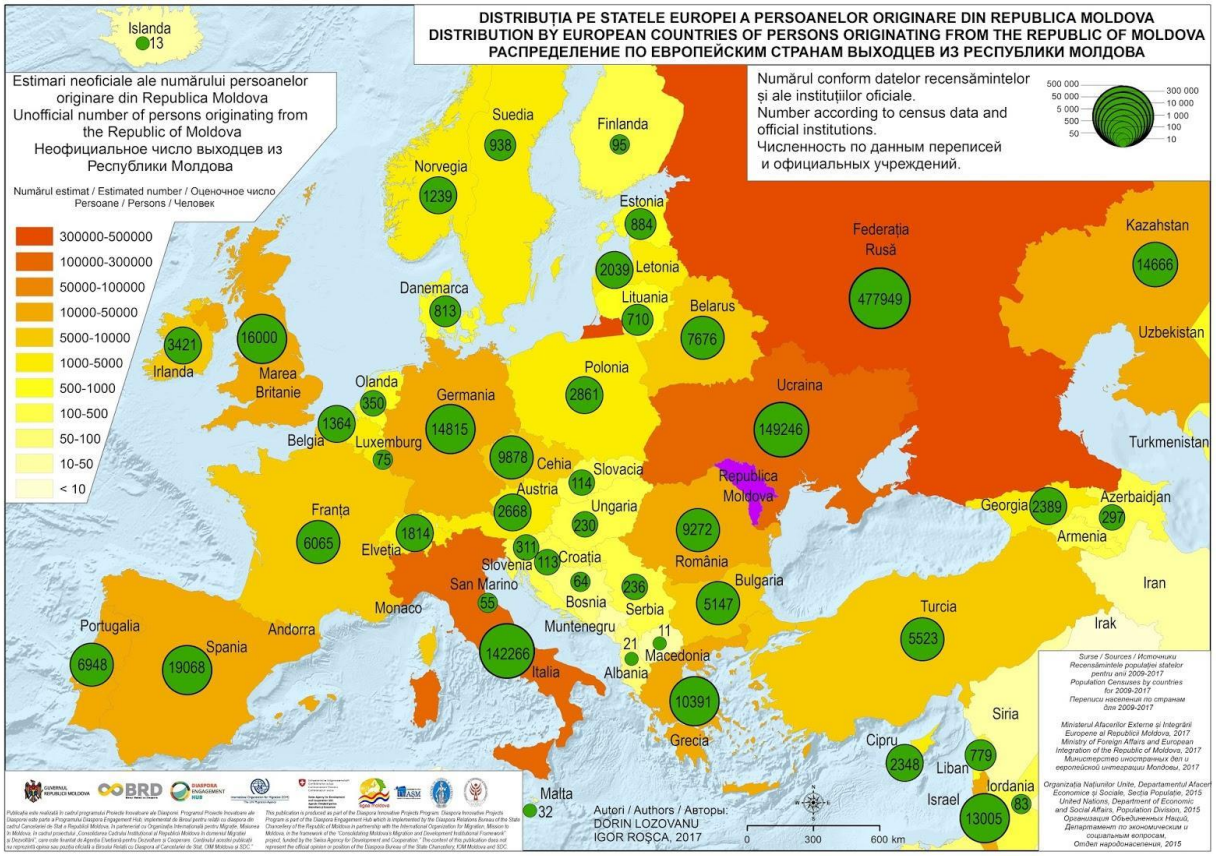
Sursa: Elaborat de autor.

Anexa 4 . Figura 1. Cartografierea implicării diasporei în procesul de dezvoltare

Sursa:
EU Global Diaspora Facility – EUDiF implemented by The International Centre for Migration Policy Development (ICMPD https://diasporafordevelopment.eu/

Anexa 5. Figura 2. Distribuția pe statele europene a persoanelor originare din Republica Moldova

Sursa: *LOZOVANU D. Diaspora legată de Republica Moldova privită în timp şi spaţiu. În: Comunităţi Etnice şi Diaspora în timp şi spaţiu. Ethnic Communities and Diaspora in time and space. Univ. Acad. de Ştiinţe a Moldovei, Inst. de Ecologie şi Geografie, Muzeul Naţ. de Etnografie şi Istorie Naturală. Chişinău: S.n., 2019, ISBN 978-9975-108-89-8.*

Anexa 6. Chestionar realizat cu reprezentanții diasporei moldovenești

CHESTIONAR

Cuprinde o serie de întrebări adresate membrilor diasporei moldovenești

În cadrul cercetării pe care o realizez pentru teza mea de doctorat: ,,Diaspora actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare (Cazul Republicii Moldova)" am inițiat realizarea acestui chestionar despre cetățenii moldovenii care, se află temporar ori permanent peste hotarele țării și sunt implicați în diverse activități ale diasporei, mențin legătura cu statul lor de origine, Republica Moldova și sunt interesați să contribuie la dezvoltarea și europenizarea țării.

Vă invit să contribuiți la realizarea acestei cercetări.

Chestionarul este anonim, având doar scop de cercetare.

Vă mulțumesc mult pentru timpul acordat!

Sex – M/F Vârstă – _____

Localitatea de reședință: temporară/permanentă din afara țării – _____

Locul de origine/de naștere –_____

În ce oraș, localitate ați ați locuit până la pleacarea peste hotarele țării?_____

Profesia/ocupația dumneavoastră până la plecare? _____

Care era starea civilă? Necăsătorit(ă)/Parteneriat civil/Căsătorit(ă)/ Divorțat(ă)/Văduv(ă) Căsătorit(ă) cu persoană de altă cetățenie/etnie

Cărui grup etnic aparțineați până la emigrare?

Moldoveni/Români/Găgăuzi/Ruși/Ucraineni/Bulgari/Polonezi/ Altui grup etnic (care?)

_____

Înainte de a emigra, care a fost ultima instituție educațională absolvită în țara de origine?

Fără studii/Școala primară/Școala generală/10 clase/Școala profesională/Liceu/Bacalaureat Colegiu/Școala postliceală/Școala de maiștrii/Facultate/Master/Doctorat

_____

Înainte de emigrarea/stabilirea peste hotarele țării ați emigrat/lucrat temporar și în alte țări?

Da / Nu

În Republica Moldova, dumneavoastră ați activat în calitate de:

Angajat în sistemul public de stat / propria afacere/ angajat în sistemul privat

Pensionar/ Șomer/Elev/ Student/ Nu am lucrat niciodată/ Alt statut/ocupație (care?)

_____

În ce domeniu v-ați desfășurat activitatea în Republica Moldova înainte de plecare?

Agricultură/ Învățământ/Construcții /Turism/Restaurante/ Hoteluri/Transport/ Industrie Producție/ Servicii sociale/ Nu am lucrat niciodată/ Comerț/ Consultanță/ Cercetare/IT Îngrijire la domiciliu/Paznic/gardian/ Alt domeniu (care?)

_____

Cu cine ați plecat din Republica Moldova?

Singur(ă), nu eram căsătorit(ă) / Singur(ă), am lasat soția/soțul acasă

Cu soția/soțul, nu aveam copii/ Cu soția/soțul, copii i-am lăsat acasă

Cu soția/soțul și copiii / Cu un (o) prieten(ă)

În ce activități social-culturale și politice sunteți implicați prin intermediul asociației diasporei?

- *Colectarea de fonduri și donații pentru cauze sociale copii/orfelinate/grădinițe și școli din mediul rural;*
- *Proiecte educaționale și de cercetare, schimb de experiență și transfer de bune practici cu instituțiile din Republica Moldova;*
- *Acțiuni civice, mobilizarea conaționalilor din cadrul diasporei pentru susținerea unor evenimente și politicilor de la Chișinău;*

Ce rol îl are diaspora în procesul de europenizare și dezvoltare al Republicii Moldova?

- *Promovarea aspirațiilor europene ale RM în statul de reședință;*
- *Cooperarea cu instituțiile cheie, autorități și societatea civilă;*
- *Contribuția la procesului de tranziție spre un stat de drept, cu valori și norme europene, prin schimbul de experiență și bune practici, transfer de cunoștințe și standarde europene;*
- *Atragerea investițiilor europene în economia națională;*
- *Contribuția la facilitarea procesului de exporturi ale produselor naționale pe piețele europene, contribuția la extinderea cotelor pentru produsele de export;*
- *Promovarea imaginii de țară sigură, democratică, civilizată și europeană, care se regăsește firesc în familia statelor europene.*
- *Diaspora științifică în ansamblu, dar și tinerii studenți din Moldova care studiază în diverse state ale lumii demonstrează nivelul înalt al capacităților și aptitudinilor conaționalilor noștri;*

Activități caracteristice asociațiilor diasporei din care faceți parte, la care dintre aceste activități luați parte și vă implicați activitatea respectivă? (mai multe răspunsuri posibile)

- *De ordin social;*
- *Donații, colectare de fonduri, acțiuni filantropice;*
- *Educație, dezvoltare personală, formare continuă;*
- *Cercetări și schimb academic, inovație și transfer de cunoștințe;*
- *Activități politice, filiale de partid, promovarea unor actori politici și rolului lor;*
- *Antreprenoriat, comerț, acțiuni financiare și economice;*
- *Activitatea Bisericii, acțiuni legate de păstrarea identității religioase, tradiției, credinței.*
- *Culturale, păstrarea tradițiilor, limbii, sărbătorilor naționale etc.*

Ce acțiuni și pași le poate face statul pentru a fi mai aproape de diasporă, a o antrena efectiv în procesul de europenizare și dezvoltare? (mai multe răspunsuri posibile)

- Consolidarea căilor de comunicare;
- Lansarea unor instrumente de interacțiune la distanță, în regim de comunicare online, existența unui portal web și comunicarea cu instituțiile statului;
- O deschidere mai mare și flexibilitate din partea misiunilor diplomatice și oficiilor consulare;
- Modernizarea serviciului consular și serviciilor consulare prestate, extinderea acestora în zonele și regiunile neacoperite;

- Un parteneriat dintre stat-diasporă, cu implicarea tuturor actorilor societății civile.

_____

Motivul plecării din Republica Moldova (mai multe răspunsuri posibile)

- *Obținerea unui loc de muncă mai bine plătit;*
- *Nevoia de dezvoltare și de oportunități noi;*
- *Realizarea unui trai mai bun, decent;*
- *Recunoaștere socială în concordanță cu pregătirea profesională;*
- *Lipsa locurilor de muncă;*
- *Motive familiare, reîntregire, divorț, deces;*
- *Un viitor mai bun pentru copii;*
- *Un sistem de educație, protecție socială și sănăate mai bun;*
- *Pentru a-mi ajuta familia;*
- *Motive financiare;*
- *Alte motive (care?)*_____

_____

Aveți intenția/dorința de a reveni în Republica Moldova și să contribuiți la dezvoltarea și europenizarea țării?

Da/ Nu/ Posibil/ Cu anumite condiții_____

_____

Ce vă motivează să păstrați legătura cu Republica Moldova (mai multe răspunsuri posibile)

- *O legătură de suflet, apartenența identitară, neam, patrie, tradiții, cultură, credință;*
- *Familia, rudeniile, casa părintească, amintiri din copilărie;*
- *Perspective de afaceri, posibilitatea lansării unei afaceri, investiții, export etc;*
- *Programele și politicile de stat dedicate diasporei;*
- *Mă simt util societății și țării mele de origine prin activitatea desfășurată în cadrul diasporei;*
- *Recunoaștere socială în concordanță cu pregătirea profesională;*
- *Lipsa locurilor de muncă;*
- *Motive familiare, reîntregire, divorț, deces;*
- *Un viitor mai bun pentru copii;*
- *Un sistem de educație, protecție socială și sănăate mai bun;*
- *Pentru a-mi ajuta familia;*
- *Motive financiare;*
- *Alte motive (care?)*_____

Anexa 7. Interviu pentru reprezentanții instituțiilor de stat și liderii asociațiilor diasporei moldovenești.

Întrebări:

1. Ce rol are instituția/organizația din care faceți parte în cadrul raporturilor stat-diasporă/ diasporă-stat?
2. Cum vedeți perspectiva antrenării diasporei moldovenești în procesul de integrare europeană, ce soluții ați sugera pentru mobilizarea diasporei în cadrul acestui proces?
3. Cum vedeți activitatea curentă al diasporei și implicarea în raporturile cu Republica Moldova?
4. Considerați că diaspora moldovenească poate avea un rol esențial în procesul de europenizare și de dezvoltare al țării?
5. Care sunt instrumentele, mijloacele și acțiunile potrivite, atunci când este necesar de a implica și mobiliza diaspora în cadrul acestor procese?
6. Ce probleme, impedimente, obstacole întâmpinați atunci când cooperați cu instituțiile statului/ cu asociațiile diasporei?
7. Ce soluții ar fi potrivite pentru eficientizarea acestui proces de cooperare, din partea diasporei/instituțiilor statului?
8. Cum vedeți viitorul Republicii Moldova, susțineți parcursul european și procesul de europenizare?
9. Aveți intenția și disponibilitatea de a contribui la acest proces de europenizare al Republicii Moldova?

Anexa 8. Lista instituțiilor naționale implicate în relațiile statului cu diaspora.

- ***Cancelaria de Stat a Republicii Moldova***

  Este autoritatea centrală responsabilă de politicile statului în domeniul relaţiilor cu diaspora. https://cancelaria.gov.md/en/structura.

- ***Comitetul Inter-Ministerial***

  CIDMD a fost creat prin Hotărârea Guvernului Nr. 725 din 08.09.201722. Are ca scop coordonarea politicilor pentru diaspora, formularea viziunii strategice, precum şi asigurarea implementării acţiunilor, programelor şi iniţiativelor în domeniul diasporei şi migraţiei. Comitetul este format din reprezentanţi ai ministerelor și autorităţilor administrative centrale și este condus de Secretarul General al Guvernului Republicii Moldova.

- ***Biroul de Relaţii cu Diaspora***

  BRD a fost creat în 2012. Este o subdiviziune a Cancelariei de Stat, sub coordonarea directă a Prim-Ministrului. BRD elaborează şi coordonează politicile naţionale pentru şi cu participarea diasporei. Mandatul său include: elaborarea și dezvoltarea cadrului strategic și operațional în domeniul diasporei, migrației și dezvoltării, asigurarea drepturilor diasporei și consolidarea încrederii, mobilizarea, valorificarea și recunoașterea potențialului uman al diasporei, și implicarea diasporei în dezvoltarea economică. http://brd.gov.md/ro

- ***Ministerul Afacerilor Externe şi Integrării Europene***

  Ministerul are un rol central în menţinerea relaţiilor cu moldovenii din străinătate, în special prin misiunile sale diplomatice. https://www.mfa.gov.md/en/content/mission-statement

Sursa: EUDIF - Cartografierea implicării diasporei – Moldova, 2020. Disponibil: https://diasporafordevelopment.eu/interactive-map/

Anexa 9. Lista de conferințe în domeniul diasporei, europenizării, la care a participat autorul.

1. Conferința Internațională Ştiinţifico-Practică cu genericul Migraţie, Diaspora, Dezvoltare, organizată sub coordonarea dlui Victor Moraru.
2. Conferința internațională "Republica Moldova 2020. Contribuția Diasporei la dezvoltarea țării de origine", în 2014, la Chișinău, ULIM.
3. Conferința științifică internațională: ,,Știința politică și societatea în schimbare", Chișinău, USM, 2015;
4. Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională ,,Integrare prin cercetare şi inovare" USM, Chişinău, 9-10 noiembrie 2017;
5. Conferinţa internaţională ştiinţifico-practică ,,Migraţie, Diaspora, Dezvoltare: provocări şi perspective", dedicată noilor tendinţe ale proceselor migraţionale, 25-26 februarie 2016, organizată de Academia de Ştiinţe a Moldovei.
6. Conferinţa ştiinţifică internaţională ,,Diaspora în lumea contemporană: contextul regional şi potenţialul de dezvoltare durabilă a ţării de origine", Chişinău, 21 decembrie 2017.
7. Conferință științifică internațională: ,,Activitățile organizațiilor diasporei poloneze în țările din fosta Uniune Sovietică: probleme și perspective de dezvoltare". Varșovia, Polonia, 2019.
8. Conferința Internațională "Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu" – Prezentarea rezultatelor privind elaborarea Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova, organizat sub egida Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), iulie 2019.
9. Conferință internațională, abordare complexă a realităților etnice a populației din Republica Moldova și a comunităților din diaspora. Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, Chișinău 2020.
10. Summitul Global al Diasporei (GDS), 1 - 5 aprilie 2022, organizat de OIM, în parteneriat cu Guvernul Irlandei și alte state participante

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Andrei ENACHI, doctorand la Departamentul Relații Internaționale, Universitatea de Stat din Moldova, declar pe răspundere personală că teza de doctorat este elaborată doar de mine, pe baza efortului personal de cercetare și redactare. În cadrul lucrării precizez sursa tuturor ideilor, datelor și formulărilor care nu îmi aparțin, conform normelor de citare a surselor și a respectării legislației privind drepturile de autor. Declar că toate afirmațiile din lucrare referitoare la datele și informațiile analizate, la metodele prin care acestea au fost obținute și la sursele din care le-am obținut sunt adevărate. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

ENACHI Andrei

Semnătura

Data 20.11.2023

CURRICULUM VITAE

ENACHI Andrei

Data şi locul naşterii: 16 ianuarie 1988 *(Ungheni, Republica Moldova).*
Cetăţenia: Republica Moldova
Studii universitare:

2015 – 2023 – Școala Doctorală: Ştiinţe Politice, Universitatea de Stat din Moldova (USM).
Specialitatea: 562.01 – Teoria și metodologia relaţiilor internaţionale şi a diplomației
Teza de doctor în științe politice: *„Diaspora ca actor al relațiilor internaționale în procesul de europenizare (Cazul Republicii Moldova)”*.
2012 – 2013 - Școala Diplomatică din Estonia, Tallinn. Studii de specializare în domeniul studiilor europene și diplomație. Ciclu de studii post Masterat.
2010 – 2012 – Studii de Masterat, Magistru în domeniul Științelor Politice, Facultatea Relații Internaționale. Universitatea de Stat din Moldova (USM).
2007 – 2010 - Studii de licență, la Facultatea de Istorie și Relaţii Internaţionale, Universitatea Liberă Internațională din Republica Moldova (ULIM).

SPECIALIZARE, CURSURI ŞI STAGII PROFESIONALE:

2015 (octombrie) - Cursuri de instruire și de profesionalizare în cadrul Institutului Diplomatic al Turciei, organizat de Ministerul Afacerilor Externe al Turciei.
2016 (mai – iunie) Studii Diplomatice de profesionalizare în cadrul Institutului Diplomatic al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Cehe.
2016 (septembrie-octombrie) - Cursuri de instruire/profesionalizare în cadrul Institutului Diplomatic al României, organizat de Ministerul Afacerilor Externe al României.

DOMENIILE DE INTERES ŞTIINŢIFIC: diaspora, migrația, diplomația, multiculturalismul, organizațiile regionale, politicile UE în domeniul migrației forței de muncă, reîntoarcerea și reintegrarea migranților de muncă, procese de globalizare și migrația circulară, mobilitatea academică, diaspora și dezvoltarea, integrarea europeană, europenizarea.

ACTIVITATEA PROFESIONALĂ
2022 – 2023 - Coordonator de Proiect – *Consiliul Europei, Oficiul din București, România*.
2021 – 2022 - Secretar II, *Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova*
2017 – 2021 – **Secretar II,** *Ambasada Republicii Moldova în Republica Polonă, Varșovia.*
2014 – 2017 – **Secretar II**, *Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene*
2015 – 2017 – **Lector universitar,** *Facultatea Relații Internaționale, USM*
2011 –2014 - Șeful Secției Relații Internaționale, *Ministerul Tineretului și Sportului,Chișinău (Moldova).*

Participări în cadrul proiectelor ştiinţifice naţionale şi internaţionale:

1. Conferința internațională „Republica Moldova 2020. Contribuția Diasporei la dezvoltarea țării de origine”, Chișinău, 26 – 27 august 2014;

2. Conferința științifică internațională: ,,Știința politică și societatea în schimbare", Chișinău, USM, 2015;
3. Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare" USM, Chişinău, 9-10 noiembrie 2017;
4. Conferinţa internaţională ştiinţifico-practică „Migraţie, Diaspora, Dezvoltare: provocări şi perspective", dedicată noilor tendinţe ale proceselor migraţionale, 25-26 februarie 2016, organizată de Academia de Ştiinţe a Moldovei.
5. Conferinţa ştiinţifică internaţională „Diaspora în lumea contemporană: contextul regional şi potenţialul de dezvoltare durabilă a ţării de origine", Chişinău, 21 decembrie 2017.
6. Conferință științifică internațională: ,,Activitățile organizațiilor diasporei poloneze în țările din fosta Uniune Sovietică: probleme și perspective de dezvoltare". Varșovia, Polonia, 2019.
7. Conferința Internațională "Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu" – abordare complexă a realităților etnice a populației din Republica Moldova și a comunităților din diaspora. Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău 2020.
8. Summitul Global al Diasporei (GDS), 1 - 5 aprilie 2022, organizat de OIM, în parteneriat cu Guvernul Irlandei și alte state participante
9. iunie – iulie 2019 – Contribuția la elaborarea Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova, la solicitarea Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM)

Lucrări ştiinţifice şi ştiinţifico-metodice publicate - numărul de monografii, articole, materiale ale comunicărilor ştiinţifice, brevete de invenţii, manuale, ghiduri etc.:

1. ENACHI A. Diplomația diasporei în cadrul Politicii Externe a Republicii Moldova In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale), 2023, nr. 3(163), pp. 256-260. ISSN 1814-3199. DOI: 10.59295/sum3(163)2023_32 ISSN 1814-3199
2. ENACHI, A. Diaspora Lobbying European Future for the Republic of Moldova. Case Study: Participation of Moldovan Diaspora in the Last Presidential Elections. In: Eastern Europe-Regional Studies, nr. 4, 2017.
3. ENACHI, A. Tigran YEPREMYAN, Diaspora's role in integration paths: the cases of Armenia and Moldova. In: Moldoscopie. 2015, nr. 3(70), pp. 79-97. ISSN 1812-2566. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/39898
4. ENACHI, A. Diaspora în procesul de europenizare a Republicii Moldova și contribuția la dezvoltarea țării de origine. În: Migraţie, diaspora, dezvoltare: noi provocări şi perspective / Inst. de Cercet. Juridice şi Politice al acad. de ştiinţe a Moldovei ; coord.: Victor Moraru ; resp. ed.: Victor Juc, Ecaterina Deleu. – Chişinău : S. n., 2016
5. ENACHI, A. Diaspora contribution to the Europeanization Process in the Republic of Moldova. EU Relations with Eastern Partnership: Strategy, Opportunities and Challenges, April 20-21, 2016, Chernivtsi, Ukraine, p.273.
6. ENACHI, A. Rolul diasporei în realizarea politicii de integrare europeană a Republicii Moldova. In: Ştiinţa politică şi administrativă: provocări globale, soluţii locale. 13 noiembrie 2020, Chişinău. Chişinău: Tipografia "Fox Trading", 2021, pp. 198-203. ISBN 978-9975-3459-7-2. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/144169
7. ENACHI, A. Rolul diasporei moldoveneşti în promovarea cursului European al Republicii Moldova. In: Современные миграционные процессы: состояние и основные формы. 17 decembrie 2015, Tiraspol. Chişinău, Republica Moldova:

Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova, 2016, pp. 186-193. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/139606

8. ENACHI, A., MOȘIN, O. Analiza rolului bisericii și al altor organizaţii și comunități religioase în diaspora– antrenarea lor în dezvoltarea socio-culturală a diasporei şi a ţării de origine". Nexus Moldova, Chișinău, 2015. Programului NEXUS Moldova: "Identificarea și consolidarea legăturii dintre modelul migraționist și dezvoltarea rurală în Republica Moldova.
9. ENACHI, A. Diaspora face lobby pentru viitorul european pentru Republica Moldova. Studiu de caz: participarea diasporei moldovenești în ultimele alegeri prezidențiale. Conferință științifică: „Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potențialul pentru o dezvoltare durabilă a țărilor de origine. Conferința științifică internațională. Chișinău, 21 decembrie 2017 – Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova, 2018, 594 p.

Cunoaşterea limbilor (limba de stat şi limbile străine – cu indicarea gradului de cunoaştere):

- ✔ Româna – maternă;
- ✔ Engleza – fluent
- ✔ Rusa – fluent;
- ✔ Poloneza – fluent;
- ✔ Greaca – începător;
- ✔ Franceza – începător.

Date de contact (adresa, telefon, email):
MD – 2022, Chișinău, str. Busuiocești, tel. mobil: + 40 754619495;
Email: enachi.andrei@gmail.com